

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research

Yıl / Year: 2023

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 2

ISSN: 2717-6592

2023

DÜMAD

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi

WOJMUR

World Journal of Multidisciplinary Research

Yıl / Year: 2023

Cilt / Volume: 6

Sayı / Issue: 2

ISSN: 2717-6592

2023

İletişim/Contact

Phone : +90 530 139 47 99
e-mail : ahmetcaparlar@gmail.com
web : <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dumad>

Copyright © 2022

Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi / World Journal of Multidiscipliner Research
All rights reserved

DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi) Editör Kurulu
WOJMUR (World Journal of Multidisipliner Research) Editorial Board

Baş Editör-Yazı İşleri Müdürü / Editor-in-Chief

Dr. Ahmet ÇAPARLAR
(TÜRKİYE)

Uluslararası Editörler ve Danışma Kurulu/ International Editorial and Advisory Board

Prof. Dr. Abdulqodir TOSHQULOV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Aynur KHUZHAKHMETOV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Eldar HACIYEV NABİYEVIÇ	DAĞİSTAN/DAGESTAN
Prof. Dr. Eshiev ASYLBEK	KIRGIZİSTAN/KYRGYZSTAN
Prof. Dr. Galib SAYILOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	TÜRKİYE/TURKEY
Prof. Dr. Muhtar MIROV	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Obidjon SOFİYEV	ÖZBEKİSTAN/UZBEKISTAN
Prof. Dr. Radık GALİULLİN	TATARİSTAN/TATARISTAN
Prof. Dr. Rahimmammet KÜRENOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Prof. Dr. Redzeb SKRİJELJ	SİRBİSTAN/SERBIA
Prof. Dr. Rif AXMADİEV	BAŞKURDİSTAN/ BASHKORTOSTAN
Prof. Dr. Roza Zh. KURMANKULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Nübar HAKİMOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Svetlana Petrovna ANZOROVA	RUSYA/RUSSIA
Assoc. Prof. Dr. İsa KALAYCI	TÜRKİYE/TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Hankişi MEMMEDOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Gülşen EMİNOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Naile HÜSEYNOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Assoc. Prof. Dr. Selim BEZERAJ	KOSOVA/KOSOVO
Assoc. Prof. Dr. Zümrüd MANSİMOVA	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK	ALMANYA/GERMANY
Dr. Moslem SARBAST	MACARİSTAN/HUNGARY
Anara A. KARAGULOVA	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Hüseyin BEYOĞLU	IRAK/IRAQ
Necat KEVSEROĞLU	IRAK/IRAQ

Yabancı Dil ve Alan Editörleri / Foreign Language and Field Editors

Prof. Dr. Bekezhan A. AKHAN	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Prof. Dr. Galib SAYILOV	AZERBAYCAN/AZERBAIJAN
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	TÜRKİYE/TURKEY
Prof. Dr. Muhtar MIROV	KAZAKİSTAN/KAZAKHISTAN
Assoc. Prof. Dr. Kakajan JANBEKOV	TÜRKMENİSTAN/TURKMENISTAN
Asst. Prof. Dr. Ali TOPÇUK	ALMANYA/GERMANY
Necat KEVSEROĞLU	IRAK/IRAQ

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

- Prof. Dr. Yavuz GÜNAŞDI (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Volkan AKKAYA (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Burhanettin ÇETİN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Eser ÜLTAY (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Mikail KOLUTK (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KARAGEÇİ (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Raşan Evren MAZLUM (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Doç. Dr. Selçuk KORUCUK (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Tuncay ATEŞŞAHİN (Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM (Batman Üniversitesi)
Dr. Ahmet KUŞÇI (Bağımsız Araştırmacı)
Dr. Arş. Gör. Mesut YAZICI (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Kasım HIZLI (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı)
Doktorant Akif BAYĞIN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Dergi içerisinde yer alan içeriklerden sadece ilgili yazarlar sorumludur. Editör ve danışma kurulu sorumlu tutulamaz. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, Hakemli bir dergidir. Yılda 2 sayı (özel sayı hariç) olacak şekilde yayınlanır.

EDİTÖRDEN

DÜMAD *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*'nin altıncı yayım yılının ilk yarısında okuyucularımıza Türkçe ve İngilizce dillerinden oluşan toplamda 9 araştırma makalesi sunduk. Çalışmalarıyla hem dergimize destek olan hem de bilimsel birikime hizmet eden değerli yazarlarımıza ve makalelerin değerlendirme sürecinde kıymetli vakitlerini ayırarak desteklerini esirgemeyen hakemlerimize teşekkür ederiz. İyi okumalar...

31/12/2023

Dr. Ahmet ÇAPARLAR
(Baş Editör)

İÇİNDEKİLER / INDEX

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Gökhan KALMIŞ

Patnos'ta Önemli Bir Eski Çağ Merkezi: Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı.....1-17

Habib BAL

Length-Weight and Length-Length Relationship of Horse Mackerel, *Trachurus Trachurus* (Linnaeus, 1758), in the Sea of Marmara.....18-26

Sacit UĞUZ & İpek DURUKAN

Tarsus Redif Taburu ve Redif Binaları.....27-55

Süleyman DUMAN

Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Tarih Eğitimi ve John Dewey'in Eğitim Konusundaki Görüşlerine Genel Bir Bakış.....56-87

Mehmet YATMAZ

Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenlerinin Göçü.....88-111

Veysel KARKIN & Abdullah KARA

Suriyeli Göçünün Göçmenlere Ev Sahipliği Yapan Ülkelere Etkileri ve Uluslararası Örgütlerin Göçü Önleme Politikaları.....112-135

Nagihan ERSOY & İsmail EKMEKÇİ

Bibliyometrik Yaklaşımla Kömürlü Termik Santraller Konusunun Analizi.....136-151

Nagihan ERSOY & Nuri BİNGÖL & İsmail EKMEKÇİ

Kömürlü Termik Santrallerde İş Kazaları Üzerine Bir Çalışma.....152-170

Hakan AKYURT & Eray TURPÇU

Otel Yöneticilerinin Ekoturizm Kapsamında Engelli Turizmi Kriterleri Değerlendirmesi: Ordu İli Üzerine Bir Araştırma.....171-186

PATNOS'TA ÖNEMLİ BİR ESKİ ÇAĞ MERKEZİ: KÜREKLİ KALESİ VE NEKROPOL ALANI *

Gökhan KALMIŞ**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 09/12/2023; Düzeltilme/Revised: 30/12/2023

Kabul/Accepted: 30/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Kalmış, G. (2023). Patnos'ta Önemli Bir Eski Çağ Merkezi: Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 1-17. <https://doi.org/10.58853/dumad.1402429>

Özet

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde bulunan Ağrı, önemli yol ağlarının kavşak noktasında yer almaktadır. Ağrı ili ve ilçelerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, bölgenin Eski Çağ'dan itibaren yerleşim yeri olarak tercih edildiğini göstermektedir. 2022 yılında Patnos'ta gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasında tespit edilen Kürekli Kalesi, bölgenin geçim kaynağını sağlaması bakımından son derece öneme sahip olan Patnos ve Malazgirt Ovası'nı ve tarihi İpek Yolu'nu kontrol altında tutmaktadır. Bu çalışmada, Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı'nın konumu, fiziki durumu, mimari yapıları ve keramik verileri değerlendirilerek, merkezden elde edilen veriler göz önünde bulundurularak bölge tarihine ışık tutmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Çağ Tarihi, Doğu Anadolu Bölgesi, Ağrı, Patnos, Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı

AN IMPORTANT ANCIENT CENTER IN PATNOS: KÜREKLİ CASTLE AND NECROPOLIA AREA

Abstract

Agri, located in the Upper Murat-Van Section of the Eastern Anatolia Region, is positioned at the crossroads of important road networks. Surface surveys carried out in Agri province and its districts show that the region has been preferred as a settlement since ancient times. Kurekli Castle, which was detected during the survey we carried out in Patnos in 2022, controls Patnos and Manzikert Plain, which is extremely important for providing the region's livelihood, and the historical Silk Road. In this study, it is aimed to shed light on the history of the region by evaluating the location,

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (e-posta: gokhankalmis@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-0118-9373).

physical condition, architectural structures and ceramic data of Kurekli Castle and Necropolis Area, and taking into account the data obtained from the center

Keywords: Ancient History, Eastern Anatolia Region, Agri, Patnos, Kurekli Castle and Necropolis Area

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümünde yer alan Ağrı ilinin doğusunda İran, kuzeyinde Kars ve Iğdır, batısında Erzurum ve Muş, güneyinde ise Bitlis, Van ve İran bulunmaktadır. İl toprakları, 11.099 km²'lik bir alana yayılmıştır. Araştırma sahasını oluşturan Patnos ilçesi, sahip olduğu 1.421 km²'lik yüz ölçümüyle Ağrı il topraklarının yaklaşık %7,9'unu oluşturmaktadır. İlçenin kuzeyinde Tutak ve Hamur, batısında Malazgirt, güney ve güneydoğusunda Adilcevaz, doğusunda ise Erciş ilçeleri yer almaktadır. Patnos ilçesi, yaklaşık 230 km²'lik bir alana yayılmış olan, yükseltisi 1620-1670 m arasında değişiklik gösteren Patnos Ovası üzerine kurulmuştur (Yıldız, 1996, s. 1 vd.; Kocaman-Kaya-Korkusuz, 2015, s. 614; Çetin, 2022, s. 7).

Patnos ve çevresinde günümüze kadar gerçekleştirilen tarihi ve arkeolojik çalışmalar neticesinde, bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren yoğun bir yerleşime sahne olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bölge, Geç Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı boyunca Karaz Kültürü'nün yayılım alanı içerisinde yer almaktadır. Karaz Kültürü, kuzeyde Transkafkasya'dan güneyde Suriye'nin kuzeyi ve Filistin-Levant düzlüklerine, doğuda Van-Urmiye Havzası ve Azerbaycan'a, batıda ise İç Anadolu bozkırlarına kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır¹. Kültür, yayılmış olduğu bu geniş coğrafyada çanak çömleği, pişmiş toprak eserleri, mimarisi ve ölü gömme gelenekleri gibi birtakım kendine özgü unsurlarıyla tanınmıştır² (Söylemez-Kalmış, 2021, s. 105).

Bölgede, Hurri-Mitanni Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Hurri kökenli boylar ve onlarla akraba olan topluluklar beyler etrafında toplanmıştır. Bu topluluklar, MÖ XIII-IX. yüzyıllar arasını kapsayan dönemde Uruatri-Nairi Konfederasyonu'nu meydana getirmiştir. Bu konfederasyonda yer alan beylikler ise MÖ IX. yüzyılda ortak düşmanları olan Asur'a karşı birleşerek Urartu Devleti'ni oluşturmuştur (Tarhan, 1978, s. 6; Tarhan, 1982, s. 70 vd.; Ceylan, 2015, s. 488; Günaşdı, 2016, s. 113 vd.; Özgül, 2016, s. 137 vd.; Morkoç, 2020, s. 111 vd.; Kalmış-Karageçi, 2022, s. 618). Urartu Devleti'nin, kuruluşundan kısa bir süre sonra Patnos ve çevresinde inşaa faaliyetlerinde bulunduğu, bölgede tespit edilen Urartuca çivi yazılı kitabelerden anlaşılmaktadır. Patnos'ta bulunan Ziyarettepe'de tespit edilen ve kral İşpuini (MÖ 825-810) dönemine ait olan kitabede: “*Tanrı*

¹ Karaz Kültürü'nün yayılım sahası hakkında bilim dünyasında çeşitli görüşler mevcuttur. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Söylemez-Kalmış, 2021, s. 103-104.

² Karaz Kültürü hakkında detaylı bilgi için bkz. Amiran, 1967, s. 185-186; Pehlivan, 1990, s. 168-176; Kavtaradze, 2004, s. 539-556; Batiuk, 2005; Palumbi, 2008; Bingöl, 2016, s. 488-491; Karageçi, 2014, s. 81-82; Ceylan, 2015, s. 477-479; Özgül-Üngör, 2016, s. 229-230; Ceylan-Özgül-Kalmış, 2019, s. 27-31; Ishoev-Greenberg, 2019, s. 21-41; Morkoç-Alkan, 2021: s. 74-75; Söylemez, 2022, s. 13-14; Alkan, 2023, s. 325-326; Üngör-Günaşdı, 2023, 689-694.

Haldi'nin kudretiyle, Sarduri oğlu İşpuini bu ... (binayı ya da tapınağı) yaptırdı. (Burada) bunun gibi kusursuz başka hiçbir şey dikilmemiştir. Sarduri oğlu İşpuini bu ... (binayı ya da tapınağı) yaptırdı" ifadeleri yer almaktadır (Payne, 2006, 2.1.11). Urartu Devleti'nin bölgedeki inşa faaliyetlerinin kral İşpuini döneminde başladığı ve sonraki dönemlerde de yoğun bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Urartu Devleti, bölgedeki varlığını uzun süre devam ettirebilmek amacıyla stratejik noktalarda kaleler, garnizonlar ve gözetleme kuleleri inşa etmiş, var olan kaleleri de güçlendirerek kullanmaya devam etmiştir. Eski Çağ'dan itibaren insanların yaşantısında önemli rol oynayan kaleler; savunma, depolama, gözetleme ve barınma gibi kullanım amaçlarına bağlı olarak farklı sebeplerle inşa edilmiştir. Patnos'ta 2022 yılında yürüttüğümüz yüzey araştırmasında tespit edilen Kürekli Kalesi'nin, savunma amaçlı inşa edildiği ifade edilebilir. Kale, bölgenin ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesinde büyük öneme sahip olan Patnos ve Malazgirt ovalarını kontrol altında tutan bir konumda yer almaktadır. Bununla birlikte, çevresindeki verimli tarım arazilerinin yanı sıra tarihi İpek Yolu'nun da güvenliğini sağlayabilecek konumdadır.

1. Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı

Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı; Patnos ilçe merkezinin 11,5 km güneyinde, Kürekli köyünün 1 km kuzeydoğusunda, tarihi İpek Yolu'nun 1,5 km doğusunda, 1860 m rakımda yer almaktadır (Foto. 1-3, Plan 1). Kalenin çevresi, verimli tarım arazileriyle çevrili olup 1 km batısında su kaynağı bulunmaktadır. Zeminden yüksekliği 60 m olan Kürekli Kalesi'nin doğu-batı doğrultulu uzunluğu 150 m, kuzey-güney doğrultulu genişliği 100 m'dir. Patnos-Bitlis karayolunun 1 km batısında bulunan kale, Kürekli'nin yanı sıra Tepeli, Konakbeyi, Andaçlı ve Güllüce köylerini kontrol altında tutmaktadır. Kaleye ulaşım doğudan sağlanmaktadır. Kalenin, sahip olduğu konum itibarıyla yerleşim yerlerini, ovaları ve yol ağlarını kontrol altında tutması bölge açısından önemini ortaya koymaktadır.

Kürekli Kalesi'nin yanı sıra bölgede geniş bir alanı kontrol altında tutan nadir kalelerden biri de Aznavurtepe Kalesi'dir. Aznavurtepe Kalesi'nde 1961-1963 yılları arasında K. Balkan tarafından bilimsel kazı çalışmaları yürütülmüştür³. Her iki kalede de tespit edilen keramik verileri arasında Erken Tunç Çağı'na ait parçaların bulunması, bu dönemde bölgede savunma yapılarının inşasına önem verildiğini göstermektedir.

Kalenin kuzeyindeki sur duvarının genişliği yaklaşık 2,30 m, sur duvarının yapımında kullanılan taşların boyutları ise 70 x 70 cm'dir (Foto. 4). Kalenin kuzeybatısındaki duvarın genişliği ise 1,80 m'dir. Kalede çift kademeli duvar sistemi uygulanmıştır. Yöre halkının ifadelerine göre

³ Kale hakkında detaylı bilgi için bkz. Burney-Lawson, 1960, s. 192 vd.; Balkan, 1964, s. 235 vd.; Ceylan, 2020, s. 362.

kalenin taşları ev yapımında kullanılmak üzere, çevre köylere taşınmıştır. Bu durumun, kalenin tarihi dokusuna zarar verdiği ifade edilebilir.

Kürekli Kalesi'nde tespit edilen keramik verileri; Erken Tunç (Karaz), Erken, Orta ve Geç Demir, Orta Çağ ve Yakın Çağ'a aittir. El ve çark yapımı olan keramik verileri az, orta ve iyi pişmiştir. Katkı maddesi olarak küçük, orta ve büyük taşçık, orta ve kaba kum, bol miktarda kireç, obsidiyen ve kuvars ile çok az miktarda mika kullanılmıştır (Foto. 9-10, Çizim 3). Kalede, obsidiyen buluntuları da tespit edilmiştir (Foto. 11).

Kalenin hemen güneybatısında nekropol alanı yer almaktadır (Foto. 5-6). Nekropol alanı, kale ile güneyindeki daha alçak tepenin arasındaki alanda, 1800 m rakımda bulunmaktadır. Bu alanda, bir kısmı kaçak kazılar sonucunda tahrip edilen mezarlar tespit edilmiştir. Nekropol alanındaki mezarların ölçüleri 3,5 x 3,10 m; 1,30 x 1 m arasında değişiklik göstermektedir. Nekropol alanındaki kaçak kazılar sonucunda çok sayıda keramik verisi ortaya çıkmıştır. Tespit edilen keramik verileri Erken Tunç (Karaz), Erken Demir ve Orta Çağ'a aittir. El ve çark yapımı olan keramik verileri az, orta ve iyi pişmiştir. Katkı maddesi olarak küçük, orta ve büyük taşçık, ince ve orta kum, bol miktarda kireç, obsidiyen ve kuvars ile çok az miktarda mika kullanılmıştır (Foto. 12-13, Çizim 2).

Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı'nın güney ve güneybatısında Kürekli Yerleşmesi yer almaktadır (Foto. 7-8). Yerleşim alanında, çok sayıda işlenmiş ve yarı işlenmiş taş sıraları tespit edilmiştir. Yerleşmenin kuzeybatısı verimli tarım arazileriyle çevrilidir. Hemen kuzeyindeki kale ve batısındaki dağlık alan arasında bulunan Kürekli Yerleşmesi, korunaklı bir mevkidedir. Yerleşmede çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Bu kaçak kazılardan bazıları mimari yapı kalıntılarını ortaya çıkarmıştır. Yerleşme alanında çok sayıda keramik verisi ve obsidiyen buluntuları tespit edilmiştir. Keramik verileri Tunç, Orta Demir (Urartu) ve Orta Çağ'a aittir. El ve çark yapımı olan keramik verileri az, orta ve iyi pişmiştir. Katkı maddesi olarak orta ve büyük taşçık, ince, orta ve kaba kum, bol miktarda kireç, obsidiyen ve kuvars ile çok az miktarda mika kullanılmıştır (Foto. 14-16, Çizim 3).

Sonuç

Kürekli Kalesi; stratejik konumu, mimari özellikleri, yakınlarındaki nekropol alanı ve yerleşim yerinin mevcudiyeti gibi özelliklerinden dolayı bölge tarihi açısından önem arz etmektedir.

Kale, nekropol alanı ve yerleşim alanında tespit edilen keramik verileri birlikte değerlendirildiğinde, merkezlerin Erken Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gördüğü ifade edilebilir. Keramiklerin yapımında kullanılan katkı maddelerinde organik katkı maddeleri bulunmazken, kullanılan inorganik katkı maddeleri arasında yoğun olarak kireç, kuvars ve obsidiyen yer almaktadır. Ayrıca diğer katkı maddelerinden olan siyah ve kırmızı renkli taşçıklar dikkat çekicidir.

Bölgede 2019, 2022 ve 2023 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında, bölgedeki tarihi ve arkeolojik yapıların kaçak kazı çalışmaları sebebiyle yoğun bir tahribata uğradığı gözlemlenmiştir⁴. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı ve yakın çevresinde de çok sayıda kaçak kazı yapılmıştır. Kaçak kazıların, kale ve çevresinde yoğun tahribata yol açtığı gözlemlenmiştir. Gerek arazi çalışmalarının sonuçları gerekse yöre halkının verdiği bilgiler kalenin sur duvarında kullanılan taşların yakın çevrede bulunan köylerde ev yapımı esnasında kullanılmak suretiyle götürülmüş olduğunu göstermektedir. Özellikle yerel yöneticiler tarafından bölgede gerekli önlemlerin alınmaması durumunda, bu yapıların tarih sahnesinden silinmesi an meselesidir.

Kaynakça

- Alkan, Ö. (2023). Ardahan ili Çıldır ilçesinde önemli bir Urartu kalesi: Sengertepe. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (1), 323-340.
- Amiran, R. (1967). Khirbet Kerak Ware at Ai. *Israel Exploration Journal*, 17(3), 185-186.
- Balkan, K. (1964). Patnos'ta keşfedilen Urartu tapınağı ve Urartu sarayı. *Atatürk Konferansları*, I, Ankara, 235-248.
- Batiuk, S. D. (2005). *Migration Theory and the distribution of the early transcaucasian culture*. Doctorate thesis University of Toronto.
- Bingöl, A. (2016). Kars ve çevresinde Karaz yerleşmeleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 487-502.
- Burney, C. A.-Lawson, G. R. J. (1960). Measured plans of Urartian fortresses. *Anatolian Studies*, 10, 177-196.
- Ceylan, A. (2015). *Doğu Anadolu Araştırmaları-II*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A., Özgül, O.-Kalmış, G. (2019). Karaz Kültürü'nün Kahramanmaraş ve çevresindeki yansımaları. *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, 26-52.
- Ceylan, N. (2020). 2019 yılı Ağrı ili, Patnos ilçesi yüzey araştırması. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 360-373.
- Çetin, İ. (2022). *Kentleşmenin Coğrafi Analizi: Patnos (Ağrı) Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı.

⁴ Bölgedeki tarihi yapıların tahribatı hakkında geniş bilgi için bkz. Kalmış, 2022, s. 2585-2590.

Günaşdı, Y. (2016). Geçitler ülkesinde önemli bir Urartu kalesi: Avnik. *TÜBA-AR*, 19, 113-136.

Ishoev S.-Greenberg, R. (2019) Khirbet Kerak Ware (Kura-Araxes) Andirions at Tel Bet Yerah: Functional Analysis and Cultural Context, *Tel Aviv*, 46(1), 21-41.

Kalmış, G. (2022). Eski Çağ Tarihi'nin Tahribatları Üzerine Gözlemler: Patnos Örneği (Ağrı). *III. International Siirt Conference on Scientific Researches*, 2583-2595.

Kalmış, G.-Karageçi, M. (2021). Tarihe tanıklık eden önemli yapılar: Yalçinkaya Kaleleri (Patnos). *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, 13 (25), 616-628.

Karageçi, M. (2018). Arpaçay Havzası'nda Tunç Çağı Yerleşmeleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 77-95.

Kavtaradze, G. L. (2004). The Chronology of the during the Early Metal Age: Observations from Central-Trans-Caucasus. (Ed.) A. Sagona, *Ancient Near Eastern Studies Supplement*, 12, 539-556.

Kocaman, S., Kaya, F.-Korkusuz, T. (2015). "Ağrı ilinin idari coğrafya analizi". *Coğrafyaya Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hayati Doğanay*, 599-620.

Morkoç, A. N. (2020). "Urartu Devleti'nde kralların propaganda araçlarından biri: yazıtlar". İ. Kalaycı-G. Kalmış (Ed.), *Türk Kültürüne Hizmet: Öğr. Gör. Sadiddin Öztürk'e Armağan*, Ankara: Gazi Kitabevi, 111-138.

Morkoç, A. N.-Alkan, Ö. (2021). Yeni bulgular ışığında Ardahan Ovası'nda önemli merkezler: Tepeler (Konk) Köyü Kaleleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 71-96.

Özgül, O. (2016). Erzurum'da stratejik bir Urartu kalesi: Tepeköy (Pir Ali Baba). *TÜBA-AR*, 19, 137-157.

Özgül, O.-Üngör, İ. (2016). Erikua'da stratejik bir Urartu merkezi: Kasımıntığı Kalesi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 225-240.

Palumbi, G. (2008). The Red and Black Social and Cultural Interaction between the Upper Euphrates and the Southern Caucasus Communities in the Fourth and Third Millennium BC. *Studi di Preistoria Orientale* 2.

Payne, M. R. (2006). *Urartu çivi yazılı belgeler kataloğu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Pehlivan M. (1990). Karaz ve Hurriler. *100. Yıl Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, 1, 168-176.

Söylemez, B. (2022). “İlk çağlardan Roma hakimiyetinin sonuna kadar Antakya”. O. Özkaya, V. Payaslı-A. Eraslan (Ed.), *Anadolu'nun kraliçesi Antakya içinde*, Ankara: Gazi Kitabevi, 1-45.

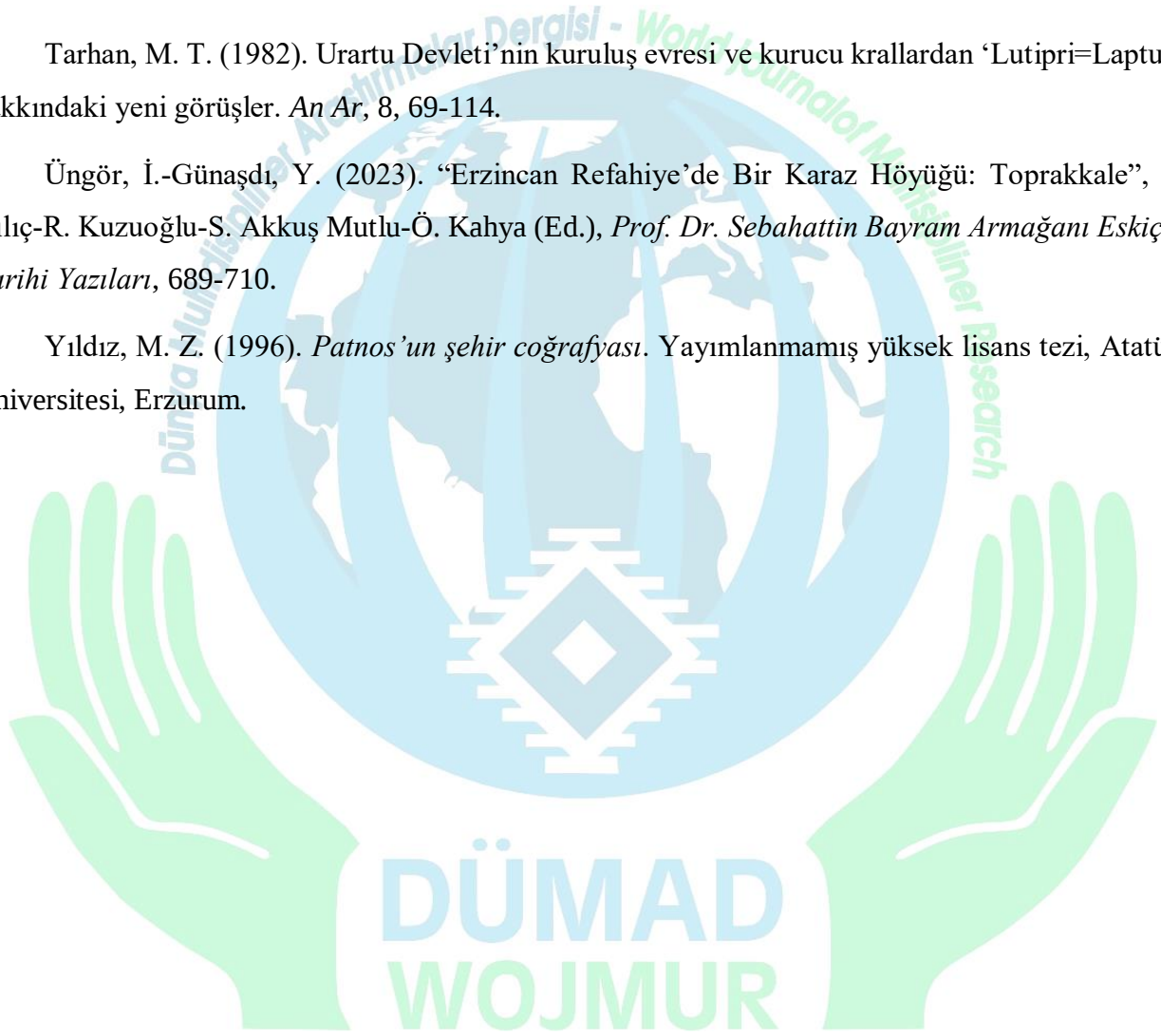
Söylemez, B.-Kalmış, G. (2021). “Eskiçağ'da kültür göçüne bir örnek: Amik Ovası Karaz Kültürü ocakları”. G. Kalmış-İ. Kalaycı (Ed.), *Kökenler ve göçler*, İstanbul: Kutlu Yayınevi, 101-127.

Tarhan, M. T. (1978). *M.Ö. XIII. yüzyılda “Uruatri” ve “Nairi” Konfederasyonları*. (Doçentlik tezi). İstanbul Üniversitesi İstanbul.

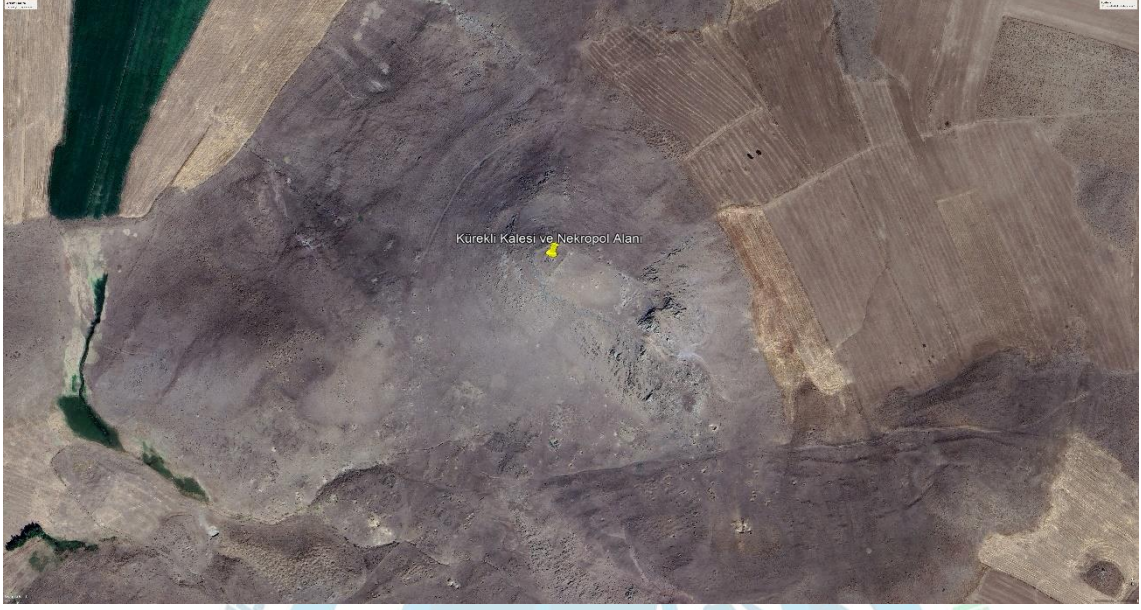
Tarhan, M. T. (1982). Urartu Devleti'nin kuruluş evresi ve kurucu krallardan ‘Lutipri=Lapturi’ hakkındaki yeni görüşler. *An Ar*, 8, 69-114.

Üngör, İ.-Günaşdı, Y. (2023). “Erzincan Refahiye’de Bir Karaz Höyüğü: Toprakkale”, Y. Kılıç-R. Kuzuoğlu-S. Akkuş Mutlu-Ö. Kahya (Ed.), *Prof. Dr. Sebahattin Bayram Armağanı Eskiçağ Tarihi Yazıları*, 689-710.

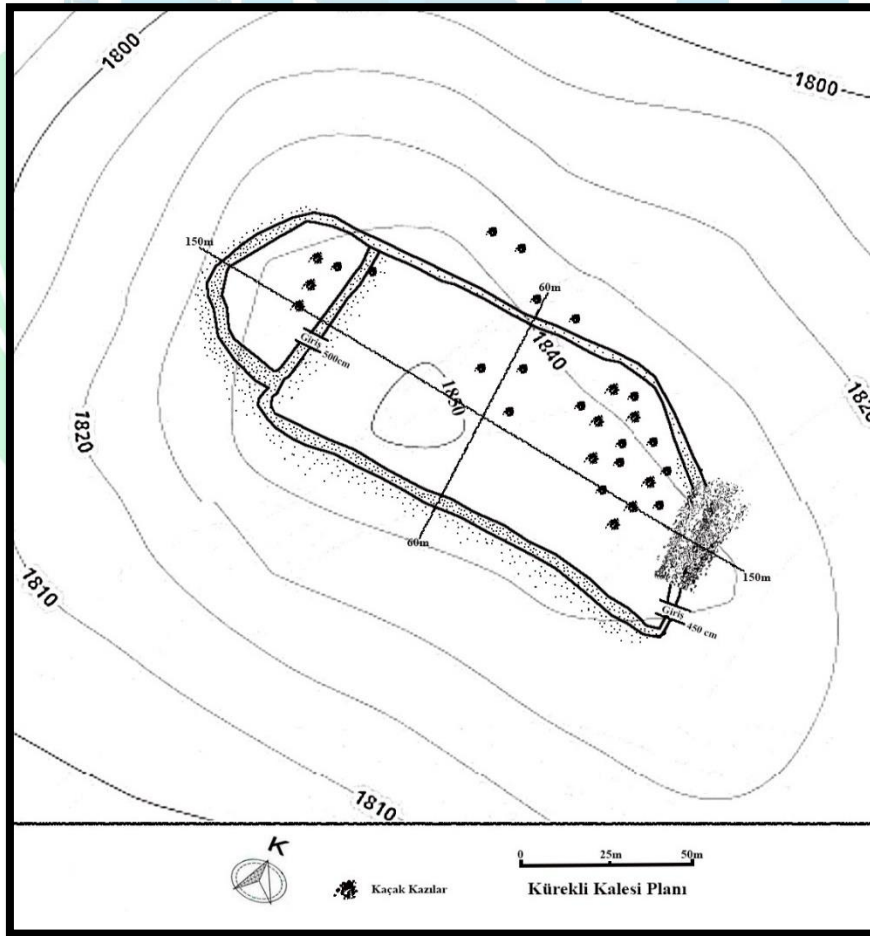
Yıldız, M. Z. (1996). *Patnos'un şehir coğrafyası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

EKLER

Fotoğraf 1. Kürekli Kalesi ve çevresi

Plan 1. Kürekli kalesi planı

Fotoğraf 2. Kürekli Kalesi

Fotoğraf 3. Kürekli Kalesi

Fotoğraf 4. Kürekli Kalesi sur duvarı kalıntısı

Fotoğraf 5. Kürekli Kalesi ve Nekropol Alanı

Fotoğraf 6. Kürekli Kalesi nekropol alanı kaçak kazı çukuru

Fotoğraf 7. Kürekli Kalesi, nekropol alanı ve yerleşim yeri

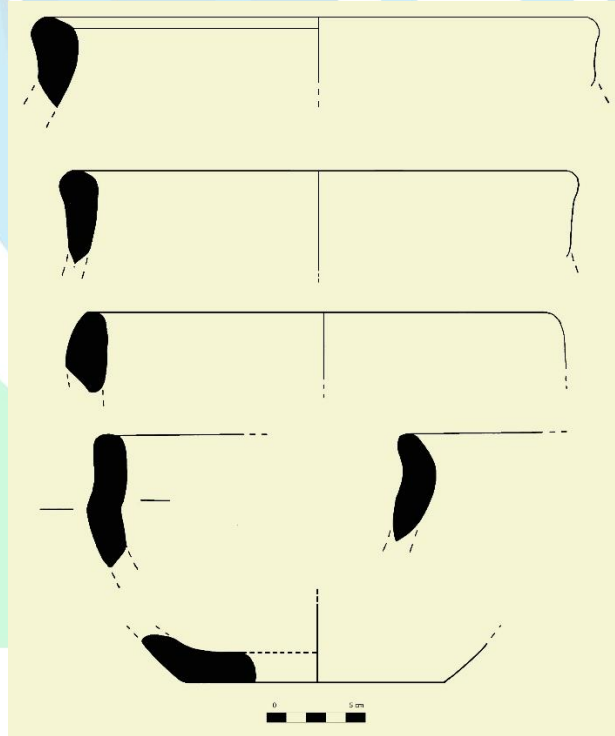
Fotoğraf 8. Kürekli Yerleşmesi

Fotoğraf 9. Kürekli Kalesi keramik fotoğrafları

Fotoğraf 10. Kürekli Kalesi keramik fotoğrafları

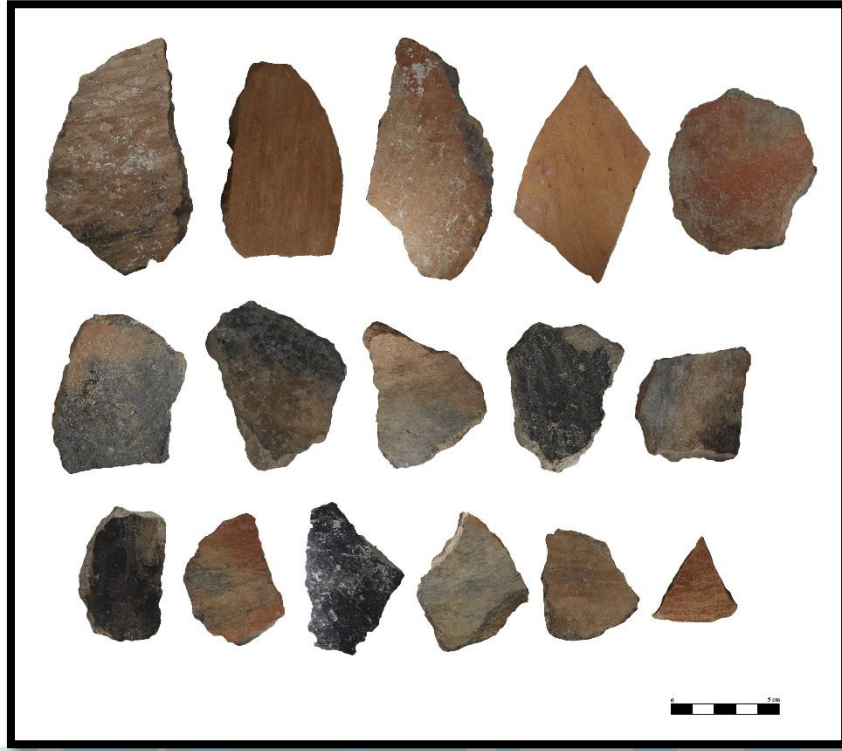
Çizim 1. Kürekli Kalesi keramik çizimleri

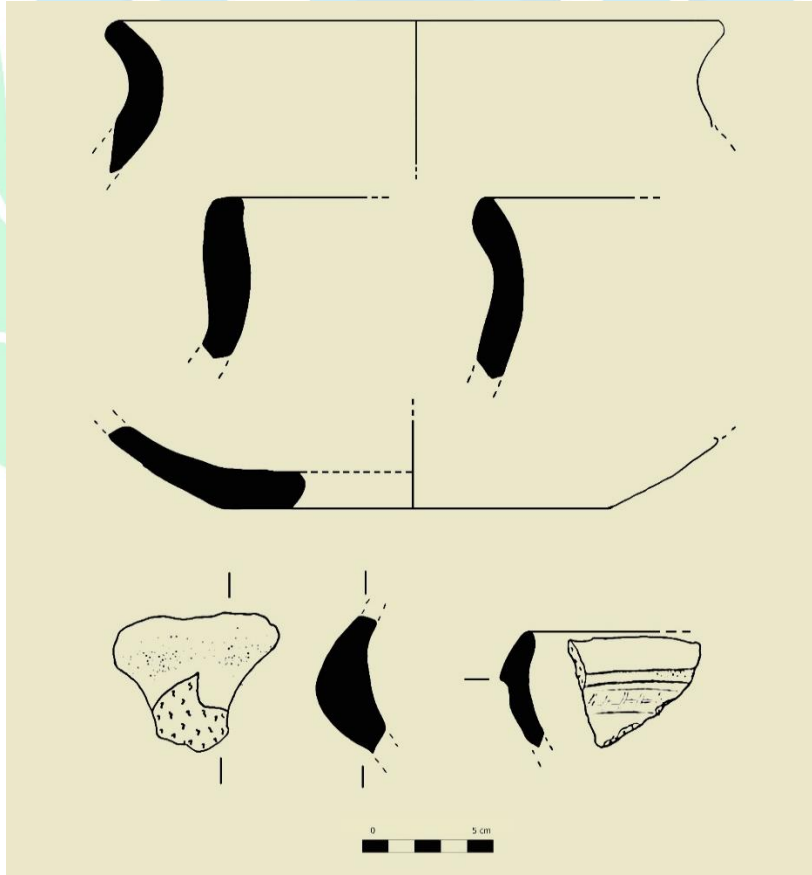
Fotoğraf 11. Kürekli Kalesi obsidiyen buluntuları

Fotoğraf 12. Kürekli Kalesi nekropol alanı keramik fotoğrafları

Fotoğraf 13. Kürekli Kalesi nekropol alanı keramik fotoğrafları

Çizim 2. Kürekli Kalesi nekropol alanı keramik çizimleri

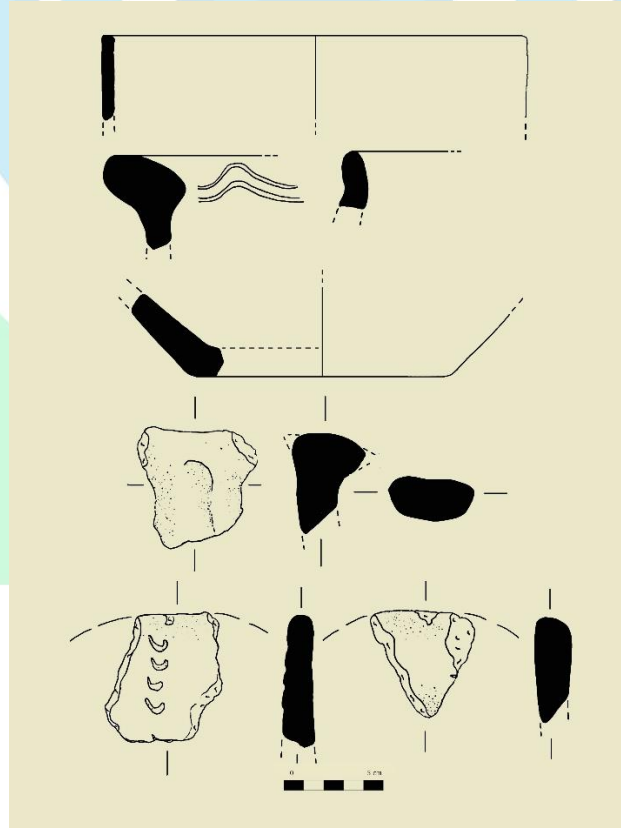
Fotoğraf 14. Kürekli Yerleşmesi obsidiyen buluntuları

Fotoğraf 15. Kürekli Yerleşmesi keramik fotoğrafları

Fotoğraf 16. Kürekli Yerleşmesi keramik fotoğrafları

Çizim 3. Kürekli Yerleşmesi keramik çizimleri

LENGTH-WEIGHT AND LENGTH-LENGTH RELATIONSHIP OF HORSE MACKEREL, *TRACHURUS TRACHURUS* (LINNAEUS, 1758), IN THE SEA OF MARMARA*

Habib BAL**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 24/08/2023; Düzeltme/Revised: 18/10/2023

Kabul/Accepted: 11/10/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Bal, H. (2023). Length-Weight and Length-Length Relationship of Horse Mackerel, *Trachurus Trachurus* (Linnaeus, 1758), in the Sea of Marmara. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 18-26. <https://doi.org/10.58853/dumad.1349102>

Abstract

In this study, 547 *Trachurus trachurus* specimens were examined. Of these 319 (58.31%) were female and 228 (41.68%) were male. The sex ratio (female/male) was calculated as 1:1.39 and was found to be significantly different between males and females ($P<0.05$). The minimum and maximum lengths of the sampled individuals were calculated as 8.5 cm and 16.0 cm, respectively. Furthermore, the length–weight relationship for all individuals was determined to be $W=0.01L^{2.9385}$, and the corresponding regression coefficient was found to be $R^2=0.8897$. Regression coefficient (R^2) value in the length–length relationship equation ranged from 0.88 to 0.93, with the highest ($R^2=0.93$ observed in females; TL/FL) and the lowest ($R^2=0.83$) recorded in males; TL/SL). These findings are expected to the conservation and sustainable management of fish stocks in the field of fisheries biology in the region.

Keywords: Length-weight relationship (LWRs), Length-length (LLRs) relationship, Horse mackerel, *Trachurus trachurus*, Sea of Marmara.

MARMARA DENİZİ'NDEKİ İSTAVRİTİN *Trachurus Trachurus* (LINNAEUS, 1758) BOY-AĞIRLIK VE BOY-BOY İLİŞKİSİ

Özet

Bu çalışmada, 319 (58.31%) dişi ve 228 (41.68%) erkek olmak üzere toplam 547 *Trachurus trachurus* örneği incelenmiştir. Cinsiyet oranı (dişi/erkek) 1:1.39 olarak hesaplanmıştır. Dişiler ile erkekler arasında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($P<0.05$). Örneklenen bireylerin minimum ve maksimum boyları 8.5 ve 16.0 cm olarak belirlenmiştir. Ayrıca tüm bireylerin boy-ağırlık ilişkisi ve regresyon katsayısı $W=0.01L^{2.9385}$ $R^2=0.8897$ olarak hesaplanmıştır. Boy-boy

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbir gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Dr., Balıkesir Bandırma Koyunculuk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, (e-posta: habipbal@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8875-4867).

ilişkisi denkleminde regresyon katsayısının (R^2) 0.88 ile 0.93 arasında değiştiği belirlenmiştir. En yüksek değer 0.93 (dişilerde; TL/FL), en düşük değer ise 0.83 (erkeklerde; TL/SL) olarak belirlenmiştir. Çalışma bulguları balıkçılık biyolojisi ve bölge için sürdürülebilir halde stokların korunması ve yönetimine katkı vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boy-ağırlık ilişkisi (LWRs), boy-boy ilişkisi (LLRs), istavrit, *Trachurus trachurus*, Marmara Denizi.

Introduction

The significance of length–weight relationships (LWRs) and length–length (LLRs) in fishery assessments, management, and species conservation has been well established (Garcia et al., 1998; Haimovici and Velasco, 2000). Nevertheless comprehensive knowledge of the ichthyofauna of the Sea of Marmara. There is essential for marine ecology and fisheries management, given the limited available on continental little information on the continental ichthyofauna in this region (Bilecenoğlu et al., 2000; Tuncer et al., 2008).

This study investigated the length–weight and length–length relationship parameters of the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara and compared them with previously reported data. Horse mackerel, a species belonging to the Carangidae family, exhibits migratory, and semi-pelagic behavior and is commonly found in shallow coastal waters across several regions, including the northeast Atlantic, Mediterranean Sea, including the Sea of Marmara, and Black Sea (Polonsky, 1969; Nasri et al., 2021). Given its substantial economic values, there is an increasing demand for the conservation and sustainable management of horse mackerel stocks.

This study aimed to determine the length–weight and length–length relationship of *T. trachurus*, and with the expectation that its findings will substantially contribute to regional fisheries and promote sustainable management.

Material and Method

A total of 547 specimens of *T. trachurus* were collected from commercial fishing boats operating around the Kapıdağ Peninsula in the South Marmara Sea of Türkiye. These fish were measured in the field for total length (TL), fork length (FL), and standard length (SL) to the nearest mm, and weighed (W, wet weight) to the nearest g. The following relationships were established using linear regression analysis: $TL=a+bFL$; $FL=a+bSL$ and $TL=a+bSL$; $SL=a+bFL$.

The relationship between a fish length (TL; cm) and weight (W; g) is typically expressed by the simple power function $W=aL^b$ (Ricker, 1979). The exponent 'b' values offer insights into the type of fish growth. Additionally, length–weight relationships enable the estimation of fish condition and facilitate life-history comparisons between regions. These parameters (a, b) are important in fish biology and stock assessment studies. When $b=3$, indicates isometric growth (I). If $b>3$, it signifies positive allometric growth (^+A). Conversely, if $b<3$, it represents negative allometric growth (^-A)

(Froese, 1998; Moutopoulos and Stergiou, 2002). Statistical analysis was conducted using the Sigma Plot 14.5 program.

Results

Throughout the study period, 547 individuals were sampled, comprising 319 females (58.31%) and 228 males (41.68%). The calculated sex ratio (female/male) stood at 1:1.39, which was significantly different between the two genders ($P < 0.05$). Total lengths, standard lengths and fork lengths of all samples ranged from 8.5 to 16.0 cm, 7.0 to 14.0 cm, and 7.5 to 14.8 cm, respectively. The length frequency distribution of all samples is provided in Figure 1, while Figure 2 illustrates the length frequency distribution for males, females is given Figure 2.

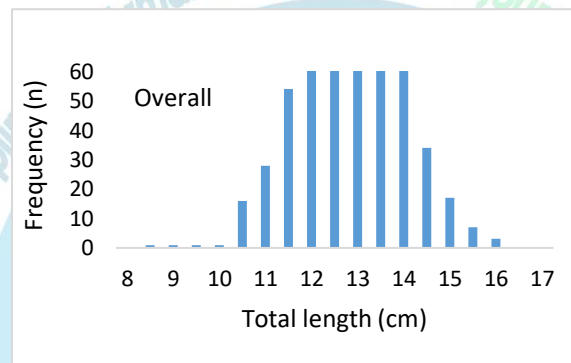

Figure 1. Length frequency distribution of overall samples of the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

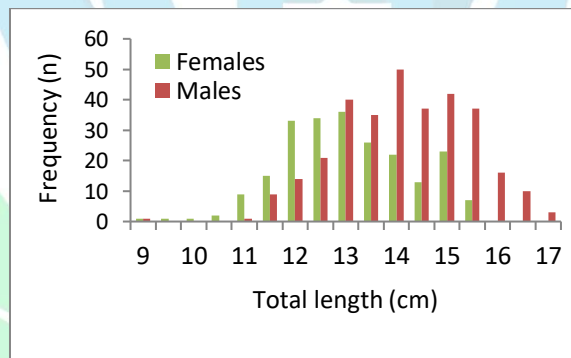

Figure 2. Length frequency distribution of males and female samples of the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

The length–weight relationships for males, females and overall samples were estimated. The Figure 3 and Figure 4 depict graphical representations of the length–weight relationships for females and males. The calculated 'b' value for female, male and all individuals was less than 3, indicating a negative allometric growth type ($b < 3$; $P < 0.001$). The data are given in Table 1.

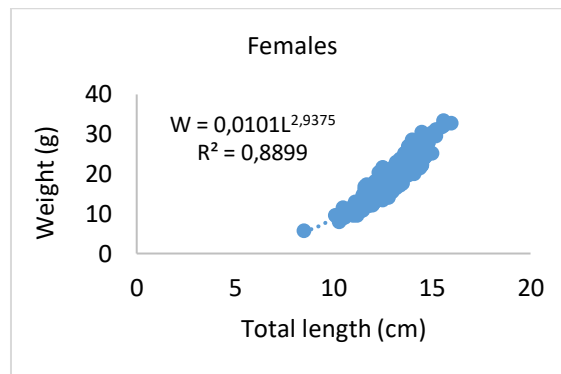

Figure 3. The length–weight relationships (LWRs) females of horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

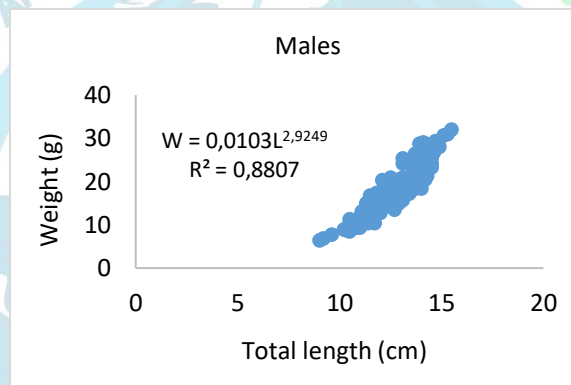

Figure 4. The length–weight relationships (LWRs) males of horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

Table 1. Summary statistics for parameter estimation of the simple power function $W = aT_L^b$ for the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

Sex	n	L _{min-max} (cm)	Length–Weight Relationship			Student's t-test for		GT
			a	b (±SE)	R ²	t	p-value	
Overall	547	8.5-16	0.010±0.004	2.9385 ±0.044	0.8897	66.30	<0.001	A
Male	228	9-15.5	0.0103±0.003	2.9249±0.065	0.8807	48.07	<0.001	A
Female	319	8.5-16	0.0101±0.005	2.9375 ±0.041	0.8899	50.62	<0.001	A

* n is the sample size; a: intercept, b: slope; b(±SE) is the standard error of the slope b; R² is the coefficient of determination; A: negative allometric; GT: growth type.

Length–length relationships (LLRs) for female, male and all individuals of horse mackerel *T. trachurus* samples were calculated and all data are presented in Table 2.

Table 2. Length–length relationships (LLRs) of the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in the Sea of Marmara

Sex	n	a	b	Relations	Equations	R ²
Males	228	0.378	0.88	TL/FL	TL=0.378±0.88FL	0.91
		0.511	0.81	TL/SL	TL=0.511+0.81SL	0.88
		0.536	1.02	SL/FL	SL=0.536+1.02FL	0.91
		0.460	0.88	FL/SL	FL=0.460±0.88SL	0.91
Females	319	0.938	-0.22	TL/FL	TL=0.938-0.22FL	0.93
		0.010	0.85	TL/SL	TL=0.850+0.01SL	0.91
		0.368	1.04	SL/FL	SL=0.368+1.04TL	0.92
		0.526	0.88	FL/SL	FL=0.526±0.88SL	0.92
Overall	547	0.264	0.89	TL/FL	TL=0.264+0.89FL	0.92
		0.351	0.82	TL/SL	TL=0.351±0.82SL	0.90
		0.503	1.02	SL/FL	SL=0.503±1.02FL	0.91
		0.495	0.88	FL/SL	FL=0.495±0.88SL	0.91

*n is the sample size; a: intercept, b: slope; R² is the coefficient of determination; TL: total length (cm); SL: standard length (cm); FL: fork length (cm).

Discussions

The exponent 'b' of *T. trachurus* often falls within the range of 2 to 4, with a typical value close to has a value close to 3, (Tesch, 1971). In the Black Sea and Mediterranean regions, the lowest 'b' value recorded was 2.44 (Bayhan and Uncumusaoğlu, 2022), while the highest value recorded 3.51 (Samsun and Sağlam, 2021). However, the 'b' value 2.44 was excluded from the analysis because of its significant deviation in the Box-whiskers plot (Figure 5).

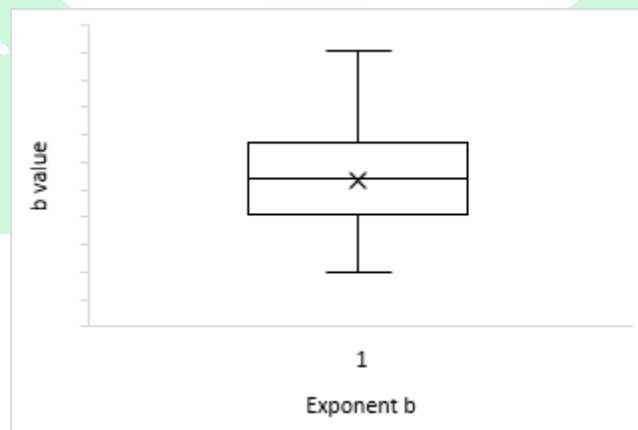

Figure 5. Box-whiskers plots of the exponent b of the length-weight relationships ($W=aL^b$) for the horse mackerel *Trachurus trachurus* in the Black Sea and Mediterranean (b values are taken from Table 3). The central box shows the median, and the vertical line represents the range of values.

In this study, negative allometric growth for *T. trachurus* was determined because the 'b' value, which can be used as an indicator in determining the growth type, is less than 3. However, when examining the previous study results given in Table 3, it is evident that different growth types have been documented. The main factors contributing to this variation include prey–predator relationships, nutrient availability, stage of maturity, morphology, physiological state, metabolic activities, temperature and size (Dulčić and Kraljević 1998; Bhatta et al., 2012; Durrani et al., 2023). The findings of this study regarding the 'b' value closely align with those of Erdoğan et al. (2006), and Karakulak et al. (2006). However, differences were observed when compared with the studies by Demirel and Dalkara (2018), Samsun and Erdoğan (2021), Aydın and Karadurmuş (2012), and Kara et al (2020). The data for comparison of the study results are provided in Table 3.

Table 3. Parameters of length–weight relationship and growth type of the horse mackerel *Trachurus trachurus* (Linnaeus, 1758) in this and previous studies

Researchers	Area	n	L _{min-max} (cm)	LWRs			GT
				a	b	R ²	
Bayhan and Uncumusaoğlu, (2022)	Aegean Sea	10	20.5-24.5	0.0486	2.44	0.81	-A
Karachle and Stergiou, (2008)	Aegean Sea	133	6.3-23.9	0.0062	3.14	1	
Moutopoulos and Stergiou, (2002)				0.039	3.27	0.96	+A
Samsun and Erdoğan, (2021)	Black Sea	479	7.8-18	0.0021	3.51	0.97	+A
Kalaycı et al., (2007)	Black Sea	747	7.3-18.3	0.0086	2.98	0.96	I
Gözler and Baytaşoğlu, (2022)	Black Sea	395	4.9-12.5	0.0143	2.70	0.79	-A
Ak et al., (2009)	Black Sea	267	6-15.7	0.004	3.24	0.94	I
Türker and Bal, (2018)	Black Sea	489	8.0-16.6	0.0056	3.12	0.98	I
Karakulak et al., (2006)	Aegean Sea	264	10.5-24.3	0.0113	2.89	0.91	-A
Demirel and Dalkara, (2018)	Marmara Sea	156	11.2-21.0	0.027	2.95	0.76	I
Erdoğan et al., (2016)	Black Sea			0.0016	2.88	0.98	-A
Erdoğan et al., (2016)	Marmara Sea (Bandırma)			0.012	2.97	0.96	-A
Erdoğan et al., (2016)	Marmara Sea (Şarköy)			0.012	3.00	0.89	I
Erdoğan et al., (2016)	Aegean Sea (Edremit)			0.00067	3.21	0.96	+A
Erdoğan et al., (2016)	Aegean Sea (İzmir)			0.009	3.12	0.93	
Erdoğan et al., (2016)				0.017	2.81	0.83	-A

Continuation of Table 3.

Researchers	Area	n	Lmin-max (cm)	LWRs		R ²	GT
				a	b		
Aydın and Karadurmuş (2012)	Black Sea	1307	6.9-19.02	0.0049	3.17	0.96	+A
Kara et al., (2020)	Aegean Sea	389		0.0047	3.03	0.99	+A
Yücel and Erkoyuncu, 2000	Black Sea		9.4-16.8	0.00759	3.05		
Present study	Marmara Sea	547	8.5-16	0.010	2.93	0.88	-A

In the results of the length–length relationship, it was observed that the relationship parameters (TL/FL) in the study conducted in the Aegean Sea were similar to the results of this study, with the 'b' value calculated as 0.87 and the regression coefficient as 0.99 (Kara et al., 2020). However, because of the lack of other study results of the species and length–length relationship within the research area sufficient discussion on this matter could not be provided.

Conclusions

Conservation and sustainable management of species within an ecosystem, particularly those of significant economic value, are of paramount importance. From this study establish a value database and contribute to ongoing research efforts. Furthermore, they play a pivotal role in the formulation of effective, policies for fishery management and the preservation of the horse mackerel populations within the research area.

References

Ak, O., & Genç, Y. (2013). Growth and reproduction of the greater weever (*Trachinus draco* L., 1758) along the eastern coast of the Black Sea. *Journal of Black Sea/Mediterranean Environment*, 19(1), 95-110.

Aydın, M., & Karadurmuş, U. (2012). Age, growth, length-weight relationship and reproduction of the Atlantic horse mackerel (*Trachurus trachurus* Linnaeus, 1758) in Ordu (Black Sea). *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), 68-77.

Bayhan, B., & Uncumusaoğlu, A. A. (2022). Length-Weight and Length-Length Relationships of the Main Commercial Fish Species in Izmir Bay (Aegean Sea Coast of Turkey) /2020-2021 Fishing Season. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, 7(3), 380-384.

Bhatta, S., Iwai, T., Miura, C., Higuchi, M., Shimizu-Yamaguchi, S., Fukada, H., & Miura, T. (2012). Gonads directly regulate growth in teleosts. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(28), 11408-11412.

Bilecenoğlu, M., Taşkavak, E., Mater, S., & Kaya, M. (2002). Checklist of the marine fishes of Turkey. *Zootaxa*, 113(1), 1-194.

Demirel, N., & Dalkara, E. M. (2012). Weight-length relationships of 28 fish species in the Sea of Marmara. *Turkish Journal of Zoology*, 36(6), 785-791.

Dulčić, J., & Kraljević, M. (1996). Weight-length relationships for 40 fish species in the eastern Adriatic (Croatian waters). *Fisheries research*, 28(3), 243-251.

Durrani, Ö., Ateşşahin, T., Eroğlu, M., & Düşükcan, M. (2023). Morphological variations of an invasive cyprinid fish (*Carassius gibelio*) in lentic and lotic environments inferred from the body, otolith, and scale shapes. *Acta Zoologica*, 104(3), 458-472.

Erdoğan, Z., Torcu Koc, H., Ulunehir, G., & Joksimović, A. (2016). Some biological properties of different populations of the Atlantic horse mackerel *Trachurus trachurus* (L.) in Turkish Seas. *Acta Adriatica: International Journal of Marine Sciences*, 57(1), 51-60.

Froese, R. (1998). Length-weight relationships for 18 less-studied fish species. *Journal of Applied Ichthyology*, 14(1-2), 117-118.

Garcia, C. B., Buarte, J. O., Sandoval, N., Von-Schiller, D., & Najavas, P. (1989). Length-weight relationships of demersal fishes from the Gulf of Salamanca, Colombia. *Fishbyte*, 21, 30– 32.

Gözler, A. M., & Baytaşoğlu, H. (2022). Length-Weight Relationship for 14 Fish Species from the Western Black Sea, Turkey. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, 7(2), 138-144.

Haimovici, M., and Velasco, G., 2000. Length-weight relationship of marine fishes Southern Brazil. *Naga. ICLARM Q.* 23(1):19-23.

Kalaycı, F., Samsun, N., Bilgin, S., & Samsun, O. (2007). Length-weight relationship of 10 fish species caught by bottom trawl and midwater trawl from the Middle Black Sea, Turkey. *Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 7(1).

Kara, A., Acarlı, D., İlkayaz, A. T., & Babaoğlu, A. Ö. (2020). Length-weight and length-length relations for 21 fish species caught in Izmir Bay. *Acta Adriatica*, 61(2), 197-204.

Karakulak, F. S., Erk, H., & Bilgin, B. (2006). Length–weight relationships for 47 coastal fish species from the northern Aegean Sea, Turkey. *Journal of Applied Ichthyology*, 22(4), 274-278.

Karachle, P. K., & Stergiou, K. I. (2008). Length–length and length–weight relationships of several fish species from the North Aegean Sea (Greece). *Journal of Biological Research-Thessaloniki*, 10, 149-157.

Moutopoulos, D. K., & Stergiou, K. I. (2002). Length–weight and length–length relationships of fish species from the Aegean Sea (Greece). *Journal of Applied Ichthyology*, 18(3), 200-203.

Nasri, H., Abdellaoui, S., Omari, A., Kada, O., Chafi, A., Hammouti, B., & Chaabane, K. (2021). Length-weight relationship and condition factor of *Trachurus trachurus* found in the central-east region of the Moroccan Mediterranean. *Indonesian Journal of Science and Technology*, 6(3), 457-468.

Polonsky, A. S. (1969). Growth, age and maturation of the horse mackerel (*Trachurus trachurus* Linné) in the north-east Atlantic. *Trudy Atlant. NIRO*, 23, 49-60.

Ricker, W. E. (1979). Growth rates and models. *Fish physiology*, 677-744.

Samsun, S., & Sağlam, N. E. (2021). Length-weight relationships and condition factors of six fish species in the southern black sea (Ordu-Turkey). *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, 38(2), 111-116.

Tesch, F.W., (1971). Age and growth. In: Methods for Assessment of Fish Production in Fresh Waters. W. E. Ricker (Ed). *Blackwell Scientific Publications*, Oxford. pp. 98–130.

Tuncer, S., Aslan C, H., & Bilecenoglu, M. (2008). First record of the Lessepsian migrant *Lagocephalus spadiceus* (Tetraodontidae) in the Sea of Marmara. *Fish. Sci*, 69, 1224-1230.

Türker, D., & Bal, H. (2018). Length–weight relationships of 13 fish species from the western Black Sea (Zonguldak-Amasra), Turkey. *Journal of the Black Sea/Mediterranean Environment*, 24(2), 115-127.

Yücel, Ş., & Erkoyuncu, İ. (2000). Population dynamics of horse mackerel (*Trachurus trachurus* L., 1758) stocks in the Mid Black Sea, Turkey. *Turkish Journal of Biology*, 24(3), 543-552.

TARSUS REDİF TABURU VE REDİF BİNALARI*

Sacit UĞUZ**
İpek DURUKAN**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 30/09/2023; Düzeltme/Revised: 23/10/2023

Kabul/Accepted: 24/10/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Uğuz, Sacit ve Durukan, İ. (2023). Tarsus Redif Taburu ve Redif Binaları. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 27-55. <https://doi.org/10.58853/dumad.1368943>

Özet

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra askerî alanda yapılan en önemli icraatlardan biri redif sisteminin kurulması olmuştur. Bu sistem sayesinde terhis olan askerleri belirli bir süre askerlik sistemi içerisinde tutmayı başaran Osmanlı, böylelikle hem ziraatın sekteye uğramadan sürdürülmesini sağlamış hem de ülkenin her köşesinde her daim hazır kıta askerî birlikler konuşlandırmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Tarsus redif taburu, konuşlu bulunduğu bölgede asayişin muhafazası adına yürüttüğü faaliyetlerden başka çıkan isyanları bastırmak amacıyla Yemen'e de gönderilmiştir. Tarsus'taki en önemli askerî birlik olan redif taburunun Gözlükule'nin hemen kuzeyinde bulunan depo ve cephaneliklerinin konumu ve şehre yakınlığı tartışma konusu olmuş, her ne kadar şehrin dışına taşınması düşünülse de bulunduğu yerde yeniden inşa edilmiştir. Cumhuriyet yıllarında okul olarak kullanılan depo daha sonra yıkıldığı için günümüze kadar ulaşamamıştır. Cephanelik ise her ne kadar harap vaziyette olsa da günümüzde hâlâ ayakta durmaktadır. Ancak kubbeli yapısı nedeniyle halk arasında Duatepe Türbesi olarak bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarsus, Yemen, redif, depo, cephanelik

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (e-posta: sacituguz@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-0412-8250).

** Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, (e-posta: ipekdurukan@mersin.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-7597-7380).

TARSUS REDIF BATTALION AND REDIF BUILDINGS

Abstract

One of the most important actions taken in the military field after the abolition of the Janissary Corps was the establishment of the redif system. Thanks to this system, the Ottoman Empire managed to keep the discharged soldiers in the military service system for a certain period of time, thus ensuring that agriculture continued without any interruption and stationed ready-made continental military units in every corner of the country. The Tarsus Redif Battalion, which is the subject of this study, was also sent to Yemen to suppress the riots, apart from the activities it carried out to maintain public order in the region where it was stationed. The location of the warehouses and ammunition depots of the Redif Battalion, the most important military unit in Tarsus, located just north of Gözlükule, and their proximity to the city became a matter of debate, and although it was considered to be moved out of the city, it was rebuilt in its current location. The warehouse, which was used as a school during the Republic years, has not survived to the present day because it was later demolished. The armory, although in ruins, is still standing today. However, due to its domed structure, it is known as Duatepe Tomb among the public.

Keywords: Tarsus, Yemen, redif, warehouse, armory

Giriş

18. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve aynı yüzyılın sonlarında *Nizâm-ı Cedit* adı altında daha sistemli bir şekilde devam eden ve etkisini daha çok askerî alanlarda hissettiren düzenlemelerin, kendisinden sonra yapılan reform hareketlerinin de temelini oluşturduğu bilinmektedir. Devlet 19. yüzyıla gelindiğinde geçmişle olan bağını tam olarak koparamasa da sosyal, iktisadî ve siyasî hayatında bazı değişikliklere giderek, kurumlarını kapsamlı bir şekilde yeniden organize etmeye başlamıştır. Bu dönemdeki reform hareketlerinin, yeni yöntemlerin ve düzenlemelerin Osmanlı Devleti'nde denenmesi ve yerleştirilmesi çabasının yanında belki de en önemli özelliği, mutlak merkezi otoriteyi yeniden gerçekleştirme çabasıdır (Ergenç, 2013, s. 366). Bu bağlamda II. Mahmud, Tanzimat, II. Abdülhamid ve İttihatçılar döneminde merkezî otoritenin daha da kuvvetlendiği ve bu otorite tarafından oluşturulan yeni kurumların memleket dahiline yayıldığı görülmektedir (İnalcık ve Quataert, 1997, s. 93).

II. Mahmud döneminde, Osmanlı askerî teşkilatında gelenekçi düşünce ruhunun dışına çıkıldığının göstergelerinden birisi de Yeniçeri Ocağının lağvedilmesinden sonra oluşturulan ve neredeyse 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı askerî teşkilatında önemli bir rol oynayan “*Redif Askeri*” uygulamasıdır. Aslında 18. yüzyılın ortalarından itibaren askerî alanda bazı düzenlemeler yapılmaya başlanmıştı. Ancak bu düzenlemelerin hiçbiri istenilen nitelikte bir ordu kurulmasına olanak vermemişti. Nihayetinde II. Mahmud kendisinden önce başlayan

reform hareketlerinden de esinlenerek, modern anlamda batılı devletlerin askerî teşkilatlarına benzer bir ordu kurabilmek amacıyla, öncelikle 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağını kaldırdı ve yerine “*Asakir-i Mansûre-i Muhammediye*” adını verdiği modern bir ordu kurdu. 1826 Temmuz’unda yayınladığı “*Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Kânûnnâmesi*”ne göre kurulan bu yeni ordu, 1500 kişiden oluşan ve “*tertib*” adı verilen sekiz birliğe ayrılmıştı. 1828’de ordu teşkilatında bazı değişikliklere gidilerek, tertib yerine alay, kol yerine tabur, saf yerine ise bölük tabirlerinin kullanılması kabul edildi ve her alayın 500’er mevcutlu üç taburdan oluşmasına karar verildi. 1837’de de askerî işlerin görüşüldüğü ve düzenlemelerin yapıldığı *Dâr-ı Şurâ-yı Askerî* kurulmuş ve ordunun modernize edilmesi amacıyla, yabancı devletlerle ilişkiler yoğunlaştırılmıştır (Çadırcı, 1963, s. 64; Berkes, 2002, s. 190).

Ancak yeni kurulan ordunun sınırları hâlâ çok geniş olan devleti koruması pek mümkün görünmüyordu. Nitekim ordunun, önce Rus ardından da Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın kuvvetlerine yenilmesi bunun bir göstergesiydi. Ayrıca dönemin maddi şartları da asker sayısını artırmaya imkân vermiyordu. Zira savaş dönemlerinde taşradan toplanan askerlerin orduda devamlı kalmaları, maddi açıdan mümkün olamadığı gibi aynı zamanda tarımsal faaliyetlerin de etkilenmesine yol açıyordu. Bu hususlar göz önüne alınarak, hem gerektiğinde eğitimli askeri hazırda bulunduracak hem de tarımla uğraşanların işleri aksatmayacak bir çözümün bulunması yoluna gidildi. Bu bağlamda *Redîf-i Asâkir-i Mansûre* adı altında oluşturulması düşünülen askerî birlikler için, 8 Temmuz 1834’te *Redîf Nizâmnâmesi* yürürlüğe konuldu (Kütükoğlu, 1982, s. 127). 1834 Ağustosunda toplanan Meclis-i Şurâ’da “*Redif Askerî Teşkilâtı*”nın kurulmasına ve her sancakta 1426 kişilik dörder bölüklü birer redif taburunun oluşturulmasına karar verildi. Ayrıca idarî mekanizmanın taşrada görevli üst yöneticileri de bu birliklerden sorumlu tutuldu. Redif taburlarının oluşturulmasındaki amaç, yeni kurulan orduya destek sağlamak ve halkı uzun süre mecburî hizmet altında tutmadan kendi bölgelerinde eğiterek, bulundukları bölgenin güvenliğini sağlamaktan ibaretti. Bu kapsamda Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde hangi sancaklarda ne kadar asker toplanacağı üzerine çalışmalara başlanmış, nüfusu istenilen miktarda asker çıkaramayacak durumda olan kazaların, çevre kazalarla birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Redif birliklerinin öncelikle Anadolu’da Ankara, Çankırı ve Afyonkarahisar gibi sancak merkezlerinde oluşturulduğu, daha sonra diğer sancaklara da yayıldığı görülmektedir (Çadırcı, 1963, s. 68-71; Özcan, 2007, s. 527; Ünal, 2008, s. 41; Kara, 2018, s. 385).

Redif birliklerinin kuruluş aşamasında bazı karışıklıkların çıkması üzerine, 1836’da yeni düzenlemelere gidilerek, redif teşkilatı bulunan sancakların belirli merkezlere bağlanması

kararlaştırıldı. Prusya askerî teşkilatı tarzında yapılan bu düzenlemelerde Prusyalı bir Paşa olan Helmuth von Moltke'den faydalanıldı. Buna göre, sancak merkezine gidip eğitim görmesi planlanan redif birlikleri sayesinde sancak merkezlerinde sürekli asker bulunabilecekti. Bu düzenlemeler çerçevesinde redif askerlerinin giderlerini karşılamak için bir de *Redif-i Mansûre Hazinesi* oluşturularak Anadolu ve Rumeli'deki birçok bölgenin geliri de buraya bağlandı. Ayrıca Redif teşkilatının daha iyi işler bir hale getirilmesi için yapılan diğer bir değişiklik de redif taburlarının bulunduğu sancakların grup grup bir araya getirilerek, birer müşirin idaresine verilmesiydi. Bu bağlamda Anadolu'da Bursa, Ankara, Konya, Aydın ve Erzurum olmak üzere 5 adet müşirlik bölgesi oluşturuldu (Kütükoğlu, 1982, s. 139-141).

1843'te askerî alandaki eksiklikleri gidermek amacıyla yapılan yeni düzenlemelerle ordunun yedek kuvveti haline getirilen redif birlikleri, askerlik hizmetlerini bitirdikten sonra terhis edilecek ve memleketlerinde yedi yıl süre ile redif askeri olarak hizmette bulunacaklardı. Ayrıca devletin coğrafi konumuna göre ordunun, İstanbul, Üsküdar/İstanbul, Manastır, Elazığ ve Şam olmak üzere beş bölgeye ayrılmasıyla birlikte, ilk dönemlerde büyük sancak merkezlerinde kurulan redif birliklerinin daha geniş bir alana yayılmasına olanak verildi (Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları, 1994, s. 9; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793–1908), s. 201; Ünsal, 2007, s. 68; Çadırcı, 1997, 316-317).

Redif teşkilatında asıl köklü değişiklikler 1869'da yapıldı. Dönemin ihtiyaçlarına göre 1843 düzenlemesi biraz daha genişletilerek ordu sayısı yediye çıkarıldı ve bütün kuvvetler *Nizâmiye*, *Redif* ve *Müstahfız* olmak üzere üç kısma ayrıldı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793–1908), s. 206-207). Bu şekilde yirmi yıl olan askerlik süresinin altısı *Nizâmiye*'de, altısı *Redif*'te ve geri kalan sekiz yılı da *Müstahfız* adı altında gerektiğinde kendilerinden yararlanmak üzere oluşturulan askerî sınıfta geçirilecekti. Askerlik süresinin uzamasından dolayı redif birlikleri, "*mukaddem ve tâlî*" olmak üzere iki gruba ayrıldı. Bu bağlamda redif birlikleri, altı yıl olan görev sürelerinin ilk üç yılını mukaddem sınıfında, son üç yılını ise tâlî sınıfında geçireceklerdi (Tunalı, 2003, s. CXII, CXXXVI-CXXXVII; Düstûr, V, 1937, s. 571-695). 1886'da ise, Alman Goltz Paşa'nın da yer aldığı bir ıslahat komisyonu tarafından hazırlanan yeni bir kanunla, redif birliklerinde hizmet süresinin artırılıp dokuz yıla çıkarıldığı görülmektedir (Özcan, 2007, s. 526).

Osmanlı ordusunun Balkan savaşlarında ağır bir yenilgiye uğraması, orduda tekrar birtakım düzenlemelerin yapılmasını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda Almanya'dan Liman Von Sanders Paşa'nın başkanlığında bir ıslahat heyeti getirtilerek, 1913'te *Teşkilât-ı 'Umûmiye-i 'Askeriyye Nizamnâmesi* çıkarılmış ve buna göre; dört ordu müfettişliği ile

bağımsız 7. kolordu ve yine bağımsız 21. ve 22. tümenler şeklinde düzenlenen yeni Osmanlı ordu teşkilatında, redif birlikleri de müstahfız bölüklere dönüştürülmüştür. Böylece redif sistemi fiilen sona ermiştir (Özgen, 2016, s. 54).

Osmanlı ordusunda özellikle 19. yüzyılda görülen değişim ve gelişim, ordunun kalelerden kışlalara geçmesine de neden olmuştur. Bu dönemde görülen merkezileşmenin de bir tezahürü olarak ülkenin her köşesinde devlet otoritesinin hissettirilmesi çabaları ve taşrada meydana gelen hadiselerle daha hızlı müdahale etme ihtiyacı, zaten bu amaçla kurulmuş olan redif birliklerinin konuşlanacağı kışlaların inşasını zorunlu kılmıştır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde redif binalarının inşası hız kazanmış ve ülkenin dört bir yanında adeta bir inşaat seferberliği başlatılmıştır. Redif binaları, askeri binalar içinde günümüzde örneklerine sıkça rastlanan en büyük yapı gruplarındandır. Bu binaların birçoğu askerî maksatlarla günümüze kadar kullanılmıştır. Ayrıca mimarisi uygun olduğu için farklı amaçlarla kullanılanları da mevcuttur. Zamanla hangi amaçla inşa edildiği unutulmuş birçok redif binası, cephaneliği ve deposu günümüzde ayakta kalma mücadelesi vermektedir (Özgen, 2016, s. 9).

Bu çalışmada; Tarsus redif taburu ve faaliyetleri ile Tarsus redif taburu binaları, yeniden inşa edilen redif deposu ve cephaneliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu konu ile doğrudan ilgili literatürde herhangi bir çalışma ise bulunmamaktadır. Çalışmanın ana kaynağını Osmanlı Arşivi vesikaları oluşturmakla birlikte, salnameler ve konu ile ilgili araştırma ve inceleme eserlerden de faydalanılmıştır.

1. Tarsus Redif Taburu ve Faaliyetleri

18. yüzyılda Adana eyaletine bağlı bir sancak konumunda olan Tarsus, 19. yüzyılın başlarında da mevcut idarî statüsünü korumuştur. Ancak 1832’de Osmanlı ordularının Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa’ya yenilmesi üzerine Adana ve Tarsus 1840 yılına kadar İbrahim Paşa’nın yönetiminde kalmıştır. Bu tarihte Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasında imzalanan Londra antlaşmasıyla Adana ve Tarsus tekrar Osmanlı yönetimine geçmiş ve Tarsus yeniden eski statüsüne kavuşmuştur. 1867’de ise, *Vilâyet-i Umûmiye Nizâmnamesi* ile bir sancak merkezi olmaktan çıkarılan Tarsus, Halep vilayetine bağlanan Adana sancağının bir kazası olmuştur. 1877’de Adana’nın Halep vilayetinden ayrılmasıyla tekrar Adana vilayetinin paşa sancağı olan Adana’ya bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. 1889’da Mersin kazası sancak merkezi haline getirilince, Tarsus da kaza statüsü ile buraya bağlanmıştır. Günümüze kadar da aynı statü ile idarî yapılanmadaki yerini muhafaza etmiştir (BOA. ADVN.NŞT. 16/89-94; Yörük, 2015, s. 35-39; Başar, 1997, s. 19; Akgündüz, 1993, s. 119, 120; Adana Vilayet Salnamesi/AVS, 1308, s. 82; AVS, 1309, s. 104; Uğuz, 2019, s. 57).

Redif birliklerinin oluşturulmasındaki en önemli etken, yeni kurulan ordunun sayıca yetersiz olması ve bunun da iç güvenliğinin sağlanmasında sorunlar ortaya çıkarmasıydı. Nitekim 1843'te yapılan askerî düzenlemelerle redif teşkilatının kapsamı ilerleyen süreçte daha da genişletilmiştir. Tarsus Redif Taburunun da bu genişleme sürecinde kurulduğu söylenebilir. Zira Çukurova'nın önemli yerleşimlerinden biri olan Tarsus, jeo-stratejik olarak da önemli bir konumda bulunmaktaydı ve şehirde devamlı bir askeri birliğin varlığı önem arz etmekteydi.

Tarsus redif taburu ile ilgili ilk bilgiler, Macar asıllı bir Osmanlı Paşası olan Ömer Naili'nin *Fenn-i Harp ve Tarih-i Askerî* adlı eserinde yer almaktadır. Adı geçen eserde, 1. Adana ve 2. Tarsus, 3. Maraş ve 4. Elbistan redif taburlarının 1865 tarihinde merkezi Şam'da bulunan 5. Ordunun 6. Alayına bağlı oldukları belirtilmektedir. Ancak yine aynı eserde 5. ve 6. Orduların redif taburlarında hâlâ redif askeri teşkil olunmadığı, ancak çalışmaların devam ettiği ifade edilmektedir (Ömer Nâilî, I, 1283, s. 100-102). Anlaşıldığı kadarıyla bu eserin basıldığı 1865 yılında Tarsus redif taburunun da bulunduğu 5. Orduya bağlı redif birliklerinin yerleri belirlenmiş olsa da asker alımları henüz gerçekleştirilmemiş durumdadır.

Tarsus redif taburunun idarî statüsü hakkında bilgi alınabilecek diğer bir kaynak da sâlnâmelerdir. Gerek vilayet salnamelerinde gerekse askerî salnamelerde Tarsus redif taburunun idarî şemasını görmek mümkündür. Mevcut salnameler içinde en erken tarihli olarak 1289/1872 tarihli Adana vilayet salnamesinde Tarsus redif taburu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre 5. orduya bağlı 6. alay içerisinde yer alan Tarsus redif taburundan başka Adana merkez, Misis, Payas, Osmaniye ve Belen'de aynı alaya bağlı diğer taburlar konuşlanmıştı. İlgili salnameye göre 1872 yılında Tarsus redif taburunun ümera ve zabitanının isimleri ve rütbeleri şu şekildedir (AVS, 1289, s. 136):

Tablo 1: 1872 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Ahmed Tevfik Efendi	Binbaşı
Mahmud Efendi	Sağ Kolağası
Hüseyin Ağa	Sol Kolağası
Mehmed Hamdi Efendi	Tabur Kâtibi
Memiş Ağa	Yüzbaşı
Abdülmecid Ağa	Mülazım-ı Evvel
Edhem Ağa	Yüzbaşı
İsmail Ağa	Mülazım-ı Evvel
Mustafa Ağa	Yüzbaşı
Mustafa Ağa	Mülazım-ı Evvel
Reşid Ağa	Yüzbaşı
Mehmed Ağa	Mülazım-ı Evvel

Ahmed Ağa	Yüzbaşı
Ahmed Ağa	Mülâzım-ı Evvel
Hasan Efendi	Yüzbaşı
Hamza Ağa	Yüzbaşı
Ahmed Efendi	Yüzbaşı

1290/1873 tarihli salnamede de Tarsus redif taburu ile ilgili benzer bir listenin bulunduğu ve mevcut taburların yanına yine 6. alaya bağlı olarak İçel redif taburunun da eklendiği görülmektedir (AVS, 1290, s. 127, 128). İlerleyen yıllara ait vilayet salnamelerinin bazılarında da Tarsus redif taburu ile ilgili aynı minvalde bilgilere yer verilmiştir.

1865-1908 yılları arasında yayımlanan askerî sâlnâmeler, son dönem Osmanlı askerî teşkilatı hakkında birincil kaynaklar arasındadır (Ünal, 2008, s. 203-219). Askerî salnamelerde de vilayet salnamelerinde olduğu gibi redif taburlarının bağlı bulundukları birlikler ve taburların ümera ve zabitan listeleri ve rütbeleri bulunmaktadır.

Buna göre; 1306/1890 tarihli askerî sâlnâmede Tarsus mukaddem redif taburu, 24. fırkaya bağlı 48. sancağın (Urfa) 96. alayının ikinci taburudur. Alayın birinci taburu Adana'da, üçüncü taburu Elbistan'da, dördüncü taburu ise Kozan'da bulunmaktadır (Salname-i Askerî/SA, 1306, 631-641). Adı geçen sâlnâmede Tarsus redif taburunun ümera ve zabitanları ile bunların rütbeleri şu şekildedir:

Tablo 2: 1890 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Mehmed Efendi	Binbaşı
Halil Efendi	Kolağası
Mahmud Efendi	Tabur Kâtibi
Ali Usta	Tüfenkçi
Ahmed Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Ağa	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Efendi	Yüzbaşı-i sâni
Mehmed Ali Ağa	Yüzbaşı-i sâni
Mehmed Efendi	Mülâzım-ı evvel
Raşid Efendi	Mülâzım-ı sâni/Depo me'mûru
Ali Efendi	
Mahmud Efendi	
Ahmed Ağa	
Mustafa Ağa	

1311/1895 tarihli askerî salnamede de Tarsus redif taburu bu kez 20. Adana redif fırkasının 77. alayının üçüncü taburu olarak yer almaktadır. Alayın birinci taburu Adana'da, ikinci taburu Karaisalı'da, dördüncü taburu ise Mersin'de bulunmaktadır (SA, 1311, s. 733-736; AVS, 1312, s. 251-261; AVS, 1318, s. 230-234).

Tablo 3: 1895 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

İbrahim Şerif Efendi	Binbaşı
Halil Efendi	Kolağası
Mahmud Efendi	Tabur Kâtibi
Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Ahmed Efendi	Yüzbaşı
Mehmed Ali Ağa	Yüzbaşı
Ali Efendi	Yüzbaşı
Osman Nuri	Mülâzım-ı evvel
Abdo Ağa	Mülâzım-ı evvel
Mehmed Efendi	Mülâzım-ı evvel
Mustafa Efendi	Mülâzım-ı sâni
Mahmud Efendi	Mülâzım-ı sâni
Mustafa Efendi	Mülâzım-ı sâni
Said Efendi	Mülâzım-ı sâni
Raşid Efendi	Depo me'mûru
Ali Usta	Tüfenkçi
Mahmud Efendi	Tüfenkçi

1324/1908 tarihli redif alaylarının listesinin yer aldığı bir askerî salnamede, Tarsus redif taburu, 77. Adana redif alayının üçüncü taburu konumundadır (SA, 1324, s. 773-774).

Tablo 4: 1908 Tarihinde Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Ahmed Ağa	Yüzbaşı
Haydar Efendi	Yüzbaşı
Mustafa Faik Efendi	Yüzbaşı
Mustafa Faik Efendi	Mülâzım-i evvel
Abdo Ağa	Mülâzım-i evvel
Mehmed Efendi	Mülâzım-i evvel
Mustafa Efendi	Mülâzım-i sâni
Said Efendi	Mülâzım-i sâni

Mevcut son Adana Vilayet Salnamesi olan 1320/1903 tarihli salnamede ise Tarsus redif taburu; 5. orduya mensup 20. Adana redif fırkasına bağlı, 77. Adana redif alayının 3. taburu olarak ifade edilmiştir. Alayın 1. Taburu Adana merkezde, 2. Taburu Karaisalı'da, 4. Taburu

Mersin’de konuşlu bulunmaktadır. Salnameye göre Tarsus taburunda görevli ümera ve zabitanın ismi ve rütbeleri şu şekildedir (AVS, 1320, s. 223-234):

Tablo 4: 1895 Tarihinde Tarsus Redif Taburu Ümera ve Zabitanı

Atıf Efendi	Binbaşı
Lütfi Efendi	Tabur Kâtibi
Halid Efendi	Mülâzim-i evvel-Depo Memuru
Ali Ağa	Tüfenkçi Ustası
Mustafa Efendi	1. Bölük Yüzbaşısı
Ahmed Efendi	2. Bölük Yüzbaşısı
Mehmed Ağa	3. Bölük Yüzbaşısı
Münhal	4. Bölük Mülâzim-i Sânîsi
Mustafa Ağa	4. Bölük Mülâzim-i Sânîsi

Aynı salnamede mevcut taburlara ek olarak her tabur için bir ilave taburun da bulunduğu görülmektedir. Buna göre Tarsus ilave taburunda bir kolağası dört de mülazımı-ı evvel rütbesinde komutan bulunmaktaydı.

Tarsus redif taburunun kuruluş amacına uygun olarak gerek imparatorluğun muhtelif yerlerinde gerekse Tarsus ve çevresinde asayişin sağlanmasında ve muhafazasında önemli görevler üstlendiği vesikalara yansımıştır. Girit meselesinin yeniden kızıştığı 1889 yılında, genel asayişin sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınması için 40.000 kişilik bir kuvvet adaya gönderildi (Ünsal, 2009, s. 56). 1890 tarihli bir vesikada Girit’te bulunan Tarsus redif taburundan bahsedilmektedir. Buradan da anlaşıldığına göre Girit’in asayişinin sağlanması için Tarsus redif taburu da görevlendirilmiş ve 1890’da Yunan çetelerinin dağıtılmasında görev almıştır (BOA. Y.PRK.ASK. 60/39).

Yüzyılın sonlarına doğru Çukurova’da Ermenilerin giderek artan kışkırtıcı faaliyetleri ve taşkınlıklarının önlenmesinde bölgedeki redif taburları önemli bir rol üstlenmiştir. Zira iç güvenliğin sağlanması hususunda devletin elindeki en önemli güçlerden biri şüphesiz her an hazır kıta bekleyen redif askerleri idi. 1895’te Çukurova’da Ermeni faaliyetlerinin artmasıyla, Adana, Mersin, Tarsus ve Karaisalı redif taburları hep birlikte silah altına alınmıştır. Bu süreçte bölgedeki asayişin temini için mevcudu 800 nefer olan Adana taburu ile 600’er nefere sahip Tarsus ve Mersin taburlarındaki asker sayısının 1000 nefere çıkarılmasına karar verilmiştir (BOA. Y. PRK. UM 33/28; Uğuz, 2019, s. 79). Ayrıca Tarsus redif deposunun korunması için de fazladan 100 asker daha istenmiştir (BOA. Y. MTV 130/133).

Tarsus redif taburunun bir diğer önemli görev mahalli ise Yemen olmuştur. Osmanlı Devleti otoritesinin tam olarak nüfuz edemediği Yemen, özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru isyanların ve iç karışıklıkların arttığı, asayişin giderek bozulduğu bir bölge hâline

gelmiştir. Ahmed Muhtar Paşa'nın komutasında 1872'de Yemen'de yürütülen harekâtlar neticesinde yeni bir idarî ve askerî teşkilatlanmaya gidildi. Buna göre Sana merkezli Yemen Vilayeti kuruldu. Ayrıca Hicaz bölgesini de içine ve merkezi Sana olan 7. Ordu teşkil edildi. Osmanlı Devleti bünyesindeki diğer bütün ordular asker ihtiyacını kendi mıntıkalarından karşılarken 7. Ordunun ihtiyacı 4. ve 5. Ordu mıntıkalarından karşılanıyordu. Sonradan bu uygulama genişletilerek diğer ordu mıntıkalarından da asker alımına başlandı. Yemen'deki isyanlar ilerleyen yıllarda da devam etti. 1891, 1898, 1903, 1905 ve 1911 yıllarında büyük isyanlar çıktı. İmam Hamidüddin liderliğindeki isyanlar nedeniyle özellikle 1891 ve 1897-1898 yıllarında önemli askerî harekâtlar düzenlendi (Çakaloğlu, 2010, s. 101).

1902 yılında Yemen vilayetine bağlı Asir taraflarında meydana gelen hadiseler Tarsus redif taburunun Yemen'e gönderilmesine neden oldu. Asir Sancağı'na bağlı Gamed kazasında bazı kabilelerin silahlanarak askerî kabilelere saldırması, yağmalaması ve bazı askerleri şehir etmesi bu hadiselerin ilk başlangıcını teşkil etmiştir. 5 Ekim 1903'te Asir kumandanı Mirliya Ahmed Lütfi Paşa, Asir mutasarrıfı İsmail Bey daha önceden eşkıyanın eline geçmiş olan silahları geri almak ve tahakkuk eden vergileri tahsil etmek için 1.600 mevcutlu bir kuvvetle Gamed'e gitti. Zehran nahiyesine vardığında kabilelerin direnişi ile karşılaşan askerler zor duruma düştü. Bu durumdan cesaret alan Gamed civarındaki diğer aşiretler de saldırıya geçti. Kumandan Ahmed Lütfi Paşa ve Mutasarrıf İsmail Bey'in şehit düşmesi üzerine asker tamamen dağıldı. Çok sayıda asker şehid oldu. Kurtulabilenler Konfede, Taif ve Mekke gibi şehirlere ulaştılar (Çakaloğlu, 2016, s. 120).

Bu olaydan sonra Asir sancağında asker sayısı oldukça azaldığından ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıktı. Nitekim Gamed'deki hadiselerden sonra iyice cesaretlenen eşkıya Asir sancağının merkezi olan Abha şehrini muhasara etti. Asir'e bölgesine Yemen'in başka bölgelerinden birlik kaydırmak da mümkün değildi. Bu durumda Yemen vilayetinde kurulmuş olan askerî tertibatın bozulacak ve yeniden isyan etmek için fırsat bekleyen İmam Hamidüddin'e fırsat doğacaktı. Bu nedenle Asir bölgesine dışarıdan asker sevkinden başka çare bulunmamaktaydı. İlk etapta Hicaz fırkasından 4 taburun Asir'e gönderilmesi yönünde irade çıktı. Ancak bu kadar askerle yapılan destek eşkıyanın bertaraf edilerek asayişin yeniden sağlanması için yeterli değildi. Bunun üzerine Yemen'e yeni askerî birlikler sevk edilmesi için çalışmalar başlatıldı. Seraskerlik makamı Adana redif fırkasına bağlı 4 taburun bu iş için uygun olduğuna karar verdi. Çünkü bu taburlar zaten silah altındaydı ve konuşlu bulundukları yerler de Akdeniz sahilindeydi. Daha sonra sevk edilecek taburların sayısı 8'e çıkarıldı. Bu taburlar

Tarsus redif taburunun da içinde bulunduğu Adana redif livasını oluşturan taburlar idi (Çakaloğlu, 2016, s. 121).

Yapılan hazırlıklardan sonra redif birlikler konuşlu bulundukları mahallerden vapura binecekleri Mersin'e doğru hareket ettiler. Zaten Mersin'de bulunan Mersin redif taburu ile Adana ve Tarsus taburları ilk gelenlerdi. Askerleri Yemen'e götürmek için Odesa Vapuru kiralanmıştı. Vapur 6 Kasım'da Mersin'e geldi. Adana redif livası kumandanı Mirliwa Hamdi Paşa komutasında Mersin, Tarsus ve Adana taburlarına mensup 2.011 asker vapura bindirildi. Vapurun kapasitesi ile ilgili olsa gerek diğer taburların sevkı sonraya bırakıldı. Askerlerle birlikte askeri teçhizat ile 100 bin kıyye un yüklendi ve aynı günün akşamı yapılan merasimle dualar eşliğinde vapur limandan ayrıldı (BOA. DH.MKT. 792/77).

Bu arada Gamed'de meydana gelen olaylardan sonra devlet tarafından görevlendirilen mahalli şeyhler ve hatırlı kimseler, gasp edilen silahların geri verilmesi hususunda isyancıları ikna etmeye çalışıyordu. Ayrıca daha önceden gönderilen 5.000 askerin büyük çoğunluğu da Asir'e intikal etmişti. İsyancıların saldırıları da durmuş ve isyan hadisesi daha da büyümemişti. Bu nedenle vaziyetin yeniden değerlendirilmesi gereği hasıl olmuştur. Geride kalan beş taburun sevkine ihtiyaç olup olmadığı Meclis-i Vükelada tartışılmış ve meselenin nasihat yoluyla çözüme kavuşturulabileceği kanaati hasıl olmuştur. Bu nedenle gönderilmiş olan kuvvetlerin yeterli olacağı, yeni asker sevkine gerek olmadığı yönünde karar alınmıştır. Sevk edilmeyi bekleyen beş tabur terhis edilmiş, Yemen'e gönderilen üç taburun ise bayram sonrasına kadar orada kalması, sonrasında ise eğer şartlar uygun olur ise memleketlerine gönderilerek terhis edilebilecekleri belirtilmiştir (BOA. BEO. 2507/187990; Çakaloğlu, 2016, s. 125, 126).

Odesa Vapuru sekiz günlük bir yolculuktan sonra 14 Kasım'da Hudeyde'ye vardı. Aslında vapurun Asir bölgesindeki karışıklıkları düzeltmek için Konfede'ye gitmesi planlanmıştı. Zaten askerlerin yukarıda bahsedilen 12 Kasım tarihli irade-i seniyye nedeniyle kısa bir süre sonra terhis edilmeleri kuvvetle muhtemel görünüyordu. Bu nedenle Yemen'in iç bölgelerine gönderilmeleri de mümkün değildi. Burada kaldıkları süre zarfında redif taburları Hudeyde'ye bağlı Beytül fakih kazasında yaşayan Zeranik isimli bir kabile üzerine gönderildi. Söz konusu kabile yıllardır vergi vermedikleri gibi soygunculuk ve gasp faaliyetleri yürütüyordu. Yirmibeş günde bu kabileyi itaat altına alan redif birlikleri görev sonrası tekrar Hudeyde'ye döndü. Bu sırada Asir taraflarında isyancılar tekrar hareketlendi. Asir Mutasarrıfı Ferik Hadi Paşa'nın kuvvet talep etmesi üzerine, 27 Aralık'ta Meclis-i Vükela tarafından Hudeyde'de bulunan Tarsus, Mersin ve Adana taburlarının o bölgeye sevkine karar verildi. Ancak bu sevkıyat vapurlarının tedarikinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle hemen yapılamadı.

Askerler Asir sancağına bağlı Konfede'ye ancak 1904 yılının ocak ayının sonlarında ulaşabildi. Ancak askerlerin buraya gelmelerine neden olan isyan da bu süre zarfında büyümemiştir. Bu nedenle herhangi bir harekât yapılmadı. Gamed tarafında bulunan eşkıya üzerine ise yeterli sayıda asker olmadığı için harekât düşünülmedi. Takviye birlikler de gelmedi. Tarsus, Mersin ve Adana redif taburları Konfede'de nişan talimi, vergi tahsilatı ve eşkıya takibi gibi işlerle günlerini geçirdi. Ancak kuraklık, aşırı sıcak, havanın ve suyun kötü olması nedeniyle hastalıklar ve ölümler başladı. 1904 yılının aralık ayına kadar yaklaşık bir yılda 500'den fazla asker ölmüş, geri kalanların ise dayanacak gücü kalmamıştı (Çakaloğlu, 2016, s. 127-128).

Bu arada Yemen tarafında İmam Hamidüddin'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu İmam Yahya isyan etmişti. İsyanın giderek büyümesi ve Aralık 1904'te Sana'nın kuşatılması bölgeye asker sevkini gündeme getirdi. Bu durumda ilk akla gelen de Konfede'de bulunan Tarsus, Mersin ve Adana redif taburları idi. Taburların Hudeyde'ye sevkı ile ilgili 11 Aralık 1904'te irade-i seniyye çıktığında aslında askerin terhis vakti gelmişti (BOA. Y.MTV. 269/9). Ayrıca içerisinde bulundukları kötü şartlar nedeniyle asker oldukça yıpranmış durumdaydı. Ancak durumun ciddiyeti başka bir alternatif bırakmamış, başka yerlerden sevk edilen asker gelinceye kadar isyancıları durduracak, en azından zaman kazandıracak tedbirlerin bu üç tabur ile alınması zorunluluk hâline gelmişti. Ancak terhis zamanı gelmiş askerleri yeni bir görev bölgesine sevk etmek kolay değildi. Nitekim terhis olacakları düşüncesiyle Konfede limanına gelen askerler, Hudeyde'ye gideceklerini öğrenince vapura binmeyi reddettiler (Çakaloğlu, 2016, 129). Tabur komutanının nasihatleri sonucu sadece Tarsus taburu vapura binse de Mersin ve Adana taburları hiçbir surette vapura bindirilemedi. Bu sırada vapura binmiş olan Tarsus taburundan 19 asker inerek orada bulunan Adana ve Mersin taburlarının isyancı askerine katıldı. Vapurda bulunan askerleri de aşağıya davet ve isyana teşvik etmekten geri kalmadılar. İsyancıları geride bırakarak iskeleden hareket etmeyi başaran vapur Halif İskelesine vardı. Bu sırada Konfede'de kalan İsyancı askerler ikna edilerek vapura binmeyi kabul etmişler ve onlar da Halif'e gelmişlerdi. Ancak vapura binecekleri sırada yine vazgeçen askerler isyanlarına devam ettiler (BOA. Y.MTV. 297/89; BOA. Y.PRK.BŞK. 73/108). Bunun üzerine Tarsus taburu askerlerini taşıyan vapur Hudeyde'ye doğru hareket etti. Ancak bu sefer de vapurda bulunan Tarsus taburu isyan etti ve vapuru ele geçirerek Kamran Adasına yönlendirdi. Hükümet geride kalan Mersin ve Adana taburlarının isyanı sonlandırması için her ne kadar nasihat yollu çalışmalar yaptıysa da faydası olmadı. O sırada Cidde'den Konfede'ye, oradan da Hudeyde'ye erzak taşıyan Epros isimli bir Yunan vapuru limanda iken askerler tarafından ele geçirildi ve vapur Konfede'den Mersin'e doğru hareket ettirildi (BOA. Y.A.HUS. 484/105). Bu sırada 16 Şubat'ta Mersin ve Adana taburlarının terhis edilmesi ve silahlarının Mersin limanında

toplanması hususunda irade çıktı. Epros vapuru Süveyş'te altı gün durakladıktan sonra da Port Said üzerinden 1 Mart 1905 tarihinde Mersin'e geldi. İlerleyen günlerde Tarsus taburunun askerleri de Mersin'e getirildi ve burada silahları toplanan Tarsus, Mersin ve Adana taburlarının efradı terhis edildi (BOA. Y.PRK.UM. 74/68; BOA. Y.MTV. 272/124). Yaşanan bu itaatsizlik olaylar nedeniyle subaylar ve elebaşı konumundaki askerler divan-ı harpte yargılandı. Yürütülen tahkikat neticesinde isyancı askerlere çeşitli sürelerde prangabentlik cezası ve sürelerinin bitiminde yeni baştan nefer kaydedilmeleri gibi cezalar verildi (BOA. Y.MTV. 297/89).

2. Tarsus Redif Deposu ve Cephaneliği

Redif askerî teşkilatının oluşturulmasıyla birlikte özellikle taşrada, yeni kurulan bu birliklerin kışla, depo ve cephanelik gibi ihtiyaçları da gündeme gelmiştir. Bu bağlamda redif taburlarının bulunduğu yerlerde, karargâh merkezi, toplantı yeri ve askerî malzemelerinin muhafaza edileceği depo ve cephanelikler inşa edilmiştir (Düstûr, V, 1937, s. 575-576; Çadircı, 1963, s. 316). Özellikle stratejik bölgelerde redif birlikleri için kışla inşaatlarına başlanmış ve bu yapılaşma faaliyetleri ile askeri düzenlemeler bir arada yürütülmüştür.

Bilindiği üzere Osmanlı yönetim sistemindeki yapısal değişim mekâna da yansımış ve buna bağlı olarak kentin yerleşim algısında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda hükümet konağı, belediye binası, hastane, okul, hapisane, mahkeme gibi farklı işlevlerin yürütüldüğü binalar yapılarak, belirli kurallar ve talimatlar çerçevesinde kentin içine yerleştirilmiştir. İlk dönemlerde orduya ait kışla, depo, cephanelik gibi doğrudan kent dokusu ile ilişkisi bulunmayan binalar, kentin hemen dışına inşa edilmiştir. Ancak zaman içerisinde kentin gelişmesiyle birlikte şehir içinde kalan bu binaların ya tekrar şehir dışına taşınmalarının planlandığı ya da başka bir kamu binasına dönüştürüldükleri görülmektedir (Özgen, 2016, s. 47). Redif teşkilatına ait bina inşaları 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra artmaya başlamış ve 20. yüzyılın başlarına kadar da devam etmiştir. İlk dönemlerde yalnızca sancak merkezlerinde ve stratejik bölgelerde görülen bu faaliyetler, 1888'den itibaren daha sistemli bir şekilde daha geniş bir alana yayılarak Anadolu'nun birçok noktasında, redif birliklerine ait binalar inşa edilmiştir (Özgen, 2016, s. 153).

Tarsus redif taburunun da bir deposunun ve cephâneliğinin olduğu, ancak deponun zaman içinde yıkılarak kullanılamaz hâle geldiği, 1902 tarihli bir belgede yer alan "*eski deponun arsasının ve enkazının satılarak yeniden inşa edilmesi düşünülen depo ve cephâneliğin masrafları için kullanılması*" şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu yapıların ne zaman inşa edildikleri ise tam olarak tespit edilememiştir. Ancak Tarsus Kaymakamlığı'nın 1902

tarihli bir yazısında geçen; “...maksad kasabanın ebniyyesinin deponun târîh-i inşâsından mukaddem ve mu’ahharlığını meydana ihraç için ise kasaba ebniyyesinin zaten kadimi aşikâr olub ancak ebniyyelerin tapuya rabtı tapu usulünün buraca 92 senesinden bed’ olunduğuna nazaran deponun inşâsından bi’t-tabî’ mu’ahhar olduğu tapu ve vergi idarelerinden îfâde edilmiş...” şeklindeki ifadeler redif binalarının 1292/1876 tarihinden önce de mevcut olduğuna işaret etmektedir (BOA. DH. MKT. 496/19-6).

Depo ve cephanelik gibi askerî mekânların zamanla kentin içinde kalması ve yakınlarına sivil binalar yapılması, zaman zaman şahıslar ile devleti karşı karşıya getirmiştir. Bunun üzerine Topçu ve İstihkam Müfettişliği’nde bir komisyon oluşturulmasına ve bu komisyon tarafından hazırlanacak olan talimâtname’nin ordu komutanlıkları ile vilayetlere gönderilmesine karar verilmiştir (BOA. Y.MTV. 216/53-1). Bu bağlamda 31 Ekim 1901 tarihinde (BOA. DH.MKT. 496/19-15) yürürlüğe giren “Kaleler, istihkamlar, cephânelikler ile askerî binaların etrafına yapılacak özel binaların arasındaki mesafeye dair” talimatname yayımlanmıştır (BOA. Y.MTV. 216/53-3).

Bu talimatname yürürlüğe girdikten sonra, askerî depo ve cephânelikler ile sivil binalar arasındaki mesafe sorunu hakkında, Adana Vâliliği tarafından Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen bir yazıda, Tarsus’taki redif birliklerine ait askerî depo ve cephaneliğin etrafında bulunan binaların, talimâtname’nin 7. maddesinde yer alan “Redîf cephânelikleriyle diğer cephâneliklerin etrafında 5 metre kadar bir siper oluşturulacak ve bu siperin sınırından itibaren 225 metre uzaklığındaki arazide bina inşa edilemeyeceği gibi tarım da yapılamayacaktır. Ayrıca yine cephâneliklerden itibaren 800 metre uzaklıktaki araziye de hiçbir şekilde binâ inşa etdirilmeyecektir” kuralına uygun olmadığı, sivil binaların cephanelik ve depoya bir hayli yakın olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan bu binaların yerlerinden kaldırılmasının kasabanın büyük bir kısmının başka bir yere nakledilmesi anlamına geldiği, bunun da mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca binalarını tamir için belediyeden izin alamayanların şikayetlerinin arttığı, bu konuda nasıl bir işlemin yapılması gerektiği de merkeze bildirilen sorunlar arasındadır (BOA. DH.MKT. 496/19-4; BOA. Y.MTV. 216/53-3).

Binalarını tamir etmek isteyen vatandaşların ısrarcı talepleri üzerine, merkezî ordudan gönderilen cevapta; talimâtname’nin asıl amacının askerî binaları yangından korumak olduğu ifade edilerek, söz konusu talimâtname’nin, yürürlüğe girdiği 31 Ekim 1901 tarihinden itibaren yapılacak binaları kapsadığı bildirilmiş ve bu tarihten önce yapılan binalara dokunulmayacağı belirtilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-5).

Bu arada Mersin Mutasarrıflığından Adana Vilâyetine gönderilen yazıda da “depo ve cephâneliğin etrafında bulunan gerek devlete gerekse yabancılara ait binalar ile diğer dinî nitelikli mekanların kaldırılmasının kolay olmayacağı ve aynı zamanda bu binaların boya ve sıva gibi küçük tamirlere izin verilmemesinin de şikayet konusu olabileceği” tekrar vurgulanarak, depo ve cephaneliğin şehir dışında uygun bir yere yeniden inşa edilmesinden başka bir çarenin olmadığı belirtilmiştir. Yapılan keşifte inşaat masrafları için 188.370 kuruşluk bir meblağ çıkarılmış ve eski deponun arsası ve enkazının da 60.000 kuruşa satıldığı takdirde bu tutarın 128.370 kuruşa düşebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda belediye mühendisi tarafından hazırlanan iki adet keşifname (BOA. DH.MKT. 496/19-12), depo ve cephâneliğin planı (BOA. DH.MKT. 496/ 19-11; BOA. DH.MKT. 496/ 19-10) ve çevredeki önemli binaların depo ve cephaneliğe olan mesafesini gösteren bir harita (BOA. DH.MKT. 496/19) da merkeze gönderilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-15; BOA. DH.MKT. 496/ 19-19; BOA. DH. MKT. 496/19-17).

Tarsus redif taburunun şehir dışında bir yere taşınması ve etrafındaki binaların tamiri ile ilgili Adana Vâliliği’nden Dâhiliye Nezâreti’ne gönderilen yazılar ekleriyle birlikte merkezî orduya da iletilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/19-18). Sonuç olarak Merkezî ordudan gönderilen kararda; talimatnamedeki mesafe konusunun geçmişe dönük olmadığı vurgulanarak, depo ve cephâneliği yangın tehlikesinden korumak için bina sahiplerinin tamir taleplerine izin verileceği ve bu hususlara dikkat edildiğinde, şehir dışında yapılması planlanan depo ve cephâneliğe de gerek kalmayacağı ifade edilmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-20; BOA. DH. TMIK. M. 225/6-1).

Bir süre sonra Tarsus’ta bulunan Amerikan okulu, askerî mekanlarla diğer binalar arasındaki mesafeyi belirleyen kurala uymayarak, depo ve cephâneliğe 167 metre uzaklıkta olan bahçesinde ruhsatsız bir şekilde inşaata başlamış ve bu nedenle mesafe sorunu tekrar gündeme gelmiştir. Okul yetkilileri bütün uyarılara rağmen, Amerikan elçiliği ile İskenderun Amerikan konsolosluğundan inşaat için aldıklarını belirterek inşaatı devam etmişlerdir. Adı geçen elçilik ile konsolosluktan herhangi bir emir gelmedikçe de inşaatı durdurmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Amerika elçiliğinden okul yönetimini acilen uyarması istenmişse de elçilikten hiçbir uyarının yapılmadığı inşaatın devam etmesinden anlaşılmaktadır (BOA. DH.MKT. 1131/82-1; BOA. DH. MKT. 1131/82-2; BOA. İ.HUS, 148/47; DH. TMIK. M. 225/6-3). Bahsi geçen bina 1905 yılında inşasına başlanan ve 1911’de kullanıma açılan, tam olarak bitirilmesi ise I. Dünya savaşı yıllarını bulan Stickler Hall binasıdır (BOA. DH.MKT. 1131/82). Amerikan sefareti ise 10 Nisan 1906’da bahsedilen binanın inşası için müsaade

istendiğini, hatta inşası düşünülen binanın resminin gönderildiğini, o zamandan beri altı ay geçmesine rağmen herhangi bir cevap verilmediğini, inşaat için bir itiraz da hasıl olmadığını, bu nedenle düşünülen inşaata müsaade buyrulduğu nazarıyla bakılarak işe başlanıldığını ifade etmiştir (BOA. BEO. 2965/222345). Her ne kadar inşa edilmekte olan bu binanın depo ve cephaneliğe yakınlığı, dolayısıyla mevzuata aykırı olduğu bildirilse ve sakıncaları yazışmalara konu olsa da yapılan incelemeler neticesinde i herhangi bir mahzurunun olmadığı kanaati hasıl olmuş ve inşaata dokunulmamıştır (BOA. DH. TMIK.M. 225/6).

Tarsus redif taburunun askerî depo ve cephanelik olarak kullandığı binalar, Gözlükule'nin hemen kuzeyinde, Tarsus Amerikan Koleji'nin batısında yer alıyordu (BOA. 148/1324 L-47). Daha önce de bahsedildiği üzere 1902'de depo yıkılmış vaziyette idi. Bu eski deponun enkazının ve arsasının satılarak inşa edilecek olan yeni depo ve cephaneliğin masrafları için kullanılması önerisi uzun süre tartışıldı (BOA. DH. MKT. 496/ 19-15). Ancak nihayetinde bu fikir kabul görmedi. 1902'de depo ve cephanelik binası için yeni bir inşa projesi hazırlandı ve söz konusu binalar mevcut yerlerine inşa edildi.

Eyice, bu tür askerî yapıların mimarisinde, 18. yüzyılın ortalarından itibaren bazı süs unsurlarıyla Türk sanatının içine sızmaya başlayan ve hızla gelişerek onu içine alan Batı sanatının etkisinin büyük olduğunu belirtmektedir (Eyice, 1981, s. 175). Batı etkisinin nedenlerinden en önemlisi etkileşimin artması ise de bir başka etmen yenileşme hareketleri çerçevesinde Hassa Mimarlar Ocağı'nın kapanmış olması ve inşa faaliyetlerinde gayrimüslim mimarların daha fazla görev almasıdır. Özellikle İstanbul ve sancak merkezlerinde inşa edilmiş yapılarda söz konusu etkiyi izlemek mümkündür. Dönemin ekonomik koşulları çerçevesinde bu yeni yapılanma kapsamında zorunlu olarak inşası gereken yapıların özellikle taşrada olanları daha sade ve çok masraflı olmayacak şekilde planlanmış olduğuna dair arşiv kayıtları mevcuttur (Özgen, 2016, s. 57).

Redif birliği yapılarının simetrik bir düzende, kat silmeleri ve pencere sövelerinin belirgin izlendiği, iki veya tek katlı olarak, genellikle beşik çatılı, giriş kısmının cephede üzerinde yazıt ve tuğra yerleştirilmiş¹ üçgen veya dairesel bir alınlıkla vurgulandığı bir düzende tasarlanmış olduğu görülmektedir (Özgen, 2016, s. 57). Günümüze ulaşan örneklerde de izlendiği üzere giriş kapısı simetrik plan ve cephe düzeninin orta aksında belirgindir ve giriş

¹ Cumhuriyet sırasında çıkarılan bir kanun ile Osmanlı dönemi yazıt ve tuğralarının müzelere taşınması yerinden çıkarılmayanların üzerinin kapatılması hükme bağlandığından redif binalarına ait yazıtların büyük çoğunluğunun yeri boştur.

kapısı ve yapı iki katlı olduğunda üst katta girişin üst kısmına denk gelen kısım dışarı doğru çıkıntılı bir balkon ile vurgulanmıştır.

Günümüze ulaşmayan ancak arşiv bilgilerinde yer alan plan ve fotoğraflardan Tarsus redif deposunun tek katlı, kırma çatılı ve kagir olarak inşa edildiği, bodrum seviyesinde ve diğer pencerelerle aynı hizada yer alan pencerelerden bir bodrumu ve yüksek çatı arasında penceresi de olan bir kat daha olduğu anlaşılmaktadır. Giriş kapısı cephe ile hem yüz yarım daire kemerli olarak cephenin tam ortasında simetri aksında yerleştirilmiştir. Depo girişinde içerde sağlı sollu üçü kapalı biri açık dörder mekân yer almaktadır. Girişin aksında arka cephede aynı şekilde tasarlanmış bir de çıkış bulunmaktadır. Yan cephelerde ön cephede düzenindeki pencerelerle aynı ölçülerde onar adet pencere vardır. Daha geç tarihli bir fotoğrafta yapının aynı yerde yer alan Duatepe İlkokulu olarak kullanıldığı görülmektedir. Redif deposunun bir tadilat yapılarak okula çevrilmiş olduğu açıkça izlenebilmektedir². Cephe düzeninde yer alan sağ ve soldaki dokuz pencereden birer adedi/ ortada olanları kapatılmış ve çatısı tekrar düzenlenmiştir (BOA. DH.MKT. 496/ 19-10; BOA. DH.MKT. 496/ 19-11). İlerleyen yıllarda ise bu bina yıkılarak yerine günümüzdeki okul binası (Hasan Karamahmet İlkokulu) inşa edilmiştir.

Cephanelik binası ise metruk ve harap vaziyette de olsa günümüze ulaşmıştır. Tescil fişinde ve ekte yer alan haritada ile arşiv kayıtlarında açıkça cephanelik olduğu belirtilmiş olmasına rağmen kubbeli bir yapıya sahip olduğu için insanlar arasında türbe olduğu kanaati hâkimdir. Hatta bazı akademik çalışmalara da “ünik bir türbe” olarak konu olmuştur (Ünalın, 2013, s. 1241-1262).

Cephanelik binası Neolitik bir höyük olan Gözlükule höyüğünün alt kotlarında eğimli bir alanda inşa edilmiştir. Bugün etrafında yer alan ağaçlar höyükte yapılan ilk dönem kazılarının ardından alanın mesire alanı olarak kullanılmaya başladığı 1960’lı yıllarda dikilmiştir. Kareye yakın formda ve yaklaşık 4.60mx4.60m boyutlarındaki yapı dışardan kubbe görüntüsünde dairesel bitişli, çapraz tonoz üst örtüye sahiptir. Kesme taştan inşa edilmiş yapının kubbesi sıvalıdır. Cephaneliğin etrafında yaklaşık 9.5mx9.5m ölçülerinde bir koruma/ihata duvarı mevcuttur. Yapı ile koruma duvarı arasında mevcut açıklık yaklaşık iki metrelik bir koridor şeklindedir. Koruma duvarı 60 cm kalınlığında yapının yüksekliğini geçmeyecek şekilde cephanelik giriş kotundan 2.70 metre yükseklikte inşa edilmiş olup arazinin eğimi nedeniyle bazı kısımlarda dışardan bir metre yüksekliktedir. Duvar bitişinde moloz taşlarla ve harçla oluşturulmuş üçgen kesitli harpuştanın büyük bir kısmı yok olmuştur.

² Cumhuriyet yıllarında Duatepe İlkokulu olarak kullanılan bina yıkılmış ve yerine yeni okul binası yapılmıştır.

Arşiv çizimlerinde koruma duvarı ve cephanelik girişinin aynı yönde ve aksta çizilmiş olduğu görülmekle birlikte, yerinde mevcut yapıda, diğer redif cephaneliklerinde de olduğu farklı yönlerde ve duvarlarda inşa edilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Güvenlik amaçlı olarak bu şekilde yapılmış olmalıdır. Koruma duvarı üzerinde yer alan giriş kapısı kuzeybatı duvarı üzerinde kemerli bir açıklıktır. Özgün giriş kapısı yerinde mevcut olmayıp yerinde sonradan güvenlik amaçlı takılmış bir metal kapı bulunmaktadır. Cephanelik girişi yapının güneybatı duvarı üzerindedir. Düz atkılı girişin açıklığının mermer lentosu üzerindeki deliklerden giriş kapısı üzerinde günümüzde mevcut olmayan bir yazıt yer aldığı anlaşılmaktadır. Cephanelik duvarları düzgün kesme taştan ahşap hatıllı ve koruma duvarından daha kalın olarak 70 cm kalınlığında inşa edilmiştir. Giriş cephesi dışındaki tüm cephelerde yaklaşık 20cmx70cm boyutlarında göz seviyesinin üzerinde havalandırma pencereleri bulunmaktadır. Ekte yer alan mevcut durum rölövesinde görüleceği gibi bu pencereler ışık veya görüntü sağlamaktan çok havalandırma amaçlı yapılmıştır. Açıklığın iç ve dış cephedeki yeri özellikle farklılaştırılarak dışardan içerinin görülmesinin veya dışardan yapı içine bir şey atılmasının önlenmesi istenmiştir. Koruma duvarları redif birliği cephaneliklerinin bu şekilde tekil olarak inşa edilmiş olanlarında hem cephaneliği çevreden korumak hem de herhangi bir patlama durumunda çevreyi patlamanın etkisinden korumak amacıyla inşa edilmektedir. Nevşehir-Ürgüp Redif Birliği Cephaneliği, Kastamonu-Taşköprü Redif Cephaneliği, Konya-Sille Redif Cephaneliği, Erzincan-Kurutilek Silah Ambarı, Trablusgarp-Terhune Kışlası Cephaneliği, Kale-i Sultaniye'deki cephanelik, Mersin-Silifke Redif Cephaneliği, Ankara-Kalecik Redif Cephaneliği, Burdur-Tefenni Redif Cephaneliği, Kastamonu-Daday Cephanelik Binası, Adana-Kozan Sancağı Sis Kasabası Cephaneliği, Selanik- Cuma-i Bala Kasabasındaki Cephanelik, Trabzon Kuzgundere Cephaneliği ve Elköse Cephaneliği gibi çoğu cephanelik binalarında koruma duvarı bulunmaktadır (Yıldız, 2023, s. 60). Yukarıda bahsedilen mimari özellikler göz önünde bulundurulduğunda Tarsus redif cephaneliğinin Anadolu'daki diğer redif cephanelikler ile benzer özelliklerle gösterdiği söylenebilir.

Sonuç

Askerî alanda Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile başlayan köklü değişimin en önemli ayaklarından biri de şüphesiz redif sisteminin kurulmasıdır. Osmanlı ordusunun yedek kuvveti olarak sancak ve kaza merkezlerinde konuşlandırılan bu birlikler, ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilecek hazır kıta askeri birlikler olarak vazife yapmışlardır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde ve sonrasında merkeze uzak ya da yakın ülkenin birçok yerinde sıklıkla görevlendirilmişlerdir.

Tarsus redif taburunun konuşlu bulunduğu Tarsus ve çevresinde asayişin muhafazası hususunda gösterdiği faaliyetlerden başka en önemli görevi Yemen'e gönderilmesi olmuştur. Zira Tarsus redif taburu, Şam merkezli 5. ordunun mıntıkası içerisinde yer alan Adana redif alayına bağlı idi. Bu ordu, Anadolu ordusu ile birlikte Yemen'de kurulan 7. Ordunun asker ihtiyacını karşılamak üzere görevlendirilmişti. Bu nedenle her iki ordunun da mıntikasıdan askerlik çağına gelmiş çok sayıda genç Yemen'e giden taburlar içerisinde yer almıştır. Dolayısıyla Tarsuslu gençler de Yemen'e gönderilmiş ve bir kısmı burada şehit düşmüştür.

Tarsus redif taburunun konuşlandığı mevki şehrin doğusunda Gözlükule'nin hemen kuzey bitişiğinde yer almaktaydı. Zamanla şehrin büyümesi ile askeri binaların sivil binalara oldukça yakın hâle gelmesi çeşitli sakıncaları da beraberinde getirmiştir. İlgili nizamnameye göre askeri depo ve cephaneliğin özellikle yangınlardan muhafaza edilmesi için sivil binalardan belirli bir uzaklıkta bulunması zorunluluğu, Tarsus'ta çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Zira şehrin ¼'ü mevzuatta belirlenen uzaklık mesafesinin çerisinde bulunuyordu. Bu nedenle bir orta yol bulundu ve mesafe kuralının yeni yapılacak binalar için uygulanmasına karar verildi. Bu sefer de cephaneliğin hemen yanında bulunan Amerikan mektebine yeni bir bina yapılmaya başlanması, bu hususta uzun süren yazışmalara neden oldu. Neticede bu inşaatın yapılmasına da izin verilmesi, dönemin Osmanlı yöneticilerinin Amerikan hükümeti ile böyle bir mesele için karşı karşıya gelmek istememesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Her ne kadar şehrin dışında uygun bir mahalle taşınma tartışmaları olsa da redif deposu ve cephaneliği, 1902 yılında hazırlanan bir proje ile oldukları yerde yeniden inşa edilmiştir. Her iki bina da Cumhuriyet yıllarını görmüş, redif deposu okul binası olarak, cephanelik ise değişik amaçlarla kullanılmıştır. Ancak ülkemizin birçok yerinde redif binaları hâlâ ayakta ve çeşitli amaçlarla kullanılırken Tarsus redif deposu maalesef günümüze kadar ulaşamamıştır. Okul binası olarak hizmet verirken yıkılmış ve yerine yeni bir okul inşa edilmiştir. Cephanelik ise günümüzde hâlâ ayakta olup kubbeli yapısı nedeniyle halk arasında Duatepe Türbesi olarak anılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- BOA. 148/1324 L-47
- BOA. ADVN.NŞT. 16/89-94
- BOA. BEO. 2507/187990
- BOA. BEO. 2965/222345
- BOA. DH.MKT. 1131/82
- BOA. DH.MKT. 1131/82-2
- BOA. DH.MKT. 496/19
- BOA. DH.MKT. 792/77

BOA. DH.TMIK. M. 225/6

BOA. İ.HUS. 148/47

BOA. Y.A.HUS. 484/105

BOA. Y.MTV. 130/133

BOA. Y.MTV. 216/53

BOA. Y.MTV. 269/9

BOA. Y.MTV. 272/124

BOA. Y.MTV. 297/89

BOA. Y.PRK.ASK. 60/39

BOA. Y.PRK.BŞK. 73/108

BOA. Y.PRK.UM 33/28

BOA. Y.PRK.UM. 74/68

Düstûr, 1. Tertib, C.V, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937.

Adana Vilayet Salnamesi (AVS), 1289; 1290: 1308; 1309; 1312; 1318; 1320.

Sâlnâme-i Askerî (SA), 1306; 1311; 1324.

Akgündüz, A. (1993). *Arşiv belgeleri ışığında Tarsus tarihi ve Eshâb-ı Kehf*. İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

Başar, F. (1997). *Osmanlı eyâlet tevcihâtı (1717-1730)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye 'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çadircı, M. (1963). "Anadolu'da redif askerî teşkilatının kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), ss. 63-75.

Çadircı, M. (1997). *Tanzimat döneminde anadolu kentleri'nin sosyal ve ekonomik yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çakaloğlu, C. (2016). "1903 Yemen İsyanının bastırılmasında Mersin Redif Taburu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, III(8), ss. 113-135.

Çakaloğlu, C. (2010). "Yemen İsyanı ve Trabzon Redif Taburu (1905-1906)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), ss. 99-122.

Ergenç, Ö. (2013). *Osmanlı tarihi yazıları: Şehir, toplum, devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Eyice, S. (1981). "XVIII. Yüzyılda Türk sanatı ve türk mimarisinde Avrupa neo-klasik üslubu", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9(10), ss.163-190.

İnalçık, H. ve Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi, 1600-1914*, İstanbul: Eren Yayınevi.

Kara, H. (2018). "Osmanlı redif teşkilatında talim: 1909 tarihli talimnâme örneği", *Tarih Okulu Dergisi*, XXXIV, ss. 383-419.

Kunt, M. (1997). *Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti 1600-1908*, C. 3, İstanbul: Cem Yayınevi.

Kütükoğlu, M. (1982). "Sultan II. Mahmud Devri yedek ordusu redif-i asakir-i mansure", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, ss. 127-158.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra askeralma kanunları 1839-1914. (1994). Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Ömer Nailî, *Fenni harp ve tarih-i askerî*. (1283), C. I, İstanbul: Mekteb-i Hayriye Matbaası.

Özcan, A. (2007). “Redif”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul, ss. 524-526.

Özgen, M. M. (2016). *Sultan İkinci Abdülhamid Han devri Osmanlı redif binaları*. İstanbul: Hamidiye Kitaplığı.

Tunalı, A. C. (2003). *Tanzimat döneminde osmanlı kara ordusunda yapılanma (1839-1876)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Türk silahlı kuvvetler tarihi. 3. Cilt, 5. Kısım (1793-1908). (1978). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Uğuz, S., *Meşrûtiyet’ten cumhuriyet’e Tarsus (1876-1926)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, U. (2008). *Sultan Abdülaziz Dönemi Osmanlı kara ordusu (1861-1876)*, Ankara: ATASE Yayınları.

Ünal, U. (2008). “Askerî Salnâmelerin tarih araştırmalarındaki yeri 1865 ve 1870 örneklemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 11(2), ss. 203-219.

Ünal, H. S. (2013). Anadolu’da ünik bir türbe; Tarsus Duatepe Türbesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), ss. 1241-1262.

Ünsal, E. (2009). *Girit’in Türk hakimiyetinden çıkışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne.

Ünsal, F. (2007). *Modernleşme dönemi Osmanlı Devleti kara kuvvetleri (1826-1876)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırıkkale.

Yörük, S. (2015). *XVIII. Yüzyılın ilk yarsısında Adana şehri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yıldız, K. (2023). *Son dönem Osmanlı askerî mimarisi bağlamında Trabzon cephanelikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi: Trabzon.

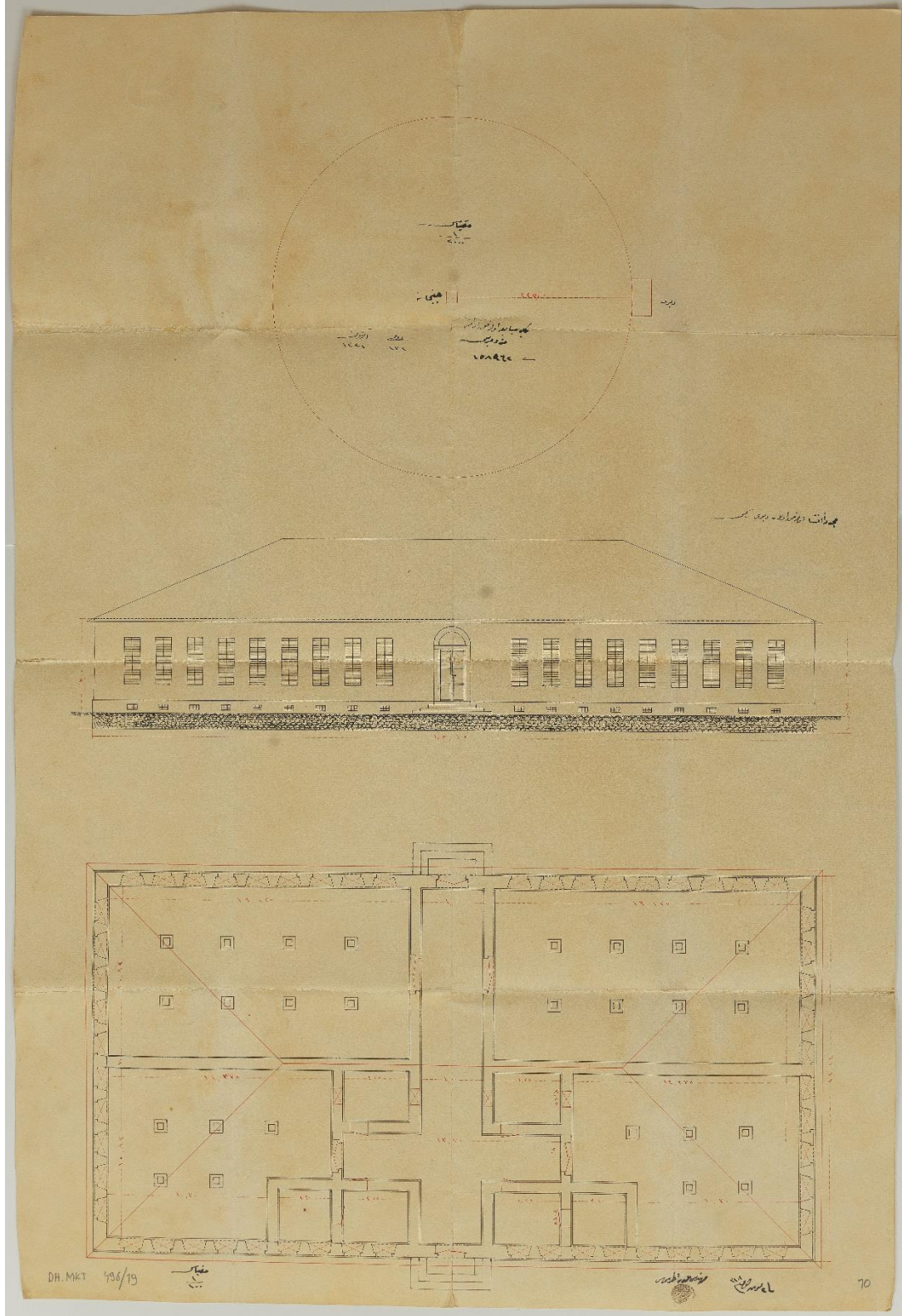
EKLER

Ek 1. Tarsus redif deposu ve cephaneliğinin yerini gösterir 1902 tarihli harita³

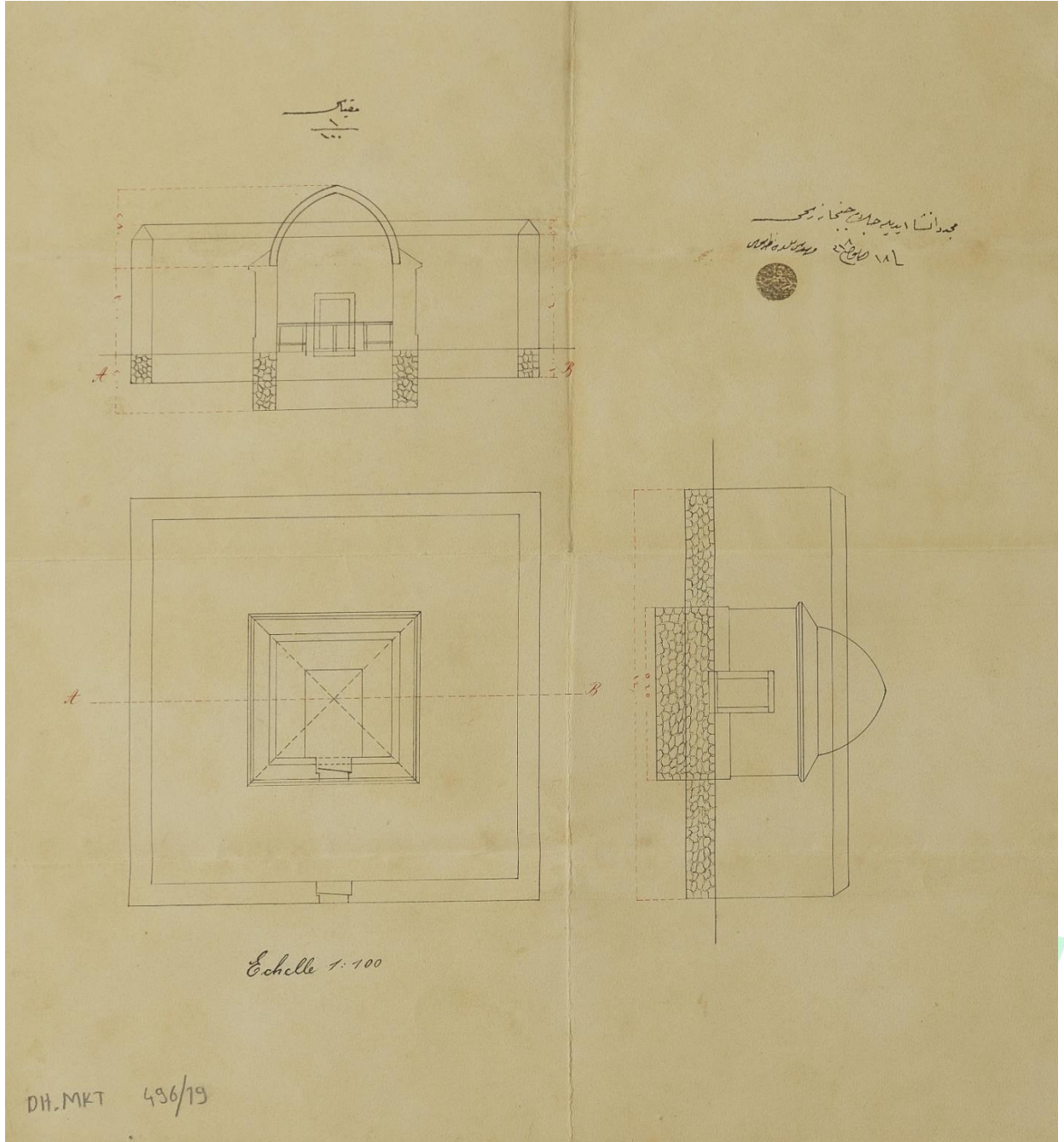
³ BOA. DH.MKT. 496/19.

Ek 2. Yeniden inşa edilen Tarsus redif taburu deposunun planı⁴

⁴ BOA. DH.MKT. 496/ 19-11.

Ek 3. Yeniden inşa edilen Tarsus redif taburu cephaneliğinin planı⁵

⁵ BOA. DH.MKT. 496/ 19-10.

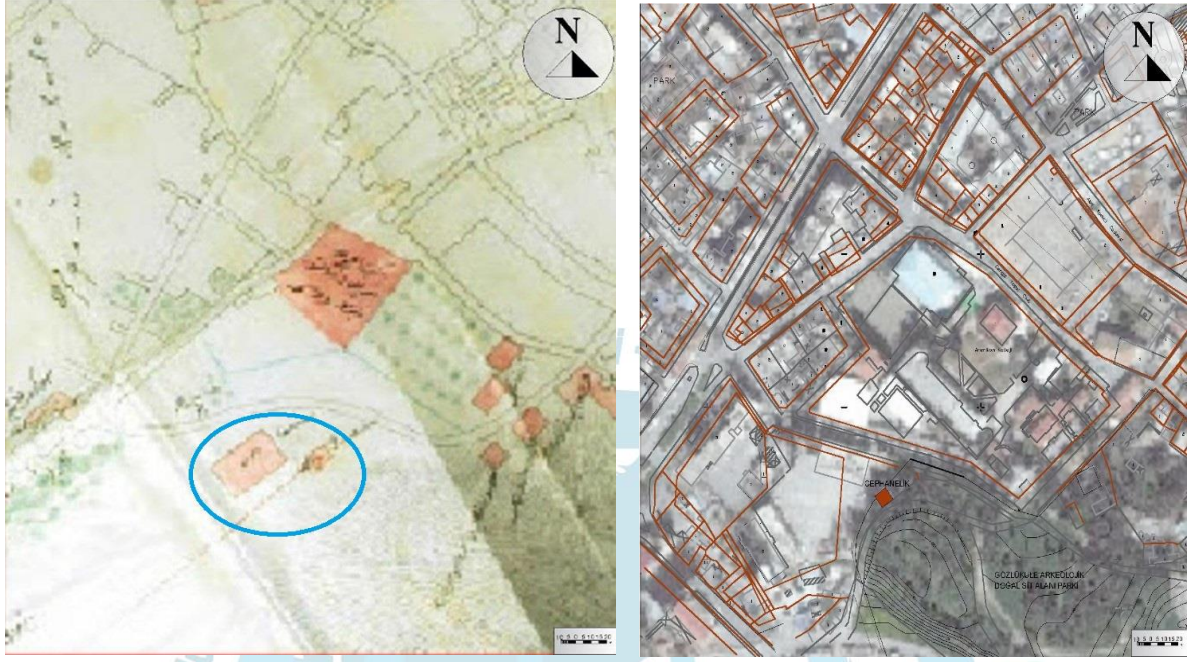
Ek 4. Tarsus redif deposu

Ek 5. Duatepe İlkokulu (Tarsus redif deposu)

Ek 6. Tarsus Redif Cephaneliği Yerleşim Planı 1902-2023

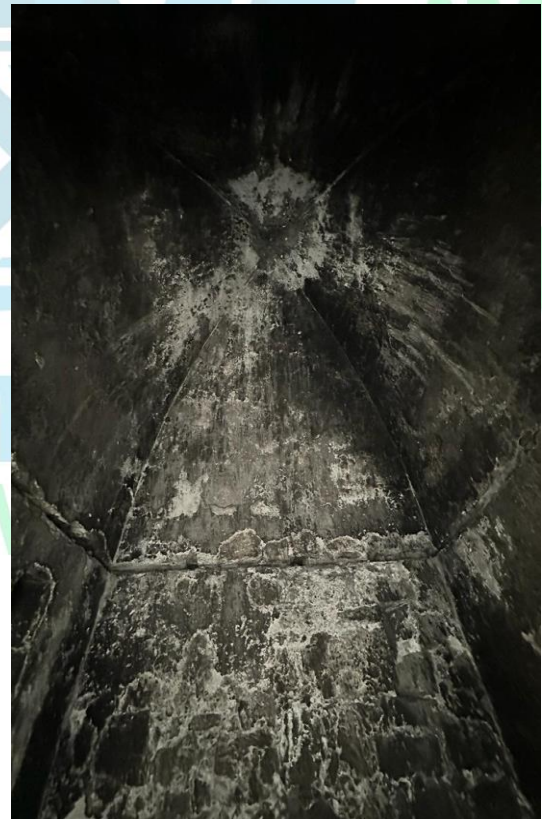

Ek 7. Tarsus redif taburu cephaneliğinin günümüzdeki durumunu gösterir fotoğraflar⁷

⁷ Fotoğraf: İpek Durukan

CUMHURİYET DÖNEMİNDE (1923-1950) TARİH EĞİTİMİ VE JOHN DEWEY’İN EĞİTİM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİNE GENEL BİR BAKIŞ*

Süleyman DUMAN**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 07/12/2023; Düzeltme/Revised: 19/12/2023

Kabul/Accepted: 20/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Duman, S. (2023). Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) Tarih Eğitimi ve John Dewey’in Eğitim Konusundaki Görüşlerine Genel Bir Bakış. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 56-87. <https://doi.org/10.58853/dumad.1401771>

Özet

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet’e kadar hâkim olan dini ve hanedan merkezli tarih anlayışı, 19. Yüzyılda tarih anlayışlarında meydana gelen değişiklikler ve Osmanlı Devleti’nin geçirmiş olduğu süreç, devlet yönetiminde etkin olan zümrenin Türkçü ve milliyetçi bir tarih anlayışına yönelmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren süregelen gelenekçi tarih anlayışı devletin fiilen ortadan kalktığı dönemlere kadar sürdü.

Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ise dini ve hanedan merkezli tarih anlayışı yerine milli ve Türkçü bir politika izlenmeye başladı. Siyasi ve askerî alanda varlığını kanıtlayan Türkiye Cumhuriyeti, tarih ve kültürel alandaki çalışmalar ile bu başarılarını pekiştirme amacındaydı. Bu amaç doğrultusunda çeşitli araştırmalar yapılmaya başlandı ve Türk Tarih Tezi araştırmaya ve eleştiriye açık tezler ortaya atıldı.

Cumhuriyetin ilanından sonra Batılı anlamda bir eğitim modeli benimsendi ve söz konusu eğitim sistemi hakkında görüşlerine başvurulmak üzere bir takım yabancı araştırmacılar Türkiye’ye davet edildi. Bunlardan ilki Kolombiya Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. John Dewey idi. 1923 yılında davet edilen Dewey, 1924 yılında Türkiye’ye gelerek; İstanbul, Ankara ve Bursa’da çeşitli temaslarda bulundu ve Türk eğitim sistemi hakkında raporlar sundu. Batılı eğitimcilerin sunmuş olduğu bu raporlar Türkiye’deki eğitim sistemine katkı sunmuş ve gelişmesi için yol gösterici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Cumhuriyet, Eğitim, Tarih, John Dewey.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Öğretmen, Hatay Defne Necmi Asfuroğlu Anadolu Lisesi, (e-posta: suloduman@hotmail.com, **ORCID ID:** 0009-0000-2149-7704).

Abstract

Since the establishment of the Ottoman Empire, the II. The religious and dynastic understanding of history that dominated until the Second Constitutional Monarchy, the changes in the understanding of history in the 19th century and the process that the Ottoman Empire went through caused the group that was active in the state administration to turn to a Turkist and nationalist understanding of history. The traditionalist understanding of history, which has continued since the establishment of the Ottoman Empire, lasted until the period when the state actually disappeared.

In the Republic of Turkey, which was founded under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, a national and Turkist policy began to be followed instead of a religious and dynastic-centered understanding of history. The Republic of Turkey, which proved its existence in the political and military fields, aimed to consolidate these achievements with studies in the field of history and culture. For this purpose, various researches were started and Turkish History Thesis open to research and criticism were put forward.

After the proclamation of the Republic, a Western education model was adopted and a number of foreign researchers were invited to Turkey for their views on the education system in question. The first of these is Columbia University Faculty Member Prof. It was John Dewey. Invited in 1923, Dewey came to Turkey in 1924; He made various contacts in Istanbul, Ankara and Bursa and presented reports on the Turkish education system. These reports, presented by Western educators, contributed to the education system in Turkey and guided its development.

Keywords: Atatürk, Turkish History Foundation, John Dewey

Giriş

19. Yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin birçok alanda olduğu gibi eğitimde de modernleşmeye gittiği reformlar yüzyılı olarak değerlendirilebilir. Devletin 1. Dünya Savaşı sonunda fiilen ortadan kalkmasıyla Anadolu başta olmak üzere Osmanlı toprakları itilaf devletlerinin işgaline uğradı. Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde başlatılan topyekûn mücadele neticesinde Anadolu işgalden kurtarıldı ve yıkılan devletin enkazından yeni Türkiye Cumhuriyeti ortaya çıktı. Yeni cumhuriyetin kurumsallaşmaya başlamasıyla beraber önem verdiği konuların başında eğitim gelmekteydi. Özellikle de tarih eğitimi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini ve Türk Milleti'nin varoluş mücadelesini ortaya koyması bakımından önem arz etmekteydi. Henüz yeni rejim değişikliği yapmış devletin eğitim kurumlarında öğreteceği belli bir tarih müfredatı veya tarih içeriği bulunmamaktaydı. Bu bakımdan Atatürk tarih eğitimine önem vererek, Türklerin kendi tarihlerini araştırması ve benliklerini fark etmeleri için girişimlere başladı. Zira asırlardın hanedan merkezli ve dini ağırlıklı, hamasi bir tarih eğitimi verilmiş ve Türk Milleti'ne tebaa gözüyle bakılması bu milletin kendi varlığını unutmasına sebep olmuştu.

Atatürk, Türk Milleti'nin kendi varlığını fark etmesi ve tarihini öğrenmesi için dönemin akademik çevrelerini toplamış, araştırmalar yapmaları için teşviklerde bulunmuştur. Tarihin sadece Osmanlılardan ibaret olmadığına vurgu yapan Atatürk, Türklerin Orta Asya'dan

Anadolu'ya yapmış olduğu göçlerin araştırılması, Türklerin Dünya Tarihi'ndeki yerinin açıklanması için tetkikler yapılmasına olanak sağlamış ve yapılan incelemeleri önemle takip etmiştir. Özellikle de Anadolu coğrafyasında Türklerden önce yaşamış olan ve iz bırakan medeniyetlerin araştırılmasına özen göstermiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, tarih eğitiminin araştırılması ve kamuoyuyla paylaşılması için bir dizi çalışmaya öncülük etmiştir. Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, Türk Tarih Tezi'nin ortaya atılması, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden bilim adamlarının Türkiye'ye davet edilmesi bu çalışmalara örnek verilebilir. Bu çalışmaların amacı ise yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve muasır medeniyetler seviyesine çıkarılması için gerekli donanımın sağlanması ve dünya ile entegre olabilmesidir. Bu amaçla ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeden alanında uzman eğitimci Türkiye'ye davet edilmiş ve Türk eğitim sistemi revize edilmeye çalışılmıştır.

1. Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Tarih Öğretimi

Başlangıcından modernleşme sürecine kadar Osmanlı Devleti'nde tarih yazımı ve öğretimini üç ana başlıkta değerlendirmek mümkündür. Birincisi, dinsel ağırlıklı ve ümmet anlayışı ile öğretilen tarih, ikincisi hanedan merkezli anlatılan tarih ve sonuncusu ise ulus tarih anlayışı ile öğretilen tarih modelleridir (Demircioğlu, 2012: 116).

Osmanlı Devleti'nde reformların uygulamaya alındığı önemli kırılma noktalarından biri olan 1839 Tanzimat Fermanı'nın uygulanmaya konulmasıyla beraber yeni eğitim kurumları açılmış ve tarih derslerinin büyük kitlelere ulaşabilmesi amacıyla müfredata girdiği görülmektedir. Tarih, sadece ders olarak okutulmamakla beraber aynı zamanda Avrupa'da okuyan ve devlet kademelerinde görev alan yöneticiler aracılığıyla yeni tarih yazma usulleriyle Osmanlı tarih yazımı arasında yer almıştır. İlaveten, yeni eğitim ve tarih yazım modellerinin yanında eski hikayeci tarih anlayışının da devam ettiği söylenebilir. Bireysel çabalar ile şehir tarihi veya özel konularda yazılan monografilerin yanında hanedan merkezli tarihlerin devam etmesi geleneksel tarih anlayışının devam ettiğinin göstergesi olarak sunulabilir. Kuşkusuz Osmanlı modernleşme sürecinin önde gelen tarihçileri arasında Ahmed Cevdet Paşa'nın *Cevdet Tarihi* zikredilebilir. Osmanlı kayıtlarını inceleyerek kaleme almış olduğu çalışmalar, 19. Yüzyıl Osmanlı tarih yazımı hakkında önemli ip uçları barındırmaktadır (Demircioğlu, 2012: 117-118).

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl sonları ile 20. Yüzyıl başlarında yaşanan gelişmeler ve imparatorluk bünyesinde yer alan ulusların bağımsızlık sürecine girmesi devlet yöneticileri ve dönemin aydınları arasında yeni bir tarih anlayışının doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır.

Yaşanan savaşlar, isyanlar sebebiyle Türk toplumu arasında milli duyguların tetiklenmesine ve bunun sonucunda da milli bir tarih yazımı gerekliliğini doğurmuştur. Milli duygulara dayalı veya milliyetçi tarih anlayışının doğması ve şekillenmesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1913 yılından itibaren iktidarda hakimiyet kurmasının önemli rolü olmuştur. İktidarda Türkçü akımlarını savunan bir iktidarın egemenlik kurması doğal olarak milli tarih bilincinin de ön plana çıkmasına ve bu bilincin kökleşmesi için çalışmaların başlamasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Türk tarihinin sadece Osmanlılardan ibaret olmadığı ve Osmanlı öncesi Türk devlet tarihleri gündeme alınarak, yazılar yazılmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet sonrası yaşanan gelişmeler ile hızlanan milli tarih anlayışı, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda fiilen son ermesi ve ağır antlaşmalara imza atması uzun süredir yenilgiler yaşayan Türk toplumunda yeni bir tarih bilinci ve bu bilince paralel olarak özüne dönmesini sağlayacak çalışmaların başlatılmasını zaruri kılmaktaydı. Bu bilinçle II. Meşrutiyet ile başlayan modern tarih öğretim anlayışı, Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde Cumhuriyet'in kurulmasıyla yeni bir boyut kazanarak, hızlandırıldı (Demircioğlu, 2012: 118-119).

2. Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı

Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları, 1. Dünya Savaşı sonrasında işgale uğrayan Anadolu topraklarını Millî Mücadele sonrasında kurtararak, yeni bir rejimin temellerini attı. Ardından devletin adını Türkiye Cumhuriyeti olarak belirleyen kurucu kadro, söz konusu cumhuriyetin askerî ve siyasi alanda olduğu gibi eğitim ve kültür alanında da gelişmesini hedeflemiştir. Atatürk'ün amaçlarından biri de asırlardır hükümdarların hakimiyeti altında tebaa statüsünde yönetilen Türk Milleti'nin hak ettiği prestijini geri kazanmasıydı. Zira Yeniçağ yüzyılın başlarından itibaren Avrupa merkezli yapılan araştırmalar insan ırkını çeşitli tasniflere tabii tutmuş ve Türkleri ise geri kalmış toplumlar arasında sınıflandırmaktaydı. Atatürk'ün tarih anlayışının şekillenmesinde dönemin koşullarının getirmiş olduğu birçok zorunlu neden bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlilerinden biri milli ve ulus bir devlet inşa etme çabasıydı. Çünkü birçok etnik kimliği ve dini grubu bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti fiilen yıkılmış ve söz konusu devletin sınırları geniş coğrafyalardan Anadolu'ya kadar çekilmişti. Yeni kurulan devlet siyasi ve milli sınırlarını belirlemiş olmakla beraber, içinde yaşayan halkın neredeyse tamamında milli bir şuur yok idi. Dolayısıyla yeni rejimin kuruluş felsefesini halka anlatmak için en önemli vasıta tarih eğitimi ve araştırmalarından geçmekteydi (Gölen, 2002: 159).

Atatürk'ün tarihe olan merakını muhtelif sebepleri sıralanabilir. Öncelikle Atatürk, tarihi seven bir şahsiyet olması, kitaplığında tarih kitaplarını bulundurması, aktif bir tarih okuru

olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Atatürk'ün tarihle olan ilişkisi her ne kadar dönemin koşullarından kaynaklanmış olsa da kendisinin kişisel merakı da etkili olmuştur. 1839'da Tanzimat'ın ilan edilmesi, beraberinde bir dizi reforma ve yenileşme hareketini getirmiştir. Bu yenileşme ve Batı tarzı reformlar, Osmanlı aydın tabakasını derinden etkilemiş ve her alanda olduğu gibi eğitim ve tarih alanında da kendini hissettirmiştir. Batıda yayılan düşünce akımları Osmanlı aydın tabakası üzerinde insan hakları, hürriyet, vatan, milliyetçilik gibi kavramların gelişmesine zemin hazırlamış ve bu fikirlerin işlenmesine sebep olmuştur. Örneğin Atatürk, Fransız İhtilali'nde etkili olan Voltaire ve Rousseau gibi fikir adamlarını takip ettiği gibi yine Batılı yazarların etkisinde kalmış olan Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi Osmanlı aydınlarını da önemle takip etmekteydi (Turan, 1990: 68-75).

3. Atatürk Dönemi'ndeki Tarih Araştırmalarının Gerekliliği

19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl başlarında yaşanan gelişmeler Osmanlı devlet adamları ile aydın çevreleri arasında milliyetçilik düşüncelerinin gelişmesine sebep oldu. Ümmetçilik fikrinin çökmesiyle kurtuluşun Türklük düşüncesine olduğunu savunan bu gruplar, öncelikli olarak Türklüğün benimsenmesi ve bu fikrin alt yapısının sağlamlaştırılması gerektiği inancındaydılar. Fakat bu düşünceler Osmanlı Devleti'nin fiilen sürdüğü süreçte uygulanmaya alınamadı ve Osmanlı Devleti'nin devam olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasının ilk yıllarına tatbik edilmeye başlandı (Akçura, 1991: 33-35; Copeaux, 1998: 25-26).

Osmanlı Devleti, 1914-1918 yılları arasında yaşanan 1. Dünya Savaşı'ndan yenilmiş bir şekilde çıkınca İtilaf Devletleri tarafından fiilen işgal edildi ve ağır şartları olan Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak durumunda kaldı. Ardından Mustafa Kemal öncülüğünde Anadolu'nun muhtelif noktalarında yapılan kongreler serisiyle başlayan Kurtuluş Savaşı sonunda Misak-ı Milli olarak kabul edilen Anadolu sınırları tüm dünyaya kabul ettirilmiş ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile yeni Türk devletinin yönetim şekli ilan edildi. Kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin her alanda olduğu gibi milli tarihinin de yazılması ve dünyaya açıklanması gerekiyordu. Zira Atatürk'e göre Türk Milleti, uzun asırlardır hanedanların güdümü altında tebaa olarak yaşamış ve millet olarak kendini tanıması ve milli bilincini öğrenmesi gerekmektedir (Mansel, 1998: 113-119; Kodaman ve Babacan, 1998: 7; Bayur, 1991: 398 vd).

Osmanlı döneminde tarih yazımı, vakanüvis denilen devlet memurları tarafından eleştiriye ve tahlilden uzak bir şekilde yapıldı. Olaylar gün gün birbirinin devamı şeklinde, karşılaştırma yapılmadan ve devletin resmî evrakları dışında herhangi başka bir kaynağa ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilirdi. Bu sebeple de vakanüvis veya tarihçiler, kendilerinden önce

yazılmış çalışmaları hakikat kabul ederek, eleştiriye tabii tutmadan kaleme alırlardı. Ayrıca tarih yazımını gerçekleştiren kişiler aynı zamanda devlet memuru sayıldıkları için devlet erkanının yaptığı icraatları olduğu gibi değil de övgülerle kaleme alırlardı. Bu sebeple Cumhuriyet öncesi tarih yazımının modern, araştırma ve gerçeğe aykırı olduğu, gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu düşünülebilir (Tekindağ, 1971: 655 vd.; Vantin, 1999: 162-164).

Cumhuriyetin kurulmasıyla Anadolu'daki Türk toplumunun gelişmiş muasır medeniyetler seviyesine ulaşması ve hak ettiği değeri alabilmesi için milli bir tarihinin yazılmasını gerektiriyordu. Zira Osmanlı Devleti'nde tarih yazımı ve öğretimi milli olmaktan ziyade dini yazılıp, anlatılmakla beraber, hanedan merkezli yazılmakta ve hanedan tarihini yüceltmekteydi. Bu sebeple de tebaa olmayı özümsemiş ve milli bilinçten uzak bireylerin oluşturulduğu savunulmuştur. Geçmişini bilmeyen, nereden geldiğini ve nereye dayandığının farkında olmayan bir toplumun ise modern çağa ayak uyduramayacağı düşüncesiyle Türk tarihinin kökenlerinin araştırılması ve bu araştırmaların yayınlanması gerekiyordu (Ortaylı, 1999: 81; Gökdemir ve Bozkurt, 1999: 93).

4. Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Yapılan Çalışmalar

18. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da ortaya atılan bazı fikirlere göre insanlar bağlı bulundukları ırklara ve renklere göre sınıflandırılmış ve bağlı oldukları bu özelliklere göre zekâ seviyelerine sahip oldukları fikri ortaya atılmıştı. İddialar, Avrupa'da yaşayan beyaz ırkın dünyadaki en zeki ve saf ırk olduğunu, ardından ise sırasıyla sarı, siyah ve kırmızı ırka mensup ırkları sıralamıştı. Bu bağlamda Türkleri de sarı ırka mensup olduğunu ve zekâ seviyelerinin Avrupa'ninkinden aşağıda olduğu konusunda yayınlar yapılmıştı (Karal, 1931: 69-70). 1928'de Afet İnan, Atatürk'e Türklerin sarı ırka mensup bulunduğu ve Avrupalılara göre Türklerin ikinci sınıf bir insan tipi olduğunu yayımlayan bir Fransızca neşriyat göstererek gerçekte "bu böyle midir?" diye bir soru yöneltmiştir. Atatürk ise "hayır olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım" cevabını vermiş ve bundan sonra tarihle yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlamıştır. Fakat bu tezleri çürütecek yeterli kurum ve nitelikli elemanın veya bilim insanlarının olmayışı, Atatürk'ü harekete geçirmiş ve Türk ırkının özelliklerini araştırmaya yöneltecek faaliyetler yürütmesine öncülük etmesine yol açmıştır (Taşdemir, 2019).

Şunu da unutmamak gerekir ki Cumhuriyet döneminin ilk evrelerinde hâkim olan tarih anlayışı II. Meşrutiyet ile başlayan millileşme döneminin bir devamı niteliğindedir. Uygulanması açısından farklılıklar gösterse de ana fikir değişmiş değildir. Zira Cumhuriyeti kuran kadro aynı zamanda yenileşme dönemi Osmanlı aydınlarından oluşmaktaydı ve yıkılan devletin enkazında modern ve dünyayla entegre olabilecek bir devlet kurma hayalindeydi.

Kurulması planlanan devletin şekillenmesinde tarih yazımı, eğitimi ve öğretimi önemli bir yer işgal etmekteydi. Bu amaçla yazılan ilk çalışmaların başında Mehmed Fuat Köprülü'nün yazdığı *Millî Tarih* adlı kitabı zikr etmek gerekir. İlkokullarda okutulmak üzere hazırlanan söz konusu kitap, tarih bilgisinin yanı sıra Türk milletine ve diline vurgu yapmaktaydı. Dolayısıyla tarih yazımı ve öğretimi, milli bir ulus yaratma gayesiyle yapılmaktaydı. Yine kitabın temel vurgularından biri yaratılmak istenen milli ulusun dayanaklarını oluşturmak üzerine kurgulanmıştı. Tarih anlatımında Osmanlı tarihine de yer verilmekle beraber, Osmanlı öncesi hatta İslam öncesi Türklerden bahsedilerek, oluşturulan milli ulusun tarihi geçmişinin varlığına ve çıkış coğrafyasına işaret edilmekteydi. Bu yol ile milli benlik oluşturularak, yazılan tarihin bir bütün olarak sahiplenilmesi hedeflenmekteydi (Vurgun, 2014: 42-43).

Cumhuriyet döneminde milli tarih çalışmalarından bir diğer örnek ise Tarih-i Osmanî Encümeni'nin çalışmaları olmuştur. Bilindiği üzere söz konusu encümen, Osmanlı Devleti'nin fiilen devam ettiği süreçte devletin tarih araştırmalarını yürüten ve bunları yayımlayan bir kurum idi. Yeni Cumhuriyetin ilanı ile beraber zikr olunan encümen Osmanlı tarihi alanındaki çalışmalarına devam etmekle beraber isim değişikliğine giderek Türk Tarih Encümeni adını almış ve görevine devam etmiştir. Bu durum, kurulan milli devlete göre kurumlarındaki değişim gerekliliğinin bir neticesiydi (Akbayrak, 2009: 355-356).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tarih eğitim ve öğretim eskiye nazaran milli bir çizgide öğretilmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde dini ve hanedan merkezli bir anlatım ve öğretim yerine Osmanlı öncesi Türk tarihinden başlanarak, Dünya üzerinde iz bırakan büyük medeniyetler üzerinde durulmuştur. Dünya medeniyetlerinin katkıları ve Türklerin tarihî süreçte bıraktığı izler anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin fiilen sona erdiği süreçten sonra işgalci devletlere karşı yapılan mücadeleler ve antlaşmalar uzun uzun anlatılmaya ve müfredata eklenmeye başlanmıştır. Sebebi ise yeni kurulan devletin varlık süreci işlenmeye ve yetişen bireylere devletin kuruluş aşamasındaki amaçları anlatılmaya çalışılmıştır. Bir yandan dünya tarihi ile yetişen bireylerde genel kültür arttırılmaya çalışılırken bir yandan da ulus devletin bireyler, fikren hazırlanmaya çalışılmıştır (Çapa, 2002: 45-55).

Cumhuriyetin ilanından 1930'lu yıllara kadar II. Meşrutiyet ile başlayan milli tarih anlayışı devam etmekle beraber bu dönemden sonra eskiye nazaran araştırmalar ortaya atılan tezler üzerinden değil de yapılan araştırmalara göre şekillenmeye başlamıştır. Eskiden Fransızcadan tercüme edilerek okutulan ders kitapları yerine yeni devletin genç aydınlarının yazmış olduğu kitaplar okutulmaya başlamıştır (Şimşek ve Yazıcı, 2013: 13).

4.1. Türk Tarih Tezi ve “Türk Tarihinin Ana Hatları” Adlı Eserin Hazırlanması

Atatürk, yukarıda zikr edilen ve Türklere karşı olumsuz düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olan düşüncelerin asılsız olduğunu ve Türklerin gerçek tarihlerinin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla bir dizi çalışma başlatmıştır. Bu çalışmaların temel amacı ise; Türkiye coğrafyasında yaşamış en eski halkların kim olduğu, Türkiye’de ilk medeniyetin kimler tarafından ve nasıl kurulmuş olduğu, Türk toplumunun dünya medeniyetine katkıları ve yeri ile Türklerin Anadolu’ya yerleşmelerindeki sürecin bilimsel bir şekilde açıklanması ve söz konusu sorulara cevap verilmesini istemiştir (Gölen, 2002: 174).

Türk Tarih Tezi, Mustafa Kemal Atatürk’ün kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi alandaki başarısını bilimsel alanlarda da kanıtlaması için başlatmış olduğu bir girişimdi. Temel amacı ise Avrupa başta olmak üzere Türkler aleyhinde yazılan asılsız iddiaları bilimsel bir zeminde cevaplamak ve tarih araştırmalarının kurumsal bir çerçevede yürütülmesini sağlamaktı. Çünkü Türkiye’deki okullarda Avrupa’da yazılan tarih araştırmalarından kitaplar okutulmaktaydı ve Atatürk, Türklerin kendi milli tarihlerini kendilerinin yazması gerektiğini ileri sürmekteydi. 1930’da Atatürk’ün gelişmesi ve olgunlaşması amacıyla ortaya atmış olduğu bu tezin amacı, asırlar boyu hanedanların egemenliği altında kalmış ve milli düşüncelerden yoksun bırakılmış Anadolu toplumunun kendi öz benliğine dönmesini sağlamak ve sahip olduğu haklarını savunması olarak değerlendirilebilir (Kabapınar, 1992: 143 vd).

Mustafa Kemal Atatürk, ortaya atmış olduğu Türk Tarih Tezi’nin bilimsel gerekçelerinin aydınlatılması amacıyla 1930 yılında başta Afet İnan olmak üzere Tevfik Bıyıklıoğlu, Samih Rifat, Yusuf Akçura, Reşit Galip, Hasan Cemil Çambel, Sadri Maksudi Arsal, Şemsettin Günaltay, Vasıf Çınar ve Yusuf Ziya Özer’den oluşan geniş bir araştırmacı kadrosunu görevlendirerek Türk Tarihi’ni araştırmaları için teşvikte bulundu. Görevlendirilen bu kadronun yapmış olduğu çalışmalar neticesinde “Türk Tarihinin Ana Hatları” isimli yaklaşık 600 sayfalık bir kitap hazırlandı. Bu çalışma, 100 adet olarak neşredildi ve bilim camiasının incelemesine sunuldu. Yapılan incelemeler ve tetkikler neticesinde uzun uzun tartışmalar yapıldı ve ilaveler yapılarak düzeltildi. Ardından, bir yıl sonra 1931 yılında ise 87 sayfalık ikinci bir çalışma olan “Türk Tarihinin Ana Çizgileri” adlı bir eser hazırlandı ve 30,000 adet bastırılarak ülke çapında dağıtıldı (Avcıoğlu, 1978: 68 vd).

“Türk Tarihinin Ana Hatları” eserin amacı, kitabın girişinde belirtildiği gibi; Avrupa’da Türkler aleyhinde bilinçli veya bilinçsiz olarak yazılan ve kötü bir imaj çizen yayınlara karşı bilimsel ve kanıtlara dayanan milli bir tarih yazmanın yolunu açmak olarak ifade edilmektedir.

Kitabın hedef kitlesi ise Türk gençliği ve halkı olmuştur. Eserde ifade edilen veya savunulan düşünceler tartışmaya açık bırakılmış ve savunulan düşüncelerin mutlak doğrular olmadığı özellikle de belirtilmektedir. Amacın söz konusu tartışmaların önünü açmak ve henüz yeni olan ilmi tarih araştırmalarının kapısını aralamaktır. Bir diğer amaç ise yazılan bu eserin fikirleri doğrultunda kitaplar hazırlamak ve bunları eğitimde kullanmaktır (Komisyon, 1931: 1-3).

Türk tarihinin köklerini ve Türklerdeki devlet geleneğinin şeceresini ortaya koyacak mahiyette olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eser, içerik bakımından şu alt başlıkları içermektedir.

I. Bölüm: Beser Tarihine Medhal

II. Bölüm: Türk Tarihine Medhal

III. Bölüm: Çin

IV. Bölüm: Hint

V. Bölüm: Kalde, Elam, Akad

VI. Bölüm: Mısır

VII. Bölüm: Anadolu

VIII. Bölüm: Ege Havzası

IX. Bölüm: Eski İtalya Ve Etrüsk

X. Bölüm: İran

XI. Bölüm: Orta Asya

A. Orta Asya'da Türk medeniyeti Tarihine umumi Nazar

B. M. E. III. Asırdan sonra Orta Asya'da kurulan ve oradan yayılan Türk Devletleri

1-Asya Hunları

2-Tukyu İmparatorluğu

3-Tukyu Devleti'nden sonra Türk Devletleri (Oğuzlar, Uygurlar, Dokuzoğuz Devleti, Çin Türkistan'ı Uygurları, Kırgızlar, Türgişler, Karluklar).

4-Garbî Asya ve Şarki Avrupa'da Türk Devletleri (Hazarlar, Bulgar Devleti, Peçenekler ve Kıpçaklar)

5-Samanogulları

6-Gazneliler

7-Karahanlı ve Kara Hıtaylar

8-Selçuklular

9-Cengiz Devri (Büyük Türk-Moğol İmparatorluğu, Kıpçak, Altınordu, Çağatay ve İlhanlı)

10-Timur Devleti

11-Osmanlı Devleti

12-Türkiye Cumhuriyeti

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitapta Osmanlı Devleti'ni anlatan kısım için 50 sayfalık bir bölüm ayrılmıştır. Ardından yaklaşık 200 sayfa Türk Devletlerinin uygarlık yapısını ve kültürlerini ele almıştır. İlaveten 100 sayfa ise Türklerin kökenlerine ayrılmıştır. Geriye kalanı ise Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan diğer medeniyetlere ayrılmıştır. Eserin kaynakçasında yer alan referans kaynakların 12'si Rusça, 11'i İngilizce, 11'i Almanca ve geri kalan 81'i Fransızcadır. Bu kitapların nerede basıldığı konusu belirtilmemiştir (Komisyon, 1931).

4.2. Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarih Kongreleri

28 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları'nın VI. Kurultay'ının son oturumunda Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile Afet İnan 40 imzalı bir önerge sunmuş ve söz konusu önergede Türk tarihini bilimsel olarak araştırmak üzere bir heyet kurulması istenmişti. Aynı gün Türk Ocakları Kanunu da bu konuda bir madde ekledi. Oluşturulan 16 kişilik heyet ilk toplantısını 4 Haziran 1930 tarihinde yaparak yönetim kurulu ve üyelerini belirledi. Bu heyet, Türk Tarih Kurumu'nun temelini oluşturur. Türk Ocakları 29 Mart 1931 tarihinde kapanma kararı alınca Türk Tarih Heyeti, 12 Nisan 1931 tarihinde "Türk Tarih Tetkik Cemiyeti" adıyla yeniden örgütlenip çalışmalarına devam etti (<https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, Erişim: 24.06.2023). Atatürk'ün himayesi altına alınan bu cemiyetin amacı ise, yönetmeliğinde şöyle belirlenmiştir:

Madde 3: Cemiyetin amacı, Türk tarihini incelemek ve elde edilen sonuçları yayımlamak ve duyurmaktır.

Madde 4: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, amacına ulaşmak için aşağıdaki vasıtaları kullanır:

- a) Toplanıp bilimsel müzakerelerde bulunmak;
- b) Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp yayımlamak;
- c) Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak bilgi ve belgeyi elde etmek için gerekli yerlere araştırma, kazı ve keşif ekipleri göndermek;
- d) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti çalışmalarının sonuçlarını her türlü yollarla yayımlamaya çalışmaktır.

Türk Tarihi üzerinden yapıla tartışma ve araştırmalar, bir ocak ortamından çıkarak kurumsal bir statüye kavuşmuştur. Dolayısıyla bu zamana kadar umumiyetle dokümanter bir nitelik taşıyan Türk tarihi araştırmaları, oluşturulan araştırmacı kadrosu sayesinde arkeolojik ve antropolojik araştırmalarla da desteklenerek, teorik görüşleri doğrulama imkânına kavuşmuştur (Taşdemir, 2019). Türk Tarih Kurumu, kurumsallaşma sürecini tamamlar tamamlamaz yayın hayatına da başlamıştır. Kurumun yayımladığı ilk eser 1935 basılan “Pîrî Reis Haritası Hakkında İzahname” ve yine Pîrî Reis’in “Kitâb-ı Bahriyesi” adlı eserlerdir. Daha sonra ise 1937’de kurum tarafından araştırmalar yapmak üzere hazırlanan kazı raporları ve alan araştırmalarının yayımlandığı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk tarih dergisi olan Belleten yayım hayatına başlamıştır (<https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, Erişim: 24.06.2023).

Atatürk tarafından başlatılan ve Türk Tarihi alanında yapılmaya başlanan araştırmaların bilim camiasına sunulması amacıyla 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Ankara’da 1. Türk Tarih Kongresi gerçekleştirildi. Kongrede, her biri kendi alanında ün salmış akademik ve bürokrat çevrelerden yoğun katılım sağlanarak, yapılan inceleme ve tetkikler Türk bilim camiasına sunulmuştur. Ardından yine 20-25 Eylül 1937 tarihinde İstanbul’da 2. Türk Tarih Kongresi gerçekleştirildi. Bu kez, daha geniş bir katılım sağlandı. Dolayısıyla bir önceki kongrede Türk bilim camiasına sunulan tarih incelemeleri bu kez yabancı bilim çevreleri tarafından dünya kamuoyuna sunulmuştur (Taşdemir, 2019).

4.3. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kuruluşu

Türk Tarih Kurumu, Türk tarihini ve dünya uygarlığı alanından bilimsel araştırmalar yapmak için kurulmuş ve ardından yapılan araştırmaların bilim camiasına duyurmak üzere bir dizi kongre ve toplantılar düzenlemiştir. 1928 yılında yapılan Türk Dil Devrimi sonrasında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türk dilinin ilim yolu ile araştırılması için

vazifelendirilmişti. 1932 yılı temmuz ayında yapılan 1. Türk Tarih Kongresi'nden sonra ise Eylül 1932'de Türkçe Kurultayı toplanmış ve Türk dilinin sadeleştirilmesi için çalışmalara girişmiştir. Bu çalışmalar gerçekleştirildikten sonra 14 Haziran 1935 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan müzakereler neticesinde 22 Haziran 1935 tarihli kanunla Ankara'da Maârif Vekâleti'ne bağlı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulması karara bağlandı. Kurulan fakültenin dekanlığına Ali Muzaffer (Göker) ve dekan yardımcılığına ise Hasan Cemil Çambel atanmıştır (Koç, 2016, s. 31-32; <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/fakulte-hakkinda/>, Erişim: 04.07.2023). Kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Tarih Tezi Kürsüsü'ne 26 Ekim 1938 tarihinde kabul edilen bir kararname ile Afet İnan tayin edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/85-91-15, (26 Ekim 1938).

Mustafa Kemal Atatürk, kurumsallaşması için özel çabalar sarf ettiği bu kurumları teşkil ederken, asıl amacı Türk Tarihi ve Dilinin Türkler tarafından yetiştirilmiş nitelikli akademisyenler yetiştirmek ve yapılacak araştırmalar için olanak sağlamaktı. Kurulan fakültede sadece Türk tarihi ve dili değil aynı zamanda Sümerce, Etice, Çince, Sanskritçe, Yunanca, Latince, Macarca, Arapça, Farsça gibi Türk tarihiyle ilgili ölmüş ve yaşayan dilleri için kürsüler kurdurmuş ve başlarına dünyanın en meşhur akademisyenleri getirmiştir. Ayrıca Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulması, Türkiye'deki dil, tarih ve coğrafya alanlarında yapılacak araştırmaları teşvik ettiği gibi aynı zamanda arkeoloji ve müzecilik alanındaki yapılması düşünülen araştırmalar için önemli bir kırılma noktası olmuştur (Köken, 2002: 151).

5. İsmet İnönü Dönemi

10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı üzerine yerine cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü Seçildi. Türk Cumhuriyeti Tarihi'nde "Milli Şef" olarak da geçen bu dönem, II. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu atmosfer ile içerde ve dışarda farklı politikaların uygulamaya alındığı bir süreç olarak değerlendirilebilir.

5.1. İsmet İnönü Dönemi Eğitim Politikasında Tarih Anlayışı

İsmet İnönü, Atatürk'ün vefatı üzerine cumhurbaşkanı seçildikten sonra ülkenin eğitim ve kültür politikalarında önemli değişikliklere imza atmıştır. 1923'ten beri hâkim olan milli ve ulus devleti oluşturma çabalarının bir sonucu olan Türk Tarih Tezi'nde savunulan fikirler terk edilmiş ve yerine daha hümanist anlayış ile Eski Yunan ve Latin kültürü yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönüşümün asıl sebebi ise Batılılaşma olarak gösterilmekteydi. Kuruluş aşamasını tamamlayan genç cumhuriyet, Batı Dünyası ile entegre olmanın yolunun Batı

Kültürünün temeli olan Eski Yunan ve Latin Kültüründen geçmekte olduğunu düşünmekteydi (Yiğit, 1992: 42-43).

Atatürk'ün vefatından sonra yerine geçen İsmet İnönü döneminde Hımanizm fikirlerin Türk eğitim ve kültürü üzerinde etkili olmasının temel sebeplerinden biri de II. Dünya Savaşı'nın global dünyada yaratmış olduğu etkilerdi. Cephe gerisi kavramının ortadan kalktığı bu savaş sonrasında önemli bir eğitim seferberliği başlatılmış ve insan, herşeyin merkezine alınmıştır (Köken, 2002: 229). İnsanın önemli ve hımanizma ilişkisi şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hımanizma, herşeyin insanla kuşatılması ve insanla sınırlandırılması, diğer yönüyle merkeze insanın konulması, ölçünün insan olması, aşkınlığın reddedilmesi, insan üstü bir şey kabul edilmemesi, akılcılıkla izdivaç ve bazen de tabiatçılığa sığınma ve bütün bunların evrensellik ilkesine uygun görüldüğü bir düşüncedir” (Sezen, 1998: 183-185).

5.1.2. Milli Eğitim Şûraları ve Tarih Eğitimi

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber yeni devletin kurucu kadrosu cumhuriyet rejimine uyumlu ve tesis edilen yönetim modelini devam ettirecek bir neslin yetişmesini amaçlamıştı. Bu amaç doğrultusunda yatırım yapılacak öncelikli alanların başında eğitim gelmekteydi. Yaklaşık altı yüz yıl boyunca saltanat sistemi ve bir hanedanın yönetiminde reaya statüsünde yönetilmiş toplumun eski yönetimden kopması ve bireyin ön plana çıkarıldığı yeni rejime entegre olması gerekmektedir. Dolayısıyla modern bir eğitim sistemi ve bu sistem bünyesinde verilecek eğitimin müfredatını hazırlamak gerekmektedir (Alaslan vd., 2012: 195-196).

Cumhuriyetin ilanıyla beraber yeni yönetim biçimine uygun olarak yapılan ilk çalışma, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'ydı. Programın amacı eğitim kurumlarında verilecek dersler sırasında eski ile yeni programlar arasındaki uyumsuzlukları ortadan kaldırmaktı. Tarih eğitiminin verilmesine ilişkin programı ise verilecek tarih derslerinin tarih içerikli ve isim odaklı olmaması, öğrencilerin anlayabileceği şekilde verilmesiydi. Ayrıca önem verilen bir diğer husus; medeniyet tarihi derslerinin göz ardı edilmemesi ve tarih dersleri verilirken coğrafya ile olan ilişkisinin özenle belirtilmesiydi (Aslan, 2012: 338).

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni rejim ile beraber, eğitim sisteminde köklü değişimlere gidilmiştir. Bu durumun II. Meşrutiyet ile süregelen Türkçülük düşüncesinin önemli etkileri olduğu gibi 1928'den sonra Rusya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin de önemli katkıları olmuştur. Rusların asimilasyon politikaları sebebiyle Türkiye'ye sığınan Türklerin eski Osmanlı toplumunda hâkim olan Osmanlılık ve İslamcılık düşüncesinin aksine

Türkçülüğü ön plana çıkararak, ulus devlet inşasında katkılar sunmuşlardır (Copeaux, 1998: 30-35).

6. John Dewey'in Eğitim Konusundaki Görüşlerine Genel Bir Bakış

6.1. John Dewey'in Hayatı ve Eserlerine Kısa Bir Bakış

John Dewey, 1859 senesinde ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin Vermont Eyaleti dahilindeki Burlington'da dünyaya gelmiştir. Aynı şehirdeki papaz okulunu bitirmesinin akabinde 1879 yılında Vermont Üniversitesi'nden mezun oldu. 1884 yılında John Hopkins Üniversitesi felsefe bölümünden doktorasını tamamladı. Aynı yıl içinde Michigan Üniversitesi'nde göreve başlayan Dewey, 1888-89 yılları arasında Minnesota Üniversitesi'nde, 1889-94 Michigan Üniversitesi'nde, 1894-1904 yılları arasında Chicago Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptıktan sonra 1904-1931 yılları arasında Columbia Üniversitesi'nde çalışmaya devam etti ve emekliliğe ayrıldı. Dewey görevinin son dönemlerinde, 1919-1921 yılları arasında Çin'de, 1919'da Japonya'da ve 1924 yılına kadar ise Meksika, Sovyetler Birliği ve Türkiye gibi ülkelerde misafir öğretim üyeliği yaparak, eğitim hususlarında danışmanlık yapmıştır. Eğitimci Dewey, 1 Haziran 1952 yılında ölmüş ve vasiyeti üzerine cesedi yakılarak doktorasını yaptığı Vermont Üniversitesi'nin bahçesine atılmıştır (Ortak, 2004: 48).

John Dewey'in başlıca eserleri arasında şunlar zikr edilebilir: Okul ve Ruhbilim, Psikoloji, Okul ve Toplum, Mantıksal Kuram Üzerine Çalışmalar, Demokrasi ve Eğitim, İnsan Doğası ve Davranış, Deney ve Doğa, Tecrübe ve Eğitim, Demokrasi ve Eğitim, İnsan Sorunları, İnsanın Doğası ve Çevresi, Yarının Okulları, Eğitimde İlgi ve Çaba (Ortak, 2004: 49).

6.2. John Dewey'in Eğitim Anlayışı

John Dewey'in eğitim ve fikrîsel alt yapısının oluşmasında Alman eğitim modelinin oldukça etkili olduğu söylenebilir. Çünkü John Hopkins Üniversitesi'nde doktora eğitimi aldığı esnada danışmanı George S. Morris ve yine Alman felsefeci olan Hegel'in araştırmalarından etkilenmiştir. Dewey, eğitim ve öğretimde bilgiye ve bilginin doğasına değer vermekler beraber bilginin anlatılırken basite indirgenerek anlatılması üzerinde önemle durur. Ayrıca eğitimin tek tip bir model üzerinde şekillenmemesi gerektiğine ve insan gibi eğitimin de değişerek yenileşmeye ihtiyaç duyduğuna vurgu yapar. Bu bağlamda öğrenmenin sürekliliği üzerinde duran Dewey'in fikirleri üzerinde eğitimin evrimsel gelişiminin etkisi açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Ortak, 2004: 49-50).

John Dewey'e göre eğitim süreci bir yapının inşa sürecini tamamlamaya benzer. Eğitim sadece okul olarak tanımlanan müessese ve kurumlarla sınırlandırılmamalıdır. Çünkü eğitim sadece okulda çocuklara ezber yaptırmakla değil aynı zamanda hayatın kendisi içerisinde karşılaşılabilecekleri zorluk ve güçlüklerle karşı göğüs germeyi öğretmelidir. Dolayısıyla kişinin yaşamı boyunca geçirdiği tecrübeler de eğitimin bir parçası haline getirilerek, karşılaşılabilecekleri zorluklara karşı hazırlanmalıdır (Bal, 1991: 41-43).

John Dewey, kendi eğitim felsefesini uygulamaya sokmak amacıyla laboratuvar okulunu açmıştır. Burada 4-14 yaş grubu arasındaki öğrencileri, eğitimleri sırasında sadece bilgi olarak donatmak yerine kendilerini ifade etmeleri açısından geniş olanaklar sunmayı denemiştir. Ona göre eğitim hayatın kendisi olduğu için öğrenciler eğitimleri esnasında hareket ve düşünceleriyle kendileri geliştirmeli ve bir nevi deney-gözlem yapılarak izlenmelidir. Bu sebeple de oluşabilecek eylem ve davranışlar eğitim sürecini şekillendirmeli ve etkilemelidir (Büyükdüvenci, 1987: 77-85).

John Dewey, eğitim sürecinde önemli bir aşama olan okulların önemine de değinmektedir. Ona göre okullar aynı zamanda geçmiş ile gelecek arasındaki kültürel mirası devamlılığını sağlayan bir araçtır. Bu sebeple de yetişkinler tarafından yaşanan toplumun dili, kültürü vs. yeni nesil üzerinde doğrudan etki bırakacak unsurların düzgün ve disiplinli bir şekilde öğretilmesi ve önemlerinin kavratılması gerektiğine inanır. Okulun çocuklar için geleceğe hazırlık aşaması olmadığını ve hayatın kendisi olması gerektiğini savunur. Bu bağlamda eski eğitim modellerinde öğrencilerin başarısız olmalarındaki ana etkenin okullarda öğretilen bilginin gerçek hayatta pratiğe geçmediğini ve öğrencilerin başarısızlığına sebep olduğunu belirtmektedir. Okullarda verilen eğitimin gerçek hayatta da bir karşılık bulabilmesi için okul ve yaşamın birleştirilerek öğretilmesi fikrini savunmuştur. Eğitimin en önemli unsurunun ise iyi bir ahlaktan geçtiğini ve çocukların yaşamlarını doğrudan etkileyen etkenin ahlak olduğunun altını çizmektedir (Kaplan, 2002: 63-65).

John Dewey, kendi eğitim modelini yukarıda geçtiği şekliyle savunurken söz konusu eğitim modelinin uygulanmasında bireysel özgürlüklerin öp plana çıkarılması gerektiğini savunur. Bu sebeple de liberalizm ilkesinin ekonomide uygulandığı gibi eğitim sisteminde de uygulanmasını ve bireylerin eğitim imkanlarından eşit şekilde faydalanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda eğitim sistemlerinde demokrasinin uygulanması, herkesin istediği ölçüde faydalanabilmesine olanak sağladığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla demokratik eğitim sistemlerinde söz konusu ilkelerin uygulanması durumunda farklı etnik, dini ve kültürel

grupların bir arada bulunabileceğini ve eğitim sistemini zenginleştireceğini ifade etmektedir (Bayraklı, 1999: 242-243).

John Dewey'in eğitim anlayışına göre eğitim belli bir süre zarfında gerçekleşebilecek bir hadise değildir. Bu sebeple de eğitimin insan hayatı boyunca gelişen ve süreklilik içinde değişime uğrayan bir olgudur. Bu bağlamda Dewey, bilginin uygulanabilirliği ve kuramsal açıdan önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla eğitim pedagojisi değişen ve gelişen dinamikleri bünyesinde barındırmakla beraber insanoğlunun eğitime yönelik donanımının doğuştan gelen özelliklerinde var olduğunu ifade etmektedir (Dewey, 1996: 297; Bakır, 2007: 45).

Dewey'e göre eğitim sürecinin en önemli araçlarından biri öğretmendir. Bu sebeple de öğretmenlerin klasik eğitim sistemi ile öğrenciyi eğitimden soğutucu davranışlar gösterdiğini savunmuştur. Klasik eğitim modeli yerine öğrenciyi eğitim sisteminin merkezine taşıyarak, öğrenci odaklı eğitimin hedef kitle üzerinde hafızayı arttıracığına dair görüşler savunmaktadır. Böylelikle hem öğrencinin eğitime katılacağını ve hem de dinamik bir eğitim modelinin aynı zamanda eğitim sistemine de katkılar sunabileceğini savunmuştur (Kansu, 1952: 267).

Dewey; eğitim anlayışını felsefi temeller üzerine inşa etmiş olduğu ve bir başka ifadeyle demokratik eğitim sisteminin öncü savunucularındandır. Ona göre, demokratik eğitim sisteminin olmazsa olmazlarından biri eğitim sisteminde özgürlüğün hâkim olmasıdır. Çünkü toplum içindeki tüm bireylerin kendi kişisel özelliklerini veya isteklerini gerçekleştirmek için doğuştan gelen haklara sahipler ve hiçbir otoritenin bu hakkı sınırlandırmaya ve etki etmeye yetkisi olmamalıdır. Aksi takdirde eğitim bireyin kendini ifade etmek aracı olmaktan çıkar ve devletlerin veya otoritelerin amaçlarına hizmet eden bir ideolojiden öteye gidemez (Bakır, 2007: 24); Dewey, 1987: 41-44).

Dewey tarzı eğitim anlayışına göre eğitim, toplumun veya toplumda yer alan bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda dizayn edilmesi gerektiği gibi eğitim aynı zamanda bireyin toplum ile olan münasebetlerinde uyum problemlerini de gidermektedir. Yani eğitim diğer bir deyişle bireyin toplum ile olan adaptasyon sürecine katkı sunarak, toplumun uyumunu kolaylaştırmaktadır. Özellikle de farklı etnik ve dini grupların bir arada yoğun olarak yaşadığı homojen toplumlarda demokratik eğitim modelinin uygulanmasını savunan Dewey, bu eğitim sisteminin toplumdaki sosyalleşmeyi kolaylaştıracak bir mekanizma görevi üstleneceğini ifade etmektedir. Eğitimin toplumsal bir olgu aracı olması, yine eğitimin işlevsellik özelliklerinin bir sonucudur (Dewey, 1996: 79-80).

6.3. Chicago Laboratuvar Okulu

John Dewey, 1896 senesinde Chicago Üniversitesinde “Laboratuvar Okulu”, ismiyle adlandırılan ve 1904 yılına kadar bizzat kendisinin yönettiği bir okul kurmuştur. Söz konusu okulun amacı ise 4-14 yaş grubu arasındaki çocuklara yönelik olup, çocuklar için öğrenme teknik ve yöntemlerinin kuramsal çerçevesi oluşturmak olmuştur. Kurucusu tarafından bahsi geçen okulun amaç ve hedefleri şu şekilde belirtilmektedir (Dewey, 2008: 72-73).

“Üniversitenin bir ilköğretim okulu kurmasının nedeni çocuğun ruhsal gelişiminin etkilerinin incelendiği ve bu çalışmaların olgunlaşarak bir değer oluşturması için en uygun şartların ve gereksinimlerin araştırılması ihtiyacıdır. Böyle bir okul uygulamalı pedagoji için bir laboratuvarıdır. Üniversite okulu, bir öğretmen okulu veya öğretmen yetiştirilen bir bölüm değildir. Bir örnek okul da değildir. Özel bir düşünceyi kanıtlama ve açıklama amacıyla da kurulmamıştır. Onun görevi, çocuk eğitimi model psikolojinin bildirdiği ruhsal faaliyet prensiplerinin, büyüme ve olgunlaşma tarzlarının ışığı altında incelemekten ibarettir. Laboratuvar Okulu ile amaçlanan en önemli nokta, deneyimler; sonucunda eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgili olumlu kanaatlerin artmasıdır. İstenilen; çalışmaların serbest bir şekilde yapılmasını kolaylaştırmak ve özendirmektir. Önemli olayların gözden kaçmamasını bir dereceye kadar sağlayacak düzenleri bulmak, incelemelerin vereceği uygulamaya yönelik sonuçların doğruluğa, geleneğe ve önceki fikirlere gereksiz bağlılıktan oluşan bozukluk ve yanlışlardan yoksun bir şekilde uygulanması için gerekli elverişli şartları sağlamaktır. İşte Üniversite Okulu bu anlamda eğitim için bir deneyim merkezi olacaktır”.

John Dewey, sadece bilginin öğrenciye nakledilmesini esas alan öğretim modellerini reddetmektedir. Ona göre öğrenciler veya insanlar, bilgiyi öğrendikleri esnada veya öğrendikten sonraki süreçte yaşamış oldukları deneyimler ile de yeni bilgiler öğrenmektedirler. Dolayısıyla bilgi ve öğrenmenin aslında bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bilginin sadece deneyim ile değil, bilgi üzerinde yapılan derin analizlerin yeni bilgileri ortaya çıkardığını savunmaktadır. Dolayısıyla bilginin öğrenme sürecinde tereddüt ve şüphenin önemi azımsanmayacak derecede önemlidir. Bilginin öğrenme süreci ve şüphenin kişinin deneyim ve tecrübeleri ile birleştiğinde ise karşılaşılan problemlere karşı yeni çözüm yolları geliştirir. Bu bağlamda zihin, problemlere karşı geliştirilen öneriler arasından kendisine en doğru olanı seçer (Yeşiltaş ve Kaymakçı, 2009: 230-232).

Dewey’e göre öğrenme esnasında düşüncenin oluşmasının özel sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeple de kişiye özel veya kişinin istekleri doğrultusunda, kendi fiziksel ve düşüncel özelliklerini sergileyebileceği bir eğitim verilmeli. Aksi takdirde eğitim esnasında ciddi problemlere sebep olunabilir veya istenilen amaç gerçekleştirilemeyebilir (Dewey, 1957: 12). Dewey, kendi eğitim sistemini uyguladığı söz konusu okul felsefesinde savunduğu önemli kriterlerin başında ise eğitimde duyu organlarının önemi ve bu duyu organlarının eğitim esnasında uyarılmasıdır. Çünkü eğitimi sağlayacak en önemli unsurun duyu organları olduğunu

vurgulamaktadır. Bu sebeple de eğitimin amacı ve eğitim sırasında öğrenilen bilgilerin kalıcı olması için öğretmenler tarafından mutlaka eğitime uygun araç-gereçlerin kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir. Araç-gereç veya diğer yardımcı materyallerin kullanılması, eğitim kitlesinin öğrenmesi üzerinde önemli bir etkidir. Çünkü bu sayede hem öğrenilen bilginin aktarımı kolaylaşacaktır hem de öğrenci üzerinde kalıcı bir etki bırakacaktır (Kansu, 1952: 269).

Dewey'in okulunda verilmek istenen bir diğer bakış açısı ise öğrencinin bilgiyi alırken bilgiye karşı istekli olmasıdır. Bu sebeple de eğitim esnasında zorlama ve öğrenciyi sıkacak davranışlardan uzak durulması gerektiğini savunmaktadır. Öğrenciyi zorlayacak veya aşırı disipline varılan davranışları çocuklar üzerinde itaatkâr bir davranışa sebep olacağını savunmaktadır. Bunun ise öğrenme esnasında öğrencideki şüphe duygusunu ortadan kaldıracığını eğitimin asıl amacını ortadan kaldıracağını ileri sürmektedir (Kansu, 1952: 268).

6.4. John Dewey'in Türkiye'ye Daveti

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı sonrasında yenilmesi ve topraklarının İttifak Devletleri arasında paylaşılması üzerine Anadolu coğrafyasında girişilen Millî Mücadele sonrasında Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Kurulan yeni devlet, çağdaş ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için birtakım reformlar gerçekleştirmiştir. Yapılan reformların en önemlilerinden biri şüphesiz ki eğitim alanında yapılanlar idi. Batı Medeniyeti'ni ve eğitim modelini benimseyen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, devlet kademesindeki bürokratlar aracılığıyla Avrupa ve Amerika kıtasından bazı eğitimcileri Türkiye'ye davet etme yoluna gitmiş ve yeni bir eğitim sistemi uygulamaya çalışmıştır. Bu eğitimcilerin başında ise Amerika'dan davet edilen John Dewey gelmektedir (Ortak, 2004: 53).

John Dewey, eğitim alanındaki çalışmalarıyla bütün Dünya'da bilinen bir araştırmacıydı. Bu sebeple de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından eğitim danışmanlığı yapması ve katkı sunması amacıyla davet edildi. Dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey tarafından 1923 yılında davet mektubu gönderilerek, Türkiye'ye gelmesi için davet edildi (BCA, HR.İM. 86-15, 15 Ekim 1923). John Dewey'in davet edilmesi ve Türkiye'ye gelmesinde ABD de bulunan ve aynı zamanda bir Türk dostu olarak anılan senatör Crane'nin önemli katkıları olduğu ve Dewey'in Türkiye'de bulunduğu sırada masraflarının yine Crane tarafından karşılandığına dair kayıtlar yer almaktadır (BCA, HR.İM. 96-38, 3 Şubat 1924).

Dewey'in Türkiye'ye daveti üzerine birtakım çevreler tarafından eleştiriler yapılmıştır. Eleştiren çevrelere göre bir pedagog ve felsefeci olan Dewey'in Türkiye'ye bir eğitim

danışmanı olarak getirilmesinin yanlış olduğu dile getirilmekteydi. Hatta Dewey yerine Fransa'dan Jules Ferry gibi bir eğitim uzmanının getirilmesinin daha iyi isabetli olacağı yönünde fikirler öne sürülmekteydi. Yapılan eleştirilere cevap olarak ise ABD'nin eğitim sisteminin Türkiye açısından daha olumlu sonuçlar çıkaracağı yönünde cevaplar verilmiştir. Dewey'in Türkiye'ye gelişinin kesinleşmesi üzerine dönemin eğitim müşaviri Mehmed Fuat Köprülü ilk resmî açıklamayı yaparak, John Dewey'in Türkiye'ye eğitim konusunu gözlemlemek ve bu konuda bir rapor hazırladıktan sonra ülkesine geri döneceğini açıklamıştır (Ortak, 2004: 54).

John Dewey, 19 Temmuz 1924 tarihinde demiryolunu kullanarak İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'a gelir gelmez Arnavutköy dolaylarındaki Amerikan Koleji'nde 21 Temmuz'a kadar misafir edilerek istirahat edilmesi sağlanmıştır. 22 Temmuz'da ziyaretlerine başlayan Dewey, ilk önce Dârü'l-fünûn Emîni İsmail Hakkı Bey'i ziyaret etmiştir. Ardından içişleri bakanlığının İstanbul'daki temsilcisi Nusret Bey ile görüşmüş ve Türkiye Maarifi ile temasları kurmak istediğini iletmıştır (Ortak, 2004: 55).

Nusret Bey ile görüşen Dewey Türk eğitim sistemi hakkında bilgiler aldıktan sonra kendisinin gözlemler yapması için birkaç günlük bir program hazırlanmıştır. İstanbul'da belirlenen yaklaşık 10 okulu gezerek, okulların bina, araç-gereç ve donanımı hakkında izlenimler edinmiştir. Okul idarecileri ve eğitimcileri ile sohbetler gerçekleştirmiştir. 24 Temmuz'dan 12 Ağustos'a kadar İstanbul ve Bursa'da geziler yapan Dewey, 13 Ağustos'ta Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'da da temaslarda bulunan eğitimci Dewey, Türk Ocağı'nın 23 Ağustos 1924 tarihinde vermiş olduğu bir yemek ziyafetinde Mustafa Kemal Atatürk ile tanışmıştır. 16 Ağustos 1924 tarihinde ise tekrar İstanbul'a geri dönmüştür (Ortak, 2004: 56).

6.5. John Dewey'in “Türk Maarifi Hakkına Rapor” Adlı Çalışması

Türk eğitim sistemi hakkında görüşlerine başvurulmak üzere Türkiye'ye davet edilen John Dewey, İstanbul ve Ankara'da yapmış olduğu gözlemler ve görüşmeler neticesine iki ayrı öneri raporu hazırlamıştır. Bunlardan birincisi, henüz Türkiye'de iken yaptığı gözlemlerini kısaca ve Maarif Vekâleti'ne ödenecek bütçelerin kanunlaşması amacıyla hazırlayıp sunduğu rapordur. İkinci ise ABD'ye döndükten sonra hazırlayarak sunduğu “Türk Maarifi Hakkında Rapor (Dewey, 1939)” adlı çalışmasıdır (Binbaşoğlu, 1999: 20-24).

John Dewey, Türk eğitim sistemini inceledikten sonra hazırlamış olduğu raporlarında ve vermiş olduğu demeçlerde; bir eğitim sisteminin oluşturulması için gereken öncelikli şartın zihniyet değişikliğine gidilmesidir. Bunun ise ancak ve ancak uzun soluklu çalışmalar

sayesinde gerçekleştirebileceğini vurgulamaktadır. Öncelikle Türkiye’de eğitimin sağlam ve köklü temeller üzerine kurulabilmesinin ancak ve ancak eğitilmiş ve batı eğitim sistemini bilen idareci ve eğitimciler sayesinde oluşturulabileceğini savunmaktadır. Bunun yolunun ise Avrupa’ya eğitimci ve öğrenci gönderilmesiyle aşılabileceğinin altını çizmektedir. Çünkü Batı’daki eğitim sisteminin içinde olmayıp, sadece dışarıdan bakılarak eğitimin uygulanamayacağını ve uygulansa dahi verim alınamayacağını ileri sürmüştür (Başgöz, 1995: 135).

John Dewey, Türk eğitim sistemi hakkındaki görüşlerini dile getirirken dönemin Türk hükümet yetkililerine ekonomi ve eğitim ilişkisi konusundan uyarılarda bulunmuştur. Dewey’e göre bir ülkenin ekonomisi eğitim sistemini de doğrudan etkileyen dinamiklere sahiptir. Çünkü nitelikli eğitim sisteminin, masraflı ve ekonomiyle doğrudan ilişkili olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple de yetkilileri uyaran Dewey, Türkiye’nin öncelikli ve acil bir şekilde ekonomik reformlarını hızlandırması ve ekonomisini güçlendirecek hamleler gerçekleştirmesi konusunda açıklamalar yapmıştır (Binbaşioğlu, 1999: 25).

John Dewey’in Türk eğitim sistemine dair hazırlamış olduğu raporunda altını önemle çizdiği meselelerin başında kaliteli ve nitelikli eleman ihtiyacının karşılanması için öğretmen yetiştirmek gerektiği idi. Eğitimi verecek öğretmenlerin Avrupa ülkelerinde misafir olarak bulunması ve oradaki eğitim modellerini birebir yaşamaları kendi hayatlarına uygulamak için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Dışarıdan alınan eğitim sistemin karşı olabilecek önyargılar ancak eğitimcilerin bizzat deneyimlemesiyle aşılabilecekti. Ayrıca Avrupa’ya gönderilecek öğretmen ve öğrencilerin sadece belli bir kesimi değil toplumun tamamını kapsaması gerektiğini vurgulamıştır. Sebebi ise bir ülkede eğitimin ülkenin tamamına yayılabilmesi ve kökleşmesi için toplumun her kesiminden bireylerin ortak edilmesiyle mümkün olabilecektir (Akkutay, 1996: 26-27).

John Dewey’in Türk eğitim sistemine dair raporu genel olarak şu hususları belirleyen konuları içermiştir. Bunlar; müfredat, maarif vekaletinin teşkilatlanması, eğitimcilerin yetiştirilme usulü, okul teşkilatlanmaları, eğitim kurumlarında sağlıklı ortamların oluşturulması, eğitim müesseselerinde tatbik edilecek kuralları içeren disiplin kurallarıdır. Ayrıca rapor, maarif vekaletinin her okula ayırdığı mali bütçenin olası harcama kalemlerini de ayrıntılı bir şekilde izah etmektedir. Özellikle de eğitim kurumlarının fiziki şartlar açısından iyileştirilmesi, okulların araç-gereç ve teçhizat bakımından donatılması, okullarda öğrencilerin faydalanabilecekleri kütüphanelerin kurulması önemli ihtiyaçlar arasında sıralanmıştır (Bal, 1991: 50-55).

John Dewey'in eğitim sistemine dair altını önemle çizdiği konulardan bir diğeri de oluşturulan eğitim sisteminin toplumun tüm kesimlerini içermesiydi. Sadece politik liderleri çıkarmaya yönelik ya da sadece belli zümrelerin ihtiyaçlarını giderecek bir eğitim sistemi yerine bir toplumun tamamını demokratik ve eşit bir şekilde kapsayan eğitim modelinin ileride çok daha iyi neticeler doğuracağı yönünde fikirler sunmuştur. Dolayısıyla Dewey modeli eğitim sistemi, toplum tabakalaşmasına değil aksine toplumu bütüncül bir bakış açısı kucaklamaktadır. Eğitimin toplumda yer alan her bireyin hakkı olduğunu ve ancak böyle bir eğitim sistemini uygulayan ülkenin kalkınabileceğini hatırlatmaktadır (Bal, 1999: 52).

John Dewey, İstanbul ve Ankara'da bulunduğu esnada yapmış olduğu gözlemlerini not etmiş ve rapor olarak sunduğu eğitim hakkındaki görüşlerinin mutlaka yasal bir zeminde uygulanmasını tavsiye etmiştir. Aksi takdirde söylediklerinin veya uygulanmasının faydalı olacağını düşündüğü uygulamaların kısa sürede ortadan kalkabileceğini, hatta unutulacağını dile getirmiştir. Yasaya göre hazırlanarak uygulanmasını düşündüğü eğitim modelinin ise en az 8 veya 12 yıllık programlar şeklinde uygulanmasının fayda sağlayacağını belirtmiştir. Dewey'in söz konusu önerileri Türk maarifindeki yöneticiler tarafından, özellikle de dönemin eğitim bakanı Mustafa Necati Bey'in direktifleri ile 10 yıllık bir program şeklinde uygulamaya alınmıştır. Ayrıca uygulamaya alınan yeni eğitim modeli kanunla beraber yasallaştırılmıştır (Ocak, 1997: 45-47).

John Dewey, eğitim sistemini şekillendirecek önerilerde bulunurken sadece eğitim-öğretim müfredatı üzerinde durmamıştır. Aynı zamanda eğitimi verecek öğretmenlerin de ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Kendisinin Türkiye'de yaptığı gözlemlerde öğretmen maaşlarının çok düşük olduğunu bunun öğretmenler açısından doğuracak maddi sıkıntıların doğrudan eğitim hayatını etkileyeceğini ifade etmiştir. Ona göre bir öğretmenin yaşamı doğrudan öğrenciyi etkiler ve öğrenciyi etkileyen her husus doğrudan ülkenin eğitimi üzerinde tesirler bırakır. Bu sebeple de öğretmenliğe teşvik edici mahiyette uygulamaların başlamasına vurgu yapmıştır. Örneğin; Öğretmen maaşlarının artırılması, özellikle de köy gibi kırsal yerleşim alanlarında öğretmenlere lojman yapılması ve mümkün mertebe ulaşım probleminin olmayacağı şekilde inşa edilmesi ve kış şartlarında gerekirse yakacak yardımlarının yapılması öncelikli uygulamalardandı (Başgöz, 1995: 135-137).

Dewey, Türkiye'de uygulanması için önerilerde bulunurken öncelikli olarak öğretmen yetiştirmenin önemine dikkat çekmiştir. Çünkü dönemin koşullarında Türkiye'nin en önemli eğitim problemini nitelikli ve donanımlı eğitmen ihtiyacının olmasıydı. Öğretmen

yetiştirmeden okullar açmanın veya donanımsız öğretmenlerin okutacağı öğrenci sayısının artmasının önemli olmadığını düşünmüştür. Dolayısıyla yapılacak ilk uygulamalardan birinin Batı eğitim sistemini anlayacak ve hayatına tatbik edecek yeni nesil öğretmenlerin yetiştirilmesi idi. Bunun ise ancak eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderilecek öğretmenlerle aşılabileceğini önermiştir. Ayrıca Türkiye'de sıkça uygulanan öğretmen, idareci ve memurların sık sık yer değiştirilmesi meselesi idi. Bu yöntemin eğitimci ve memurların hayatını olumsuz etkilediğine dikkat çeken Dewey, düzeni bozulan bir kadronun yeniden düzen sağlayabilmesi için uzun sürenin geçmesi gerektirdiğini ve bu durum da hem devlete hem de öğrenciye olumsuz neticeler doğurduğunu dile getirmiştir. Görevlendirilen öğretmen ve memurların kendi istekleri olmadığı sürece veya görevden almayı gerektiren hususlar dışında yerlerinin değiştirilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu sayede düzenlerini kuran öğretmen ve memurlardan önemli ölçüde istifade edilebileceğini ve verimi arttıracacağını vurgulamıştır (Yıldız, 2014: 143-144).

Dewey, sunmuş olduğu raporunda sadece devlete düşen görevleri sıralamamış aynı zamanda eğitim kadrosunda görev alacak öğretmenlere düşen vazifeler hakkında da görüşlerini dile getirmiştir. Dewey'e göre, köyler veya kırsal kesimlerde görev alacak öğretmenlerin bulundukları yerin gelenek, görenek ve koşullarına göre eğitilmesi gerekir. Bu sayede öğretmenlerin görev aldıkları bölge insanı ile kuracakları kültürel etkileşimin eğitimi arttıracığına ifade etmiştir. Hatta kırsal kesimlerde okuma-yazma oranının neredeyse yok denecek seviyede olduğu göz önünde bulundurularak bu bölgelerde görev alan öğretmenlerin yetişkinlere göre de eğitim kursları vermesi önerilmiştir. Eğitim kurslarının yanı sıra bölge insanı ile kurulacak etkili bir iletişim öğrenci yetiştirmenin ötesine geçerek, eğitimi her kesime ulaştıracak bir uygulamaya dönüşebileceğinin önemine değinmiştir (Akkutay, 1996: 30-33).

John Dewey, eğitimin hızlı ve verimli bir şekilde istenilen yerlere ulaşmasının bir diğer yolunun öğretmenlerin aynı zamanda bir idarî eğitim modelinden de geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü mesleğe öğretmen olarak başlayan eğitimcilerin ileride idarî görevler olan müdürlük, müdür muavinliği, müfettişlik ve eğitim bakanlığına bağlı birimlerde görev alabileceğini, bu sebeple yetiştirilen öğretmenlerin eksiksiz bir şekilde idarî kurslara tabii tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda maarif vekaletine bağlı birimlerde memurlar arasında sıkça görülen bürokrasi işlerinin eğitim üzerinde olumsuz neticeler doğurabileceğini ifade eden Dewey, gerektiğinde inisiyatif kullanma iradesini gösterebilen, muktedir idarecilere ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Bülbül, 2009: 669).

John Dewey, Türk eğitim sistemi hakkında önerdiği raporun başarılı bir eğitim sisteminde olması gereken özelliklerin bir panoramasını çizmeye çalışmıştır. Bu özelliklerden ilki; öğretmen ve öğrenci çevresinin faydalanması ve dünyadan haberdar olmaları için yabancı dilden Türkçeye çeviri eserlerin kazandırılması gerektiğiydi. Ayrıca eğitimden birinci derecede sorumlu olan öğretmenler arasında dernekleşme faaliyetlerinin teşvik edilmesi gerektiğini savunarak eğitimcilerin kendi aralarındaki sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesini hedeflemiştir. Öğretmenlerin kurulacak dernekler vasıtasıyla periyodik olarak bir araya toplanması, görüş alışverişinde bulunmalarını önermiştir. Böylece eğitim kurumları arasında kurulacak koordinasyon ile faydalı işlerin gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür (Ekizceli, 2006: 25-27).

John Dewey'in Türkiye ziyareti ve eğitim konusundaki önerilerini kapsayan raporu; henüz kuruluş aşamasında olan ve müesseselerini Batı eğitim sistemine göre şekillendirmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin değişime açık, çağdaş bir eğitim sisteminden yana olduğunu göstermektedir. Her ne kadar ekonomik sıkıntılar içerisinde olsa da devlet yöneticileri, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, top yekûn eğitim seferberliğine katılmış ve ülkenin eğitim seviyesini yükseltmek için var güçleriyle uğraşmışlardır (Kafadar, 1997: 241-244).

6.6. John Dewey'in Raporu Doğrultusunda Yapılan Uygulamalar

John Dewey, 1923 yılı sonlarında dönemin maarif vekili İsmail Safa Bey döneminde davet mektubu gönderilerek Türkiye'ye davet edilmiştir. 1924 yılında Türkiye'ye gelen Dewey, İstanbul, Bursa ve Ankara'da çeşitli temaslarda bulunmuş ve yaklaşık iki ay kalarak ülkesine dönmüştür. Dewey, Türkiye'deki eğitim hakkındaki gözlem ve önerilerini iki ayrı rapor halinde sunmuştur. Birincisi henüz Türkiye'de iken rapor içeriğinin uygulanması amacıyla bütçeye konulacak masrafların karşılaması sebebiyle ön rapor niteliğinde sunmuş olduğu önerileridir. İkincisi ise ABD'ye döndükten sonra hazırladığı ve 1924 yılı sonlarında gönderdiği rapordur. John Dewey'in hazırladığı raporların Türkiye'de tatbik edilmesi çeşitli görev değişiklikleri sebebiyle uzamışsa da 1925-1929 yılları arasında eğitim bakanlığına getirilen Mustafa Necati Bey döneminde uygulanmaya başlamıştır (Ortak, 2006: 82).

John Dewey'in Türk eğitim sistemi hakkında önerdiği raporlar doğrultusunda yapılan ilk uygulamaların başında Maârif Teşkilatı Hakkındaki Kanunun Kabulü gelmektedir. Yapılan düzenlemelere göre eğitim kurumlarını ilgilendiren tüm teşkilatların işleyişi hakkındaki kararları Maârif vekaleti belirleyecekti. Fakat söz konusu kurumun bir yasasının olmayışı sebebiyle Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe alındı. Dewey'in fikirleri doğrultunda

uygulamaya alınan bu düzenlemeler, eğitim bakanlığının teşkilatlanmaya ve belli bir program dahilindeki bir işleyişe kavuşmak amacıyla hazırlanmaktaydı (Güçlüol, 1983: 146).

John Dewey'in önerileri doğrultusunda yapılan bir diğer önemli uygulama ise Millî Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulması idi. Dönemin Maârif Bakanı Mustafa Necati Bey'in mecliste gerekçelerini sıraladığı ve kuruma duyulan ihtiyacı belirtmesi üzerine uygulanması kararlaştırılmış ve hazırlanan nizamname ile kurumun işleyişi belirlenmiştir. Millî Talim ve Terbiye Kurulu, eğitimde okutulacak kaynakları belirlemek, içeriğini denetlemek ve eğitim konusunda manevi destek sağlamak amacıyla vazifelendirilmiştir. Ayrıca söz konusu kurum, eğitimde faydalı olabilecek uygulamaları araştırmak, müfredatları belirlemek, gelecek yıllarda okutulacak derslerin içeriği hakkında fikir sunmakla da vazifelendirilmiştir. Dolayısıyla bu kurum eğitimi şekillendirecek ve eğitimden birinci derecede etkili bir pozisyonda olduğu için maarif teşkilatının en hassas kurumu olarak görülmüştür (Koçer, 1975: 40-41).

John Dewey'in raporlarında önemle değindiği hususlardan bazıları da yurtdışındaki eğitim kurumlarının incelenmesi ve öğrenci-öğretmen değişim programlarının uygulamaya alınmasıydı. Amaç ise farklı eğitim modellerinin yerinde incelenmesi ve faydalı kısımlarının Türkiye'de uygulamaya alınmasıydı. Bu amaç doğrultusunda 1926'dan itibaren çeşitli girişimlere başlandı. Maârif Vekâleti'nin belirlemiş olduğu heyetler Marsilya, Almanya, Rusya, İsviçre ve Bulgaristan gibi ülkelere gönderilerek incelemelerde bulunmaları istenmiş ve vazifelendirilen heyetler bu ülkelerdeki eğitim kurumlarını gezmiş ve yerinde incelemeler yaparak hazırladıkları raporları maârif vekaletine sunmuşlardı (Su, 1983: 179-180).

Benzer uygulamalar eğitim müessesesinin teftişinde de yapılmaya başlanmıştır. Dewey'e göre eğitim kurumlarının düzenli çalışmalarındaki önemli etkenlerden biri de okulların düzenli olarak denetlenmesi ve bu okullarda rehberlik eğitiminin verilmesiydi. Bu amaç doğrultusunda yetiştirilecek olan eğitimciler, belli süre aralığında okullardaki eğitim seviyesini denetleyecek, öğrenci öğretmen ilişkisini gözlemleyecek ve eğitimde verimliliği yükseltecek çalışmalar yapabilecekti. Eğitimde denetleme işlerini ise müfettişlerin görev ve sorumlulukları adıyla hazırlanan bir kanun ile yasallaştıran maarif vekaleti, müfettiş kadrosunun güçlendirilmesi amacıyla çalışmalara başlamıştır. Dolayısıyla müfettişlik, öğretmenliğin yanında ayrı bir meslek olarak kabul edilmiş ve 1927 yılından itibaren müfettişlik başvuruları alınmaya başlanmıştır. Ankara ve Sivas'ta verilen kursları başarıyla bitirenler müfettişlik sertifikaları alarak görevlendirilmiştir. Müfettiş yetiştirme programlarının yanında bir de öğretmenlerin mesleki yeterliklerini yükseltmek amacıyla da birtakım çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Öğretmenlerin çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlar yapması amacıyla

teşvikler yapılmış ve kütüphane, sergi gibi faaliyetler hazırlamaları istenmiştir. Ayrıca yazı okulları ve gerekli yerlerde gezici öğretmenliklerin yapılması teşvik edilmiştir. Öğretmenlerin sadece eğitimde değil sağlık alanında da bulundukları bölgelerde öncü olması için eğitimler verilmiş ve dönemin koşullarında yaygın olan salgın hastalıkların önlenmesi ve korunması amacıyla eğitimler vermeleri konusunda bilgilendirmeler yapılmıştır (Dewey, 1939: 12-27).

6.7. John Dewey'in Türk Eğitim Sistemine Yaptığı Katkıların Değerlendirilmesi

Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkılması ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kısa süre içerisinde varlığını Dünya'ya kanıtlayarak, çağdaş ve modern bir ülke yolunda gayret sarfetmiştir. Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda yetiştirmiş olduğu aydın insanların da bu gelişim ve değişimde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yine de Batılılaşma yolunda pek çok eksiklikler bulunmaktaydı. En önemli eksikliklerden biri de nitelikli ve donanımlı, Batı eğitim ve kültürüne hâkim eğitimcilerin olmayışydı. Bu sebeple Batı ülkelerinden veya Amerika'dan çeşitli zaman dilimlerinde eğitimciler davet edilerek, eğitim sistemi dizayn edilmeye çalışılmaktaydı.

Eğitim sistemi hakkında önerilerine başvuru alan önemli eğitimcilerden biri şüphesiz ki California Üniversitesi öğretim üyelerinden John Dewey idi. 1923 yılı sonlarında Türk maarifi tarafından davet edilen Dewey, bu daveti kabul etmiş ve Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'ye geldikten hemen sonra İstanbul'da çeşitli eğitim kurumlarını ziyaret etmiş ve ardından Bursa ve Ankara'ya gitmiştir. Tekrar İstanbul'a döndükten sonra izlenimlerinin bazılarını eğitim bütçesinin hazırlığı sebebiyle hemen sunmuş ve ülkesine döndükten sonra asıl öneri raporunu hazırlayarak göndermiştir.

John Dewey'in Türkiye ziyareti değerlendirildiğinde öncelikle ziyaretin iki ay gibi kısa bir süreyi kapsadığını görmekteyiz. Sürenin kısa olması ve ziyaret mevsiminin yaz tatiline denk getirilmesi beraberinde bazı olumsuz neticeler getirmiştir. Örneğin John Dewey'in ziyaret ettiği okullarda öğrencilerin bulunmaması, öğrencilere anlatılan dersleri gözlemleyememesine sebep olmuştur. Bu eksiklik okul yöneticileri ile yapılan görüşmeler ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Dewey'in raporunda yer alan tavsiyelerin birçoğu genel anlamda çağdaş ülkelerde olması gereken veya Dewey'in idealindeki eğitim sisteminin bakış açısını taşır niteliktedir.

John Dewey'in Türkiye ziyaretinin her ne kadar kısa ve zamansız olmasının doğurmuş olduğu olumsuz neticeleri olsa da olumlu yönleri de bulunmaktadır. Örneğin henüz savaşlardan çıkmış ve büyük ekonomik zorluklar içerisinde olan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve modern müesseseler kurma hedefinde olduğunu ve yöneticilerinin ise değişim ve gelişime açık

olduğunun göstergesi olmuştur. Zira John Dewey'in raporunda yer alan önerilerin önemli bir kısmı özellikle de Mustafa Necati Bey tarafından tatbik edilmeye çalışılmıştır. Kısıtlı imkanlar sebebiyle bir kısım önerileri uygulanamamışsa da sonraki yıllarda eğitim sisteminin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca Dewey'in Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırladığı rapor, sonraki süreçte diğer eserlerinin Türkiye'de tanınmasına ve Türkçeye çevrilerek, Türk eğitim sisteminin şekillenmesine katkı sunmuştur.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra toprakları işgale uğramış olan Osmanlı Devleti'nin mirasını devr alarak, her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da geri kalmış bir toplumu yeniden ihya etme yoluna gitmiştir. Siyasi ve askerî alandaki başarılarını kabul ettiren söz konusu kadro, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Batılılaşma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek amacıyla realist bir politika izleyen Atatürk, çağdaş ve medeni bir devlet kurmanın yolunun eğitimden geçtiğine inanmaktaydı. Zira Osmanlı Devleti, yaklaşık altı asır boyunca İstanbul merkez olmak üzere Dünyanın birçok bölgesine hâkim olmayı başarmış olmakla beraber, toplumu aydınlatacak bir eğitim sistemi geliştirmeyi başaramamış ve bu sebeple de çağdaş devletlerin gerisinde kalmıştı.

Mustafa Kemal Atatürk, aynı zamanda bir Osmanlı aydını olup, Osmanlı okullarında yetişmiş olduğu için mevcut eğitim sisteminin problemlerini ve olması gereken eğitim sisteminin farkındaydı. Osmanlı Devleti'nden devr alınan eğitim sistemi içinde toplumun okuryazar oranı çok düşük olmakla beraber, son dönemlere kadar eğitim toplumun tamamını kapsamamakta ve belli bir zümrenin gerçekleştirebileceği bir aktiviteydi. Dolayısıyla çağın gereksinimlerini karşılayamayan bir eğitim sistemi olmakla beraber, bu eğitim sistemi yaygın değildi. II. Meşrutiyet ile beraber İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü bir politika izlemesi ve eğitim müfredatını değiştirmesiyle Cumhuriyet döneminde uygulanacak eğitim sisteminin temellerini atmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyeti ilan ettikten sonra ele aldığı konuların başında eğitim gelmekteydi. Eğitim sistemini kurumsallaştırmaya çalışırken bir yandan da önem verdiği hususların başında tarih eğitimi gelmekteydi. Çünkü 19. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'da Dünyada yaşayan ırkların tasnifi yapılmış ve Türkler aleyhinde çeşitli teoriler ortaya atılmıştı. Atatürk, Türklerin tarihlerinin sadece Osmanlı Devleti'nden ibaret olmadığını ve hatta İslamiyet öncesi Türklerin köklü bir tarihlerinin varlığına işaret ederek, Türk tarihinin araştırılması konusunda teşviklerde bulunmuştur. Sadece Türk tarihi

değil aynı zamanda Anadolu’da Türklerden önce yaşamış olan toplumların tarihlerinin araştırılması için çabalar göstermiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, tarih araştırmalarının modern ve çağdaş toplumlar tarafından da kabul görmesi için tarih araştırmalarına destek olabilecek kurumların yokluğuna işaret etmiş ve günümüzde halen varlığını sürdüren Türk Tarih Kurumu’nun temellerini atmıştır. Ayrıca Türklerin tarihi hakkında çeşitli teoriler ortaya atmış ve bu konularda bir dizi konferans ve kongrenin tertiplenmesine vesile olmuştur. Amacı ise modern bir toplumun ancak geçmişini bilen bir nesil ile şekillenebileceğini ve bu sebeple de Türklerin kendi milli tarihlerini kendileri yazması gerektiğini düşünmekteydi. Tarih eğitiminin milli kültür ve milli bir dil vasıtasıyla verilmesi gerektiğini düşünen Atatürk, Türk tarihinin bulgularını sadece Türkiye kamuoyu ile değil aynı zamanda Dünya bilim çevrelerine de ulaşması için uluslararası birtakım kongrelerin yapılmasına olanak hazırlamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim sistemi yok denecek bir devletin mirasını devr alırken bu mirası çağdaş ve muasır medeniyet seviyesine ulaşmış toplumların eğitim sistemlerinden ilham alınması gerektiğinin farkındaydı. Bu sebeple de dönemin maarif vekaletinde görev alan devlet erkanı aracılığıyla Amerika ve Avrupa’dan başta olmak üzere birçok eğitim ve bilim uzmanını Türkiye’ye davet etmiştir. Bunların ilki ise Amerika Birleşik Devletleri Kolombiya Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. John Dewey idi. Dewey, 1923’te davet edildikten kısa bir süre sonra Türkiye’ye gelmiş ve İstanbul, Ankara ve Bursa’da çeşitli temaslarda bulunmuş ve eğitim sistemini gözlemlemiştir. Türkiye’deki gözlemlerini raporlar halinde maarif vekaletine sunan Dewey, modern toplumlarda olması gereken eğitim sistemi ve müfredatı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Dönemin ekonomik durumu göz önüne alındığında bu önerilerin önemli bir kısmı uygulanmış ve bir kısmı ise maddi imkansızlıklar sebebiyle uygulamaya alınamamıştır. Netice itibarıyla Prof. Dewey ve sonrasında davet edilen yabancı eğitim uzmanları, Türkiye Cumhuriyeti’nin modern ve çağdaş bir eğitim sisteminden yana olduğunu kanıtlar nitelikler taşıdığı gibi bu davetler Türk eğitim sisteminin şekillenmesine ve sonraki aşamalarda gelişmesini sağlamıştır.

Bibliyografya

1. BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

BCA, 30-18-1-2/85-91-15, (26 Ekim 1938).

BCA, HR.İM. 86-15, (15 Ekim 1923).

BCA, HR.İM. 96-38, (3 Şubat 1924).

2. Araştırma-İncelemeler

[Yazar Yok], (1998). *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Millî Mücadele ile İlgili Belgeler*, (B. Kodaman-H. Babacan, Yay. Haz), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Atatürk ilke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Akçura, Y., (1991). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: TTKB.

Akkutay, Ü., (1996). *Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları/ Atatürk Dönemi*. Ankara: Avni Akyol Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Aksoy, İ., (2003), *Yüksek Öğretim Kurumlarında İnkılap Tarihi Öğretimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aksoy, Ö., (1968). *Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Akyüz, Y., (1993). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Alaslan, F.- Şimşek, A.- Çamdeviren, Ş., (2012). Türk Maarif (Eğitim) Şûralarında Tarih Eğitimi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2/2, 189-225.

Aslan, E., (2012). Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi-I: "Türk Tarih Tezi" Öncesi Dönem (1923-1931)". *Eğitim ve Bilim*. 37/167, 331-346.

Avcıoğlu, D., (1978). *Türklerin Tarihi-Dördüncü Kitap*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Bal, H., (1991). *1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve J. Dewey'nin Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Aydınlar Matbaası.

Başgöz, İ., (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baykal, İ. H., (1984). *Enderun Mektebi Tarihi*. İstanbul: Fetih Derneği Neşriyatı.

Bayraklı, B., (1999). *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.

Baytal, Y., (2000). Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları. *OTAM*, 11, 23-32.

Bayur, Y. H., (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*, III/3, Ankara: TTKB.

- Bilim, C. Y., (2002). *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Binbaşioğlu, C., (1999). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi Yayınları.
- Bülbül, M., (2009). 2000’li Yılların Eğitim Problemlerine 1920’lerden Çözüm Önerileri: Dewey’den Bugüne Ne Değişti?. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7/3, 667-689.
- Büyükdüvenci, S., (1987). Eğitimin Amaçları. *Eğitim Felsefesi “Yazılar”*, Ankara.
- Copeaux, E., (1998). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*. (A. Berktaş, Çev), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çağlayan, Y., (1981). *Tarih Öğrenimine Başlangıç*. İstanbul: Ayko Yayınları.
- Çapa, M., (2002). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29-30, 39-55.
- Dağ, M.- Öymen, H. R., (1969). *İslam Eğitim Tarihi*. Ankara: MEB. Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H., (2012). Osmanlı Devleti’nde Tarih Yazımının Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri, *Millî Eğitim*, 193, 115-125.
- Demirel, F., (2012). Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 507-530.
- Dewey, J., (1939). *Türk Maarifi Hakkında Rapor*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Dewey, J., (1957). *Nasıl Düşünürüz?* (Baha Arıkan, Çev.), İstanbul: Muallimler Cemiyeti Yayınları.
- Dewey, J., (1987). *Özgürlük ve Kültür*. (Vedat Günyol, Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dewey, J., (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. (Salih Otaran, Çev.), İstanbul: Başarı Yayınları.
- Dewey, J., (2008). *Okul ve Toplum* (H. A. Başman, Çev.- S. Kaymakçı, Yay. Haz.), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Ekizceli, A., (2006). *Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi Hakkında Verdikleri Raporlar (1924-1960) Üzerine Bir Analiz*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, H., (2004). *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökdemir, O.- Bozkurt, İ., (1999). 700. Yıl ve Osmanlı İmparatorluğu Tartışmaları Üzerine, (M. A. Kılıçbay, Ed.), *Düşünen Siyaset, Osmanlı ve İdeolojisi*, 7-8, 85-96.
- Gölen, Z., (2002). Atatürk'ün Tarih Anlayışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18/52, 159-185.
- Güçlüoğlu, K., (1983). Milli Eğitimde Teşkilatlanma. İstanbul: *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB. Yayınları.
- Gündüz, İ., (1989). *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Kabapınar, Y., (1992). Başlangıcından Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitaplarına Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1, 143-178.
- Kafadar, O., (1997). *Türk Eğitim Sisteminde Batılulaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kansu, N. A., (1952). *Pedagoji Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaplan, İ., (2002). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçer, H. A., (1975). *Türk Milli Eğitim Teşkilatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kodaman, B., (2015), *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTKB.
- Kodaman, B., (2006), *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTKB.
- Komisyon, (1931). *Türk Tarihinin Ana Hatları*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Köken, N., (2002). *Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mansel, P., (1998). *Sultanların İhtişamı*. (N. Alemdar, Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.

- Ocak, M., (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ortak, Ş., (2004). *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Ortaylı, İ., (1999). Osmanlı Kimliği, *Cogito-Osmanlılar Özel Sayısı*, 19, 79-85.
- Öymen, H. R., (1974). *Doğulu ve Batılı Yönüyle Eğitim Tarihi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Sezen, Y., (1998). *Hümanizm ve Atatürk İlkeleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Su, K., (1983). Milli Eğitimde Teftiş. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul: MEB. Yayınları.
- Şahin, M.- Tokdemir, M. A., (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9/4, 851-876.
- Şen, A., (2013). Osmanlı'dan Günümüze Eğitimde Modernleşme Çabaları. *Ekev Akademi Dergisi*, 57, 477-492.
- Şimşek, A.- Yazıcı, F., (2013). Türkiye'de Tarih Öğretiminin Dünü, Bugünü, *TYB. Akademi, Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 9-32.
- Tekeli, İ., (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, II, 456-475.
- Tekindağ, Ş., (1971). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Belleten*, XXXV/140, 655-663.
- Togan, A. Z. V., (1985), *Tarihte Usul*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Turan, Ş., (1990). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: TTKB.
- Türk, İ. C., (2006). *Osmanlı Devleti'nden Tarih Eğitimi (1839-1922)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğuz, S., (2012). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Tarsus'ta Eğitim. *TAED*, 47, 319-354.

- Vantin, N., (1999). Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahati Niçin Anlatırdı?. *Cogito-Osmanlılar Özel Sayısı*, 19, 161-178.
- Vurgun, A., (2014). *Türkiye’de Milli Tarih Anlayışı ve Öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yalçın, D. vd., (2000), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yeşiltaş, N. K. ve Kaymakçı, S., (2009). John Dewey’nin Eğitim Anlayışı ve Sosyal Bilgiler Eğitimine Yönelik Bazı Örnek Uygulamaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 227-242.
- Yıldız, F. H., (2014). *John Dewey’in Eğitim Görüşleri ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yiğit, A. A., (1992). *İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası (1938-1950)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yücel, H. A., (1938), *Türkiye’de Orta Öğretim*, İstanbul: Devlet Basım Evi.

3. Web

- <http://www.dtcf.ankara.edu.tr/kurumsal/fakulte-hakkinda/> (Erişim: 04.07.2023).
- <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> (Erişim: 24.06.2023).

SURİYE İÇ SAVAŞI VE SURİYE TÜRKMENLERİNİN GÖÇÜ*

Mehmet YATMAZ*

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 10/07/2023; Düzeltme/Revised: 10/12/2023

Kabul/Accepted: 13/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Yatmaz, M. (2023). Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenlerinin Göçü. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 88-111. <https://doi.org/10.58853/dumad.1325094>

Özet

18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan protestolar Mısır, Cezayir, Yemen ve Ürdün'den sonra 2011 Mart ayında Suriye'ye taşındı. Domino etkisi ile Ortadoğu coğrafyasını kasıp kavuran ve adına “*Arap Baharı*” denilen bu protestolar kısa sürede dünyanın gündemi haline geldi. Suriye’de demokratik bir talep olarak başlayan sivil protestolar kısa süre içinde Suriye’nin geneline yayılarak iç savaşa dönüştü. Bu durum ülkede bir kaosa yol açtığı gibi Suriye’nin çevresinde başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin demografik yapısının şekillenmesine yol açacak bir hareketliliğin fitilini ateşledi. Bu süreç Suriye’de yaşayan birçok etnik ve dini grubu etkilediği gibi asırlardır bu coğrafyada yaşayan Türkmenlerin de sosyal, ekonomik ve toplumsal açıdan etkilenmesine yol açmıştır.

Suriye coğrafyasında asırlardır yaşayan ve bu tarihsel süreçte birçok sosyolojik problemler yaşayan Suriye Türkmenlerinin karşılaştıkları son büyük kitlesel hadiselerden birini Suriye İç Savaşı ve bunun sonucunda yaptıkları zorunlu göçler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Suriye coğrafyasında yaşayan Türkmenlerin Suriye İç Savaşı sırasında maruz kaldıkları zorunlu göç olgusu incelenmiştir. Dolayısıyla Suriye Türkmenlerinin gerek göç sırasında ve gerekse de göç sonrası yerleştikleri mahallerde karşılaştıkları problemlere dair sorular bu çalışmada irdelenmesi gereken başlıca sorular arasında yer almıştır. Ayrıca Suriye Türkmenlerinin savaş sırasında ve göç sonrasında oluşturmuş oldukları siyasi faaliyetler ile uluslararası arenada varlıklarının korunması, temel hak ve hürriyetlerinin sağlanması adına gösterdikleri çabalar yine bu çalışmada cevaplandırılmaya çalışılan başlıca konular arasında yer almıştır. Netice itibarıyla Suriye Türkmenlerinin günümüzde yaşadıkları problemler incelenirken bu problemlerin tarihsel arka planına da ışık tutulmaya gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Suriye Türkmenleri, Bayır-Bucak, Hafız Esad, Beşar Esad

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışma olup, yazarın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Yüksek Lisans, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, (e-posta: yatmazmehmet@gmail.com, **ORCID ID:** 0009-0008-5500-8081).

Abstract

The protests which started in Tunisia on 18 December 2010, after in Egypt, Algeria, Yemen and Jordan, later moved to Syria in March 2011. These protest had dom, no effect in all the Middle East geography,

In short time attract the big attention in whole world. Firstly the demonstrations and protest in Syria regarded as democratic demand than it became a nunmer one agenda in the World, but after Syria and the countries around was pulled into an inextricable process. This process affected all ethnic and religious group that are living in Syria. It also deeply affected the Turkmens, who are the main elements of the Syrian geography for centuries. Turkmens, who are one of the essential elements of Syria, have been subjected to various pressures by some sovereign powers that have dominated the region in the history, and even their existence has been threatened time to time. In this thesis, the main aim is to contribute to the recognition of the existence of the Turkmens living in the geography of Syria, both in the future of Syria and on the international ground, by combining the forced migration and the problems they have experienced as a result of the Syrian civil war, with a historical perspective, and to contribute to the solution by identifying the obstacles in front of the recognition of the Turkmens. The framework of this study is to discuss the history of the Turkmens living in the Syrian geography and to reveal the difficulties experienced by the Syrian Turkmens during the course of the Syrian civil war. In addition, this study focused on the migration movements of the Syrian Turkmens as a result of the civil war and the examination and resaearch of the military, political and culturalaspects of the Syrian Turkmens,

Keywords: Turkmens, Syria, Migration, Seljuk Empire, Ottomans, Hafez Assad, Bayir-Bucak, Aleppo, Civil war

Giriş

2011 yılı Mart'ında başlayan Suriye iç savaşı Suriye rejiminin gösterileri şiddet uygulayarak bastırmak istemesi nedeniyle içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Tam bir kaos haline gelen iç savaş, çevre ülkelere yayılma etkisi göstermiş ve bölgenin güvenliğini ciddi anlamda tehdit eder bir vaziyet almıştır. Savaşın seyri ile daha da artan güvenlik sorunu ülkedeki istikrarsızlığı devamlı hale getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin çoğunluğu ülkede azınlık pozisyonunda bulunan Nusayriler'den oluşan Suriye, içinde bulunduğu iç savaşta iki taraftan biri olmamıştır; çünkü ikiden fazla cenah savaşta rol almaktadır (Demirtaş, 2017, s. 112).

Suriye'de iç savaş başladığında sınıfsal ve mezhepsel bir bölünme yaşanmamış muhalefet tek bir blok halinde rejime karşı gelmiştir. Rejime karşı girişilen silahlı mücadeleye ve şiddet içermeyen gösterilere karşı iktidar sert tavır takınmıştır (Bağlıoğlu, 2013, s. 508).

Suriye'de protestolar ilk başladığında rejim yanlıları ile rejim karşıtları çatıları altında iki blok oluşmuş, toplumun bazı kesimleri ise hiçbir yere taraf olmamayı tercih etmişlerdir. Bir süre sonra şiddet dalgası toplumun tüm kesimlerine sirayet etmiş bu etki ile herkes ya bir tarafa mensup olmak durumunda kalmış ya da çareyi ülkeden göç etmekte bulmuştur.

İç savaşa etki eden başka bir faktör ise uluslararası aktörlerin girişimlerinin Suriye'deki silahlı güçler üzerindeki etkileriydi. Genel bir perspektif ile incelemek gerekirse soğuk savaş dönemine özgü bir durum söz konusudur. Rejime taraf olanlar ve karşı olanlar diye sınıfsal bir ayırım yapmak gerekirse soğuk savaş zamanından kalma eğilimlerin baskın olduğu gözlemlenebilmektedir. Suriye rejimine bazı ülkelerin (Rusya, İran) verdiği destek iç savaşın hala devam etmesinde önemli etkenlerdendir (Gündoğan, 2021, s. 48).

Suriye rejimine en büyük desteği veren ülkelerin başında hiç şüphesiz İran gelmektedir. Farklı kategori ve ihtiyaçları içeren Suriye'ye desteği devam eden İran'ın, kendi ülkesinden,

Irak ve Afganistan'dan topladığı milis güçleri Hatay'ın güney tarafında Esad güçleri yerine ÖSO'nun (Özgür Suriye Ordusu) alt kanatlarından olan Ömer Muhtar Tugay ve Türkmen Şehitleri Tugay'na karşı savaştığı haberleri gündemdeki yerini korumaktadır¹. İran sadece silahlı Şii milis kuvvetler ile değil muhaberat birimleri ile de Suriye hükümetine destek olmakta ve hava yoluyla Suriye'ye lojistik sağlamaktadır. Ayrıca Hizbullah lideri Hasan Nasrallah da Suriye'de yaşanan olayların yabancı menşeli olduğunu ifade etmiştir. Kontrolü altındaki milisleri ile sahada Suriye rejimine güçlü ve açık bir destek vermektedir (Atalay, 2013, s. 203).

Şüphesiz Suriye rejimine bir diğer en güçlü desteği veren ülke Rusya'dır. Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, "terörle mücadele" kapsamında Suriye rejimine yönelik destek sağlandığını açıklamıştır². Çin Halk Cumhuriyeti'nin özerk bölgesi olan Doğu Türkistan'dan bazı Uygurların IŞİD (Irak Şam İslam Devleti, İslam Devleti, DEAŞ) saflarına katıldığı bilinmekle beraber Çin Hükümetinin siyasal, ekonomik ve askeri desteği Suriye rejimine yöneliktir³.

Rusya'nın Suriye'de yerleşik daimî askeri üs elde etme çabaları, Suriye'nin en büyük silah alıcısı olması ve bölgede ABD etkisini yok etme düşüncesi ile rejimi desteklediği bilinmektedir. İran'ın Suriye'de iktidarda bulunan Esad ailesi ile mezhepsel ortaklığının bulunması ve bu mezhepsel ortaklığın stratejik önemi; Çin'in Suriye'yle gerçekleştirdiği yüksek ticaret hacmi ve Çin için uluslararası zeminde problem teşkil eden Tibet veya Doğu Türkistan gibi problemlerin gündeme gelmemesi maksadıyla Suriye rejimine destek verdiği tahmin edilmektedir.

Suriye ile Türkiye'nin ikili ilişkileri devamlı inişli çıkışlı bir havaya sahip olmuştur. Arap Bahar'ının etkisiyle Suriye'de başlayan kaotik ortamın müsebbibi olarak gördüğü mevcut iktidara, ABD ve genel olarak çoğu Avrupa ülkesinin karşı tutum takınmasıyla, Türkiye de bu yönde karşı politika benimsemiştir. Ayrıca Arap Ligi de protestoların başlamasının birinci yılında Suriye yönetimiyle ilişkileri askıya almış, Şam'da görev yapan diplomatik misyonlarını geri çağırarak, siyasi ve ekonomik yaptırım uygulanması kararı almıştır. Ayrıca Katar Emiri Şeyh Hamad, Suriye'ye yönelik Araplardan teşkil edilmiş bir kuvvetle askeri müdahaleyi gündeme getirmiştir. Lübnan'da yaşayan önemli toplumlardan olan Dürzilerin lideri Velit Canpolat, rejim karşıtı fikirlerini açıkça dile getirmiş, Uluslararası Müslüman Âlimler Birliği Başkanı Yusuf El Kardavi de muhalif kuvvetlere destek çağrısında bulunmuştur (Atalay, 2013, s. 262-263).

Suriye rejimine muhaliflerin genel olarak bölgede faaliyet gösteren aktörlerden biri olan IŞİD veya ondan daha ılımlı olduğu düşünülen El-Nusra'ya değil, ÖSO ve alt bileşenlerine ya da PYD'ye (Demokratik Birlik Partisi), yönelik destekte bulundukları anlaşılmaktadır. Hatta IŞİD, zaman zaman Suriye'de iktidarda bulunan Esad rejiminden daha büyük bir risk ve tehdit oluşturduğu kamuoyunca yorumlanmaktadır. (Atalay, 2013, s. 282)

¹ Yılmaz Bilgen, "Esed Türkiye Sınırını İran'a Terk Etti"

[http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/esed-turkiye-sinirini-irana-terk-etti\(14.05.2022\)](http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/esed-turkiye-sinirini-irana-terk-etti(14.05.2022))

² Anadolu Ajansı, Russia Supplying Weapons to Iraq, Syria – Lavrov, APA [http://www.aa.com.tr/en/politics/407437--russia-supplying-weapons-to-iraq-syrialavrov,\(14.05.2022\)](http://www.aa.com.tr/en/politics/407437--russia-supplying-weapons-to-iraq-syrialavrov,(14.05.2022))

³ Fox News, Chinese Authorities Say Muslim Uighurs have Joined ISIS, APA [http://www.foxnews.com/world/2015/03/11/chinese-authorities-say-muslimuighurs-have-joined-isis/\(14.05.2022\)](http://www.foxnews.com/world/2015/03/11/chinese-authorities-say-muslimuighurs-have-joined-isis/(14.05.2022))

ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Basra körfezinde konuşlanan uçaklarıyla Irak ve Suriye’de bulunan IŞİD hedeflerini vurduğu bilinmektedir; ancak Esad rejimine yönelik bir operasyon yapıldığına ilişkin bilgi bulunamamıştır. IŞİD, böylece gerek Suriye’nin gerekse ABD’nin ortak hedefi haline gelmiştir. Ancak bu doğrultuda savaş suçu ya da insanlık ayıbı olarak nitelenebilecek bazı sonuçlarda yaşanmış örneğin; IŞİD’in kontrolü altında bulunan Rakka’yı vuran rejim güçleri bir pazar yerini, ABD ise bir eğitim kurumunu vurmuştur⁴.

İç savaşın etkisi ile artan radikalizmin aslında başlangıcı Irak savaşı diyebiliriz. Irak’ta çok uzun süredir devam eden Saddam rejiminin çökmesi bir otorite boşluğu oluşmasına neden olmuştur. Oluşan bu boşluğu değerlendirmek isteyen El Kaide benzeri örgütler ortaya çıkmıştı. Irak’ta oluşan kaotik zeminden kaynaklı olarak bahsettiğimiz grupların kendilerine yeni bir mücadele alanı oluşturmaya olanak tanımıştır. Bu radikal unsurlara katılmak maksadıyla birçok insan bu topraklara göç etmeye başlamıştır. El Kaide iltisaklı Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) gibi örgütler bu dönemde faaliyet göstermeye başlamışlardır.

1. Suriye’de Halk Ayaklanması ve Türkmenler

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Suriye içindeki Türkmen nüfus çok geniş bir alana yayılmıştır. Nüfusa kıyasla Türkmenlerin bugüne kadar Suriye’de siyasi faaliyetlerden uzak kalma nedeni Baas rejiminin baskısı altında yaşamak zorunda kalmalarıdır. Suriye’deki diğer topluluklar gibi Türkmenlerde Baas’ın Araplaştırma politikalarına maruz bırakılmış kültürleri ve kimlikleri silinmeye çalışılmıştır. Fransız mandası ile başlayan asimilasyon süreci bazı bölgeler haricinde Türkmenleri asimile etmiştir. Arap Baharının oluşturduğu iklim ülkenin geleceğinin inşası sürecinde Türkmenleri rol almaya itmiştir. Suriye Türkmenlerinin iç savaş sonrası kurulacak Suriye’de kimlik ve kültürel haklarının teminat altına alınması ve eşit yurttaşlık gibi talepleri bulunmaktadır. Baas döneminde hiçbir zaman Türkmenlere örgütlenme hakkı tanınmamıştır. Arap Baharı dönemi Türkmenlerin siyasi ve kültürel varlıklarının tanınması adına önemli fırsatlar sunmaktadır. Suriye’de devam eden iç savaşın sonucunda oluşabilecek demokratik bir sistem sayesinde Türkmenlerin hakları anayasal güvence altına alınabileceği gibi ülkenin yönetiminde de temsiliyet imkânına kavuşulabilir. Demokratik sistemin getirebileceği hak ve hürriyetler kapsamında Ana dilde eğitimin yanında kültürel ve sosyal hakların tanınması beklenmektedir. Bahsi geçen geçen haklar 1921 yılında imza altına alınan Ankara antlaşmasında yer almış olsa da Suriye yönetimi tarafından asla uygulanmamıştır. Türkiye’nin Suriye iç savaşı boyunca üstlendiği aktif rol gereği ileride oluşması muhtemel yönetim içinde Türkmenlerin haklarını ve taleplerini savunmak tarihi bir görevdir (Orhan, Öztürkmen, & Duman, 2011).

Türkmenler Suriye iç savaşının tarafları açısından muhalif kanadın içerisinde yer almaktadırlar. Suriye’de yaşanan sembol diyebileceğimiz çatışmalardan olan Bayır-Bucak Kızıldağ çatışması, 45 nolu Tepe’de yaşanan çarpışmalar ve Humus’ta Türkmen yerleşkesi olan Bab-ı Amr’da yaşanan çarpışmalar Türkmen silahlı oluşumları tarafından yönetilen çatışmalardır. Suriye’deki çatışmalardan binlerce Türkmen ölmüş ve tutuklananların sayısı ise azımsanamayacak kadar fazladır. Güney Suriye’de yerleşik Türkmenlerin yaşadığı kasaba ve mahalleler Suriye iç savaşından Lübnan’a sığınanların geçiş güzergâhlarında olmaları hasebiyle

⁴ Anadolu Ajansı, ABD Koalisyon Güçleri Suriye’de İlkokulu Bombaladı, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/426024--abd-koalisyon-gucleri-suriyede-ilkokulubombaladi>, (15.05.2022)

rejim tarafından yoğun olarak hem karadan hem havadan bombalanmıştır. Yine Kuzeyde bulunan yerleşimler Türkiye'ye geçiş için stratejik konumda bulunmaları hasebiyle yoğun bombardmana maruz bırakılmışlardır. Bayır-Bucak Türkmenlerinin yaşadığı bölge iç savaşın en çetin cephelerinden birini teşkil etmektedir. İç savaşın geldiği noktaya bakacak olursak Esad rejimi altında iki taraf arasında bir sulh durumunun oluşmasının imkânsız olduğu aşîkârdır. Türkmenlerin tek güvendikleri ülke olması sebebiyle rejimin devrilmesi noktasında Türkiye'nin aktif rol almasını beklemektedirler. Batı dünyasına veya Arap ülkelerine duyulmayan güven Türkiye'ye karşı duyulmaktadır. Savaşın seyrinde yapılan gösterilerde ve bazı cephelerde Türk bayrağının asıldığı veya taşındığı medya organlarına yansımıştır. Türkmenler haklarını elde edebilmek için Türkiye Hükümetinin uluslararası platformda bölgede yaşanan olayları gündeme getirmesini beklemektedir (Kirişcioğlu, 2013).

2. Suriye İç Davasında Türkmenlerinin Askeri Yapılanması

2.1. Lazkiye Vilayeti (Türkmen Dağı) Askeri Yapılanması

Suriye'nin kuzeybatı sınırını teşkil eden bölgede Bayır-Bucak Türkmenleri yaşamaktadır. Hatay ili sınırı boyunca tarihi geçmişe dayalı akrabalık bağlarının yoğun olduğu bölgede günümüzde hemen hemen hepsi Suriye rejiminin kontrolü altındadır. Bayır nahiyesinin bir kısmı Bayır – Bucak Türkmenlerinin askeri oluşumu olan 2. Sahil Tümeni kontrolü altındadır. 2. Sahil Tümeni'nin kontrolü altında bulunan köyler; Kelez, Karamanlı, Sallur, Yamadı, Çümeren, Zeytincik, İsapınar olarak sayılabilir. 2. Sahil Tümeni Komutanı Tarık Solak ile yapılan görüşmede bu bölgelerde sıcak çatışmalar hala ara ara yaşanmaktadır. 2. Sahil Tümeni askeri gücü 1000-1200 civarındadır. Bu askeri gücün 400 civarı Türkmen köylerinden birliğe katılan gençlerden oluşmaktadır. 2. Sahil Tümeni Yıldırım Beyazıt, Fethu's Sahil, 4.Murat ve 1.Murat olmak üzere 4 Tugaydan oluşmaktadır. Bu Türkmen birliği Şii milisler, Rus askeri güçleri ve Esad rejimine bağlı silahlı birliklere karşı köylerini savunmaktadır (Tarık Solak ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

İç savaşın hemen başında silahlı küçük birlikler (Ketibe⁵) halinde örgütlenen Türkmenler Nusayri köyler ile Türkmen köyleri arasında bir cephe hattı oluşturmuşlardı. Türkmenler köy halkından küçük silahlı birlikler oluşturarak direnmeye çalışmışlardır. Kapaklı ve Gımam köyleri Nusayri köyler ile sınır hatlarını oluşturmaktaydı. Oluşan bu cephe hattında Suriye hükümetine bağlı silahlı kuvvetler ve milisler (El Mukavemet el-Suriye)⁶ ile Türkmen halkın oluşturduğu birlikler karşılıklı nöbet tutmakta ve çatışmalar yaşanmaktaydı. 2011-2016 arası Türkmen köylerinin (Bayır) genel ekseriyeti Türkmen silahlı oluşumlarının hâkimiyeti altındaydı. Kesap ve Bucak bölgesi iç savaşın genelinde Suriye hükümetine bağlı güçlerin kontrolünde kalmıştır. Bucak nahiyesi etrafında Nusayri nüfusun yoğunluğu ve coğrafi şartlar muhaliflerin bölgeye girmesini imkânsız kılan etkenler olarak göze çarpmaktadır. 2012-2013 arasında Türkmen askeri yapılanmasının başında Humus Türkmenlerinden Albay Muhammed Avad bulunmaktaydı. Bu dönemde Muhammed Avad aynı zamanda Yüksek Askerî Şûra üyeliğine de seçilmişti. Muhammed Avad'ın komutasında 10 Ketibe yer almaktaydı. Bu Birliklerden kısaca bahsetmek, Lazkiye vilayetindeki askeri yapılanma hakkında bilgiye sahip

⁵ Ketibe: Asker bölüğü. Ordudan ayrılmış toplu alay. Düşmana çapul eden birkaç yüz kişilik Süvari kolu.

⁶ El Mukavemet el-Suriye: Suriye'nin kuzeybatısında faaliyet gösteren, hükümet yanlısı paramiliter milis grubu

olmak adına önemlidir. Bu askeri bileşenler Türkmen Dağı Taburu çatısı altında toplanmışlardır (Orhan, 2013, s. 15).

Cebel-i İslam

Bu birlik Türkmen dağında 2013 yılında Abu Süheyb komutasında kurulmuştur. En fazla 200 civarında askeri güce ulaşmıştır. 2021 yılında 120 askeri ile 2.Sahil Tümenine katılmıştır. (Orhan, 2013, s. 14)

Nureddin Zengi Ketibesi

Ferit Mısri önderliğinde oluşan birlik bölgenin cephe hattı diyebileceğimiz Saray Köyü civarında faaliyet göstermiştir. 120 civarında silahlı güce sahip olduğu düşünülmektedir. 2013 yılında Cebel-i İslam adlı birliğe katılmıştır. 2022 yılında Türkmen Tümeninin içinde askeri faaliyetlerine devam etmektedir (Orhan, 2013, s. 14).

Zahir Baybars Ketibesi

Avanlı köyü civarında faaliyet gösteren birliğin komutanı Yusuf Baldır idi. 70-80 civarında silahlı insan gücü olduğu düşünülmekteydi. 2022 yılı itibarı ile birlik kendini fesh etmiştir (Orhan, 2013, s. 14).

El Huva Billa

Mılkı civarında faaliyet gösteren birliğin komutanlığını medya organlarında ismi sıkça anılan Heysem Topalca yapmaktaydı. 70-80 civarı askeri gücü olduğu düşünülmekteydi. Ramazan Addi birlik komutanı olarak halen görev yapmaktadır. 2. Tümenin en başından beri askeri bileşenleri arasında bulunmaktadır. (Orhan, 2013, s. 14)

Yavuz Sultan Selim Ketibesi

Belli bir merkez olmadan cephe hattında faaliyet gösteren birliğin komutanı Tarık Sohta idi. Birlik Özgür Suriye Ordusu çatısı altında Halep bölgesindeki bazı çatışmalara iştirak etmiştir. Sayısı 100 civarındadır. 2. Sahil tümeni içerisinde faaliyet göstermeyip 2016 yılında kendini fesh etmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Fatih Sultan Mehmet Ketibesi

Cephe hattı olan Gımam köyü civarında faaliyette bulunmuşlardır. Birliğin kuruluş aşamasında komutanlığını Beşar Molla yapmıştır. Sayıları 60 civarındadır. Şu an birlik komutanı Yusuf Sahyuni olup 2. Sahil Tümeni çatısı altında faaliyet göstermektedir. (Orhan, 2013, s. 15)

Memduh Culha Birliği

Beyt Fariz bölgesini hâkimiyeti altına almış olan birliğin komutanı Mustafa Emindir. 2017 yılında birlik kendini fesh etmiştir.80-90 civarında sayıya erişmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Ketibe El Mustafa

Çümeren köyünde faaliyet gösteren birliğin komutanı Muhammed Abdullah idi. 100 civarında sayıya erişmiştir. Abu Reşat künyesi ile bilinen Muhammed Abdullah 45 no' lu tepede Esad rejimine karşı savaşırken şehit olmuştur. Muhammed Abdullah'ın şehit olmasıyla komutanlığı üstlenen Ahmet Abdullah'ta 45 no'lu tepede şehit olmuştur. Türkmen dağı ve

Hama kırsalında yaşanan çatışmalara katılmışlardır. 2018 yılında birlik kendini fesh etmiştir. (Orhan, 2013, s. 15)

Sukur'ül Türkmen

Türkmen dağının önemli mevkilerinden Nisibin köyünde faaliyette bulunan birliğin komutanlığını İbrahim Karabacak üstlenmiştir. 80-90 civarı silahlı güce sahip olduğu düşünülmektedir. 2. Sahil komutası altında bulunan birlik 4. Murat tugayı adı altında faaliyetlerine devam etmektedir. (Orhan, 2013, s. 16)

Sultan Abdülhamit Han Taburu

Ömer Abdullah'ın komutanlığını üstlendiği grup 2011-2021 arasında Türkmen Dağının çeşitli yerlerinde çatışmalara katılmıştır. 100 civarında bir silahlı güce erişmiştir. 2021 yılında birlik kendini fesh etmiştir.

Belirli çatı altında olmayan 30-40 civarı Türkmen silahlı kuvvetleri Muhammed Abdullah (Karınca) komutasında Lazkiye vilayetinin Kürt dağı bölgesinde faaliyet gösteren 1. Sahil Tümeni bileşenleri ile Hama kırsalı, Türkmen Dağı ve Kürt Dağında bazı çatışmalara iştirak etmişlerdir. 2019 yılında bu Türkmen gençleri farklı askeri bileşenlere katılarak faaliyetlerine devam etmektedir (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

2015 yılına kadar Bayır – Bucak bölgesindeki 22 köy Suriye Türkmenlerinin oluşturdukları silahlı birliklerin kontrolü altındaydı. 2015 yılında bölgeye rejime destek amaçlı gelen İranlı milisler ile Rusların havadan saldırıları nedeniyle bu elde tutulan köyler kaybedilmiştir. Türkiye bölgedeki Türkmenler lehine tavır alarak bölgedeki dengeleri değiştirmeye çalışmıştır. Rusya hava kuvvetlerine ait Su-24 tipi uçağın sınır ihlali nedeniyle düşürülmesi sonucu bölgede dengeler değişmiştir. Rusya ile yaşanan gerginlik sonucunda Türkiye'nin bölgeye etkisi sadece insani yardım düzeyinde kalmıştır. Rusya'nın bölgeye girmesiyle Türkmen kuvvetlerinin elinde 5 köy kalmıştır. Şu an bu köylerde sivil halk yaşamamaktadır. Silahlı Türkmen kuvveti sayısı 400 civarındadır. Kelez, Sallur, İsapınarı Sarraf ve Ağca bayır köylerinde nöbet tutmaktadırlar. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

Türkmen kuvvetleri günümüzde Yamadı Köyü'nü merkez olarak kullanmaktadır. 2. Sahil Tümeni çatısı altında olan birliklerin genel komutanı Tarık Solak'tır. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

Lazkiye vilayetinin bir diğer bölgesi olan Kürt Dağının kontrolü 1. Sahil tümenindedir. Tümenin genel komutanı Muhammed Hacı Ali'dir. 2000 civarı askeri olduğu düşünülen birliğin tamamı Araplardan oluşmaktadır. 1. Sahil Tümeni ile 2. Sahil Tümeni çatışmalara beraber girmektedir. (Muhammed Abdullah ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

2.2. Halep Vilayeti Türkmen Askeri Yapılanması

Halep vilayetinde örgütlenen birlikler kuruluş aşamasında Ali Beşir komutası altındaydı. Ali Beşir Halep'te Türkmen toplumunun önde gelen simalarındandır. Ali Beşir'in komutasındaki birliklerin kontrol ettiği alan yaklaşık 350 km'lik bir hattır. Bu hat genelde Türkmen yerleşimlerinin yoğun olduğu bir bölgedir. Ali Beşir'e bağlı 6 askeri birliğin olduğu düşünülmektedir. (Orhan, 2013, s. 17)

Sultan Murat Tugayı

Sultan Murat, Halep bölgesindeki en büyük Türkmen silahlı güçtür. Komutanı Fehim İsa'dır. Faaliyetlerine 7000 civarında askeri ile devam etmektedir. Ne var ki bu kuvvetlerin çoğunluğu Araplardan oluşmaktadır. 150 civarı silahlı gücünün Türkmen olduğu düşünülmektedir. PKK, İŞİD ve Esad rejimine karşı özgürlük mücadelesini sürdürmektedir. Huvvar Kilis, Çobanbey, kısmen Afrin'i kontrolü altında tutmaktadır. (Orhan, 2013, s. 17)

Fatih Sultan Mehmet

Birliğin komutanı vefat eden Muhammed Süleyman'ın kardeşi Mahmut Süleyman'dır. Şehir merkezindeki Türkmen mahalleleri birliğin kontrolündedir. Halep vilayetindeki güçlü birliklerdendir. (Orhan, 2013, s. 18)

Zahir Baybars Tugayı

Muhammed Genç'in önderliğini yaptığı birliğin faaliyet alanı Cerablus'tur. (Orhan, 2013, s. 18)

Buhari Birliği

Halep vilayetindeki Münbiç ilçesinde faaliyet göstermektedirler. (Orhan, 2013, s. 18)

İmameddin Zengi Birliği

Münbiç'te Buhari birlikleri ile faaliyet gösteren diğer bir guruptur. Buhari birliği ile Süleyman Şah adı altında birleşme planları vardır. (Orhan, 2013, s. 18)

Alparslan Birliği

Cerablus ve Azez arasındaki hatta faaliyet gösteren birlik Türkmen köylerinin güvenliğini sağlamaktadır (Orhan, 2013, s. 18).

Ahfad'u-l Fatih (Fatih'in Torunları)

Ali Beşir'den bağımsız olan birlik herhangi siyasi veya askeri bir bileşene bağlı değildir. Komuta merkezi Bab-ı Limon köyüdür. Halep şehir merkezinde rejim güçlerine karşı savaşmaktadır. Şehir merkezindeki meydan ve bostan paşa semtlerini kontrol etmektedir. İbrahim Ahmet komutasındadır. (Orhan, 2013, s. 18)

Yıldırım Beyazıt Tugayı

Tugay komutanı olarak Halit Gök Türkmen görev yapmaktadır. (Orhan, 2013, s. 19)

Sultan Abdülhamit

Halep şehir merkezinde de hükümete bağlı güçlere karşı mücadele etmiş olan Sultan Abdülhamit Birliği Ali Beşir'e bağlı oluşumlardandır. Komutanı Muhammed Süleyman Suriye'deki tüm Türkmenler tarafından takdir edilen bir liderlik örneği sergilemiştir (Orhan, 2013, s. 17). Özgür Suriye Ordusunun önemli komutanlarından biri olan Muhammed Süleyman girmiş olduğu bir çatışma esnasında keskin nişancı ateşiyle öldürülmüştür⁷. Komutanlarının ölümü ile şehir merkezinde kontrol etmiş oldukları yerlerden çekilmişlerdir. (Orhan, 2013, s. 19)

⁷ <https://t24.com.tr/haber/ozgur-suriye-ordusu-komutani-muhammed-suleyman- olduruldu,212907> 11.10.2022

2.3. Humus Vilayeti Türkmen Askeri Birlikleri

Humus havalisinde 43 Türkmen köyü olduğu bilinmektedir. Humustaki Türkmenlerin oluşturduğu askeri birlikler şehir merkezinden ziyade köy yerleşimlerinde faaliyet göstermektedir. Humus şehir merkezinde bulunan Türkmenler Arapların oluşturduğu birlikler içerisinde rejime karşı mücadele etmektedirler. Şehir merkezinde Türkmenlerin yerleşik olduğu mahalleler olsa da sadece Türkmenlerin oluşturduğu bir birlik mevcut değildir. Bu semtlerde yaşayan Türkmenler, Sünni Arapların oluşturduğu birliklerin içinde rejime karşı savaşılmaktadır (Orhan, 2013, s. 18).

Humus Kalkanı (Ketibe Dıra Humus)

Humusta oluşturulan Askeri Meclise bağlıdır ve maddi desteğini Meclis'ten almaktadır. (Orhan, 2013, s. 19)

Rahman Şehitleri (Şuheda Er Rahman)

Suudi Arabistan destekli olup Humus şehir merkezinde faaliyet göstermektedir. (Orhan, 2013, s. 19)

Hak Şehitleri (Şuheda el Hak)

Şanlıurfa ilinin sınır komşusu olan Telkalaf'tan Katar'a ve Suudi Arabistan'a göç eden iş adamları tarafından ekonomik olarak desteklenmektedir. (Orhan, 2013, s. 19)

Fatih Sultan Mehmet

Suriye'nin en büyük askeri birliklerinden birini oluşturan El Faruk Tugayı'na bağlıdır. (Orhan, 2013, s. 19)

Zara'nın Özgür Askerleri

Liderliğini Albay Usame Kenan'ın yaptığı birlik Nusayri yerleşimlerin yoğun olduğu bir bölge olan Zara'da mücadele etmektedir (Orhan, 2013, s. 19).

Alparslan Tugayı

Tulluf, Kale, Semalil ve Kızıl köylerinde mücadele etmektedir. Tugayın kumandanlığını rejime bağlı birliklerden ayrılan Abdul Muti Kâhya yapmaktadır (Orhan, 2013, s. 20)⁸.

Humus Türkmenleri

El Faruk Tugayının bileşenlerindendir.

İsmi zikredilen oluşumlar dışında Humus havalisinde sadece Türkmenlerden müteşekkil birlik bulunmamaktadır. Ancak Kusayr, Nizariye, Causia, Burç Kai, Tısnin, Hulaya, As Sabunin, Jibab el Zeyd gibi Türkmenlerin hayatlarını sürdürdüğü köy ve kasabalardaki oluşturulan askeri birlikler içinde çok sayıda Türkmen Suriye rejimine karşı mücadele etmektedir (Orhan, 2013, s. 18)⁹.

⁸ https://www.wikiwand.com/tr/Suriye_T%C3%BCrkmen_Ordusu, 4.4.2023

⁹ <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/freedom-fighters-cannibals-the-truth-about-syria-s-rebels-8662618.html>, 8.04.2023

2.4. Rakka Vilayeti Askeri Yapılanması

Rakka Vilayeti 'ne bağlı Tel Abyad ilçe merkezinde ve civar köylerde Türkmen nüfusu yer almaktadır. Rakka'daki Türkmen nüfusunun 20 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Rakka 'da Türkmenlerden müteşekkil tek askeri birlik bulunmaktadır. Hakkın Nuru Birliği (Enver ul Hak) isimli birlik Şanlıurfa ili sınırları içindeki bağlı Akçakale ilçesinin karşı sınırında bulunan Tel Abyad ilçesi ve bu ilçeye bağlı Türkmen köylerinde mücadele eden bir silahlı oluşumdur. Komutanı Şeyh Abdullah Dede bir ara Suriye Türkmen Kitleleri adlı siyasi oluşum ile beraber hareket etse de El Faruk Tugayı ile dirsek temasına geçmiştir (Orhan, 2013, s. 20).

2.5. Şam Vilayeti Askeri Yapılanması

“Başkent Şam'daki Türkmen birliklerini genelde Golan Türkmenleri oluşturmaktadır. Oluşturulan bu birliklerin en önde geleni İmam Zahabi Birliğidir. Birliğin liderliğini Halit Bereket yapmaktadır. İsmi “Türkmen Şehitleri Tugayı” olarak değiştirmeyi planlamaktadır. Şam'da aynı zamanda bu birliğin bileşeni olan ve Türkmenlerden oluşan 12 kişilik özel harekât birliği bulunmaktadır. Bu özel harekât birliğinin başında yine Golan Türkmen'i olan Ebu Faruk yer almaktadır. Şam'da İmam Zahabi dışında birinin adı Amr Şubat olan 3 Türkmen birliği daha bulunmaktadır (Orhan, 2013, s. 19)”.

HTŞ dışında Suriye'de faaliyet gösteren tüm askeri güçler Suriye Milli Ordusu çatısı altında birleşmiştir. Tahmini olarak 70 bin silahlı gücü olduğu düşünülmektedir. 70 bin gücün 1000 civarı Türkmenlerden oluşmaktadır (Tarık Solak ile yapılan görüşme, 31 Mayıs 2022).

3. Suriye Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

Suriye'yi 10 yıldır kasıp kavuran iç savaş ile birlikte yoğun bir göç hareketliliği başlamıştır. Beşar Esad babası Hafız Esad'ın 1966 yılından itibaren kurgulamış olduğu diktatörlük rejimini devam ettirmiştir. Tüm bu süreçte yönetimin tek bir kişinin elinde uzun süre kalmasının da etkisiyle 15 Mart 2011 yılında protestoların kanlı çatışmalara dönüşmesiyle başlayan süreç günümüzde hala devam etmektedir. Kısa bir süre içinde rejim taraftarları ile rejime muhalif olan kitlelerin çatışmalarının başlamasıyla ve bu çatışmaların tüm ülkeye yayılmasıyla özellikle çatışmaların yoğun yaşandığı bölgelerden hızlı bir şekilde bir göç hareketliliği başlamıştır. Türkiye yaşanan bu göç hareketliliğine ev sahipliği yapan ülkelerin başında gelmektedir. Nisan 2011 de Hatay ili Yayladağı ilçesi kırsalına gelen Suriyeli vatandaşlara kapılarını açan Türkiye günümüze kadar göç almaya devam etmektedir.

Geçmişten gelen kültürel ve tarihi yakınlığı olan Suriye yurttaşları için Türk hükümeti “açık kapı” politikasını yürürlüğe sokmuş ve “geçici koruma” sağlamıştır. 2012 yılından itibaren şiddetini arttıran göç neticesinde Türkiye'de 2022 yılında Suriyeli göçmen sayısının 3,7 milyon olduğu resmi makamlarca açıklanmıştır. Zira Kamuoyunda yükselen göçmen karşıtlığına karşın hükümet yetkilileri “Onurlu geri dönüş” adıyla göçmenlerin geri dönebilmesi için strateji oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye Suriye'de iç karışıklığın başladığı günden bu yana göçmenler için 10 şehirde 26 geçici barınma merkezi oluşturmuş ve bu merkezlerde yaşamını sürdürmeye çalışan Suriyeli göçmenlere barınma, gıda, sağlık, eğitim ve psikolojik desteklerin yanında mesleki eğitim gibi olanaklar sunmaya çalışmaktadır.

Tarihine baktığımızda birçok kadim medeniyete ev sahipliği yapan Suriye bünyesinde birçok etnik kimliği barındırmıştır. Türkler de uzun yıllar bu coğrafyada yaşamış ve bu topraklarda hüküm sürmüş halklardandır. Nitekim uzun yıllar Osmanlı devletinin bölgede hüküm sürmesi bölgedeki Türkmen varlığını arttırmıştır. Osmanlı'nın yıkılmasından sonra da bu coğrafyada halen Türkmenler varlıklarını devam ettiren halklardandır. Suriye'nin Türkiye sınırında yoğun olarak varlıklarını devam ettiren Türkmenlerin yanı sıra ülkenin farklı kentlerinde de Türkmenler yaşamaktadır.

Modern Türkiye'nin kurulmasıyla ayrılan sınırlarla, sınırın öte tarafında yaşayan Türkmenlerin durumları Türkiye için daima önemli bir konu olarak gündemde yerini almıştır. Mustafa Kemal Atatürk zamanında yaşanan Hatay'ın Türkiye'ye ilhak olması gibi durumlar bölgedeki Türkmenlerin varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Günümüzde devam eden iç savaşta Türkmenlerin durumları Türkiye kamuoyu tarafından yakından takip edilmektedir. Suriye'de yaşanan iç savaş ve bu savaşın sonucu olarak ortaya çıkan terör oluşumlarının etkisiyle birlikte göç edenlerin sayısı dört milyonu aşmıştır ve bu süreçteki en büyük göç yükünü Türkiye üstlenmek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin başta Türkmenler olmak üzere dil, din ayrımı gözetmeden uygulamış olduğu mazlumlara sığınmak olma politikaları ile gerçekleşen göçler bir takım olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur.

Anadolu coğrafyası gerek Osmanlı egemenliğinde iken gerekse sonrasında farklı şekillerde göç almış fakat 1960'lı yıllardan itibaren daha çok göç veren bir bölge kimliğine bürünmüştür. Küreselleşmenin de etkisiyle 1980'li ve 90'lı yıllarda Türkiye Afrika, Orta Doğu ve Orta Asya'dan çeşitli göç hareketliliğine maruz kalmıştır. Bu dönemde yaşanan göçlerde Türkiye, daha çok transit ülke olarak işlev görmüş ve Avrupa'ya göç etmeye çalışan göçmenler için bir durak vazifesi görmüştür. 2011 yılında başlayan iç savaşla birlikte hızlanan göçlerin bir kısmı yine bu nitelikte göçler olmasına rağmen Türkmenlerin göç hareketliliği farklılık arz etmektedir. 2011'den günümüze kadar yaşanan süreçte Türkmenlerin Suriye'den Türkiye'ye yaptıkları göçler uluslararası zorunlu göç olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası göçlerden farklı bir boyutu olan bu göçlerin temelinde uluslararası göç literatüründe belirlenen göçün nedenleri olarak farklı dinamikler bulunmaktadır. Zorunlu olarak gerçekleşen göçler genel olarak doğal veya insanlardan kaynaklanan nedenlerden dolayı gerçekleşen ve insanların yaşamlarına yönelik tehditler içeren zorlama unsurundan kaynaklanan göçlerdir. Bu zorlama sonucu başka ülkelere özellikle güvenlik kaygısıyla gerçekleşen göçler göç edilen diğer ülkelerden koruma talebinde bulunan kişilere de mülteci ve sığınmacı ismiyle nitelendirilmektedir (International Organization for Migration, 2016). Genel olarak ele almak icap ederse bireylerin ve toplumun ihtiyaçları nedeniyle gerçekleşen göçlerde, uluslararası göçlerden farklı bir nitelikte göçün yaşandığı aşikârdır. İlk olarak sınırlardan kaçak olarak girmeye çalışan ve Türkiye'nin sınır kentlerine yerleşen Türkmenler, daha sonra sınır yerleşimlerinde yoğun göçmen nüfusunun varlığı nedeniyle oluşan sorunlar neticesinde Türkiye'nin başka şehirlerine göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu süreçte Türkmenlerin bir kısmı da başkent Ankara ve İstanbul gibi metropollere göç etmek durumunda kalmışlardır.

3.1. Lazkiye Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

Lazkiye şehir merkezi ve kırsalında iç savaş öncesinde 350 bin civarında Türkmen'in yaşadığı tahmin edilmektedir. Bununla beraber bahsedilen 350 bin Türkmen nüfusun 200 bin civarının asimile olduğu ve Türkçeyi tamamen unuttuğu düşünülmektedir. Bayır-Bucak

Türkmenlerinden olan ve hayatını Hatay ili Yayladağı ilçesinde devam ettiren Suriye Türkleri Derneği başkanı Ahmet Vezir¹⁰ ile yapılan görüşme neticesinde; Lazkiye kırsalı Bayır nahiyesinde yaşayan Türkmenler iç savaş öncesinde ziraat ve hayvancılık ana geçim faaliyetleri olarak öne çıkmaktadır. Tarım alanında bahçecilik (Elma, incir, ceviz, erik vb.) oldukça yaygındı. Hayvancılık büyükbaş ağırlıklı olmak üzere ana faaliyet alanı idi. Bayır bölgesinde iç savaşın etkileri öncelikli olarak hissedilmesi sebebiyle zorunlu göçe öncelikle Bayır bölgesinde yaşayan Türkmenler tabi tutulmuştur. 2012 yılında savaşın şiddetini arttırması sonucu Bayır nahiyesinde yaşayan Türkmen nüfusun yaklaşık olarak %50'si ağırlıklı olarak Yayladağı ve Osmaniye'de oluşturulan geçici barınma merkezlerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Bölgeyi terk etmeyip kalan Türkmen nüfus ise rejime karşı mücadele eden silahlı guruplar oluşturmuşlardır. Bucak bölgesinde yaşayan Türkmen nüfusun %40 civarı rejimin baskısı ile göç etmek durumunda kalmıştır. Bu bölgedeki Türkmen nüfus ise genelde Osmaniye'de oluşturulan geçici barınma merkezinde yaşamını sürdürmektedir. Bayır ve Bucak'tan Türkiye'ye göçmek zorunda kalan Türkmen nüfusun 44 bin olduğu Suriye Türkleri Derneği başkanı Ahmet Vezir tarafından ifade edilmiştir. Bu veriler Yayladağı kaymakamlığı koordinesinde Bayır Bucak Türkleri Derneği tarafından 2015 yılında kayıt altına alınmıştır (Ahmet Vezir ile yapılan görüşme, 8 Nisan 2022).

Suriye Türkmenleri son yüzyılda hep ferdi göçler yoluyla Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Bunun dışında 1945, 1951, 1953, 1967 yıllarında toplu olarak Türkiye'ye göçmek zorunda kalmışlardır. Bu göç hareketliliğini anlatan Bayır – Bucak Türkmenlerinden İsmet Bozoğlan¹¹ bu göçle gelen Türkmenlerin sayılarının kesin olarak bilinmediğini ne var ki İskenderun, Antakya, Kırıkhan ve Adana'ya yerleştiklerini ifade etmiştir. Zira bu bölgelere yerleşen Türkmenler 1977 yılında Kırıkhan'da 1994 yılında ise İskenderun'da “Bayır-Bucak Türkmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma” adları altında STK oluşturmuştur. 1994 yılında İskenderun'da kurulan derneğin kurucusu dönemin MHP milletvekili ve Bayır-Bucak Türkmenlerinden olan Mehmet Şandır'dır. Bu perspektiften bakılacak olursa iç savaşın başlamasıyla oluşan göç hareketlilikleri nispeten Bayır-Bucak Türkmenleri açısından daha kolay olmuştur. Zira son 80 yıldır gerek ferdi gerek toplu olarak gerçekleşen göçlerin etkisi ile bu bölgeden Hatay, İstanbul ve Ankara gibi şehirlere gelmiş bir nüfus bulunmaktaydı. Buralarda yerleşik hayata geçmiş olan nüfus sayesinde Bayır-Bucak bölgesinden gerçekleşen göçlerin hızlı ve kolay olmasında etkili olmuştur (İsmet Bozoğlan ile yapılan görüşme, 10 Mart 2022).

Bayır Bucak Türkmenlerinin oluşturduğu göç hareketliliği sonucu Türkiye'nin değişik kentlerinde 50 bin civarında Türkmen'in yaşadığı düşünülmektedir. Bu nüfusun 20 bin civarı Osmaniye kentinde, Kahramanmaraş'ta 3000, Adana'da 1000, Gaziantep İslahiye Geçici Barınma merkezinde 1000, 15 bin civarı ise ağırlıklı olarak Yayladağı'nda olmak üzere Hatay'ın çeşitli ilçelerinde, diğer geri kalan ise İstanbul ve Ankara'da mukim bulunmaktadır. Yayladağı'nda bulunan Türkmen nüfus ziraat ve hayvancılık ile geçimini sağlarken Osmaniye'de yaşamını sürdüren Türkmenler ise Sanayi sektöründe iş hayatına katkı sunmaktadırlar.

¹⁰ Ahmet Vezir 1978 Lazkiye Doğumlu, Suriye Türkleri Derneği Başkanı

¹¹ İsmet Bozoğlan 1949 Lazkiye Doğumlu Emekli Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi

3.2. Halep Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

İç savaşın başlamasıyla rejim güçleri tarafından yoğun şekilde bombardımana uğrayan kentlerin başında şüphesiz Halep gelmektedir. Türkmen Düşünce Hareketi Başkanı Eyhem Çamur¹² ile yapılan görüşmede Halep vilayetinde yaşayan Türkmenlerin ilk durağı Türkiye'nin Halep'e en yakın vilayeti Gaziantep olmuştur (Eyhem Çamur ile görüşme, 11 Nisan 2022).

Halep Ortadoğu'da bulunan en kadim Türkmen yurtlarından biridir. Ne var ki 20. Yüzyıl ortalarına doğru birçok Türkmen asimile olmuştur. Asimilasyona direnen en büyük kentlerden biri şüphesiz Halep idi. Merkez semtlerden Bağrıyanık mahallesi (Höllük Harası) en büyük Türkmen yerleşimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. İç savaş öncesi bu yerleşim yerinde tahmini Türkmen nüfusunun 400 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Cerablus, Münbiç, El Bab, Çobanbey, Musabeyli, Azez nahiye ve köylerinde Türkmenlerin yaşadığı bilinmektedir (Eyhem Çamur ile yapılan görüşme, 7 Şubat 2022).

İlk olarak Gaziantep başta olmak üzere Halep Türkmenleri Türkiye'nin değişik kentlerine göç etmişlerdir. Gaziantep'te 100 bin olmak üzere, 150 bin İstanbul'da Kahramanmaraş'ta 2000, İzmir'de 5000, Kilis'te 7000, Adana'da 20000, Hatay'da 2500 ve Osmaniye'de 2000 civarında Halep Türkmen'i yaşamaktadır. Bunun dışında kalan nüfus Türkiye'nin diğer illerinde dağınık halde yaşamaktadırlar. Gaziantep'e yerleşen Türkmenler savaş öncesi gelişen ticari bağlantıları sayesinde Gaziantep'te özellikle ayakkabıcılık sektöründe faaliyet göstermektedirler. Diğer kentlere dağılan Halep Türkmenleri genel olarak ticari faaliyetlerde bulunmaktadır (Eyhem Çamur ile yapılan görüşme, 25 Mayıs 2022 & 28.12.2022).

3.3. Şam Türkmenlerinin Göç Hareketliliği

Suriye'nin başkenti Şam, Humus'un batısında, Süveyde'nin kuzeyinde bulunur. İç savaş başlamadan 2010 senesinde yapılan nüfus sayımına göre 4.042.780 nüfusa sahip olan Şam ilinin toplam 9 mıntıkası vardır (Erendor, 2016, s. 210).

Şam vilayetinde farklı geçmişe sahip dört ayrı Türkmen topluluğu bulunmaktadır. Birincisi Osmanlı dönemi öncesi ve Osmanlı devletinin bölgeye girmesiyle göç etmiş Türkmen ailelerdir. İkincisi Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgale uğramasıyla birlikte bölgeden göçmek zorunda kalarak Şam'a yerleşen Türkmenlerdir. Üçüncü grup ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla uygulanan cumhuriyet devrimlerinden ötürü Türkiye'den Suriye'ye göç eden Türkmenlerdir. Sayılanlara ek olarak takribi 800 kişilik Karaçay Balkar Türkü'de Şam'a yerleşmiştir (Kömürcü, 2014, s. 42).

Türkiye'de cumhuriyetin ilan edilmesiyle uygulamaya konulan devrim ve uygulamalarını kabul etmeyen bazı Türkler, Anadolu'dan Şam vilayetine göç etmiştir. Özellikle Hatay ilinden göç eden Türkler, Şam'da Dağ Mahallesi (Muhacirin Mahallesi) olarak bilinen alana yerleşmiştir. Manisa ve Konya gibi Anadolu içlerinden göç edenler de aynı mahalleye yerleşmiştir. Muhyiddin Arabi'nin türbesinin çevresinde gelişen bu mahalle Suriye'de "Türk Mahallesi" olarak nitelenmektedir (Bademci, 2016, s. 195-196). Suriye'ye göç etmek durumunda kalan bu Türkler, Türkiye'ye geri dönme umuduyla Suriye vatandaşlığını kabul etmemişlerdir. Buna mukabil Türkiye ise Suriye'ye göç edenleri kara listeye almış, vergi borcu ve askerlik gibi durumlardan dolayı yapılan araştırmalar neticesinde göç edenlerin

¹² Eyhem Çamur 1993 Halep Doğumlu, Türkmen Düşünce Hareketi Başkanı

Suriye’de oldukları tespit edilmiş ve bu kişiler vatandaşlıktan çıkarılarak malları müsadere edilmiştir. Bunun üstüne göç eden bu Türklerin genel ekseriyeti vatansız statüsünde kalmışlardır. Bir süreliğine Suriye’ye gidip Türkiye’ye geri dönenler de devrim kanunlarına muhalefet ettikleri gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarılmışlardır (Aydın, 2016).

Şam vilayetinin Mesekin Berze, Muhayyem, Hacer Esved, Kademi şerif, İşşıl Verver, Cobar Hırmallı, Kalamun ve Tadamun gibi semtlerinde Türkmenler yerleşik durumdadırlar. Çok az sayıda Türkmen ise Şam’ın kırsalında yaşamaktadır. Şehir merkezinde yaşayan Türkmenler ise asimile olup Araplaşmıştır. Buna mukabil Osmanlı devleti döneminden kalan toprak sahipleri ve zengin ticaret erbabı Türkmenler mevcuttur. Zira Şam vilayetinin en köklü aileleri Türk’tür. Arap edebiyatının en büyük şairlerinden Nizar Kabbani (Akbiyık), Suriye’nin 1920 yıllarındaki Milli Savunma Bakanı Yusuf El-Azm Şam Türkmenlerindendir. Bu topluluk Türklüklerini unutmamış olmasına rağmen Türkçeyi konuşamamaktadırlar (Erendor, 2016, s. 211).

İç savaş ile başlayan göç hareketliliğinde Şam Türkmenleri Şam dışına çıkmamış halen bu vilayette yaşamaktadırlar. Çok az sayıda Avrupa ülkelerine ve Türkiye’nin İstanbul şehrine göç etmişlerdir¹³.

3.4. Golan ve Kuneytra Türkmenleri Göç Hareketliliği

Golan tepeleri, 1967 yılında başlayan İsrail işgaline kadar, Kuneytra vilayetinin bir parçasıydı. Suriye’nin resmi eyalet nizamına göre halen Golan bölgesi Kuneytra eyaletinin bir parçasıydı. Ne var ki 1967 başlayan işgal neticesinde bölge, İsrail’in hâkimiyeti altında kalmış ve bu bölgedeki yerleşik olan Türkmen nüfus zorunlu göçe tabi tutulmuştur. İşgal öncesinde Golan bölgesinde Araplar, Türkmenler, Çerkezler ve Dürziler yaşamaktaydı. Sulak verimli tarımsal araziler nedeniyle bölgede tarım faaliyetleri bölgenin ana geçim kaynağı durumundaydı. Aynı zamanda Filistin güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle stratejik konumdadır (Acun & Görücü, 2018, s. 25).

Geçmişteki imkânsızlıklar ve kırsal bir bölge olması sebebiyle nüfus sayımlarının gerçekliği daima şaibeli. Ancak İsrail işgali öncesinde bölgede toplam 120 bin nüfusun yaşadığı ve bu nüfusun yine %25’nin Türkmenlerden oluştuğu belirtilmektedir. Golan bölgesinde toplam 14 Türkmen köyünün bulunduğu ifade edilmiştir. Bu köyler, Kadiriye, Sindiyane, Kefer Neffah, Hışniye, Ayn el Sümsüm, Ahmediye, Razaniye, Hüseyiniyet el Türkmen, Hafer, Mugayr, Ulayka, Dubayya, Maaran, Ayn Aişe’dir (Nizar Sohta ile kişisel görüşme, 5 Haziran 2022).

İsrail işgalinden sonra Türkmenlerin bir kısmı Kuneytra ’ya genel ekseriyeti ise Şam’a göç etmek zorunda kalmışlardır. Kuneytra’da Golan’da bulundukları köylerin isimlerini verdikleri Sindiyane ve Ayn Ayşe isimli iki köyde yerleşmek durumunda kalmışlardır. Bu bölgelerde iç savaş sonrasında dahi Türkmenler hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle bu bölgeler ağır yıkıma uğramıştır. (Nizar Sohta, kişisel görüşme, 5 Haziran 2022).

2011’de başlayan iç karışıklık ile asılları Golan’a dayanan Türkmenlerin bir bölümü de diğer bölgelerde yaşayan Türkmenler gibi Türkiye’ye gelmişlerdir. Gelenlerin sayısının 20 bin

¹³ Nizar Sohta 1966 Şam Doğumlu, Şam Türkmenleri Tugayı Komutanı

civarında olduğu düşünülmektedir. Osmaniye ve İstanbul'a göç eden Golan Türkmenleri ağırlıklı olarak zirai faaliyetler ve ticaret ile uğraşmaktadırlar. Türkiye'ye gelen Türkmenlerin bir kısmı Hollanda başta olmak üzere Avrupa içlerine göç etmişlerdir.

3.5. Hama-Humus Türkmenleri Göç Hareketliliği

"Humusta kim derse ben Türkmen değilim o aslında Humuslu değildir " demiş tarihçi Süheyl Zakkar. Zira hem Zakkar'a göre ve eski Arap tarihçisi ibn Esir'e göre, 11. Yy'de Humusu vuran büyük bir deprem şehri yerle bir etmiş, sonra Humusu yeniden imar edenin Türkmenler olduğu bilinmektedir (Zengiler ve Selçuklular). Nureddin Zengi tarafından kurulan Humus'un şehir merkezinde eski mahallelerden birinin adı haratul-Türkmen (Türkmenler harası) ve eski şehir kapılarından birisi Bab Türkmen (Türkmen kapısı) 'dır. Ayrıca Babı Amr bölgenin önemli yerleşim alanlarında biridir. Tamamına yakın Türkmen olan bu yerleşim yeri Esad rejiminin baskısıyla göç etmek zorunda kalmıştır. Lakin bugün bu mahallelerde yaşayan Türkmenlerin asimile olup Araplaştıkları ifade edilmektedir.

Haritadan da anlaşılabacağı üzere, Humus vilayetinin kuzey sınırı ile Hama vilayetinin güney sınırı ve yine Humus vilayetinin batı sınırları ile Tartus vilayetindeki Türkmen yerleşimlerinin yakın olduğu görülmektedir. Bu nedenden ötürü bu bölgenin bütün olarak değerlendirilmesi daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Zira Hama vilayetinin merkezinde yalnızca Caciye mahallesinde Türkmen nüfus yoğunluğu görülürken şehrin güneyindeki kırsal bölgelerde Türkmenlere ait nüfus yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Özellikle Hama vilayetinin güneydoğusundaki Havir Türkmen, Hirbet Huzur, Beyt Nater, Harmel, Barin, Akrab, Akdakar ve Kurtman köylerinin olduğu bölge Türkmen nüfus yoğunluğu açısından oldukça dikkat çekicidir. Hama Türkmenlerinin de hemen hemen tamamının Türkçeyi bilmediği görülmektedir. Asimile olup Araplaşanlar olduğu gibi Türkmen olduklarını kabul edenler de bulunmaktadır (Görücü, 2022, s. 57).

Suriye'nin Hama ve Humus şehirleri Lübnan sınırına yakın yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bölgedeki Türkmenler Humus şehir merkezinden ziyade köylerinde yerleşik durumdadırlar. Zira Hama şehri içinde durum aynıdır. Osmanlı imparatorluğu hâkimiyetinin olduğu zamanda bu bölgelere yerleşmek için davet edilen ve iskân için memur edilen Türk oymakları şunlardır: Kara Avşar, İnallı, Döğer oğlanı, Hama Değeri Mustafa kethüda, Hama Döğeri Derviş kethüda, Şam Bekmişlisi Huccetlü, Kapu-uşak, Eymir-i Dümdvarlu, Çozlu Çerkez-oğulları, İdris Kethüdaya tabi Abalı, Tokuz han Harbendelüsü, Kara Tohtemürlü, Köse Kethüdaya bağlı Şerefli, Uşak obası, Beşir-oğulları obası, Eymir-i Sincarlı, Bozlu, Ebu Derda'ya bağlı olan Bozlu, Tohtemürlüsü, Salur (Sellüriyye) Türkmenleri, Dindaş oğlu İsmail Bozuluş'a bağlı olan Genceli Avşarı, Kızıl Ali, Danişmendlü'ye tabi Kara Halil olarak listelenebilir (Bakır & Pekin, 2019, s. 103).

Hama ve Humus vilayetindeki Türkmenler genel olarak Lübnan ve diğer Arap ülkelerine göç etmeyi tercih etmişlerdir. Türkiye'ye doğru gerçekleşen zorunlu göç ile gelen sayı oldukça azdır. Türkiye'de Osmaniye, Adana ve Kahramanmaraş illerine az miktarda Hama ve Humus Türkmen'i göç etmiştir.

3.6. Rakka Türkmenleri Göç Hareketliliği

Fırat Nehri'nin doğusunda en yoğun Türkmen mevcudiyetinin bulunduğu vilayet Rakka'dır. Rakka 'da bulunan bu Türkmen varlığının Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşen

sürgünlere dayandığı bildirilmektedir. 2011 yılına başlayan iç savaşa kadar Rakka vilayetinde yaşayan yaklaşık 30 ila 50 bin arasında Türkmen nüfus olduğu ifade edilmektedir. Ne var ki bu Türkmenlerin hemen hemen hepsi Baas partisinin Pan- Arabizm politikaları neticesinde Türkçeyi unutup asimile olmuştur. Yok denecek kadar az olsa da Türkçe bilenler Rakka'nın kuzey kırsalı plan Tel Abyad bölgesindeki köylerde yaşayanlardır. Burada yaşayan Türkmenlerin de hemen hemen tamamının Türkçeyi bilmedikleri söylenebilir (Görücü, 2022, s. 52).

3.7. Suriye Türkmenlerinin Göç Hareketliliğinde Yaşadığı Problemler

Suriye iç savaşı ile oluşan iç göçler neticesinde 2020 yılındaki verilere göre 13 milyon insan zorunlu göçe tabi tutulmuştur¹⁴. Bu göç hareketliliği sonucunda insani, iktisadi ve sosyal problemler had safhaya çıkmıştır. Bu problemler şüphesiz sadece göç eden sığınmacıları değil göç ettikleri yerleşim birimlerindeki yerleşik halkıda olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklar nedeniyle sığınmacı problemi medya organlarında sıkça gündeme gelmektedir. Zira Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye geldiklerinde ciddi bir kabul problemi yaşamışlardır. Bu problem hala toplumsal hayatta kendini hissettirmektedir. Türkmenler için kabul gibi bir probleme rastlanmamıştır. Suriyeli Türkmenlerin göç ile geldikleri Yayladağı, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep, Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde kültürel ve sosyal bir problem yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Kültürel yakınlık sebebiyle Türkiye'deki hayata hemen uyum sağlanmış toplumsal hayata tam entegre oldukları gözlemlenmiştir.

Sığınmacı meselesi bazı siyasi partiler tarafından sürekli ülke gündeminde tutulmaya çalışılmaktadır. Zira hukuki tartışmalar ışığında Türkiye'ye göçmek zorunda kalan kişilere "Mülteci" statüsü vermemiştir. Türkiye Suriye'den gelen zorunlu göçmenlere mülteci olma şartlarını taşıyalar dahi mülteci statüsü vermemiştir. Herhangi bir üçüncü ülkeye yerleşene kadar Türkiye'ye sığınma hakkı verilmiştir. Bu bağlamda şartlı mülteciler Türkiye'de mülteci olarak değil "Sığınmacı" olarak nitelenmiştir. Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan Suriyeliler Türkiye'ye yoğun bir göç dalgası ile gelmeleri sebebiyle kendileri için geçici koruma statüsü oluşturulmuştur. Geçici koruma statüsü kitlesel göç durumlarında standart sığınmacı değerlendirme prosedürlerinin uygulanmaması için oluşturulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Suriyelileri "Açık Kapı" politikası ile ülkeye kabul etmiş ve kabul edilen sığınmacıları geri göndermeme ilkesine uygun davranmıştır. Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin acil ve temel ihtiyaçlarını karşılayarak geçici koruma sağlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015).

Suriyeli sığınmacıların genel olarak yaşadığı en büyük problemlerin başında şüphesiz dil problemi gelmektedir. Türkmenler her ne kadar diğer etnik gruplara mensup sığınmacılar kadar dil konusunda problem yaşamazlar da yöresel ağız ve şive değişikliklerinden etkilenmektedirler. Nitekim her ne kadar ciddi bir sayıya erişmese de Karadeniz ve Ege bölgesinde yaşamak zorunda kalan Türkmenler için bazı iletişim sorunları gerçeği gün gibi aşikârdır. Türkmenler göç hareketliliğinde kendi kültür ve akrabalarının yerleşik bulundukları bölgeleri seçmede hassas davranmışlardır. (Ahmet Vezir ile yapılan görüşme 25 Mayıs 2022)

Dil probleminden daha önemli başka bir problem muhtemelen barınma sorunudur. İç savaş neticesinde Göç İdaresi Başkanlığının 26.05.2022 tarihli verilerine göre Suriye'den göç

¹⁴ <https://www.suriyegundemi.com/suriye-de-yerinden-edilen-nuefus-2011-2020#gallery> 11.12.2022

etmek zorunda kalan 3.763.652 kişi geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. Geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli sığınmacıların 544.296'sı İstanbul'da, 463.387'si Gaziantep'te, 430.639 Hatay'da, 427.191 Şanlıurfa'da, 256.593'ü Adana'da, 243.411'i Mersin'de, 184.560'ı Bursa'da, 149.889'u İzmir'de, 123.734'ü Konya'da, 109.087'si Kilis illerinde yaşamını sürdürmektedir¹⁵.

Yine Göç İdaresi Başkanlığının 21.04.2022 tarihinde yayınladığı verilere göre 50.702 şahıs Geçici Barınma Merkezlerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye'de bulunan Suriyeli Sığınmacıların yalnızca %1,4'ü barınma merkezlerinde barınabilmektedir. Bu nedenle Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşamak zorunda kalan Suriye Sığınmacıların olduğu gibi Suriye Türkmenlerinin en büyük problemlerinden biri ev kiralalarının fahiş seviyelere erişmiş olmasıdır.

Suriye Türkmenlerinin en önemli problemi şüphesiz kabul edilme sorunudur. Suriye Türkmenleri tarihi ve kültürel olarak kendilerini Anadolu coğrafyasının devamı saymaktadırlar. Bu sebeple Suriye iç savaşının etkisiyle Anadolu coğrafyasına yönelen göç dalgası ile gelen diğer etnik unsurlar ile bir tutulmak Türkmenleri ciddi bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Her ne kadar göç etmek durumunda kaldıkları sınır bölgelerindeki akrabalık bağları nedeniyle bu durum geçerli olmasa da kültürel ve coğrafik olarak uzak oldukları bölgelerde bu durum daha hissedilir biçimde kendini göstermektedir.

İç savaşın oluşturduğu korku neticesinde kitleler halinde Türkiye'ye gelen ve burada yaşamak zorunda kalan Türkmenleri rahatsız eden bir diğer unsur ise "Misafir" tanımlaması yapılmasıdır. Bu algı ile toplum içinde statüsü olmayan bir durum oluştururken Suriye'de devam eden iç savaşın son erip ermediğine bakılmaksızın dönmeleri gerektiği beklentisini oluşturmaktadır. Bu sebeple Tüm sığınmacıların olduğu gibi Türkmenlerinde Türkiye'deki mevcut durumlarını toplum nezdinde daha problemlili hale getirmektedir. Zira toplumda artan bu rahatsızlıklara binaen Türk Hükümeti'nin üst düzey yetkilileri sığınmacıların geri gönderileceği yönünde açıklamalar yapmaktadırlar¹⁶.

Türkiye'ye göç eden tüm sığınmacılara Geçici Koruma rejimi bağlamında eğitim ve sağlık gibi temel insani haklara erişim imkânı sağlanmıştır. Ne var ki sığınmacıların bu temel haklardan faydalanabilmesi için ikamet ettikleri yerlerdeki resmi makamlara başvurarak geçici koruma kimliklerini almaları gerekmektedir. Kayıt altına alınamamış sığınmacıların üçüncü bir ülkeye iltica etme eğiliminde olmaları sebebiyle bu sürecin olumsuz etkileneceği düşüncesi yatmaktadır. Üçüncü bir ülkeye yerleştirme prosedürlerinin etkileneceği düşüncesinin yanında kayıt esnasında verilen bilgilerin Esad rejiminin eline geçeceği korkusu kayıt olma isteğini olumsuz etkilemektedir. Elbette ki bütün bu problemlerin dışında Suriyeli Türkmenlerin Türkiye'ye veya diğer farklı ülkelere göç etmeleri beraberinde bölgedeki demografik değişikliğe yol açacağı gibi yüzyıllarda Suriye'de kültürünü ve kimliğini korumayı başarmış Türkmenlerin sonraki dönemlerdeki varlığını tehlikeye sokacak sonuçlar doğurması ihtimaller dahilindedir. Bu sebeple de bölgedeki barışın sağlanması durumunda burayı yurt edinmiş Türkmenlerin statüsünün göz önünde bulundurulması Türkmenler açısından son derece önem taşımaktadır.

¹⁵ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 29.05.2022

¹⁶ <https://www.yenisafak.com/son-dakika-1-milyon-suriyeli-multeci-eve-donuyor-suriyeliler-icin-8-asamali-plan-h-3818493> Erişim Tarihi: 30.05.2022 -

Geçici Barınma Merkezlerinde barınanların ihtiyaçları kamp yönetimleri ve AFAD gibi kurumlar aracılığıyla karşılanırken kamplar dışında yaşamak zorunda kalan sığınmacılar ciddi geçim sıkıntıları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkmenler iktisadi hayatın içinde var olma savaşlarını sürdürmektedirler. Yayladağı gibi kırsal bölgelerde zirai faaliyetlere yoğun biçimde katılmaktadırlar. Çilek ve mantar gibi katma değeri yüksek ürünler ile ülke ekonomisine ciddi katkılarda bulunmaktadır.

Yukarıda sayılan problemlere ek olarak çocuk işçiliği, büyük kentlerde yoğunlaşan işsizlik, artan nefret söylemleri artarak devam etmektedir. İstihdam ile ilgili hala bir yasal düzenleme yapılmamış olması kayıt dışı ekonominin getirdiği problemleri tetiklemektedirler. İşverenler genellikle belli bir yaştan üstündeki sığınmacıları çalıştırmak istememektedirler. Çalışanların ücretleri neredeyse normal ücretlerin yarısından azdır. Keyfi olarak işten çıkarmalar, hak edilen ücretlerin ödenmemesi gibi problemler ile çok sık karşılaşmaktadır. Nitekim iş kazaları sonucu oluşan sakatlık durumları için hayat boyu sürececek mağduriyetler yaşanmaktadır. Yaşanan bu iş kazaları sonucu hem hukuki sorumlulukları bilmedikleri için hem de sınır dışı edilme korkusu ile yetkili makamlara başvurmamaktadırlar. Yaşanan bu durumlardan dolayı merdiven altı diye tabir edilen işyerlerinde çocuk sığınmacılar neredeyse karın tokluğuna çalıştırılmaktadır. Çocuk işçiliği eğitim yaştaki çocukların eğitim görmelerine engel olmaktadır. Eğitimsiz kalan nesil ileride yaşanabilecek toplumsal problemlere zemin hazırlamaktadır. Sığınmacıların çalışma hayatına yönelik “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” 11.01.2016 yılında yürürlüğe girmiş lakin bu yönetmelik hükümlerine göre Suriyeli sığınmacıların belirli sektörlerde ve kısıtlı çalışmalarına olanak tanımaktadır.

Suriyelilerin muhtelif sektörlerde çalışma imkanına sahip olması, Türkiye gibi genç nüfusu fazla olan ve son yıllarda artan enflasyon ve alım gücünün düşmesine bağlı olarak bazı problemler doğurmaktadır. Ayrıca Suriyeli gruplardan bazılarının ülkedeki asayiş olaylarına sebep olması ve bunların medyada yer alması, Suriyelilere karşı bir düşmanlık duygusunu tetiklemektedir. Elbette ki bu durumda Suriye Türkmenleri de nasiplerine düşeni alarak bu düşmanlıktan kötü etkilenmektedir.

3.8. Suriye Türkmenlerinin Yaşadığı Problemlere Çözüm Önerileri

İç savaş ile başlayan göç hareketliliği oluşan problemlerin en başında uzun yıllardır devam eden Geçici Barınma merkezlerindeki sorunlar gelmektedir. Kamplarda zor şartlar altında hayatlarını sürdürmek zorunda kalan Türkmenler için en büyük problemlerin başında kamp hayatı gelmektedir. Mahremiyetin ve aile hayatının imkânsız hale geldiği kamplardan çıkarılıp asgari standartlarda yerleşim alanlarının oluşturulması Türkmenlerin beklentileri arasında yer almaktadır. Aileler Geçici barınma merkezlerinde 16 m2 kare içindeki konteynerlerde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar.

Çocukların eğitim hayatının olumsuz etkilendiğini belirten Türkmenler Türkiye’den sığınmacıların yaşadığı yerlerde ek olarak Türkçe ve Arapça derslerinin artırılması yönünde Eğitim-Öğretim planlarının düzenlenmesi gerektiği ifade etmişlerdir. Ayrıca yine Suriye Türkmenleri, çocuklarının Türk eğitim sistemine entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Suriye’den göç eden Türkmenler geçim sıkıntısından kaynaklı öğrencilere burs gibi olanakların sunulmasının önemli olduğu gözlenmiştir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan

Türkmen nüfus istihdama yönelik çalışmaların artması gerektiğine değinmişlerdir. İşsizliğin derinden etkilediği bu kırsal yörelerde Tarım işçiliği gibi mevsimsel işler yaparak geçimlerini sağlamak durumunda kalan Türkmenler iş hayatı ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve pratiğe geçirilmesini beklemektedirler.

Türkmenlerin Türkiye’den en büyük beklentisi yasal statü olarak Türk vatandaşlığının verilmesidir. Zira tüm Türkmenler kendilerini Anadolu coğrafyasının devam eden bir unsuru olarak görmektedir. Tarihi ve kültürel bağların yanında akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu bölgede Suriye Türkmenleri Türkiye’yi Anavatan olarak görmektedirler.

Mesleki alanda usta olan şahıslar belgeleri olmadığı için ya işlerini yapamamakta veya başka işyeri sahiplerinin yanında düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ticaret ve Sanayi bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı koordinasyonu ile usta olan şahıslar hızlı şekilde işleri ile belgelendirilerek iş hayatına kazandırılmalıdır.

Yükseköğrenim gören Türkmen sığınmacılar eğitim gördükleri alanlarda çalışmak istemektedirler. Suriye’de Diş Hekimliği eğitimi almış olan Kerim Akça¹⁷ ile yapılan görüşmede Türkiye’de eğitimini gördüğü işi yapamadığını belirtmiştir. Yükseköğrenim kurumuna ibraz edilen belge üzerinden asli işini yapmasına yönelik yasal düzenleme yapılmasını beklemektedirler (Kerim Akça ile yapılan görüşme, 29 Mayıs 2022).

Suriye’den Türkiye’ye gelen göçmenlerin zorunlu olarak Türkiye’ye göç ettikleri ve Türkiye’de etnik, dil, kültür gibi farklılıklar nedeniyle sorun yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Türkiye’de toplumun bazı kesimleri tarafından istenmediklerini, eğitim durumlarına göre iş bulma ve yeterli para kazanma konusunda sorunlar yaşadıklarını, Türk kültürüne uyum sağlamada zorluk çektiklerini, eğitim konusunda problemlerle karşılaştıklarını düşündüğümüzde iletişim kurmanın da onlar önünde engel olması büyük bir problemlere yol açabilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkmen olmayan Suriyeli göçmenler Türkçeyi öğrenirken konuşma, dinleme, okuma ve yazma konusunda çeşitli sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sorunların çözmek adına bazı önerilerde bulunulabilir: (AFAD, 2013, s. 181)

- Yabancı bir dili öğrenirken o dilin neden öğrenildiğini bilmek son derece önemlidir. Eğer o dile ihtiyaç duyacağınızı düşünürseniz o dili öğrenme isteğiniz muhakkak artacaktır. Özellikle çocuk yaştaki Suriyeli göçmenlere Türkçeyi öğrenmelerinin ne derece önemli olduğu onlara sürekli anlatılmalıdır. (AFAD, 2013, s. 181)
- Yerel halkı ana dili Arapça olan şehirlerde bile Suriyeli göçmenlerle Arapça yerine Türkçe konuşulmalı ve onların sürekli Türkçeye maruz kalmaları sağlanmalıdır. Aksi takdirde göçmenler Türkçe öğrenme gereksinimi duymamakta ve bu nedenle Türkçe öğrenmek istememektedir. (AFAD, 2013, s. 181)
- Yabancı dil eğitiminde motivasyon son derece önemlidir. Özellikle okullarda Türk öğretmen ve öğrenciler, Suriyeli öğrenciler kelimeleri hatalı telaffuz ettiklerinde veya yazdıklarında rencide etmemeli ve onlarla alay etmemelidir. (AFAD, 2013, s. 181)

¹⁷ Kerim Akça 1964 Lazkiye Doğumlu, Diş Hekimi

- Yabancılar Türkçe öğretim programları, Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi kazanımları ve dil düzeyleri dikkate alınarak yeniden ele düzenlenmeli ve geliştirilmelidir. (AFAD, 2013, s. 182)
- Suriyeli göçmenlere Türkçeyi daha iyi öğretebilmek maksadıyla daha kapsamlı ve zengin içerikli ders araçları ve ders kitapları geliştirilmelidir. (AFAD, 2013, s. 183)
- Suriyeli göçmenlere Türkçe eğitimi verilirken beceri odaklı düşünülmeli ve tüm dil becerilerine yer verilmelidir. (AFAD, 2013, s. 183)

Sonuç ve Öneriler

“Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenlerinin Göçü” adlı çalışmamızda Suriye’nin en eski yerleşik halklarından olan Türkmenlerin Suriye coğrafyasına ilk yerleşmelerinden başlayarak, Suriye’de 10 yıldan uzun süredir devam eden iç savaşın etkisiyle yaşanan savrulmayı gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Türkmenlerin Suriye siyasetinde oynamış oldukları roller incelenerek gelecekte kurulması muhtemel yeni Suriye içinde oluşabilecek kilit konumlarına değinilmiştir.

Suriye’de yaşayan Türkmenler Suriye’de toplumsal yaşamın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Suriye Türkmenleri hem siyasi arenada hem de askeri mecrada muhalif saflarda Esad rejimine karşı onur ve özgürlük mücadelesi vermektedir. Politik saiklerden ötürü uluslararası kamuoyu tarafından göz ardı edilen Türkmenlerin Beşar Esad sonrası Suriye’ye ilişkin nasıl bir beklenti içinde oldukları konusunda bazı yanlış anlaşılmalarda bulunmaktadır. Suriye muhalefeti içinde ve uluslararası arenada Suriye Türkmenlerinin “tek ve meşru” temsilcisi olarak kabul edilen Suriye Türkmen Meclisi kuruluşunu ilan ettiği 2013 yılından beri Suriye Türkmenlerinin taleplerini ve geleceğe yönelik hedeflerini stratejik bir plan çerçevesinde ortaya koyarak bahsi geçen yanlış algılardan doğan bilgi eksikliğini gidermeye çalışmaktadır. Suriye Türkmenleri üzerine yaptığımız bu çalışma söz konusu hedefler çerçevesinde bariz şekilde hissedilen bilgi eksikliğinin birinci elden giderilmesine ilişkin bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra Türkmenlerin Suriye’de devam edegelen krize ilişkin olarak kısa, orta ve uzun vadeli beklentileri belirtilmiştir. Çalışmanın Suriye’de yaşayan Türkmenlerin varlığını uluslararası topluma duyurmak ve Suriye’de oluşabilecek siyasi çözüme katkı sunması amaçlanmıştır.

Tarihi süreçte Suriye coğrafyasında Türk varlığının yedinci yüzyıla kadar dayandığı belirtilmektedir. Tolunoğulları, İhşidler ve Suriye Selçuklularından, Memluk devletine oradan da Osmanlı İmparatorluğu’na kadar, son iki yüzyıla kadar ve tarihteki belli süreçleri saymazsak Suriye, genel anlamda Türkler tarafından yönetilmiştir. Bu bakımdan Suriye coğrafyasında Türk veya Türkmen varlığının ne kadar eskiye dayandığı daha iyi anlaşılmaktadır.

1946 yılında Fransızların Suriye’de yönetimi devretmesinin ardından kurulan modern Suriye Arap Cumhuriyeti’nde de Türk nüfusunu korunsada her geçen sene içerisinde ülke yönetimindeki nüfuzunu kaybetmiştir. 1963 yılında bir darbe ile iktidarı eline geçiren Baas partisi Suriye’de bulunan tüm etnik unsurlara yönelik baskılarını giderek arttırmış, Türkmenlerinde Baas partisinin baskısından etkilenen toplumlardan olduğu bilinmektedir. 1970 yılında gerçekleşen Hafız Esad’ın başında olduğu cuntanın gerçekleştirdiği askeri darbe sonrasında, Suriye, cumhuriyet rejimi adı altında totaliter bir yönetim yapısına kavuşmuştur.

Zira 30 yıl devam eden Hafız Esad iktidarının akabinde 2000 yılında Suriye Devlet Başkanlığı'na Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad getirilmiştir. Beşar Esad'ın yönetimi devralmasıyla birlikte Suriye'de değişim umutları ortaya çıksa da Beşar Esad iktidarında da demokratik bir değişime yönelik politikalar görülmemiştir. 2010 yılında Tunus ile başlayan ve 'Arap Baharı' olarak adlandırılan süreç tüm Arap ülkelerini etkilerken, protestoların Suriye'ye sıçraması uzun sürmemiş, 2011 yılının mart ayında Suriye'nin Dera kentinde protesto gösterileri başlamıştır. Başlayan bu protestolar, kısa süre içinde ülkenin tamamına yayılmış, buna mukabil Suriye rejimi giderek artan protesto gösterilerini şiddet yoluyla bastırmaya çalışmıştır. Rejimin silahlı karşılık vermesi neticesinde yapılan bu saldırılardan halkı korumak maksadıyla 2011 yılı temmuz ayında Özgür Suriye Ordusu kurulmuştur. Her ne kadar Özgür Suriye Ordusu kurulsun da ilk silahlı muhalif oluşumların yerel küçük silahlı birliklerden oluştuğu ifade edilebilir. Bu sebeple Suriye'deki muhalif kanadın silahlı direnişleri birbirinden oldukça kopuk ve merkezi bir komutadan uzak görüntü çizmiştir.

2012 yılından itibaren Suriye genelinde Esad rejimin otoritesini kaybettiği ve muhalif cephenin kontrol ettiği bölgelerin arttığı gözlenmiştir. 2013 yılında Muhaliflerin kontrol ettiği bölgeler kilometrekare bazında zirveyi görürken, İŞİD'in muhaliflerin elinde olan bölgeleri kontrol etmeye başlamasıyla, iç savaşın yönü değişmiştir. 2014 yılının sonuna doğru ABD'nin YPG/PKK'ya giderek artan desteği ile savaşın seyri değişmeye başlamıştır. ABD'nin başını çektiği Koalisyon güçleri Suriye muhalefetine destek vermekten giderek uzaklaşmış bunun neticesinde rejim ile savaşın seyrini değiştiren en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Suriye muhalefeti iç savaşın seyrinde giderek yalnızlaşmış ve İŞİD ve PYD gibi terör unsurları ile mücadelenin ön plana çıktığı bir dönemde, Rusya'nın Esad rejimi lehine savaşa dâhil olması, güç dengesini Suriye rejimi lehine çevirmiştir. Karada İran ve İran destekli Şii milisler ile birlikte havada Rus hava kuvvetlerinin desteği, Suriyeli muhalifleri ilerleyemez konuma getirdiği gibi gerilemelerde başlamıştır. Bu sebeple çevre ülkelere iç savaşından beri yönelen göç dalgası artarak devam etmiştir.

İç savaşın başladığı günden bu yana Türkiye, Avrupa ülkelerinin politikasına paralel bir şekilde Esad rejimine karşı bir pozisyon almış, Suriye muhalefeti de bu minvalde desteklemiştir. Ancak ABD'nin giderek YPG/PKK ile iş birliği yaptığı bir ortamda Rusya'nın da iç savaşa dâhil olmasıyla Türkiye, ulusal güvenliğini tehlikeye sokacak tehditler doğrultusunda Esad rejimi karşıtlığı pozisyonunu öncelemekten ziyade, sınırlarının varlığını tehdit eden terör örgütleri olan YPG/PKK'ya ve İŞİD'e odaklanmak zorunda kalmıştır.

Bu minvalde Rusya ve İran ile ortak girişilen Astana süreci ile birlikte Türkiye, Suriye'de kendi dengesini kurmasının yollarını aramıştır. Bu kapsamda işletilen Astana sürecinin de oluşturduğu ortamdan faydalanarak, Suriye-Türkiye sınırında faaliyet gösteren terör örgütü YPG/PKK ile mücadeleye odaklanılmış ve bu kapsamda üç askerî harekât gerçekleştirmiştir. Rusya ve İran ise, ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin rejim karşıtı pozisyonunu pasifleştirdiği bir denklemde Astana sürecini silahlı Suriye muhalefeti bitirmek üzerine gütmüş olduğu politikalar ile yeniden Esad rejiminin hâkimiyetini ülkede egemen kılmayı amaç edinmiştir. Bu kapsamda Astana sürecini manipüle ederek muhalif silahlı bileşenleri İdlib dışındaki tüm bölgelerde etkisiz hale getirmiştir.

Suriye’de iç savaş öncesi herhangi bir örgütlü yapısı olmayan Türkmenler, savaşın en başından itibaren bulundukları bölgelerde savaşın ve Suriye muhalefetine bir bileşeni olmuşlardır. Nitekim Halep, Bayır-Bucak, Şam ve Humus gibi vilayetlerde yerleşik bulunan Türkmenler silahlı oluşumları ile birlikte Suriye muhalefetine yanında saf tutmuştur. Ancak açıkça ifade belirtmek gerekir ki iç savaştan kaynaklanan çatışmaların yaşanmadığı bölgelerde yerleşik bulunan Türkmenler, savaşa taraf olmaktan büyük ölçüde kaçınmışlardır.

Türkmenler, Suriye’nin neredeyse tüm vilayetlerinde yerleşik durumdadırlar. Ancak, Halep, Humus, Şam ve Lazkiye vilayetlerinde Türkmen nüfusunun yoğunlaştığı söylenebilir. Nüfus yoğunluğunun bulunduğu bu vilayetler göz önünde bulundurulduğunda Lazkiye vilayetinin merkezi istisna olmak üzere, Türkmenlerin savaştan en çok etkilenen toplumlardan biri olduğu söylenebilir. Zira iç savaştan kaynaklanan çatışmaların yoğun yaşandığı bölgelerde en büyük azınlık grubunu Türkmenlerin oluşturduğu bilinmektedir.

2015 yılı Eylül ayında Rusya’nın yaşanan iç savaşa müdahil olmasıyla birlikte ilk hedef alınan bölgeler Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Bayır-Bucak bölgesi ve Halep vilayeti olmuştur. Bu sebeple Rus hava kuvvetleri, Suriye Türkmenleri dâhil olmak üzere Suriye muhalefetine hedef almıştır. İç savaşa yapılan bu müdahale neticesinde 2016 yılında Halep ve Türkmen Dağı bölgeleri Esad rejimine bağlı unsurlarca ele geçirilmiştir. Nitekim yine 2013 yılında Humus vilayetinin Türkmen yerleşimi olan Zara beldesinde, 2014 yılında Humus şehir merkezinde veya 2018’de Humus’un kuzey bölgelerinden göç etmek zorunda kalan yine Türkmen toplumu olmuştur. Yine 2018 yılında Şam banliyölerinden olan Doğu Guta bölgesinden de Türkmenlerin muhalefetin kontrolü olan bölgelere göç ettiği bilinmektedir. Söz konusu durumun sonucu olarak, Türkmenler zorunlu olarak iç ve dış göçe maruz bırakılmıştır.

Suriye Türkmenleri, yaşanan iç savaşın oluşturduğu tüm olumsuzlukları yaşarken Suriye dışında göç edilen ilk ülke olan Türkiye’de siyasi faaliyetler yürüterek Suriye muhaliflerinin önemli bir parçası olmaya çalışmaktadırlar. Buradan hareketle sayıları beşi bulan Türkmen siyasi partileri kurulmuş, bu siyasi parti ve bağımsız üyelerin de yer aldığı bir meclis 2013 yılından itibaren teşkil edilmiştir. İç savaşın zorlu koşulları altında, siyasi faaliyetlerini genel olarak Türkiye’de içinden yürütmek durumunda kalmışlardır. İç savaşın şiddetli bir biçimde devam etmesi Türkmen toplumunun Suriye içerisinde siyasi faaliyet yürütmesinin önündeki en büyük engellerdendir.

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 24 Ağustos 2016’da icrasına başlanan Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte Türkiye’nin Suriye sahasında varlık göstermesi, Türkmen toplumu için en büyük kazanımlardan olmuştur. Bu operasyon ile Türkmenlerin yoğun olarak yerleşik durumda olduğu Halep vilayetinin kuzeyindeki kırsal bölgeler terör örgütü İŞİD’ten temizlendiği gibi, Türkmenler de yaşamak, siyaset yapmak ve askeri olarak güçlenmek adına kendilerine bir alan bulmuşlardır. FKH ile birlikte Suriye Türkmenleri bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Dolayısıyla, FKH bölgesinde İŞİD’in, BPH bölgesinde de hem İŞİD’in hem de YPG/PKK gibi terör örgütlerinin varlığı Türkmenlerin yerleşik bulundukları bölgelerde yaşamalarını zorlaştırmıştır. Bu sebeple bu bölgelerin terör unsurlarından temizlenip yaşam için güvenli hale getirilmesi Türk Hükümetinin sıkça dile getirdiği “Onurlu ve Güvenli Geri Dönüş” politikası açısından önem arz etmektedir.

Fırat Kalkanı Harekâtı ile birlikte Türkmenlerin kendilerine yaşayabilecekleri güvenli bir yaşam alanı bulması, ZDH ve BPH ile giderek daha olumlu bir ortama kavuşmuştur. Özellikle ZDH'nin yapıldığı bölgeye Humus Türkmenlerinin bir kısmının göç ederek yerleştiği bilinmektedir. Yine BPH bölgesinde yerleşik olan Türkmen nüfusun terör örgütü YPG/PKK baskısından Türk silahlı kuvvetlerinin marifetiyle kurtarıldığı bilinmektedir. Netice olarak Türkiye'nin Suriye topraklarında gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ile birlikte diğer tüm etnik unsurlar gibi Türkmenler de güvenli yaşam alanına kavuşmuşlardır. Bu güvenli alanların oluşması göç hareketliliğinin azalması ve geri dönüşlerin oluşması için oldukça önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Suriye sahasında bulunan askeri varlığı ile birlikte Suriye sorunundaki siyasi etkisinin de arttığı müşahade edilmektedir. ABD'nin kademeli olarak Suriye'den çekilme planına bağlı olarak Türkiye ve Rusya'nın boşalan alanlara girmesi, Suriye'nin geleceğine dair karar almada iki önemli aktörü ortaya çıkarmıştır. Son dönemde yaşanan Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan kriz neticesinde Rusya'da Suriye içindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktadan hareketle Suriye'de yaşanabilecek olası bir siyasi değişimde ve yeni anayasa sürecinde Türkiye'nin bu bölgedeki etkisinin artması ve belirleyici aktör olarak ön plana çıkması Türkmen toplumunun Suriye'nin geleceğinde politik ve anayasal bir zeminde hak arayışlarına katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Nitekim TSK ve SMO'nun kontrolü altında bulunan ve Türkmenlerin yerleşik olarak yaşadığı başta Halep vilayetinin kuzeyi ve Tel Abyad-Hamam Türkmen bölgelerinde Türkmenler, siyasi deneyim ve örgütlenme kültürlerini güçlendirme, ana dilleri olan Türkçe ile ilgili kazanımlarını yeniden kazanma, öz kültürlerine sahip çıkabilme ve en önemlisi de Suriye'deki varlıklarını eşit yurttaşlık çerçevesinde devam ettirebilme imkânına kavuşmuşlardır. Bu düşünceden hareketle Suriye Türkmenleri, siyasi faaliyetlerini Suriye içinde gerçekleştirme, özgürleştirilen bölgelere geri dönüşü teşvik etme ve bu bölgelerde yaşayan nüfus içerisinde yetişmiş insan sayısının artırılmasına yönelik eğitim faaliyetleri yürütme iradesi ortaya koymalıdır. Bununla birlikte soydaşlarımız olan Türkmenler, Türkiye'den ve yerelden edindikleri güç ile birlikte başta yeni anayasa görüşmeleri olmak üzere uluslararası arenada da varlıklarını kabul ettirmeye yönelik aksiyonlarda bulunmalıdırlar.

Kaynakça

- Acun, C., & Görücü, K. (2018). *Suriye Krizinde Göz Ardı Edilen Aktör: Türkmenler*. Ankara: Setav.
- Atalay, O. (2013). *Suriye Direnişi*. İstanbul: Yarı Yayınları. Ataman, M. (2012). *Suriye'de İktidar Mücadelesi*. Ankara: Setav.
- Aydın, A. (2016). *Hafız Esad Döneminde Suriye Türkmenlerine Yönelik Araplaştırma Politikası*. Route Educational and Social Science Journal (11), 28-40.
- Bademci, A. (2016). *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*. İstanbul: ÖtükenNeşriyat.

- Bağlıoğlu, A. (2013). *Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri*. e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, 6(2), 508.
- Bakır, A., & Pekin, S. (2019). *Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşimlerinin Çağdaş Tarihi ve Stratejik Altyapısı Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. Türk Dünyası Araştırmaları, 123(242), 89-130.
- Demirtaş, E. (2017). *Ortadoğu'da Devlet ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Erendor, M. (2016). *Suriye ve Türkmenler*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Gündoğan, Ü. G. (2021). *Suriye İç Savaşı ve Suriye Türkmenleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kirişcioğlu, F. (2013). *Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri*. Yeni Türkiye Dergisi, 54.
- Kirişcioğlu, F. (2013). *Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri*. Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.
- Kömürcü, R. (2014). *Bir Öğrenci Gözüyle Suriye Türkmenlerinin Eğitim Durumu*. Türk Yurdu Dergisi (317), 42.
- Orhan, O. (2013). *Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma*. Ankara: Orsam Yayınları.
- Orhan, O., Duman, B., & Öztürkmen, A. (2011). *Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

SURİYELİ GÖÇÜNÜN GÖÇMENLERE EV SAHİPLİĞİ YAPAN ÜLKELERE ETKİLERİ VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN GÖÇÜ ÖNLEME POLİTİKALARI*

Veysel KARKIN*
Abdullah KARA**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 28/12/2023; Düzeltme/Revised: 30/12/2023

Kabul/Accepted: 30/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Karkin, V. ve Kara, A. (2023). Suriyeli Göçünün Göçmenlere Ev Sahipliği Yapan Ülkelere Etkileri ve Uluslararası Örgütlerin Göçü Önleme Politikaları. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 112-135. <https://doi.org/10.58853/dumad.1411144>

Özet

Arap Baharı olarak adlandırılan kitlesel olaylar beraberinde büyük bir göç hareketine sebep olmuştur. Bu hareketin nedenlerine baktığımızda, ekonomik istikrarsızlık, dengesiz gelir dağılımı, yolsuzluk, insan hakları konusunda yaşanan sıkıntılar gibi sebeplerden dolayı insanlar yer değiştirmişlerdir. Suriye’de yaşanan olaylar hiç şüphesiz en fazla Türkiye ve akabinde Avrupalı ülkeleri etkilemiştir. Yaşanan bu göç hareketi ulusötesi örgütleri Suriyedeki göç problemini çözmek için politikalar üretmeye itmiştir. Bu örgütler aynı zamanda devletler ve yerel otoriteler ile birlikte göç politikaları üretmede araçlar haline gelmiştir. Uluslararası göç örgütleri arasında Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Avrupa Birliği, birçok yerel ve uluslararası STK’lar bulunmaktadır. Bu örgütler Suriyeli mültecilerin barınma, konaklama, güvenlik gibi ihtiyaçlarının karşılanması için politikalar üretmeye çalışmışlardır. Suriyeli göçü sorunu devam ederken beraberinde birçok ülkeyi de etkilemektedir. Bu örgütler etkilenen ülkelerde diğer kuruluşlar ile birlikte çalışarak küresel anlamda göçe yönelik kalıcı politikalar üretmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmada göç krizlerinde uluslararası örgütlerin faaliyetleri, göçten etkilenen ülkelerdeki mültecilerin sayıları, göçün çözümüne yönelik faaliyetler üzerinde durularak göç alanında yapılan veya yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı ve Suriye, Suriyeli kitlesel göçü, Uluslararası göç örgütleri, Göçmen politikaları.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

* Uzman, Gaziantep Üniversitesi, (e-posta: krknvysl@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0003-3651-1390).

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, (e-posta: abdullahkara01@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-9771-7950).

EFFECTS OF SYRIAN MIGRATION ON COUNTRIES HOSTING IMMIGRANTS AND MIGRATION PREVENTION POLICIES OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract

The mass events called the Arab Spring caused a large migration movement. When we look at the reasons for this movement, people moved due to reasons such as economic instability, unbalanced income distribution, corruption, and problems with human rights. The events in Syria undoubtedly affected Türkiye and subsequently European countries the most. This migration movement has pushed transnational organizations to produce policies to solve the migration problem in Syria. These organizations have also become intermediaries in producing migration policies together with states and local authorities. International migration organizations include the International Organization for Migration (IOM), the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the European Union, and many local and international NGOs. These organizations have tried to produce policies to meet the needs of Syrian refugees such as shelter, accommodation and security. While the Syrian migration problem continues, it also affects many countries. These organizations work together with other organizations in the affected countries to produce permanent policies for global migration. In this study, we tried to contribute to the studies done or to be done in the field of migration by focusing on the activities of international organizations in migration crises, the number of refugees in countries affected by migration, and activities aimed at solving migration.

Keywords: Arab Spring and Syria, Syrian mass migration, International migration organizations, Immigrant policies.

Giriş

Savaş, insanların yeryüzünde var olmasıyla ortaya çıkan ve özünde ülke/ ülkelerin maddi ve manevi değerlere sahip olma dürtüsüne dayanan bir olgudur. Dolayısıyla tarih boyunca iç ve dış odaklı savaşlar ülkelerin varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceklerinin de bir sınava olmuştur (Kuzgun, 2023, s. 159). Savaş ve göçlerin toplumları şekildendirdiği Ortadoğu, Doğuyla Batıyı, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu Rusya ile sıcak denizleri birbirine bağlayan ve jeopolitik konumu nedeniyle de her devirde dünya siyasetine yön veren büyük güçlerin hedef noktası olmuştur (Kuzgun, 2020, 397; Kuzgun, 2015, s. 282). Ortadoğu'nun bu konumu içerisinde bulunan ülkeleri yer altı ya da yer üstü kaynaklarına bağlı olarak zaman zaman çeşitli çatışma iklimleri içerisinde bırakmıştır. Ortadoğu coğrafyasında yaşanan sorunlar ise bölgede yaşayan insanları kargaşa ya da ölümden uzak noktalara sürüklemiştir. Tarih boyunca Ortadoğu üzerinde taşları yerinden oynatan birçok olay yaşanmakla birlikte bu olayların sonuncusu ve en etkili olanı olarak gösterebileceğimiz Arap Baharı olayları birçok Ortadoğu ülkesini etkilemiştir. Bu olayların sonucu olarak da milyonlarca insan vatanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Arap Baharı olaylarının görüldüğü ülkelerden biri olan Suriye'de yaşanan iç çatışma ve bunun sonucunda yaşanan göç krizinin arka planı ve nedenleri, tarih boyunca insan göçünü şekillendiren çeşitli ekonomik, kültürel, politik, sosyal ve çevresel faktörlere bakılarak

izlenebilir. Göçler bireylerin kalan hayatını ve sonraki nesilleri de etkileyen kolektif eylemlerdir (Kalaycı, 2018, s. 47-51; Kolutek ve Savaşgür, 2023, s.178). Suriye örneğinde, kriz 2011'de başlamış, çatışma ve şiddetten kaçıp sığınmak isteyen büyük bir insan akınına yol açmıştır. Bu zorunlu göçün hem gönderen hem de alan ülkeler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu nedenle Suriye'de yaşanan ve çeşitli coğrafyalara da yansıyan göç durumunun nedenleri ve sonuçlarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Suriye göç krizi ortaya çıktığında, uluslararası kuruluşlar çeşitli göç politikaları ve girişimleri yoluyla krizin etkilerini yönetmede ve hafifletmede önemli bir rol oynamışlardır (Özdemir, 2016, s. 90-93; Salmaşur ve Şahin, 2020, s. 90).

Suriye göçünün ev sahibi ülkeler üzerindeki etkisi önemli ve çeşitlidir. Türkiye gibi ülkeler milyonlarca mülteciye ev sahipliği yaparak krizin yükünü üstlenmektedir. Göçün sosyo-ekonomik etkileri, ev sahibi ülkelerin yeni Suriyeli sakinlerine yeterli kaynak, hizmet ve fırsatlar sağlama zorluklarıyla boğuşması nedeniyle özellikle belirgindir. Örneğin Avrupa'da sığınma talebinde bulunan Suriyelilerin sayısı Ekim 2016 itibarıyla 884.461'e ulaşmıştır ve bu durum yerel topluluklar ve hükümetler üzerinde ciddi bir yük oluşturmuştur. Buna karşılık, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi uluslararası kuruluşlar, ev sahibi ülkelerin üzerindeki yükü hafifletmeyi ve yerel ve mülteci nüfus arasında sosyal uyumu teşvik etmeyi amaçlayan politika ve programlar uygulamaya koymuşlardır (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 85).

Çeşitli zorluklara maruz kalan Suriyeli mülteciler, ev sahibi ülkelerde hayatlarını yeniden inşa etmeye çalışırken çeşitli zorluklarla karşılaşılıyor. Bu zorluklar arasında şunlar yer almaktadır:

- Barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara erişim
- Sınırlı istihdam fırsatları ve işgücü piyasasında sömürü riski
- Ev sahibi topluluklarda sosyal entegrasyon ve ayrımcılık ve ötekileştirme potansiyeli (ILO, 2017, s. 5)

Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla uluslararası kuruluşlar, mültecilerin refahını ve yeni topluluklara entegrasyonunu destekleyecek hedefli politikalar ve programlar geliştirmiştir. Ayrıca yerel yönetimler ve belediye yetkilileri, bu girişimlerin uygulanmasında ve hem mülteciler hem de ev sahibi topluluklar için daha kapsayıcı bir ortamın teşvik edilmesinde hayati bir rol oynamaktadır (Şen, 2020, s. 67).

1. Suriye Göç Krizinin Arka Planı

Suriye Göç Krizinin kökleri, Arap Baharı'nın etkileriyle şekillenen özgürlük isteklerinin halklar üzerinde yarattığı etkinin tezahürü ile başlamıştır. Dolayısıyla özgürlük ve demokrasi isteyen halk gruplarının demokratik istekleri Suriye rejimince hoş karşılanmamış ve baskılanmak istenmiştir. Bu durum ülke içerisinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanmıştır. Bu çatışmalarda Suriye ordusu ve hükümeti iç isyancı gruplarla karşı karşıya gelmiştir (Kalaycı, 2016, s. 1007; Özdemir, 2016, s. 90). Bu savaş, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en büyük mülteci krizlerinden birine yol açmıştır. Milyonlarca Suriye vatandaşı Yerinden edilerek bu krizden etkilenmiş olup sorunlarına henüz kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Durumun ciddiyeti sadece ilgili devletler tarafından değil, çatışmadan doğrudan etkilenen kişiler tarafından da hissedilmektedir (Bozkurt, 2018, s. 62).

Uluslararası toplum ve çeşitli yardım kuruluşları, Suriye Göç Krizine yanıt vermede çok önemli bir rol oynamıştır. Suriye Göç Krizi, sadece Avrupa için değil aynı zamanda uluslararası toplum için de bir güvenlik sorunu olarak kabul edilmektedir. Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi ülkeler krizden önemli ölçüde etkilenmiş olup, Türkiye en fazla sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler, acil insani yardım sağlamanın yanı sıra, krizin yol açtığı karmaşık güvenlik ve siyasi zorluklarla da baş etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, bölgesel tepkinin devam eden krize yanıt vermede yetersiz kalması nedeniyle, uluslararası toplumun daha koordineli ve kapsamlı bir yaklaşım çağrısı yapmasına yol açmıştır (Çetiner, 2020, s. 658).

Suriye Göç Krizi devam ettikçe insani yardıma duyulan ihtiyaç da giderek acil hale gelmektedir. Kriz, modern zamanların en büyük ölçekli, uzun süreli ve karmaşık insani krizlerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu durum aşağıda dile getirilen sonuçlara yol açmıştır:

- Suriye vatandaşlarının büyük ölçekli yerinden edilmesi
- Ev sahibi ülkelerdeki kısıtlı kaynaklar ve altyapı
- Artan güvenlik kaygıları ve siyasi gerilimler

Suriye ile Türkiye gibi komşu ülkeler arasındaki göçlerin tarihsel bağlamı göz önüne alındığında, mevcut krizin uluslararası toplumun daha etkili ve birleşik bir tepkiyi gerektirdiği açıktır. Bu, yalnızca acil insani ihtiyaçların karşılanmasını değil, aynı zamanda krizin temel nedenlerine uzun vadeli çözümler bulmayı da içerecektir (Ilgıt ve Çetiner, 2019, s. 515).

2. Suriye'deki Göç Krizinin Nedenleri

Suriye'deki göç krizinin kökleri, sonunda yıkıcı bir iç savaşa yol açan siyasi ve sosyal faktörlerin karmaşık etkileşimine dayanmaktadır. Mart 2011'de Suriye'de siyasi hoşnutsuzluk ve ekonomik sıkıntıların alevlendirdiği rejim karşıtı gösteriler başlamıştır. Siyasi nedenler arasında baskıcı ve totaliter rejimler toplumsal huzursuzluğun oluşmasında önemli rol oynamıştır. (Kalaycı, 2021, s. 80-85). 1946'dan bu yana iktidarda olan Esed ailesi, ülke yönetimi üzerindeki hakimiyetini istikrarlı bir şekilde sürdürmüştür. Bu siyasi iklim, işsizlik ve zorlu yaşam koşulları gibi ekonomik zorluklarla birleştiğinde toplumsal hareketler için doğal bir ortam yaratmış ve sonunda Suriye iç savaşının patlak vermesine neden olmuştur (Delioğlu ve Kalaycı, 2022, s. 243; Özdemir, 2016, s. 87).

Suriye'deki çatışmanın ekonomik etkisi hem önemli hem de geniş kapsamlı olmuştur. Savaş sadece ülkenin altyapısını harap etmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomisini de bozarak mevcut sosyo-ekonomik sorunları daha da kötüleştirmiştir. Krize önerilen çözümlerden biri, büyümenin ana kaynağı olan özel yatırımların artırılması olmuştur. Ancak bu ekonomik strateji, çatışmanın temel nedenlerini ele alma konusunda sınırlı yaklaşımdan ileriye gitmemiştir. Üstelik savaş, komşu ülkelere büyük miktarda Suriyeli mülteci akınına neden olmuş ve bu ülkelerin ekonomileri üzerinde ilave bir baskı oluşturmıştır. Sonuç olarak, Suriye'deki göç krizinin yalnızca Suriye'de değil, çevre ülkelerde de derin ekonomik sonuçları olmuştur (Özdemir, 2016, s. 87).

Suriyeli mülteci krizinin önemli bölgesel ve küresel etkileri olmuştur. Mart 2011'de Tunus'ta başlayan göç olgusu hızla Arap dünyasına yayılarak Arap ülkelerinde değişim talebini doğurmuştur. Suriye'deki iç savaş 12. yılına girerken, çatışmanın etkileri giderek ekonomik ve sosyal alanlara da yayılmıştır. Türkiye gibi ülkeler, Suriyeli mülteci krizinin doğrudan etkisini yaşamış, birçok mülteci kendi sınırları içerisinde barınma ve yardım arayışına girmiştir. Yerinden edilmiş kişilerin bu büyük akını, Türkiye'de ve dünyanın diğer bölgelerinde göçle bağlantılı bir dizi soruna yol açmıştır. Ayrıca kriz, ekonomik kaynakların adaletsiz dağılımı, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevre sorunları ve uluslararası enerji kaynakları gibi daha geniş küresel sorunları da ön plana çıkarmıştır (Özdemir, 2017, s. 115; Kaypak ve Bimay, 2016, s. 85).

3. Suriye Göçünün Ev Sahibi Ülkelere Etkisi

Suriye iç savaşından etkilenip ülkesini terk etmek zorunda kalan Suriyeli sığınmacıların başlangıçta durakları Suriye'nin sınır komşusu olan ülkeler olsa da zamanla bu durum değişmiş, Suriyeli sığınmacılar dünyanın farklı bölgelerine yayılmışlardır. Kendi ülkelerinde yaşanan iç savaştan dolayı Suriyeliler ülkelerini terk ederek bir kitlesel göç hareketi başlatmışlardır. Bu

kitlesel göç hareketlerinin durak noktalarını ise farklı ülke ya da coğrafyalar oluşturmuştur. Suriyeli sığınmacılar dışında aynı dönem içerisinde farklı insan grupları da ülkelerini terk ederek farklı coğrafyalara doğru bir hareket içerisine girmişlerdir. Suriyeliler dışındaki bu insan grupları ise Afganistan, Somali, Irak, Sudan ve Kongo gibi siyasal ve sosyal çatışmalardan kaçan yüz binlerce insandan oluşmuştur. Her ne kadar farklı ülkelere kitlesel göç dalgaları yaşansa da bu göçlerin en büyük etkiye sahip olanını Suriyeli kitlesel göçü oluşturmuştur. Dolayısıyla Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle Suriyeliler önce komşu olan beş ülkeye sonrasında ise başka ülkelere göç etmişlerdir (Keely, 2001, s. 103-110).

Suriye iç savaşı neticesinde yaklaşık 13 milyon insan yer değiştirmiştir. Suriyelilerin yarısı kendi ülkeleri içerisinde kısmen güvenli bölgelere, diğer kısmı ise komşu ülkelere, Avrupa ülkelerine ve Kuzey Amerika ülkelerine göç etmiştir. PEW araştırma şirketinin yaptığı araştırma neticesinde 2017 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de 3 milyon 400 bin kişi, 2023 itibarıyla de 3 milyon 189 bin 434 kişi, Lübnan’da 1 milyon, Ürdün’de 660 bin, Irak’ta 250 bin Suriyeli olduğu tespit edilmiştir. Komşu ülkelere göç eden Suriyeliler göç eden toplam nüfusun yüzde 41’ni oluşturmaktadır. Yaklaşık 150 bin Suriyeli ’de Kuzey Afrika ülkelerine göç etmiştir. 1 milyon mülteci ise Avrupa’ya göç etmiştir. Avrupa ülkelerinden Almanya’daki sayı 530 bin olarak tespit edilmiştir. İsveç’te bu sayı 110 bin, Avusturya’da 50 bin kişi olarak verilmiştir. Bu sayı Kuzey Amerika’da 100 bin kişi’dir. Kanada’da 52 bin kişi, ABD’de ise 21 bin Suriyeli olarak tespit edilmiştir. ABD’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı ise 8 bin kişi’dir (URL-1).

Suriyeli kitlesel göç krizinden en çok etkilenen ülkeler Suriye ile sınır komşusu olan ülkeler olmuştur. Bu ülkeler arasında en fazla sayıda Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke ise Türkiye’dir. 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de kayıt altına alınmış olan geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sayısı 19 Ekim 2023 tarihinde bir önceki aya göre 24 bin 507 kişi azalma göstermiş olup toplam 3 milyon 264 bin 248 kişi olarak kayda geçmiştir. Kayıtlı Suriyeli sayısı ise 1 Ocak 2023 tarihinden bu yana 271 bin 650 kişi azalarak son 7 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Türkiye’deki Suriyeli erkek ve kadın sayısı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1. Türkiye'deki Suriyelilerin Kadın ve Erkek Olarak toplam sayısı (2023)

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4 Yaş Arası	254.229	237.882	492.111
5-9 Yaş Arası	265.414	250.151	515.565
10-14 Yaş Arası	185.124	175.438	360.562
15-18 Yaş Arası	126.819	114.905	241.724
19-24 Yaş Arası	201.774	171.473	373.247
25-29 Yaş Arası	180.507	146.269	326.776
30-34 Yaş Arası	130.851	107.348	238.199
35-39 Yaş Arası	108.758	91.130	199.888
40-44 Yaş Arası	77.600	69.657	147.257
45-49 Yaş Arası	52.764	55.034	107.798
50-54 Yaş Arası	40.989	42.535	83.524
55-59 Yaş Arası	32.097	33.955	66.052
60-64 Yaş Arası	21.036	22.891	43.927
65-69 Yaş Arası	14.567	16.122	30.689
70-74 Yaş Arası	8.622	9.565	18.187
75-79 Yaş Arası	4.284	5.231	9.515
80-84 Yaş Arası	2.124	2.893	5.017
85-89 Yaş Arası	1.027	1.482	2.509
90+ Yaş Arası	683	1.018	1.701
TOPLAM	1.709.269	1.554.979	3.264.248

(URL-2)

Tabloya bakıldığında erkeklerin sayısı kadınların sayısından 154.290 kişi daha fazladır. Suriyeli kadın ve erkek sayılarına baktığımızda yaş olarak 5-9 yaş arası toplamda 515.565 olarak verilmiştir. Bu sayı diğer yaş aralıklarına oranla en fazla sayı olarak ön plana çıkmaktadır. Buradan Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin doğurganlık oranının yüksek olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Bu sayıyı takip eden 19-24 yaş arası kadın ve erkek toplamı 373.247, 25-29 yaş arası 326.776 ve 30-34 yaş arası 238.199 kişi olarak tespit edilmiştir. Türkiye’de 19 Ekim 2023 tarihi itibarıyla geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı 74 bin 814 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı Eylül ayında 75 bin 244, 2023’ün başında ise 47 bin 603 olarak verilmiştir. Türkiye’de şubat ayında yaşanan depremden sonra kamplarda yaşayan Suriyelilerin sayısında az da olsa artış görülürken şehirlerde yaşayan Suriyelilerin sayısında ise azalma olmuştur. Gerek depremden dolayı gerekse ekonomik şartlardan dolayı insanlar kamplara yönelmiştir.

Türkiye’de 2023 yılında şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısına bakıldığında 3 milyon 189 bin 434 kişi olarak tespit edilmiştir. Eylül ayına göre şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı 24 bin 77 kişi azalma göstermiştir. İstatistiklere bakıldığında Suriyelilerin %97,7’si şehirlerde yaşamaktadır. Yabancılar tarafından yoğun olarak yerleşilen Ankara, Antalya, Aydın, Çanakkale, Bursa, Düzce, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kırklareli, Sakarya, Muğla, Tekirdağ ve Yalova ile yabancı yoğunluğunun Türk nüfusa oranla %20’yi aştığı 63 ildeki toplam 1.169 mahalle yabancıların ikamet başvurularına kapatılmıştır. Bu yerlere hiçbir

uyruktan yabancı kimseler kabul edilmemektedir. Bunun sebebi olarak demografik yapıyı koruma önlemleri gösterilebilir. Aynı zamanda burada yaşayan Türk vatandaşların rahatsız oluyor olmalarından dolayı yabancı düşmanlığını engellemek gibi önlemler alınmaya başlanmıştır. Türkiye’de en çok Suriyelinin bulunduğu şehir 531 bin 779 kişi ile İstanbul yine 426 bin 129 kişi ile Gaziantep, 305 bin 91 kişi ile Şanlıurfa şehirleri şeklinde sıralanmaktadır. Bu sayılara oran olarak baktığımızda en yoğun şehir %34,2 ile Kilis olduğu görülmektedir. Bu şehirde 147 bin 919 Türk vatandaşı bulunmakta iken 77 bin 47 Suriyeli burada ikamet etmektedir. Yine Kilis’i %16,5 oranla Gaziantep takip etmektedir. Bu sayılar demografik ve ekonomik anlamda bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Türkiye’de en az Suriyelinin bulunduğu şehirler 28 kişi ile Bayburt, 39 kişi Tunceli, 49 kişi Hakkâri olarak tespit edilmiştir. Oransal olarak ise %0,018 ile Hakkâri en az orana sahip şehir olarak ön plana çıkmaktadır. Suriyelilerin Türk nüfusa göre oranı ülke genelinde TÜİK tarafından yapılan sayımlara göre %3,71 olarak tespit edilmiştir. Türkiye nüfusu 85 milyon 279 bin 553 kişi olarak açıklanmıştır. Türkiye’deki düzenli göçmen sayısı 9 Kasım 2023 tarihi itibarıyla 4 milyon 643 bin 986 olarak tespit edilmiştir. Türkiye’de göçmen sayısının bu kadar fazla olma sebebi göç yolları üzerinde olması ve Suriye insani krizinin ilk zamanlarında uyguladığı açık kapı politikası ve sonrasında Avrupa Birliği ile göçmenler hususunda yaptığı anlaşmalar neticesinde Türkiye’de kurulan kamplara gelen mültecilerin kabul edilmesi gösterilebilir. Son dönemlerde Suriye’deki olayların azalmasına bağlı olarak ve Türkiye’nin Kuzey Suriye’deki güvenli bölgeye teşvikleri neticesinde gönüllü olarak geri dönüşlerin yaşandığı görülmektedir. 26 Temmuz 2023 tarihinde Türk İçişleri Bakanı tarafından bir programda yapılan açıklamada geri dönenlerin sayısı 562 bin kişi olarak verilmiştir. 4 Eylül 2022’de 521 bin 39 kişi 3 Haziran 2022’de 505 bin 190 kişi, 4 Nisan 2022 tarihinde 492 bin 983 kişi, 4 Şubat 2022’de 484 bin 400 kişi, 3 Kasım 2021 tarihinde 469 bin 170 kişi, 15 Eylül 2021’de 462 bin 26 kişi ve son olarak 6 Aralık 2020’de 419 bin 40 kişi’nin gönüllü olarak geri ülkelerine döndükleri tespit edilmiştir (URL-2).

Suriyeli göçmenlerin ev sahibi ülkelere akını, kaynaklar ve kamu hizmetleri üzerinde önemli gerilimlere yol açmıştır. Göçmen sayısı artmaya devam ettikçe sağlık, eğitim ve belediye hizmetleri gibi temel hizmetlere olan talep de buna bağlı olarak artmakta ve ev sahibi ülkelerin mevcut altyapıları ve kaynakları üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır (Tunç, 2015, s. 36). Örneğin, en fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, okullar ve sağlık tesislerinin hem yerli nüfusun hem de gelen göçmenlerin artan ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması nedeniyle kamu hizmetlerinde önemli baskılar yaşamıştır. Bu durum, sınırlı kaynaklar için rekabetin artmasına yol açmış ve sonuçta kamu hizmetlerinin genel kalitesini ve tüm sakinler için erişilebilirliğini etkilemiştir (Konya ve Kabaklarlı, 2023, s. 33).

Suriye göçünün ev sahibi ülkeler üzerindeki ekonomik etkisi çok yönlü ve karmaşıktır. Bir yandan göçmen akışı, işgücünü artırarak, yerel işletmeleri ve ekonomik faaliyeti teşvik ederek ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir (Kızmaz, 2018, s. 399). Ancak aynı akın aynı zamanda iş rekabetinin artması, ücretlerin baskılanması ve yerli işçiler arasında işsizliğin artması gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilir (Berker, 2018, s. 83). Sorunları daha da karmaşık hale getirmek için, göçün ekonomik etkilerine ilişkin literatür çok geniş ve çeşitlidir; bazı çalışmalar olumlu sonuçlar öne sürerken diğerleri olumsuz sonuçlara işaret etmektedir. Bu nedenle, Suriyeli göçünün ev sahibi ülkeler üzerindeki gerçek ekonomik etkisi, etkilenen belirli endüstriler, göçmenlerin becerileri ve eğitim düzeyleri ve ev sahibi ülkedeki genel ekonomik koşullar dahil olmak üzere çok sayıda faktöre bağlıdır (Mahia, Arce, Koç ve Bölük, 2020, s. 667).

Sosyal ve kültürel integrasyon zorlukları, Suriyeli göçmenlere ev sahipliği yapan ev sahibi ülkelerin karşılaştığı bir diğer önemli sorundur. Başarılı bir integrasyon süreci, göçmenlerin yerli halkla uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabilmelerini ve topluma olumlu katkıda bulunabilmelerini sağlamak için çok önemlidir. Ancak ev sahibi ülkeler, kendi yerli sakinleri ile gelen göçmenler arasında sosyal uyum ve kültürel anlayışın geliştirilmesinde sıklıkla önemli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Dil engelleri, kültürel farklılıklar ve değişen sosyal normlar gibi faktörler integrasyonu zor ve zaman alıcı bir süreç haline getirebilir (Çetiner ve Günay, 2021, s. 4). Buna ek olarak, yerli halk göçmenler hakkında önyargılara veya yanlış anlamalara sahip olabilir, bu da gerilimleri daha da arttırabilir ve integrasyon çabalarını engelleyebilir. Sonuç olarak, ev sahibi ülkeler, hem göçmenlerin hem de yerli sakinlerin değişen sosyal manzaraya uyum sağlamalarına yardımcı olmak için etkili integrasyon stratejileri geliştirmeye ve uygulamaya önemli miktarda zaman ve kaynak yatırmak zorundadır (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 87).

4. Ev Sahibi Ülkelerin Suriyeli Göçüne Tepkisi

Ev sahibi ülkelerin Suriyeli göçmen akınına tepkisi önemli ölçüde hükümet politikaları ve programları tarafından şekillendirilmiştir. Bu ülkelerin göç politikaları, sosyal hizmetlere erişim, istihdam olanakları ve eğitim gibi çeşitli hususları ele aldığından göçmenlerin uyum süreçlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Karakaya, 2020, s. 121). Örneğin, en fazla sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, bu göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için geçici koruma statüsü sağlamak, kamu hizmetlerine erişime izin vermek ve çalışma izinleri vermek de dahil olmak üzere çeşitli politikalar uygulamıştır (Tahiroglu, 2022, s. 3). Ancak, 2011 yılında Arap Baharı'nın başlamasından bu yana Arap ülkelerinde artan

değişim talebi, ev sahibi ülkelerin göç olgusunu etkin bir şekilde yönetme konusundaki kaynak ve kapasitelerini daha da zorlamaktadır (Kaypak ve Bimay, 2016, s. 85).

Hükümet öncülüğündeki çabalara ek olarak insani yardım ve destek, ev sahibi ülkelerdeki Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Pirinççi, 2018, s. 48). Özellikle Türkiye, Suriyeli mültecilere hükümet düzeyinde yardım sağlama konusunda en cömert ülke olmuştur (Dindarık ve Fidan, 2020, s. 152). Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) da mültecilere barınma, gıda, eğitim ve sosyo-psikolojik destek gibi temel hizmetlerin sağlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır (Dindarık ve Fidan, 2020, s. 136). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi uluslararası kuruluşlar, Türkiye'de dayanıklılığı artırmaya yönelik projeler hayata geçirmiş ve bu projeler binlerce insanın hayatında olumlu bir etki yaratmıştır. Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi (Buz ve Uslu, 2019, s. 46) gibi projeler aracılığıyla hem Suriyeli mülteciler hem de ev sahibi topluluklardaki Türk vatandaşları için insana yakışır iş fırsatlarını teşvik etmek için aktif olarak çalışmaktadır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020, s. 26).

Toplum temelli destek ve entegrasyon programları, Suriyeli sığınmacıların ev sahibi toplumlara sorunsuz entegrasyonunu kolaylaştırmak açısından hayati öneme sahiptir. Bu tür programlar sosyal uyumu teşvik etmeye, kültürel anlayışı geliştirmeye ve mültecilere yeni beceriler geliştirme ve kaynaklara erişme fırsatları sağlamaya odaklanmaktadır. Göç sonrası entegrasyon süreci, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ikamet eden Suriyeli mülteciler arasında gözlemlendiği gibi, çoğu zaman göçmen aile yapısında değişikliklere yol açabilmektedir (Bimay ve Çetin, 2023, s. 1019). Bu bağlamda, ev sahibi ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları anlamak, göçmenlerin kalma, anavatanlarına dönme veya diğer gelişmiş ülkelere taşınma gibi tercihlerini belirlemek için hayati önem taşımaktadır. Ev sahibi ülkeler, Suriyeli Mülteci Krizinin yarattığı zorluklarla boğuşmaya devam ederken, mültecilerin refahını ve yeni toplumlarına başarılı bir şekilde entegrasyonunu sağlamak için toplum temelli destek ve entegrasyon programlarına yatırım yapmak büyük önem taşımaktadır (Koca ve Özkan, 2023, s. 211).

5. Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Uzun ve Kısa Vadeli Zorluklar

Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı en acil zorluklardan biri yeterli barınma, giyim ve yiyecek gibi temel ihtiyaçların eksikliğidir (Aslan ve Güngör, 2019, s. 1616). Pek çok mültecinin uygun ve istikrarlı yaşam koşulları bulmakta zorlandığı bir ortamda barınma önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Giysi, battaniye ve ayakkabı gibi temel öğelerin kıtlığı,

göçmenlerin durumunu daha da kötüleştirmekte ve bu savunmasız nüfusun yaşadığı genel zorluklara artmasına sebep olmaktadır. Suriyeli sığınmacıların temel ihtiyaçlarındaki eksikliği bazı önemli yönleri şunlardır:

- Uygun barınma ve konuta yetersiz erişim
- giysi, battaniye ve ayakkabı gibi temel ihtiyaç malzemelerinin sınırlı olması
- yiyecek ve temiz su sağlama mücadelesi,

Emniyet ve güvenlik kaygıları Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı bir diğer önemli zorluktur. Yerinden edilme deneyimi ve "evsizlik hissi", özellikle kadınlar ve çocuklar için hassasiyetin artmasına yol açabilmektedir (Kızmaz, 2018, s. 417). Güvencesiz yaşam koşulları ve potansiyel şiddete veya sömürüye maruz kalma, bu güvenlik sorunlarını daha da artırmaktadır. Suriyeli mültecilere yönelik bazı kritik emniyet ve güvenlik endişeleri şunlardır:

- Yerinden edilme ve evsizlik nedeniyle artan hassasiyet
- Şiddete ve sömürüye maruz kalma olasılığı
- Destek hizmetlerine ve korumaya erişimdeki zorluklar,

Yukarıda sayılan maddeler dışında sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim Suriyeli mülteciler için önemli bir engel olmayı sürdürmektedir.

Türkçe konuşamayan mültecilerin karşılaştıkları dil engeli gibi benzersiz zorluklar ise çoğu zaman öğretmenlerle ve okul personeliyle iletişim kurma becerilerini engellemektedir. Ayrıca, travmatik göç deneyimlerinden ve zorlu koşullarda yaşamaktan kaynaklanan ruh sağlığı sorunları da mültecilerin refahını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Aynı zamanda, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, mevcut fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarını daha da kötüleştirmektedir. Mültecilerin sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimini engelleyen temel faktörler ise şunlardır:

- Dil engelleri ve kültürel farklılıklar
- Travmatik deneyimlerden kaynaklanan ruh sağlığı sorunları
- Sağlık hizmetlerinin ve eğitim fırsatlarının sınırlı olması (Kızmaz, 2018, s. 411).

Yeni topluluklara entegre olmak Suriyeli mülteciler için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Araştırmalar, bu mültecilerin Türk toplumuyla entegrasyon sürecinde dil engeli, kültürel farklılıklar ve istikrarlı bir iş bulma mücadelesi gibi çok sayıda zorlukla karşı karşıya kaldıklarını göstermiştir (Shiko, 2021, s. 57). Suriyeli sığınmacıların yerel eğitim sistemine,

dile ve sosyal normlara uyum sağlamada sıklıkla sorun yaşamaları nedeniyle Türkiye'de geçici koruma statüsündeki Suriyeli çocukların eğitimi de bir başka endişe alanı oluşturmaktadır (Kızmaz, 2018, s. 410-411). Ayrıca Suriyelilerin Türk işgücü piyasasına entegrasyonu karmaşık bir konudur ve araştırma raporlarında çeşitli sorunlar ve iyileştirme önerileri tartışılmaktadır (Özdemir, 2017, s. 138). Bu sorunları çözmek için, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve ev sahibi topluluklar için belirli sektör ve endüstrilerde yeni işler ve girişimcilik fırsatları yaratılmalıdır (URL-3).

Ruh sağlığı ve travma, Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı diğer önemli zorluklardır. Pek çok sığınmacının göç öncesi ve göç sonrası travmatik olaylar, geçmişteki kayıplar gibi ruh sağlıklarını olumsuz etkileyen deneyimleri vardır (Sarı, 2022, s. 633). Mülteci ruh sağlığı alanında iki temel yaklaşım modeli bulunmaktadır: travma odaklı ve bu kaygıları gidermeyi amaçlayan psikososyal yaklaşımlar (Işık ve Ertuğrul, 2022, s. 182). Kamplarda ve şehirlerde yaşayan mültecilerin göçten önceki ve sonraki deneyimlerini karşılaştıran bir çalışma, bu popülasyonda Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve diğer ruh sağlığı sorunlarının yaygınlığını vurgulamaktadır (Işık, 2019, s. 13). Ülkeler hem ülke içinde hem de ülkeler arasında sürekli olarak krizlerle karşı karşıya olduğundan, mültecilerin refahını ve ev sahibi topluluklara başarılı bir şekilde entegre olmalarını sağlamak için mültecilerin ruh sağlığı ihtiyaçlarının ele alınması gerekmektedir (Özdemir, 2017, s. 131).

Geleceğin belirsizliği ve ülkelere dönme olasılığı, Suriyeli sığınmacıların yüzleşmesi gereken ek zorluklardır. 2020 yılı sonu itibarıyla dünya genelinde 128 ülkede yaklaşık 6 milyon Suriyeli mülteci ağırlanmış olup, 2014 yılından bu yana yaşanan kitlesel göç krizi ile Suriye en büyük mülteci kaynaklarından biri kabul edilmiştir. Bu durum hiç şüphesiz Suriye ile komşu olan ülkelere diğer dünya ülkelerine nazaran daha yüksek derecede etkilemiştir. Örneğin 7 milyon nüfuslu Lübnan'da yaklaşık 1,5 milyon Suriyeli mülteci bulunmakta ve bu durum mevcut sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunları daha da kötüleştirmektedir (URL-4). Suriye sınırına yakın kamplardaki mülteciler, çatışmaya yakınlıkları ve belirsiz gelecekleri nedeniyle öfke, hayal kırıklığı ve korku duygularını dile getirmektedirler. Bu zorlukların üstesinden gelmek, Suriyeli sığınmacıların istikrarlı bir hayat kurmalarını ve ev sahibi ülkelere olumlu katkıda bulunabilmelerini sağlamak için uluslararası toplumun uzun vadeli çözümlerini ve desteğini gerektirmektedir (Sarı, 2022, s. 635).

6. Göç Politikaları Yönetiminde Uluslararası Örgütler

Göçün uluslararası anlamda yönetim kısmında belirli çalışmalar yürüten örgütler bulunmaktadır. Bu örgütler, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'dır. Bu örgütler amaçları, üye sayıları, faaliyet alanları bakımından farklı şekillerde incelenmektedir. Bu kuruluşlar genel olarak “bir iş birliği ve müzakere türüdür ve örgütlenme egemen eşitlerin (hükümetler ya da hükümetler dışı aktörler) otonom organların aracılığı ile ortak amaçlar için sürdürdükleri bir iş birliği biçimidir” (Dedeoğlu, 2011, s. 17). Bu bağlamda uluslararası örgütler kurulurken şu temel öğeler özelinde kurulumları:

- Bir antlaşma ya da sözleşmeyle kurulup faaliyet gösterirler.
- Uluslararası olarak kurulan örgütlerin önceden belirlenmiş amaçları vardır ve bu doğrultuda faaliyet gösterirler.
- İşleyişlerine, “üyelerine, ortak tutum ve davranışlara ilişkin ortak ilkeler benimserler”
- Genel olarak kendi üyelerini eşit ve egemen olarak kabul ederler.
- Uluslararası örgütler faaliyetlerini gerçekleştirecek organlara sahiptirler.
- Uluslararası örgütler çoğu zaman bir genel merkeze sahiptirler (Dedeoğlu, 2011, s. 17-18).

Uluslararası örgütler, faaliyetlerini ve bu faaliyet alanlarını genişletmek amacıyla çalışmalar yürütürler. Bu çalışmaların kabul merci olarak genellikle hükümet yetkilileri, yerel otoriteler, siyaset dışı aktörler, medya ve göç uzmanlarıdır. Kendilerini bu otoriteler bağlamında meşru kılmaya çalışan bu örgütler savlarını geçerli kıldıktan sonra etki alanlarını genişletirler (Korneev, 2018, s. 1677-1678). Bu örgütler göçün yönetilmesinde faaliyet gösteren çeşitli yerel ve küresel aktörler ile işbirlikleri kurarak ortaklıklar yapmayı hedeflerler. Türkiye’de IOM’un BMMYK, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) gibi küresel kuruluşlarla ortak çalışmaları bulunmaktadır. Tabi bunun yanında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, bakanlıklar, yerel otoriteler ve sivil toplum kuruluşları ile yürüttüğü çalışmalarda mevcuttur. Uluslararası örgütlerin var olma sebeplerinin temelinde kullanmış oldukları stratejilerin ana amacı diğer kuruluşlar ve yerel otoriteler ile işbirliği yaparak bilgi üretmektedir (Korneev, 2018, s. 1680). Türkiye’de göç alanında faaliyet gösteren uluslararası örgütlere baktığımızda şu şekilde sıralanabilir:

-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1966 yılında ABD'nin Newyork şehrinde kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluğun ortadan kaldırılması ve eşitsizliklerin ve dışlanmanın azaltılması için çalışmaktadır. Ayrıca ülkelere sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için politikalar, liderlik becerileri, ortaklık yetenekleri geliştirme ve kurumsal kapasite inşa etme konularında yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu kuruluşun tarihine ve çalışma alanlarına baktığımızda; dünyada yoksulluğun azaltılması ve toplumdaki gelir eşitsizliğinin azaltılması amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca temel çalışma alanları:

- Sürdürülebilir kalkınma
- Demokratik yönetim ve barış inşası
- İklim ve doğal afetlerle mücadele olarak sıralanabilir.

UNDP Türkiye temsilciliği ülkemizde 50 yıldan fazla bir süredir faaliyet göstermektedir. Türkiye'de hükümetler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör de dâhil bütün paydaşlar ile işbirliği yaparak Türkiye'de yoksullukla mücadele, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi, iyi yönetim ilkelerinin etkin işleyişinin sağlanması ve cinsiyet eşitliğinin temin edilmesi konularında çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda 1986 yılından beridir yaklaşık 100 proje hayata geçirmiştir. Ülkemizin uluslararası kalkınma işbirliğinde yükselen bir konuma gelmesi ve önemli bir küresel aktör konumuna gelmesinin de etkisiyle 2011 yılında Türkiye-UNDP Ortaklık Çerçeve Anlaşması imzalanmış ve bunun sonucunda ilişkilerimiz stratejik nitelik kazanmıştır (URL-5).

7. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Uluslararası Çalışma Örgütü 1919 yılında Versailles Barış Antlaşması ile merkezi İsviçre Cenevre olmak üzere kurulmuştur. Kısaltılmış hali ILO olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dünyada toplam 187 üye ülkesi bulunmaktadır. Bu örgütün amacı, dünyada sosyal adaletin sağlanması yoluyla kalıcı bir barış ortamı oluşturmaktır. II. Dünya Savaşı esnasında Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin işlevini yitirmiş olmasına rağmen bu örgüt varlığını devam ettirmiştir. Türkiye 1927 yılında ILO konferanslarına gözlemci göndermiş 1932 yılında ise tam üye olarak katılım göstermiştir. ILO sözleşme ve alınan kararları ülkelerin çalışma hayatları ile ilgili oluşturulan mevzuatlara temel oluşturmuştur. Türkiye'de de İş Kanunu, Deniz İş Kanunu, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası ve yönetmelikler bu doğrultuda şekillenmiştir. Türkiye ve ILO

işbirliği, 1960'lı yıllarda İşçi Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü ile Yakın ve Ortadoğu Çalışma Enstitüsü'nün kuruluşunda ILO'nun verdiği destek ve 1992 yılında başlatılan çocuk işçiliğine karşı faaliyetler ile devam etmiştir. Günümüzde ise ILO'NUN Türkiye ile Suriyeli sığınmacıların çalışma piyasasına entegrasyonu, kayıt dışı istihdam, aktif işgücü piyasası politikaları, tekstil eğitimi, denetim ve sertifikasyon, kadın istihdamı gibi daha küçük çaplı programları da bulunmakta olup, ülkemizde bir ülke ofisi ile temsil edilmektedir. Türkiye, ILO yönetim kurulunda 2014-2017 yıllarında asil üye olarak; 2017-2020 döneminde ise yardımcı üye olarak temsil edilmiştir (URL-6).

8. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından kurulmuştur. Bu örgütün temel amaçları, mülteci konumunda olan insanları koruma altına almak, bu doğrultuda uluslararası faaliyetler düzenlemek, göç ile ilgili çalışmalara liderlik yapmak, dünya genelindeki mülteci sorunlarını çözmekle yetkili örgüttür. Bu örgütün asıl amacı mülteci haklarını korumak ve refahlarını savunmaktır. Türkiye konumu itibarıyla göç alan bir ülkedir. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı neticesinde binlerce Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Türkiye arasında ilişkiler bu dönemde biraz daha artış göstermiştir. Türkiye'de yaşayan mülteciler hususunda BMMYK ve Türkiye işbirliği yaparak mültecilerin daha rahat bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri yönünde çalışmalar ve ortak projeler üretmektedirler (URL-7).

9. Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

Uluslararası Göç Örgütü kısaltması IOM (*International Organization for Migration*) acil durumlarda ihtiyacı olanlara yardım, mültecilerin farklı bir ülkeye yerleştirilmesi, yine gönüllü olarak geri dönüşlere destek vermek, göçmenlerin sağlığı, para desteği ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. 1951 yılında merkezi İsviçrenin Cenevre şehri olan örgüt, ilk olarak *Intergovernmental Committee for European Migration* (ICEM) ismiyle II. Dünya Savaşından etkilenen insanlara yardım etmek amacıyla kurulmuş sonrasında isim değiştirerek bugünkü halini almıştır. IOM toplamda 173 üye devletten meydana gelmektedir. IOM, 2016 yılında tam olarak Birleşmiş Milletler çatısı altına girmiştir. Birleşmiş Milletler Göç Ajansı ismi ile de anılmaktadır (Çetin, 2022, s. 227).

IOM Birleşmiş Milletler Göç Kuruluşu Türkiye ofisi Körfez Savaşından sonra 1991 yılında açılmıştır. IOM'nin Türkiye Cumhuriyeti'yle ortaklığı 2004 yılının Kasım ayında IOM'ye üye statüsü verilmesiyle resmileşmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun

hazırlanmasının yanı sıra İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılında kurulmasının desteklenmesi de dâhil olmak IOM ile Türkiye arasındaki ortaklık o tarihten bugüne devam etmiştir (Çetin, 2022, s. 222) Bugün Türkiye'deki misyon 31. faaliyet yılında, göç konusunun tüm yönlerini ele alarak hükümetin göçü yönetme kapasitesini desteklemekte ve geliştirmektedir. Başlangıçta dikkatini 1990'larda Iraklı mültecilerin yeniden yerleştirilmesine odaklayan IOM Türkiye, daha sonra 2011 yılında Van'daki yıkıcı depreme müdahale ile çalışmalarını acil müdahale programlarını içerecek şekilde genişletmiştir. Misyonun acil müdahale programları Suriye krizi ve Akdeniz krizinin başlamasıyla 2012 ve 2015'ten bu yana hızla büyümeye devam etmiştir. IOM, kriz sırasında göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamadaki rolünün yanı sıra, misyon göçmen yardım programları, işgücü entegrasyonu ve göç yönetimi, göç ve sınır yönetimi ve araştırmaları ve göç hareketleri ile ilgili veri toplama da dâhil olmak üzere Türkiye Hükümeti ile göçün daha uzun vadeli etkisini ele almak için yakın iş birliği içinde çalışmaktadır. IOM Türkiye Bölge Ofisi'nin kapsamı yeniden yerleştirme programı kültürel oryantasyon, tıbbi kontroller ve üçüncü ülkelere uçuş düzenlemeleri yoluyla mültecileri yurtdışında yeniden yerleştirme sürecinde de önemli bir rol oynayacak şekilde büyümüştür. Türkiye'de 25 yılı aşkın operasyonel tecrübeye sahip olan misyon şu anda küresel anlamda en büyüklerinden biridir ve Ankara'daki merkez ofisi ile İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve İzmir'deki alt ofislerinde ülke genelinde 1200 üzerinde çalışanı bulunmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü, 100'den fazla ülkede faaliyet gösteren ve göç yönetimini iyileştirmek için 175 üye devleti destekleyen, herkes için insancıl ve sistemli göçü teşvik eden önde gelen hükümetler arası bir kuruluştur. 2019'da IOM, 23 milyonu hareket halinde(ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, göçmenler ve mülteciler) ve 7 milyonu ev sahibi topluluk üyesi olmak üzere 30 milyon kişiye destek sağladı. IOM, herkes için insancıl ve sistemli göçü teşvik etmeye kendini adanmıştır. Bunu hükümetlere ve göçmenlere hizmet sunarak ve tavsiye vererek sağlar. IOM, göçün sistemli ve insancıl yönetiminin sağlanmasına yardımcı olmak, göç konularında uluslararası iş birliğini teşvik etmek, göç sorunlarına pratik çözümlerin getirilmesine yardımcı olmak, göçmen, mülteci, yerinden edilmiş kişi ve ihtiyaç sahibi diğer kişilere insani yardım sağlamak için çalışır. IOM Tüzüğü, göç ile ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma arasındaki bağlantının yanı sıra kişilerin serbest dolaşımı hakkını açıkça kabul etmektedir. IOM, göç yönetiminin dört geniş alanında çalışır: göç ve kalkınma, göçün kolaylaştırılması, göçün düzenlenmesi ve zorunlu göçün ele alınması. Kesişen faaliyetler arasında uluslararası göç hukukunun desteklenmesi, politika tartışması ve rehberliği, göçmen haklarının korunması, göç sağlığı ve göçün cinsiyet boyutu yer almaktadır (Çetin, 2022, s. 235; URL-8).

10. Uluslararası Kuruluşların Göç Politikaları ve Suriyeli Göçüne Yönelik Eylem Planları

Uluslararası kuruluşların Suriye göç krizi gibi göç krizlerini ele almadaki rolü, güvenliği sağlamaya ve kitlesel göçün yarattığı zorlukları yönetmeye yönelik küresel çabaların önemli bir yönüdür. Bu kuruluşlar, göç akışlarını yönetmek için etkili stratejiler geliştirmek amacıyla çeşitli kamu kurumları ve diğer uluslararası kuruluşlar arasındaki çabaları koordine etmekten sorumludur (Bozkaya ve Kıncal, 2018, s. 117). Suriye göç krizi bağlamında, uluslararası kuruluşların Suriye'den Avrupa'ya kitlesel göçün yol açtığı güvenlik kaygılarını ele almak için ilgili paydaşlarla iş birliği yapması gerekmektedir. Bu iş birliği, göç krizlerini etkili bir şekilde önlemek ve yönetmek için tasarlanmış politika ve stratejilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını içermektedir (Keskin ve Yanarışık, 2021, s. 62-63).

Uluslararası kuruluşlar, Suriye göç krizi gibi göç krizlerini ele almak için bir dizi politika ve strateji kullanmaktadır. Böyle bir stratejiye örnek olarak Suriye krizinden kaynaklanan göç dalgasına yönelik geliştirilen ve üç temel adıma odaklanan eylem planı verilebilir (Uzan ve Akgül, 2022, s. 216). Bu adımlar şunları içerir:

- Güvenlik tehditleri ve ekonomik zorluklar gibi Suriye'den kitlesel göçün temel nedenlerinin ele alınması
- Düzensiz göçü, ticaret anlaşmalarını ve kalkınma politikalarını ele almaya yönelik önlemler de dahil olmak üzere, göç akışlarını yönetmeye yönelik politika ve stratejiler geliştirmek
- Göç krizine birleşik ve etkili bir müdahalenin sağlanması için ilgili kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi (Bozkaya ve Kıncal, 2018, s. 110).

Bu stratejiler, göç krizlerinin yol açtığı güvenlik endişelerini ve diğer zorlukları azaltmanın yanı sıra, etkilenen ülke ve bölgelerin uzun vadeli istikrarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Keskin ve Yanarışık, 2021, s. 65).

Uluslararası kuruluşların Suriye göç krizi gibi göç krizlerini ele almadaki etkinliği, ilgili paydaşlarla iş birliği yapma ve etkili politika ve stratejiler uygulama becerileri de dahil olmak üzere çeşitli faktörler aracılığıyla değerlendirilebilir. Örneğin, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Suriye göç krizine yanıt olarak Türkiye'nin göç yönetimi politikalarını ve uygulamalarını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu plan, Suriye'den kitlesel göçün yarattığı zorluklara yönelik stratejiler geliştirmek ve uygulamak için Türk yetkililerle yakın çalışmayı

içermektedir. Ayrıca, uluslararası kuruluşlar ile diğer paydaşlar arasında ağların ve bağların varlığı, uluslararası göç yönetimi çabalarının devamlılığının sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır. Uluslararası kuruluşlar ile çeşitli aktörler arasındaki iş birliğini ve iş birliğini teşvik ederek, etkili göç yönetimine ve krizlerin önlenmesine katkıda bulunabilir, sonuçta güvenlik kaygılarını ve göç krizlerinin yol açtığı diğer zorlukları ele alabilirler (Keskin ve Yanarışık, 2021, s. 68).

Sonuç ve Öneriler

Uluslararası kuruluşlar ve devletler uluslararası anlaşmalar, politikalar, özellikle Suriye göç krizi bağlamında, göç sorunlarının ele alınmasında ve önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) uluslararası göçün yönetilmesinde yer alan kilit küresel kuruluşlar olmuştur. Kapsamlı göç politikaları geliştirmek ve uygulamak için hükümetler, hükümetlerarası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. Bu politikaların ana odak alanlarından bazıları şunlardır:

- Göçmenlerin refahının ve güvenliğinin sağlanması
- Göçmenlerin ev sahibi toplumlara sosyal ve ekonomik entegrasyonunun teşvik edilmesi
- Hükümetlerin göçü etkili bir şekilde yönetme kapasitesinin güçlendirilmesi

Bu kapsamda Suriye göç krizi durumunda, uluslararası kuruluşlar ve üçüncü ülkeler, yerinden edilmiş Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onların ev sahibi ülkelere entegrasyonunu kolaylaştırmak için işbirliği yapmaktadırlar (Ertan ve Ertan, 2017, s. 31-33).

Uluslararası kuruluşların ve hükümetlerin ortak çabalarına rağmen, göç politikaları ve anlaşmalarının uygulanmasında çok sayıda zorlukla karşılaşmaktadır. Bu zorluklardan biri, bireylerin güvenlik, ekonomik ve sosyal faktörler de dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle göç etmesi nedeniyle göçün karmaşıklığıdır. Suriye göç krizi örneğinde, tüm Suriyeli göçmenlerin ülkelerini yalnızca güvenlik endişeleri nedeniyle terk etmediğini de kabul etmek önemlidir. Ayrıca Avrupa Birliği (AB), hem iç hem de dış politikada güvenliğe odaklanan ortak bir göç politikası geliştirmiş; ancak bu politika, aday ülkelere uygulanan dışsallaştırma ve koşulluluk nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Bu zorluklar, göçmenlerin farklı ihtiyaçları ve koşulları dikkate alınarak, göç yönetimine yönelik daha kapsamlı ve esnek yaklaşımlara olan ihtiyacı da ortaya koymaktadır (Bozkaya ve Kıncal, 2018, s. 92). Bu örnekten de hareketle göçün evrensel

boyutta ele alınması gereklidir. Bir ülke ya da ulusun güvenliği ya da sağlığı üzerinden alınacak göç tedbirleri günü kurtarmaktan ileriye gitmeyecektir.

Gelecekteki göç krizlerini etkili bir şekilde ele almak ve önlemek için, göç yönetimine ilişkin ileriye dönük beklentiler ve öneriler geliştirmek önemlidir. Suriye göç deneyimi, göçü yönetmeye yönelik yasal düzenlemelere katkı sağlayan ve siyaset bilimine ışık tutan bir süreci teşvik etmiştir. Göç ve göçleri önlemek üzerine herkesin kabul edebileceği iyileştirmeye yönelik temel öneriler şunları içerir:

- Kapsamlı göç politikaları ve uygulamaları geliştirmek için uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve diğer paydaşlar arasındaki iş birliğinin artırılması
- Mevcut stratejilerin zayıf olduğu tespit edildiğinden, düzensiz göçü önlemeye yönelik hükümet stratejilerinin güçlendirilmesi
- Zorunlu göçe yol açan nedenler ve göçün ev sahibi ülkelerdeki sosyoekonomik hayata etkileri konusunda daha fazla araştırma yapılması Uluslararası kuruluşlar ve hükümetler bu tavsiyeleri dikkate alarak göçü daha iyi yönetebilir ve gelecekteki krizleri önlemeye yönelik çalışabilirler (Ertan ve Ertan, 2017, s. 33). Bu sayede yaşanmakta olan ya da yaşanması muhtemel göçler üzerine hem insani önlemler alınabilir hem de olası kitlesel göçlerin önüne geçilebilir. Alınacak kararlar evrensel çerçevede düşünüleceği için göçe sebep olan olumsuz durumlar bu sayede tespit edilerek yerinde çözüm önerileri ve uygulanabilir politikalar oluşturulabilir.

Kaynaklar

Aslan, G. G., ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1602-1632.

Berker, A. (2018). Suriyeli Sığınmacı Göçün Ekonomik Etkilerinin Algılanışı. *İktisat ve Toplum*, (95).

Bimay, M., ve Çetin, E. (2023). Entegrasyon Sürecinde Göçmen Aile Yapısında Yaşanan Değişimler: Batman'daki Suriyeliler Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 1019-1935.

Bozkaya, Ö., ve Kınal, A. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 90-126.

Bozkurt, K. (2018). Suriye iç savaşı: Savaşın yarattığı mültecilik akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne yansımaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1), 57-70.

Buz, S., ve Uslu, B. (2019). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Bireylerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı: Toplumla Sosyal Hizmet Saha Örneği. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences/Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1).

Çetin, E. (2022). Türkiye'de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün Rolü ve Etkisi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 2(26), 221-241.

Çetiner, S. (2020). Uluslararası Toplumun Kitlesele Göçlere Tepkisi ve Uluslararası Göç Yönetimi: Suriye Krizi Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(46), 653-672.

Çetiner, S., ve Günay, E. (2021). Uluslararası Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(47), 1-21.

Dedeoğlu, B. (2011). Uluslararası örgütlerin farklı sınıflandırılma biçimleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49, 15-30.

Delioğlu, M., ve Kalaycı, İ. (2022). Antakya'ya göç eden Suriye Türklerinin perspektifinden göç ve göçmenlik üzerine nitel bir araştırma. *ANASAY*, 6(20), 239-270. <https://doi.org/10.33404/anasay.1099146>

Dindarık, N., ve Fidan, Y. (2020). Türkiye'de mültecilerin yaşadıkları bölgelere yönelik insani yardım lojistiği: Kızılay örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 135-154.

Ertan, K. A., ve Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.

İlgıt, A., ve Çetiner, Ö. (2019). Suriye Krizi Döneminde Avrupa'ya Yönelik Göçlerin Güvenikleştirilmesi: Avrupa Birliği Kurumlarının Söylemleri Kapsamında Bir İnceleme. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 493-533.

ILO. (2017). Global estimates of child labour: Results and trends, 2012-2016. *International Labour Organization; International Institute for Labour Studies*.

Işık, E. (2019). *Mülteci ruh sağlığı ve göç aşamaları arasındaki ilişkide yaşam alanı bağlamının etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.

Işık, E. ve Ertuğrul, F. (2022). Mülteci Ruh Sağlığında Güncel Yaklaşımlar. *Sağlık Bilimlerinde Değer*, 12(1), 180-187.

Kalaycı, İ. (2016). Savaşın mazlum ve mağdurları: Hatay'daki Suriyeli çocuklar. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk* (ss. 1007-1018), O. Köse (ed.), Canik Belediyesi Yayınları.

Kalaycı, İ. (2018). *Ortadoğu'dan Türkiye'ye yapılan göçler 1923-2000*, Lambert Academic Publishing.

Kalaycı, İ. (2021). Historical origins of migrations of the 20th century Middle East. *International migration researches in the geography, society and culture axis* (ss. 79-94), A. Karadağ N. Karakaş ve A. Atilla (ed.), Ege University Publications.

Karakaya, H. (2020). Türkiye'de Göç ve Etkileri. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-130.

Kaypak, Ş., ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.

Kaypak, Ş., ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.

Keely, C. (2001). Replacement Migration: the wave of the future?. *International Migration*, 39(6), 103-110.

Keskin, İ. F., ve Yanarışık, O. (2021). Suriye göç krizi hakkında güvenlik endişeleri: Türkiye ve AB ülkeleri karşılaştırması. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 23(1), 54-70.

Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 392-431.

Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 392-431.

Koca, M. ve Özkan, Z. (2023). Entegrasyon Paradoksu Çerçevesinde Suriyelilerin ve Iraklıların Geri Dönme veya Gelişmiş Batı Ülkelerine Göç Etme Niyetleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 208-225.

Kolutedek M., ve A. V. Savaşgür, (2023). Hatay'dan Orta Doğu Ülkelerine Giden İşçiler Üzerine Bir Değerlendirme, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 2023 22(1) 176-188.

Konya, S., ve Kabaklarlı, E. (2023). Göçün Ekonomik Büyümeye Etkileri: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 26(1), 20-34.

Korneev, O. (2018). Self-legitimation through knowledge production partnerships: International Organization for Migration in Central Asia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (10), 1673–1690.

Kuzgun, Meral. (2023). Osmanlı'nın talihsiz mensupları: Din, siyaset ve savaş üçgeninde Osmanlı'da Müslüman Türk kadını. *Savaş-Göç-Kadın Cumhuriyet'in 100. Yılına Armağan*, (ss.159-180), Ö. Faruk İncili ve M. Kuzgun (ed.), Kriter Yayınevi.

Kuzgun, Meral. (2020). Ortadoğu'daki Global Kriz: Süveyş 1956 (ss. 397- 416), *Türk Kültürüne Hizmet: Öğr. Gör. Sadiddin Öztürk'e Armağan*, İ. Kalaycı ve G. Kalmış (ed.), Gazi Kitabevi.

Kuzgun, Meral. (2015). Arap Birliğini Sağlama Sürecinde Bir Dönüm Noktası: Albay Cemal Abdülnasır Dönemi, *Dünden Bugüne Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu*. M. Öztürk ve E. Çakar (ed.), Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 27., (ss. 281-320.

Mahia, R., Arce, R., Koç, A. A. ve Bölük, G., (2020). “The Short and Long-term Impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: A Simulation Approach”, *Turkish Studies*, 21(5): 661-683.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye’ye etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 114-140.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli mülteciler krizinin Türkiye’ye etkileri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 114-140.

Pehlivan, U., ve Karaatlı, B. (2020). Kavramsal, kuramsal ve hukuki bağlamda mülteci girişimciliği: Türkiye’deki Suriyeli mülteci girişimciliğinin analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 15-41.

Pirinççi, F. (2018). Suriye'ye komşu ülkelerin Suriyeli mültecilere yönelik politikaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 5(2), 39-60.

Salmaşur, Y. E., ve Şahin, B. E. (2020). Suriye İç Savaşı Sonrası Yaşanan Göç Hareketliliğinin Türkiye Demografik Yapısına Yansıması. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 85-103.

Sarı, A. A. (2022). Mültecilerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Minör Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 631-642.

Shiko, M. (2021). Suriyeli sığınmacıların, Türk toplumu ile entegrasyon sürecinde yaşadıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 39-58.

Şen, H. (2020). *Zorunlu göçle Türkiye'ye gelen Suriyelilerin entegrasyonu: İstanbul ili örneği*. (Doktora Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Tahiroğlu, M. (2022). Göç Politikaları: Türkiye'deki Mülteciler ve 2023 Seçimleri. *Heinrich-Böll-Stiftung (Blog)(Blog)*, 2022.

Tunç, A. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam akademi dergisi*, 2(2), 29-63.

URL-1, <https://umhd.org.tr/page/hangi-ulkede-ne-kadar-multeci-var/341>. (Erişim, 10.10.2023).

URL-2, Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli>. (Erişim, 10.10.2023).

URL-3, https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm. (Erişim, 20.11.2023).

URL-4, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/suriyelileri-geri-gondermek-kolay-mi/>. (Erişim, 20.11.2023).

URL-5, https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-kalkinma-programi-_undp_.tr.mfa. (Erişim, 12.09.2023).

URL-6, <https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-calisma-orgutu.tr.mfa>. (Erişim, 09.10.2023).

URL-7, <https://www.unhcr.org/tr/>. (Erişim, 09.10.2023).

URL-8, <https://turkiye.iom.int/tr/biz-kimiz>. (Erişim, 11.10.2023).

Uzan, Y. ve Akgöl, D. (2022). Türkiye'nin Göçmen Kaçakçılığı ile Mücadelesi ve Suriyeli Düzensiz Göçmenler Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 201-222.

BİBLİYOMETRİK YAKLAŞIMLA KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLER KONUSUNUN ANALİZİ*

Nagihan ERSOY*
İsmail EKMEKÇİ**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 11/08/2023; Düzeltme/Revised: 22/11/2023

Kabul/Accepted: 24/11/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Ersoy, N. ve Ekmekçi, İ. (2023). Bibliyometrik Yaklaşımla Kömürlü Termik Santraller Konusunun Analizi. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 136-151. <https://doi.org/10.58853/dumad.1341119>

Özet

Kömürlü termik santraller enerjinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir bileşendir. Bu bağlamda kömürlü termik santrallerle ilgili yapılan çalışmaların analizi ciddi derecede önem kazanmaktadır. Bu durumda en çok atıf alan kömürlü termik santraller konusunda 100 makalenin bibliyometrik analizi ile literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Bibliyometrik analiz, araştırma alanındaki yazarlar, anahtar kelimeler, dergiler, kurumlar ve ülkeler bilimsel etkisini ve popülerliğini ölçmek için önemli bir araç olmasının yanı sıra, araştırma alanında gelecekteki çalışmalar için potansiyel yönleri belirlemek içinde kullanılabilir. Bibliyometrik analiz, araştırmaları planlamak, kömürlü termik santraller alanındaki trendleri belirlemek ve alan içindeki önemli çalışmalara odaklanmayı sağlar. Bibliyometrik araştırmaların en temel belirleyicisi ilgili literatürü temsil eden verilerin kalitesidir. İlgili veri tabanını doğru seçmek ve arama kriterlerini belirlemek önemlidir. Bibliyometrik araştırmalar için veri setleri sağlayan birçok veri tabanı vardır. Web of Science (WoS), dünyanın en eski ve en yaygın kullanılan veri tabanıdır.

Bu amaçla Web of Science veri tabanında kömürlü termik santraller ile ilgili yapılan aramada 2450 adet makale bulundu. Bu makalelerden en çok atıf alan ilk 100 makale seçilerek bu veri seti bibliyometrik analiz için VOSviewer Programı ile analiz edilmiş ve önerilerle birlikte yorumlar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Enerji, Kömürlü Termik Santraller

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

* Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, (e-posta: nagihanersoy89@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-9807-9786).

** Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, (e-posta: İsmail.ekmekci@gmail.com, **ORCID ID:**0000-0002-2247-2549)

Abstract

Coal-fired thermal power plants are a critical component in terms of energy sustainability. In this context, the analysis of the studies conducted on coal-fired thermal power plants is gaining serious importance. In this case, it is aimed to contribute to the literature by bibliometric analysis of 100 articles on the most cited coal-fired thermal power plants. Bibliometric analysis is an important tool for measuring the scientific influence and popularity of authors, keywords, journals, institutions and countries in the field of research, as well as determining potential directions for future research in the field of research. Bibliometric analysis allows you to plan research, determine trends in the field of coal-fired thermal power plants and focus on important studies in the field. The most basic determinant of bibliometric researches is the quality of the data representing the relevant literature. It is important to choose the appropriate database correctly and Decipher the search criteria. There are many databases that provide data sets for bibliometric research. The Web of Science (WoS) is the oldest and most widely used database in the world.

For this purpose, 2450 articles were found in the Web of Science database during the search about coal-fired thermal power plants. The first 100 articles that received the most citations from these articles were selected and this data set was analyzed with the VOSviewer Program for bibliometric analysis and comments along with suggestions were presented.

Keywords: Bibliometric Analysis , Coal Fired Power Plants, Energy

Giriş

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) gibi kuruluşlar, 2030 yılına kadar yeni kömürlü termik santrallere onay verilmemesi ve mevcut olanlardan vazgeçilmesi gerektiğini bildiriyor (IEA, 2022). Küresel enerjinin öncelikli gündem maddeleri yeşil enerji dönüşümü ve sıfır karbon hedefi, küresel virüs salgını (pandemi) Kovid-19 ve Rusya-Ukrayna Savaşı, ana ve sonraki etkilerine bağlı olarak bugün enerji arz güvenliği gündemin ilk sıralarında yer alıyor. Kömüre dayalı termik santrallerin dünya enerji kompozisyonundaki yerini koruyacağı görülüyor. Kömür yakıtlı termik santrallerin genel durumunu incelemek, mevcut bilgileri toplamak, kategorize etmek ve eksiklikleri tespit etmek için bibliyometrik analiz yapmak önemlidir.

Bibliyometrik analiz makro odaklıdır ve çalışma alanının dinamiklerini ve yapısını ortaya koyar. Ülkemizde bibliyometrik alanda yapılan çalışmaların sayısı artmasına rağmen uluslararası literatürle karşılaştırıldığında ülkemizdeki bibliyometrik analizlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Günümüzde bilimsel bilgi katlanarak artmaktadır. Araştırmacıların geçmişte olduğundan daha fazla araştırma ve çalışmaya bakması gerekiyor. Araştırmacıların geleneksel literatür araştırmalarıyla gelişmeleri takip edebilmeleri kolay değildir. Bu anlamda bibliyometrik analiz, araştırmacıların araştırma alanının tamamını görebilmeleri açısından önemli faydalar sağlamaktadır. Bibliyometrik analiz, araştırmanın başlangıcında gerekli olan

verilere en az çaba ile kısa sürede ulaşmasını sağlar (Block ve Fisch, 2020). Araştırma alanının öncü çalışmaları, alanı yönlendiren yazar ve kurumlar arasındaki ilişkileri gösterir (Zupic ve Cater, 2015). Bibliyometrik analiz kömürlü termik santraller alanında güncel durumlarını biçimsel ve nicel veri elde etmede kullanılan bizden önce ne yapıldığını görselleştirerek bize bilgi veren analiz metodudur. Bibliyometrik analiz alan yazınına yönelik röntgenini çeker, bilimsel verileri, istatistiksel bilgileri ön plana çıkararak önemli ölçüde boşlukları tespit eder.

Atıf analizi, bir akademik çalışmanın başka çalışmalar tarafından ne sıklıkta atıf yapıldığını inceleyen bir yöntemdir. Atıf analizi ile kömür santralleri alanında en etkili çalışmalar, yazarlar, dergiler, kurumlar ve ülkeler okumadan ve araştırmadan önce hızlıca belirlenebilir. Birden çok yazar aynı yayın için ortak-yazar olarak listeleniyorsa, bu yazarların iş birliği yaptıkları açıktır (Ponomariov ve Boardman, 2016). Bu çalışmalarda yazarlar ve atıf ilişkilerine dayanan bir ağ oluşturulur. Bu ağlar incelendiğinde kümeler birbirinden farklı yoğunlukta ve kümeler arası yüksek etkileşimler aynı renklerle görülmektedir. Kümelerin büyüklüğü ile atıf yapılan makale sayısı doğru orantılıdır. Kümelerin büyüklüğü arttıkça atıf sayısı ve etkileşim artmaktadır. Bibliyometrik araştırmalarda ağ analizi ile ağ haritalarına yer açılmaktadır (Benckendorff ve Zehrer, 2013; Pilkington ve Meredith, 2009; Tang vd., 2016).

1. Çalışmanın Yöntemi ve Veri Kaynakları

Web of Science veri tabanında kömüre dayalı termik santraller ile ilgili yapılan aramada 2450 adet makale bulundu. Analizleri yapılacak en çok atıf alan ilk 100 makalenin veri seti VOSviewer' a yüklendikten sonra araştırma amacına uygun ortak yazar, ortak kelime, atıf, kaynakça eşleşmesi ve ortak atıf analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır.

2. Bulgular

2.1. Genel Bulgular

Atıf analizi, bir çalışmanın bilimsel etkisini ve popülerliğini ölçmek için önemli bir araç olmasının yanı sıra, araştırma alanında gelecekteki çalışmalar için potansiyel yönleri belirlemek içinde kullanılabilir. Atıf analizi, araştırmaları planlamak, kömürlü termik santraller alanındaki trendleri belirlemek ve alan içindeki önemli çalışmalara odaklanmayı sağlar.

Bu çalışmada, kömürlü termik santrallerle ilgili makalelerden en çok atıf alan ilk 100 makale seçildi. Bu makalelerden 200'ün üzerinde atıf alanların son dört yıldaki atıf sayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kömürlü termik santraller konusunda 200’ün üzerinde atıf alan ilk 100 makalenin son dört yıldaki atıf sayısı

Makale adı	Yazar adı	Yayın Yılı	2020	2021	2022	2023	Toplam atıf sayısı
Ash-related issues during biomass combustion: Alkali-induced slagging, silicate melt-induced slagging (ash fusion), agglomeration, corrosion, ash utilization, and related countermeasures	Yanqing vd.	2016	117	132	91	49	604
CO(2) capture from power plants. Part I. A parametric study of the technical-performance based on monoethanolamine	Abu-Zahra vd.	2007	29	38	20	10	567
Progress and trends in CO2 capture/separation technologies: A review	Mondal vd.	2012	72	73	70	30	566
Fly ash-based geopolymer: clean production, properties and applications	Zhuang vd.	2016	82	101	114	29	472

CO ₂ capture from power plants - Part II. A parametric study of the economical performance based on mono-ethanolamine	Abu-Zahra vd.	2007	24	35	29	13	439
Advances in high permeability polymeric membrane materials for CO ₂ separations	Du vd.	2012	31	44	22	15	400
Aqueous piperazine as the new standard for CO ₂ capture technology	Rochelle vd.	2011	32	33	28	12	358
Trace-elements from combustion and gasification of coal - an equilibrium approach	Frandsen vd.	1994	15	17	15	4	299
Fossil fuel decarbonization technology for mitigating global warming	Steinberg vd.	1999	22	24	13	11	263
Strength, storage, and combustion characteristics of densified lignocellulosic biomass produced via torrefaction and hydrothermal carbonization	Kambo vd.	2014	31	46	41	7	262

Atmospheric emissions and pollution from the coal-fired thermal power plants in India	Guttikunda vd.	2014	37	44	35	13	257
Potential fly-ash utilization in agriculture: A global review	Basu vd.	2009	48	25	29	10	250
Porous covalent electron-rich organonitridic frameworks as highly selective sorbents for methane and carbon dioxide	Mohanty vd.	2011	17	17	11	3	241
An investigation of the grindability of two torrefied energy crops	Bridgeman vd.	2010	28	21	7	5	238
Trend and characteristics of atmospheric emissions of Hg, As, and Se from coal combustion in China, 1980-2007	Tian vd.	2010	18	31	24	7	236
Effect of co-combustion of biomass on emissions in pulverized fuel furnaces	Spliethoff vd.	1998	11	11	8	2	224
Reclamation and revegetation of fly ash disposal sites - Challenges and research needs	Haynes vd.	2009	24	16	18	4	219

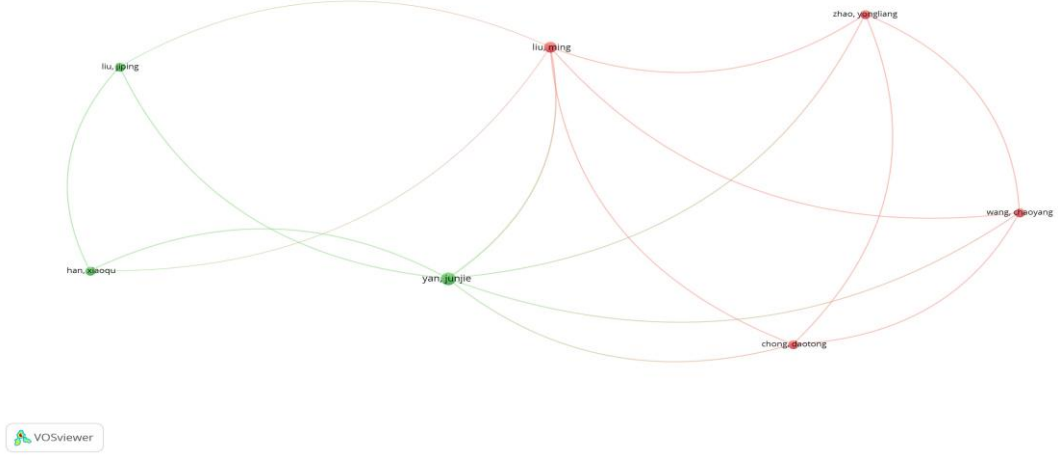
Mesoporous Alumina-Supported Amines as Potential Steam-Stable Adsorbents for Capturing CO ₂ from Simulated Flue Gas and Ambient Air	Chaikittisilp vd.	2011	22	15	24	7	209
Conceptual study of a high efficiency coal-fired power plant with CO ₂ capture using a supercritical CO ₂ Brayton cycle	Le Moullec	2013	36	25	29	110	205
Fly ash for soil amelioration: A review on the influence of ash blending with inorganic and organic amendments	Ram and Masto	2014	23	32	25	8	204

Tablo 1 incelendiğinde en çok atıf alan çalışmanın biyokütle yanması sırasında atık kütle ilgili cüruf, aglomerasyon, korozyon, kül kullanımı ve ilgili sorunlara karşı önlemler konusunda olduğu görülmektedir. Küresel ısınmaya karşı sera gazı emisyonlarının önemi konusu ardından kömürlü termik santrallerde CO₂ yakalama ve depolama teknolojilerinin konuları gelmektedir.

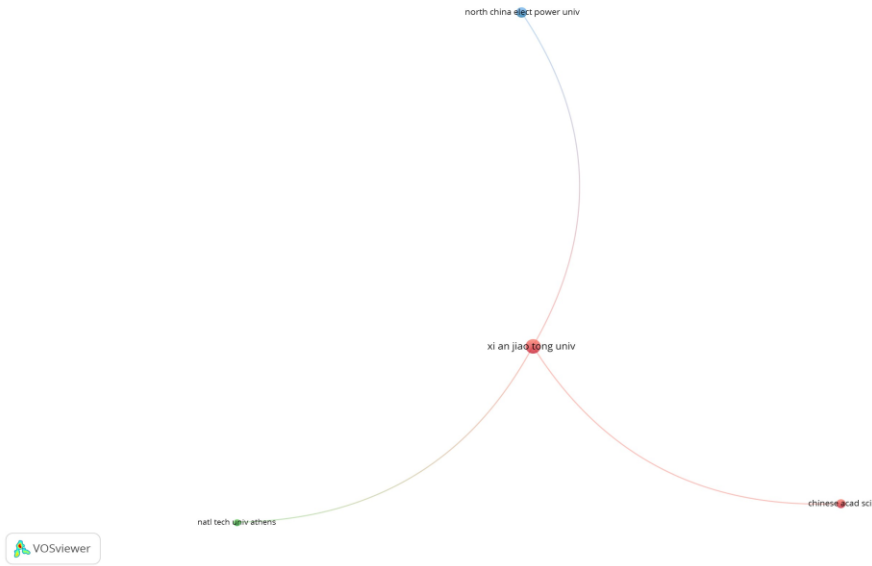
2.2. Ortak Yazar Analizi ile İlgili Bulgular

Ortak yazar analizinde, veri setindeki ortak çalışma yürüten yazarları, yazarların kurumları ve yazarların ülkeleri arasındaki iş birliği ağları sunulmuştur. Çalışmada en az 2 makaleye sahip yazarlar dahil edilmiştir. Şekil 1’de ortak yazar analizi yazarlık ilişkisi ağ haritası verilmiştir. Şekil 2’de ortak yazarların kurumlarla ilişkisi ağ haritası verilmiştir. Şekil

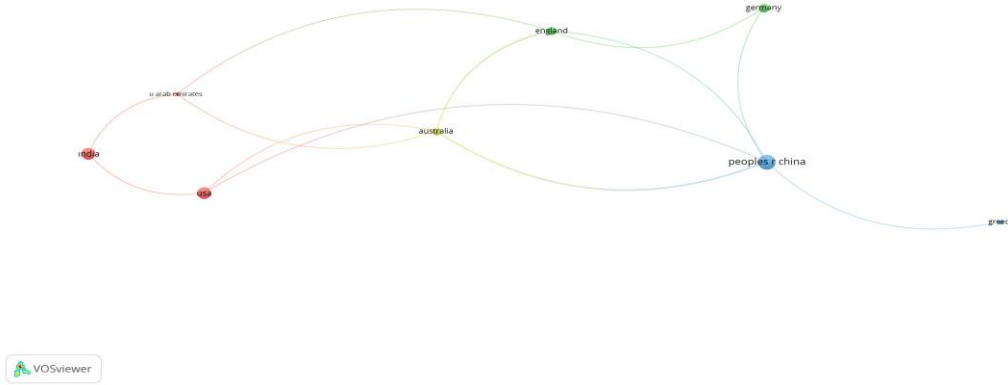
3'te ortak yazar analizi ülkeler ilişkisi ağ haritası verilmiştir. Bu bağlamda ülkeler olarak Amerika, Çin ve Hindistan'da yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ülkeler en fazla kömürlü termik santrale sahip ülkelerdir.

Şekil 1. Ortak yazar analizi yazarlık ilişkisi ağ haritası

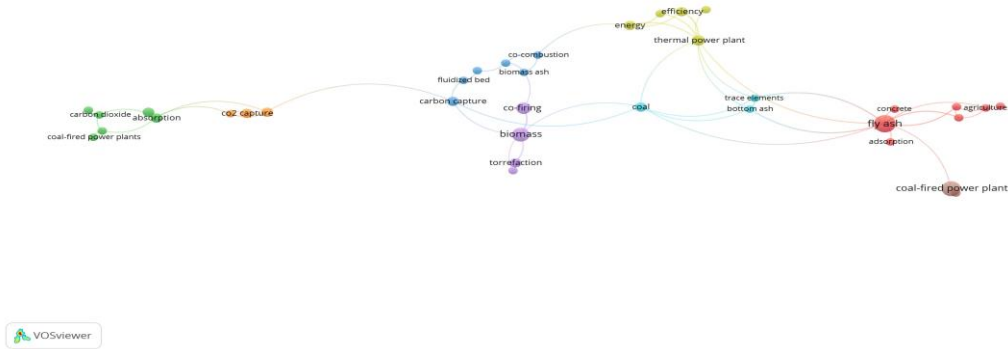
Şekil 2. Ortak yazar analizi kurumlar ilişkisi ağ haritası

Şekil 3. Ortak yazar analizi ülkeler ilişkisi ağ haritası

2.3. Ortak Kelime Analizi ile İlgili Bulgular

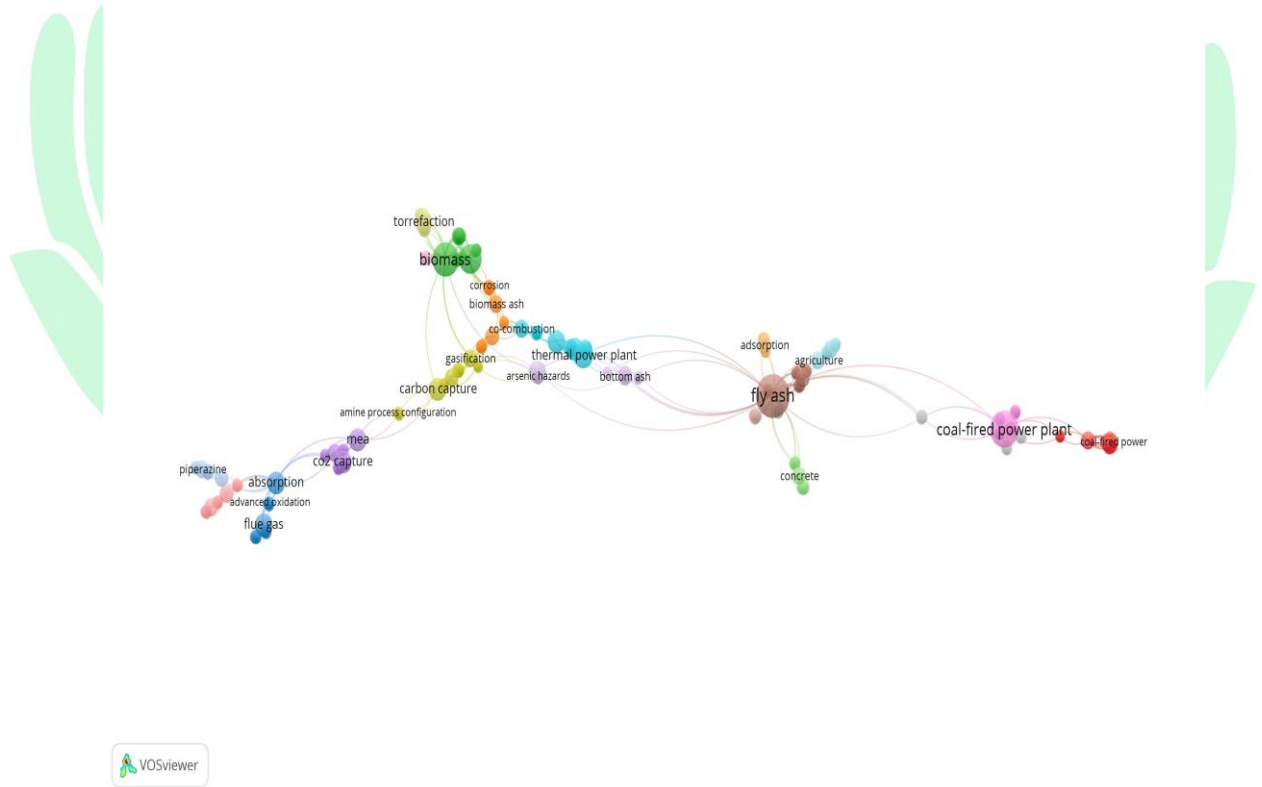
Ortak kelime analizi kömürlü termik santraller ile ilgili çalışmaların başlık, anahtar kelime, özetlerinde geçen kelimelerin sıklığı ve bunlar arasındaki ilişki ağını göstermektedir. Ortak kelime analizinin bibliyografik verilere dayalı olarak, çalışmaların anahtar kelimeleri üzerinden yapılır. Makalede yer alan anahtar kelimeleri iyi seçip yerli yerinde kullanmak çok önemlidir (Zang vd.,2016). Bu çalışmada, en az 2 kez kullanılan ve en az 5 kez kullanılan anahtar kelimeler dahil edilerek belirlenmiştir (Şekil 4, 5). Ayrıca en çok atıf alan 100 çalışmada kullanılan 334 anahtar kelimenin yoğunluğu bir arada gösterilmiştir (Şekil 6). En çok tekrarlanan anahtar kelimeler coal-fired power plant, fly ash, biomass,co-firing olarak görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 4. Ortak iki kez tekrarlanan anahtar kelimeler ağ haritası

Şekil 5. Ortak beş kez tekrarlanan anahtar kelimeler ağ haritası

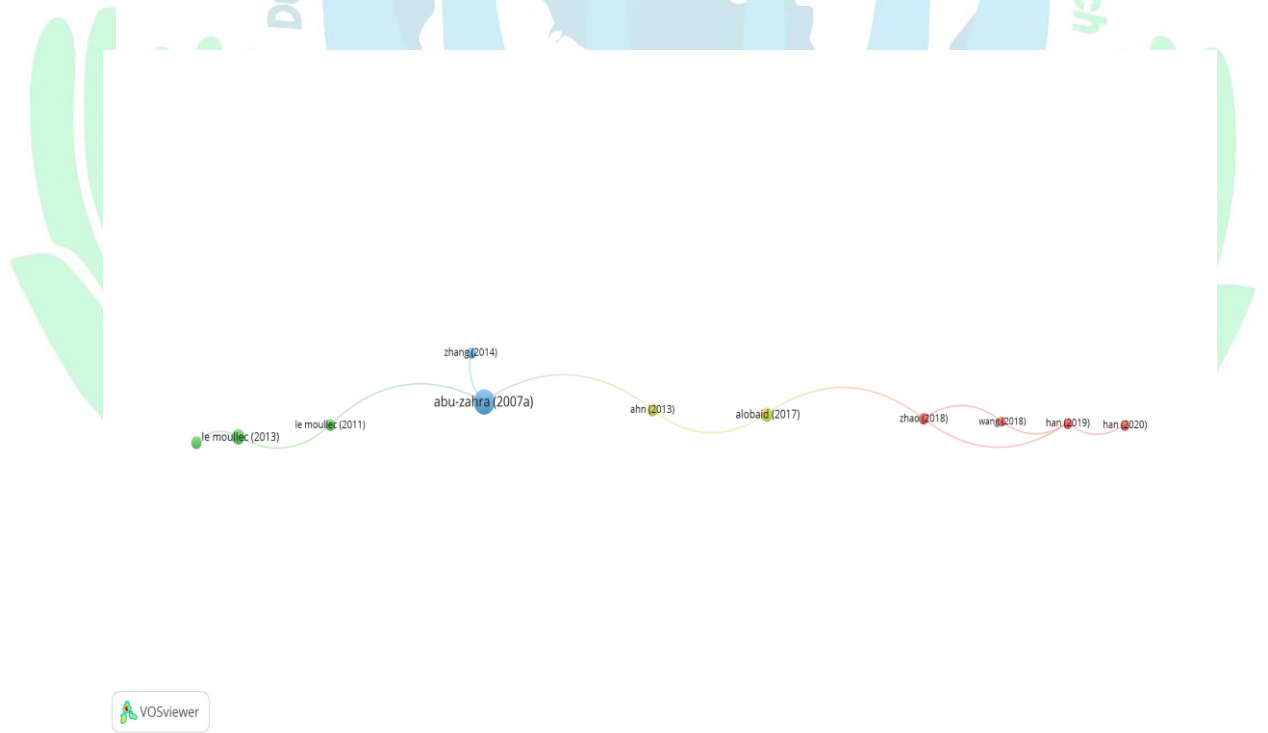
Şekil 6. En çok atıf alan ilk 100 makalenin ortak anahtar kelime ağ haritası

2.4. Atıf Analizi ile İlgili Bulgular

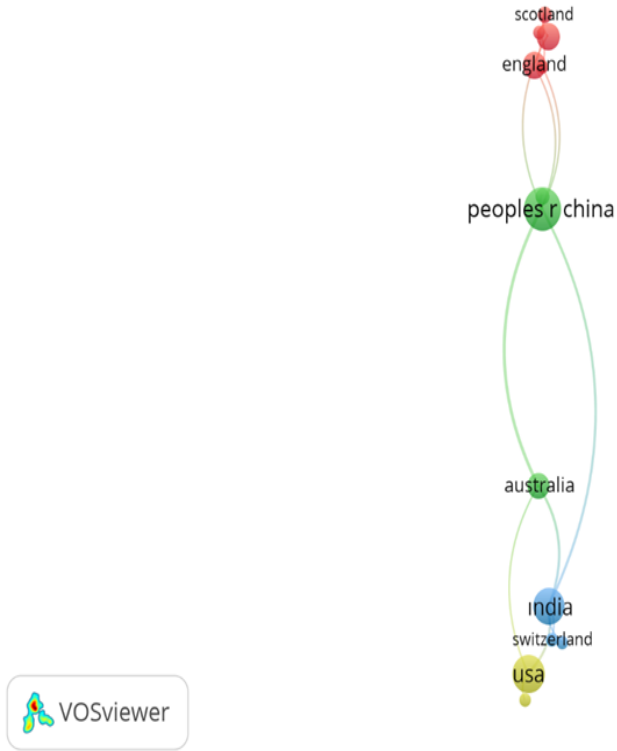
Atıf analizi, çalışmaların etki gücü ve diğer araştırmacıların kaynak olarak ne kadar çok gösterilmesi ile ilişkilidir (Osca-Lluch vd., 2009). Atıf analizinin literatürde iki amaçla kullanıldığı bilinmektedir.

- Veri olarak indirilen çalışmaların atıf analizi
- Veri olarak indirilen çalışmaların kaynakçalarının atıf analizi

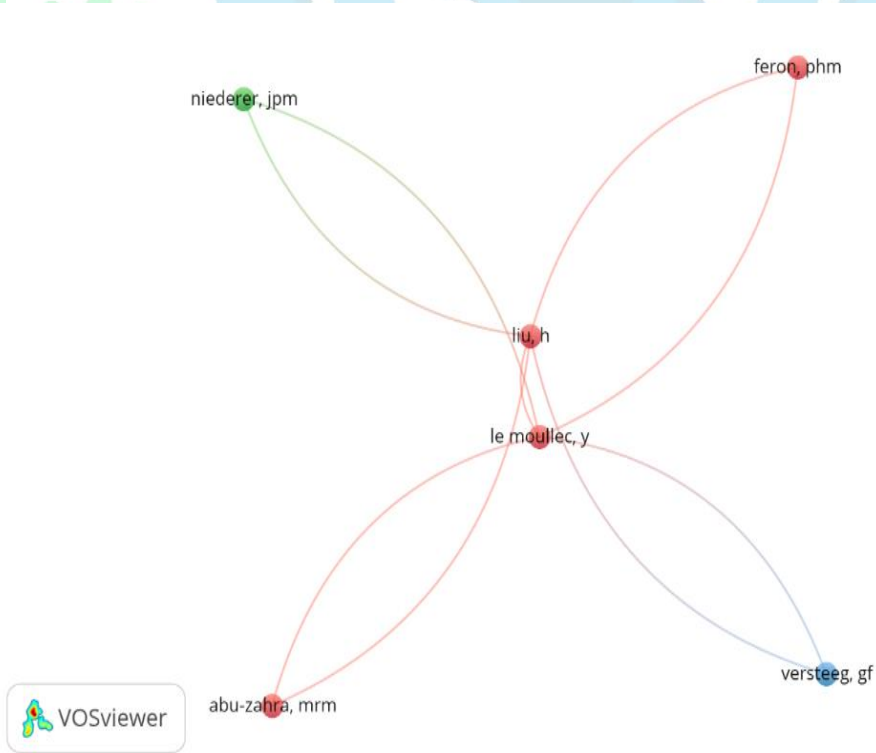
VOSviewer, atıf analizini veri setindeki çalışmalar üzerinden yapmaktadır. Her bir ögenin çalışma ve atıf sayıları üzerinden performanslarının ölçüldüğü bir yaklaşım sunmaktadır. Ancak atıf bilgisi, indirilen veri setindeki makalelere sadece Web of Science'ta yayınlanan makaleler tarafından yapılan atıf sayısını gösterir. Makalelerin atıf sayıları etkilerinin ölçümünde önemli bir göstergedir. Atıf sayısına ulaşabilmek için makalenin yayınlanması ve bilimsel olarak fark edilerek atıflar alması, uzun soluklu bir süreç gerektirmektedir. Bilimsel makale dikkat çektikçe atıf sayısı artmaktadır. Şekil 7'de çalışmalarla ilişkili atıf analizi ağ haritası gösterilmiştir. Atıf sayısı, makalenin yarattığı etkiyi ölçmede kullanılan en önemli ölçümlerden biridir. Ülkelere ilişkin atıf analizi yoğunluğu gösterilmiştir (Şekil 8). Şekil 9'da yazarlarla ilişkili atıf analizi ağ haritası gösterilmiştir.

Şekil 7. Çalışmalarla ilişkili atıf analizi ağ haritası

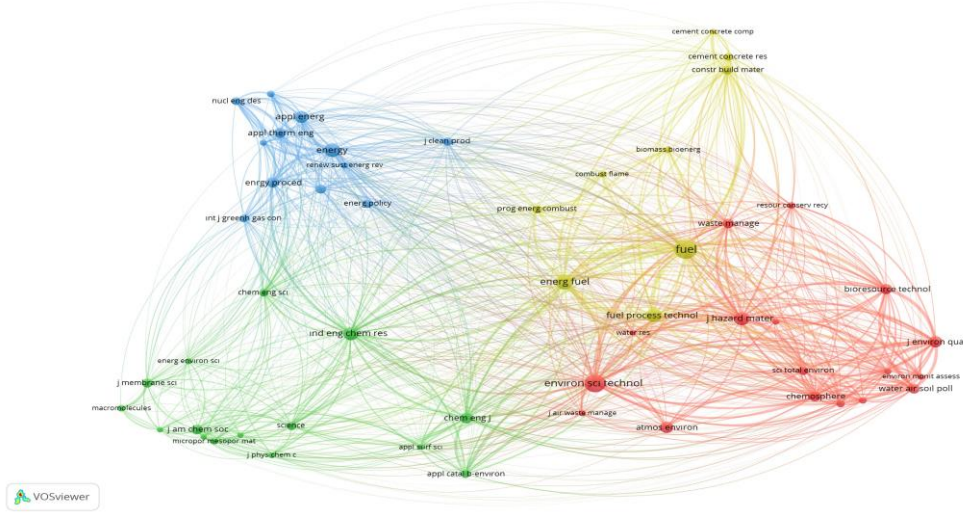
Şekil 8. Ülkelerle ilişkili atıf analizi ağ haritası

Şekil 9. Yazarlarla ilişkili atıf analizi ağ haritası

2.5. Ortak Atıf Analizi ile İlgili Bulgular

Ortak atıf analizi iki çalışmanın (yazar, dergi) birlikte alıntılanma sıklığını ölçmektedir(Şekil 10).

Şekil 10. Kömürlü termik santraller konusunda en çok atıf alan ilk 100 makalenin ortak atıf analizi ağ haritası

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, bibliyometrik analiz tekniği ile kömürlü termik santraller konusundaki makaleler incelenmiş ve en çok atıf alan ilk 100 makale analiz edilmiştir. Bibliyometrik analiz modern bir analiz türü olup, kömürlü termik santraller konusunda önemli olan çalışmaların atıf sayıları, yazar, yayınlandıkları ülke, dergi hakkında detaylı bilgiye ulaşılmasını sağlar. Bu bağlamda bibliyometrik analiz, araştırmacıların çalıştıkları kömürlü termik santraller konusunda nitelikli çalışmalara hızlı ve kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlayarak araştırmacıların bakış açısının gelişimine katkıda bulunur.

Bu çalışmada temel amaç, kömürlü termik santraller alanındaki eğilimi incelemek ve araştırmacılara kısa sürede ve kolaylıkla erişim sağlamaktır. Bu bağlamda, kömürlü termik santraller ile ilgili literatüre yol gösteren ve Web of Science (WOS) veri tabanında kapsamlı bir bibliyometrik analiz en çok atıf alan bilimsel çalışmaları görselleştirmek için uygulanmıştır. En yüksek atıf alan 100 çalışmanın ortak yazar analizi, anahtar kelime analizi, atıf analizi ve ortak atıf analizi altında yazar, kurum, ülke vb. gibi çeşitli yönleri ile ilişkisi analiz edilmiştir. Xi An Jiao Tong Üniversitesinin en çok atıf alan 100 makale içinde, 8 makale ve 1448 atıf ile kömürlü termik santraller üzerinde ciddi etkisi olduğu belirlenmiştir. En fazla çalışma yapan yazar 4 makale ve 431 atıf ile Yan, Junjie olarak tespit edilmiştir. Kömürlü termik santraller ile ilgili

en çok atıf alan 100 makale incelendiğinde, Çin 25 çalışma ile lider durumda gözükmemektedir. Bunu Amerika 16, Hindistan 15 çalışma ile takip etmektedir. Bu sonuç kömürlü termik santrallere en fazla sahip ilk üç ülkenin Çin, Hindistan ve Amerika olması ile örtüştüğünü göstermektedir. Türkiye'nin ise sadece 3 makalesi vardır. En çok kullanılan anahtar kelimelere bakıldığında fly ash birinci, coal fired thermal power plant ikinci ve biomass üçüncüdür.

Bibliyometrik analiz yöntemi son zamanlarda büyük bir popülerlik kazanmasına rağmen kömürlü termik santraller konusunda yapılmış ilk bibliyometrik analiz çalışmalarından biridir. Kömürlü termik santraller ile ilgili bibliyometrik analizler seneler içinde yapılan araştırmalara ciddi katkıları belirleyebilmekte ve birçok araştırmadaki bilimsel gelişimi öne çıkartmaktadır. Kömürlü termik santraller ile ilgili literatürü araştırmak isteyen araştırmacılara geniş bir bakış açısı sağlaması ile yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Abu-Zahra, M. R., Schneiders, L. H., Niederer, J. P., Feron, P. H., & Versteeg, G. F. (2007). CO₂ capture from power plants: Part I. A parametric study of the technical performance based on monoethanolamine. *International Journal of Greenhouse gas control*, 1(1), 37-46.

Abu-Zahra, M. R., Niederer, J. P., Feron, P. H., & Versteeg, G. F. (2007). CO₂ capture from power plants: Part II. A parametric study of the economical performance based on monoethanolamine. *International journal of greenhouse gas control*, 1(2), 135-142.

Basu, M., Pande, M., Bhadoria, P. B. S., & Mahapatra, S. C. (2009). Potential fly-ash utilization in agriculture: a global review. *Progress in Natural Science*, 19(10), 1173-1186.

Benckendorff, P., & Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.

Block, J. H., & Fisch, C. (2020). Eight tips and questions for your bibliographic study in business and management research. *Management Review Quarterly*, 70, 307-312.

Bridgeman, T. G., Jones, J. M., Williams, A., & Waldron, D. J. (2010). An investigation of the grindability of two torrefied energy crops. *Fuel*, 89(12), 3911-3918.

Chaikittisilp, W., Kim, H. J., & Jones, C. W. (2011). Mesoporous alumina-supported amines as potential steam-stable adsorbents for capturing CO₂ from simulated flue gas and ambient air. *Energy & Fuels*, 25(11), 5528-5537.

Du, N., Park, H. B., Dal-Cin, M. M., & Guiver, M. D. (2012). Advances in high permeability polymeric membrane materials for CO₂ separations. *Energy & Environmental Science*, 5(6), 7306-7322.

Frandsen, F., Dam-Johansen, K., & Rasmussen, P. (1994). Trace elements from combustion and gasification of coal—an equilibrium approach. *Progress in energy and combustion science*, 20(2), 115-138.

Guttikunda, S. K., & Jawahar, P. (2014). Atmospheric emissions and pollution from the coal-fired thermal power plants in India. *Atmospheric Environment*, 92, 449-460.

Haynes, R. J. (2009). Reclamation and revegetation of fly ash disposal sites—Challenges and research needs. *Journal of environmental management*, 90(1), 43-53.

International Energy Agency (IEA). (2022). IEA statistics: Overview of world energy balances, 2022. <http://www.iea.org/statistics>.

Kambo, H. S., & Dutta, A. (2014). Strength, storage, and combustion characteristics of densified lignocellulosic biomass produced via torrefaction and hydrothermal carbonization. *Applied Energy*, 135, 182-191.

Le Moullec, Y. (2013). Conceptual study of a high efficiency coal-fired power plant with CO₂ capture using a supercritical CO₂ Brayton cycle. *Energy*, 49, 32-46.

Mohanty, P., Kull, L. D., & Landskron, K. (2011). Porous covalent electron-rich organonitridic frameworks as highly selective sorbents for methane and carbon dioxide. *Nature communications*, 2(1), 401.

Mondal, M. K., Balsora, H. K., & Varshney, P. (2012). Progress and trends in CO₂ capture/separation technologies: A review. *Energy*, 46(1), 431-441.

Niu, Y., & Tan, H. (2016). Ash-related issues during biomass combustion: Alkali-induced slagging, silicate melt-induced slagging (ash fusion), agglomeration, corrosion, ash utilization, and related countermeasures. *Progress in Energy and Combustion Science*, 52, 1-61.

Osca-Lluch, J., Velasco, E., López, M., & Haba, J. (2009). Co-authorship and citation networks in Spanish history of science research. *Scientometrics*, 80(2), 373-383.

Pilkington, A., & Meredith, J. (2009). The evolution of the intellectual structure of operations management—1980–2006: A citation/co-citation analysis. *Journal of operations management*, 27(3), 185-202.

Ponomariov, B., & Boardman, C. (2016). What is co-authorship? *Scientometrics*, 109, 1939-1963.

Ram, L. C., & Masto, R. E. (2014). Fly ash for soil amelioration: a review on the influence of ash blending with inorganic and organic amendments. *Earth-Science Reviews*, 128, 52-74.

Rochelle, G., Chen, E., Freeman, S., Van Wagener, D., Xu, Q., & Voice, A. (2011). Aqueous piperazine as the new standard for CO₂ capture technology. *Chemical engineering journal*, 171(3), 725-733.

Spliethoff, H., & Hein, K. R. G. (1998). Effect of co-combustion of biomass on emissions in pulverized fuel furnaces. *Fuel processing technology*, 54(1-3), 189-205.

Steinberg, M. (1999). Fossil fuel decarbonization technology for mitigating global warming. *International Journal of Hydrogen Energy*, 24(8), 771-777.

Tang, K. Y., Wang, C. Y., Chang, H. Y., Chen, S., Lo, H. C., & Tsai, C. C. (2016). The intellectual structure of metacognitive scaffolding in science education: A co-citation network analysis. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 14, 249-262.

Tian, H. Z., Wang, Y., Xue, Z. G., Cheng, K., Qu, Y. P., Chai, F. H., & Hao, J. M. (2010). Trend and characteristics of atmospheric emissions of Hg, As, and Se from coal combustion in China, 1980–2007. *Atmospheric Chemistry and Physics*, 10(23), 11905-11919.

Zhang, J., Yu, Q., Zheng, F., Long, C., Lu, Z., & Duan, Z. (2016). Comparing keywords plus of WOS and author keywords: A case study of patient adherence research. *Journal of the association for information science and technology*, 67(4), 967-972.

Zhuang, X. Y., Chen, L., Komarneni, S., Zhou, C. H., Tong, D. S., Yang, H. M., ... & Wang, H. (2016). Fly ash-based geopolymer: clean production, properties and applications. *Journal of Cleaner Production*, 125, 253-267.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational research methods*, 18(3), 429-472.

KÖMÜRLÜ TERMİK SANTRALLERDE İŞ KAZALARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA*

Nagihan ERSOY*
Nuri BİNGÖL**
İsmail EKMEKÇİ***

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 26/03/2023; Düzeltme/Revised: 06/10/2023

Kabul/Accepted: 08/10/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Ersoy, N., Bingöl, N. ve Ekmekçi, İ. (2023). Kömürlü Termik Santrallerde İş Kazaları Üzerine Bir Çalışma. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 152-170. <https://doi.org/10.58853/dumad.1271329>

Özet

Enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynakların kullanımı artırılrsa bile, sürekliliğin ve güvenilirliğin sağlanması için kömürlü termik santrallerin bulunması zorunludur. Dünyada ve ülkemizde iş kazaları ciddi bir sorun olarak enerji sektörünü etkilemektedir. Enerjinin kesintisiz devam etmesi için gerekli önlemlerin alınması önem kazanmıştır. İş kazaları çalışanların yaşamını yitirmesine, uzuv kaybına ve ciddi ekonomik kayıpların meydana gelmesine neden olmaktadır. İş kazaları, dünyanın ortak problemi olmakla birlikte, gerekli önleyici önlemlerin alınmasıyla problem olmaktan çıkartılabilir. Bu çalışmada X kömürlü termik santralde 2018-2021 yılları arasında meydana gelen 110 kaza raporu incelenmiş ve istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Son dört yılda meydana gelen kazalar ayrıntılı bir şekilde çalışmada araştırılmış ve bu kazaların kömürlü termik santrallerde İSG (İş sağlığı ve güvenliği) açısından önemli kazalar olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak; Literatürdeki yöntemler sadece bir işyeri için, yüksek uzmanlık gerektiren uzun süreli gözlemler yoluyla İSG performansını ölçmektedir. Kömürlü termik santraller için yapmış olduğumuz çok kriterli karar verme yöntemleri ile İSG performans ölçüm modeli ile iş kazası detaylı analiz sonuçlarının uyumlu olduğu tespit edilmiştir. X kömürlü termik santrali geliştirmiş olduğumuz İSG performans modeli ile mevcut durum pratik

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma “Etik Kurul İznî” gerektirmeyen bir çalışmadır.

* Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, (e-posta: nagihanersoy89@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-9807-9786).

** Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, (e-posta: nuri.bingol@uskudar.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-6208-7277).

*** Prof. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, (e-posta: İsmail.ekmekci@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-2247-2549)

ve hızlı bir şekilde kazalar olmadan önce analiz edildiğinden, proaktif olarak önleyici ve düzenetici önlemler alınması ile iş kazalarının önlenmesini mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Kazaları, İş Sağlığı ve Güvenliği, İSG Performansı, Enerji Sektörü, Kömür Yakıtlı Termik Santralleri

Abstract

Even if the use of renewable energy sources in energy production is increased, it is imperative to have coal-fired power plants to ensure continuity and reliability. Occupational accidents affect the energy sector as a serious problem in the world and in our country. It has become important to take the necessary measures for the uninterrupted continuation of energy. Occupational accidents cause death of employees, loss of limbs and serious economic losses. Although occupational accidents are a common problem in the world, they can be removed from being a problem by taking the necessary preventive measures. In this study, 110 accident reports that occurred in X coal-fired power plant between the years 2018-2021 were examined and analyzed statistically. The accidents that have occurred in the last four years have been investigated in detail in the study and it has been seen that these accidents are important accidents in terms of OHS in coal power plants.

In conclusion; The methods in the literature only measure OHS performance for one workplace, through long-term observations that require highly specialized. With the multi-criteria decision-making methods we have made for coal-fired thermal power plants, It has been determined that the multi-criteria decision-making methods we have done for coal-fired power plants and the OHS performance measurement model are compatible with the results of the detailed analysis of the occupational accident. With the OHS performance model that I have developed, X coal power plant makes it possible to prevent occupational accidents by proactively taking preventive and corrective measures when the current situation is analyzed practically and quickly before accidents occur.

Keywords: Occupational Accidents, Occupational Health and Safety, OHS Performance Energy Sector, Coal-Fired Thermal Power Plants

Giriş

İş kazaları çalışanın işyerinde veya işin yürütümü esnasında aniden oluşan çalışanın yaşamını yitirmesine veya bedenini ya da ruhen engelli durumuna getiren olaydır. İş kazaları sadece kazaya uğrayan çalışana değil beraberinde işveren ile çalışanın yakınlarına ve topluma da yük olmaktadır. Kaza sonucunda geçici- sürekli iş göremezlik veya ölüm gerçekleşebilmektedir. Bu durumda çalışana sağlık yardımlarıyla beraber maddi yardımlar yapılmakta ve tazminatlar ödenmektedir. Çalışan ve işverenler açısından iş kazalarının sonuçları birlikte değerlendirildiğinde ciddi sorunlar doğurduğu görülmektedir. İş kazalarının önlenmesi için proaktif önlemler alınmalı ve denetimler yapılarak kontrol mekanizmaları geliştirilmelidir (Ceylan,2011).

Ülkemizde iş kazaları tarihi süreç içerisinde, İSG alanında yapılan teknolojik yatırımlar, yasal düzenlemeler, akademik ve bilimsel çalışma yapan kurumların, devletin, sanayicinin, çalışanların görevlerini yerine getirmede yetersiz kaldığını göstermektedir. Meydana gelen bu

iş kazaların çoğunun nedeni daha önce gerçekleşmiş iş kazalarından ders çıkarılmamasıdır. Kazaların analiz edilmesi ve önleyici tedbirlerle güvenli çalışma ortamları oluşturulabilir (Horozoğlu,2017).

İş kazaları ciddi derecede üzerinde durularak ve etkin önleyici tedbirler alınarak azaltılabilir. Güvenli bir çalışma ortamının oluşturulması için işverenlere, çalışanlara ve ilgili kamu kurumlarına düşen görevler vardır. İşverenler, iş sağlığı ve güvenliği konusu üzerinde ciddi durmalı, kazaları önleyici tedbirleri almalı ve çalışanların eğitimine önem vermelidir. Ayrıca tespit edilen önlemlerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemelidir. Çalışanlar görevlerini yerine getirirken iş kazaları konusunda dikkatli olmalı ve üzerlerine düşen sorumlulukların bilincinde olmalıdır.

Kamu kurumları ise, iş güvenliği kültürünün yaygınlaşması ve güvenli bir çalışma ortamı sağlanması için çalışmalar yapmalıdır. Ayrıca iş güvenliği konusunda yasal mevzuata uyulup uyulmadığını denetimi de ilgili kamu kurumlarının görevleri arasındadır. İş kazalarının önlenmesi veya azaltılması için, kazaya neden olan kök nedenler araştırma ve analizlerle belirlenmelidir. İşletmelerde iyileştirme çalışmaları, önleyici hazırlık yapılması ve yapılan hazırlıkların faaliyete geçirilip geçirilmediği düzenli periyodlarla izlenmelidir. Türkiye’de genellikle görülen sorun, kazaları önlemek için belirlenen önleyici tedbirlerin uygulamada aynı ciddiyetle uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, iş güvenliğinde en önemli konu önleyici ve düzeltici tedbirlerin sürekli olarak analiz edilmesi ve tedbirlerin etkin bir şekilde faaliyete geçirilip geçirilmediğinin denetlenmesidir. İş kazaların başarılı bir şekilde önlenmesi bu sürece bağlıdır.

Yenilenebilir enerji santrallerine göre kömürlü termik santraller karmaşık sistemler olup işletilmesi ve elektrik üretimi daha zordur. Kömürlü termik santraller genel olarak işletme bünyesinde değişime uyumu kolay değildir. Ayrıca bünyelerindeki birçok ekipman ve bunların işletme kriterlerinin yakından izlenmesi müdahale edilmesi gerekmektedir. Fosil yakıtlı termik santrallerde buhar kazanlarında yakıt ve hava karışımı uygun şartlarda yakılarak yüksek basınçlı buhar elde edilir ve buhar türbine gönderilerek mekanik enerji elde edilir. Buhar türbinine bağlı jeneratör bu mekanik enerjiyi elektrik enerjisine dönüştürür. Bu tesisler ısı enerjisini elektrik enerjisine dönüştürdüklerinden enerji dönüşüm santrali denir.

TEİAŞ (Türkiye Elektrik İletim AŞ) verilerine göre, Türkiye'nin elektrik kurulu gücü 103,275GW oldu (Ekim 2022). Aynı dönemde elektrik üreten toplam santral sayısı 11.276 oldu. Kurulu güçte 3. sırada yer alan kömür santralleri enerjide dışa bağımlılığın azaltılması açısından önemli rolü vardır. EÜAŞ (Elektrik Üretim Anonim Şirketi), TEİAŞ ve TEDAŞ’ta (Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi) 2003-2011 yılları arasındaki kaza raporları incelenerek,

toplam 2478 iş kazası analiz edilmiştir. Oluşan iş kazalarının %33,80'i elektrik üretiminde, %45,36'sı elektrik iletiminde, %20,83'ü elektrik dağıtımında ölümlü ya da ciddi yaralanmalarla sonuçlanmıştır. Elektrik sektörü için en uygun çalışan profili, belirli bir düzeyde deneyimi olan, 25-40 yaş aralığındaki dikkatli ve dinamik kişilerdir. Genelde iş kazaları açısından en riskli olarak haftanın ilk ve son iş günleridir. Kaza geçirmiş çalışanların daha önceden İSG eğitimi almış yaklaşık %85'inin elektrik üretimde, %69'unun elektrik iletimde, %89'unun elektrik dağıtımında olması sonucu eğitimin yetersiz olduğunu düşündürmektedir (Ceylan,2012).

Akgök (2010) yaptığı yüksek lisans tezinde, Soma ve Tunçbilek termik santrallerinde çalışan işçilerde iş kazaları ve meslek hastalıkları görülme sıklığı ile ilişkili etmenleri saptamıştır. Soma ve Tunçbilek termik santrallerinde çalışanların 2009 haziran-ağustos ayları arasında geçirdikleri iş kazaları ve meslek hastalıkları incelenmiştir. Araştırma sonucunda anket uygulanma oranı %25.4'tür. Bulgular SPSS 16.0 istatistiksel paket programında değerlendirilmiştir. Niteliksel değerler frekans dağılımı ve yüzde, niceliksel değerler ortalama ve standart sapma olarak verilmiştir. İstatistiksel analizde ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışanların tamamının erkek, yaş ortalaması 44.6 ± 8 ve %56.9'u Teknik/Meslek lisesi mezunu olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre çalışanların %96.5'u işe başlarken sağlık raporu aldıklarını, %81.6'sı vardiya sistemi ile çalıştıklarını, %77.7'si işe başlarken iş sağlığı ve güvenliği eğitimi aldıklarını, %65.3'ü şu an çalıştıkları işten memnun olduklarını, %71.9'u işyerindeki çalışma koşullarından memnun olduklarını, %81.9'u makine koruyucusunun olduğunu, %73.0'ü ilk yardım eğitimi aldıklarını, %8.7'si işe başlarken eğitim aldıklarını, %66.7'si işveren tarafından iş ile ilgili eğitim verildiğini, %84.6'sı kişisel koruyucu kullandıklarını, %33.7'si iş kazası riski için eğitim aldıklarını, %3.2'sinin meslek hastalığı tanısı aldığını ve %6'sı iş kazası geçirdiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak termik santral işçilerinin iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri aldıkları ve işçilerin büyük bölümünün bir iş kazası veya meslek hastalığı geçirmediği tespit edilmiştir (Akgök, 2010).

Kasap (2011) yaptığı çalışmada, madencilikte iş kazalarının nasıl işlenebileceğini araştırmıştır. Türkiye Taşkömürü İşletmesi'nde 1987-2006 yılları arasında veri zarflama analizi uygulanılarak incelenen kazaların üretim verimliliğini etkilediği belirlenmiştir. Bu analizden elde edilen sonuçlar, genel teknik verimliliğin, özellikle 1992'deki felaketin bir sonucu olarak, %69.7 kadar düştüğü ve iş kazalarının üretim verimliliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu görülmüştür. En büyük teknik verimsizlik derecesinin, en fazla iş kazasının kaydedildiği 1992 ile 2000 yılları arasındaki dönemde ve en büyük iş kazası şiddetinin 1987 ile 1993 yılları arasında olduğu tespit edilmiştir. Kurumlar arasında öne çıkan ve işçi sağlığı ve güvenliğine

büyük önem veren, 1993 yılından sonra verimlilik puanlarında artış kaydedilmiştir (Kasap, 2011).

Ahmad ve arkadaşları (2016) yaptıkları çalışmada, Malezya'da bulunan iki kömürlü termik santrallerde meydana gelen iş kazalarının HIRARC (Tehlike Tanımlama, Risk Kontrol ve Risk Değerlendirme) sürecine bağlı olarak incelemişlerdir. İş kazası verilerini nicel yöntem ile analiz etmişlerdir. Bulgulardan yola çıkarak iş kazalarının önlenmesi için kontrol önlemleri önermişlerdir (Ahmad vd., 2016).

Diao ve Ghorbani (2018) yaptıkları çalışmada, termik santrallerde belirlenen insan faktörlerini ve bu faktörlerin neden olduğu üretim riskleri ile ilişkili yönetim yöntemlerini araştırmışlardır. Çin'deki dört kömürlü termik santral yöneticileri ile 18 yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirmişlerdir. Yöneticilerden örnekler vermeleri istenmiş ve bu örnekleri yöneticilerin yanıtlarını daha iyi anlamak için kullanmışlardır. Bu çalışma çoklu vaka çalışmasıdır. Bu nedenle aynı şirketteki farklı düzeylerdeki yöneticiler tarafından kullanılan yöntemleri değil, aynı zamanda farklı şirketlerden aynı düzeydeki yöneticilerin kullandığı yöntemleri de anlamlandırmış ve karşılaştırmıştır. Nedensel ağ analizi ve arıza ağacı analizi uygulamışlardır. Çeşitli üretim birimlerinde insan faktörlerinden kaynaklanan üretim risklerini sınıflandırmışlardır. Ayrıca üretim risklerine neden olan insan faktörlerinin özellikleri ve kaynaklarını analiz etmişlerdir. Yönetim yöntemlerinin uygunluğunu farklı şirketlerden gelen yöneticiler ile farklı düzeydeki yöneticilere insan faktörleri ile ilişkili üretim risklerini analiz etmiş ve değerlendirmişlerdir (Diao ve Ghorbani, 2018).

Narine (2019) yaptığı doktora tezinde, enerji sektöründe karşılaşılan zorlukları anlamak ve çalışanların ve yönetimin iş kazaları proaktif bir yöntem olan Bolman ve Deal 4 kare modeli ile önlemesi üzerinde çalışmıştır. Bolman ve Deal 4 kare modeli, ABD'deki enerji sektöründeki ölümcül ve ciddi işyeri kazalarını proaktif bir şekilde önlemek için çalışanların ve liderlerin birlikte nasıl çalışabileceğini kanıtlamıştır (Narine, 2019).

Kömürlü termik santraller için iş kazası ve meslek hastalığına sebep olabilecek birçok risk potansiyeli mevcuttur. Bunun sonucu termik santrallerde elektrik üretim sürecinde iş sağlığı ve güvenliğine ciddi önem verilmelidir. Enerji sektöründe risklerin yüksek ve çok olması, bu sektörlerde güvenlik kültür seviyesinin önemine yönelik çalışmalar artırılmalıdır (Ersoy, Bingöl ve Ekmekçi, 2022).

Kömür bantları ve kömür park sahası, santralin bütün servislerindeki kablolar, kömür depolama ve konveyörlerde kömür taşıma, transformatörler, değirmenler, kazanlar iş güvenliği

açısından öncelikli olduğu görülmüştür. Ersoy ve arkadaşları yaptıkları çalışmalarda risklerin önceliklendirildiğinde patlama, yangın ve elektrik olduğunu görmüşlerdir. Enerji sektöründe karşılaşılan riskler ve alınması gereken önlemler konusunda bilgilendirmişlerdir. Kömürlü termik santrallerde bakım çalışmaları esnasında, insan hataları nedeni ile ciddi iş kazalarının olduğu vurgulanmıştır. İnsan hatasının önde gelen sebepleri dikkatsizlik, deneyimsizlik, vardiyalı çalışma, aydınlatma, havalandırma, bakım kültürü, zaman baskısı olarak bulmuşlardır. İnceledikleri çalışmalarda yüksekte çalışma, basınç altında montaj ve çalışma sırasındaki ciddi güvenlik ve sağlık durumlarını önemli faaliyetler olarak vurgulamışlardır. Termik santrallerde performansı sürekli iyileştirme ve alınacak güvenlik önlemlerini açıklamışlardır (Ersoy, Bingöl ve Ekmekçi, 2022).

Mevcut sistemin ölçülmeden ve analiz edilmeden iyileştirilmesi mümkün değildir. İSG alanında yapılan mevzuat ve teknik düzenlemelerinin İSG performansına etkisinin ölçülmesi önemli bir sorundur. Mevcut kömürlü termik santrallerin durumunun analiz edilmesi, İSG alanında eksikliklerin ortaya çıkarılması ve uygulanabilecek çözüm yollarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Kömürlü termik santrallerin İSG performansı ölçülmeli ve mevcut duruma göre önleyici ve düzeltici faaliyetler uygulanmalıdır. Literatürde kömürle çalışan santraller için ülke bazında çalışmalar yetersiz ve sınırlı bulunmaktadır. Bu alandaki doktora çalışması sırasında geliştirilen kapsamlı kömürlü termik santrallerde İSG performans ölçüm modeli ile proaktif olarak iş kazalarının önlenebileceğini ispatlamışlardır (Ersoy, 2023). 2018 ve 2021 yılları arasındaki iş kazaları detaylı analiz edildiğinde bulunan sonuçlar ile 2023 yılında oluşturulan kömürlü termik santrallerde İSG performans modelinin doğrulanması ve iş kazası detaylı analiz sonuçlarının literatürdeki çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1. Çalışmanın Yöntemi ve Veri Kaynakları

Bu çalışma, 2018-2021 yılları arasında X Kömürlü Termik Santrali'nde meydana gelen 110 iş kazası raporunun analizine dayanmaktadır. X Kömürlü Termik Santrali, altı adet üniteden oluşan ve her bir ünite; bir buhar türbini, bir buhar türbini jeneratörü, bir kazan, bir kondenser ve bir soğutma sistemini içermektedir. Kömürlü termik santrali 9 bölüme ayırdık. Bu bölümlerde meydana gelen iş kazası oranları istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Çalışanların iş kazalarına maruz kalmalarına çalışanın yaşı, örgün eğitim düzeyi, İSG eğitimi alması, vardiyalı çalışması gibi etki eden faktörler analiz edilmiştir. İş kazalarının günlere göre dağılımı, kaza nedenselliğiyle ilgili bulgular, kazaların yaralanma türü, iş kazası geçirenlerin durumu ille ilgili parametreler istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

1.1. AHP Yöntemi

AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) ile karmaşık problemlerin çözümünde gerçekleştirilmesi gereken adımlar; kriterlerin belirlenmesi, hiyerarşik yapının oluşturulması, ikili karşılaştırma matrisleri, kriterlerin önem ağırlıkları, tutarlılık oranı ve alternatiflerin önemlerine göre sıralanmasıdır (Dinç vd., 2001). AHP yönteminde amaç kriterlerin önem ağırlıklarını bulmaktır. AHP yöntemi karmaşık problemleri, amaçların, kriterlerin, alt kriterlerin ve alternatiflerin arasındaki ilişkiyi göstererek çok seviyeli hiyerarşik bir biçimde yapılandırarak analiz eden bir modeldir.

Bu yöntemin en önemli avantajı; basitliği, uygulanabilirliği ve esnekliğidir. AHP karar vericilerin birden fazla olmasına izin verir. Uzmanların cevaplarının geometrik ortalaması alınarak kriterler değerlendirilir. Bu yöntemin en önemli dezavantajı ise, kriterlerin ve alternatiflerin analiz edilmesi uzman görüşüne bağlı olduğu için subjektiftir. İkili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması kriter ve alternatif sayısı arttıkça zorlaşır ve kesin doğru sonuca ulaşamayabilir (Uludağ ve Doğan,2016).

1.2. SWOT Analizi

SWOT (Strenght, Weakness, Opportunity, Threat) analizi, stratejik yönetim amaçlarına ulaşabilmek için kullanılan araçlardan biridir. İşletmenin her yeri ayrıntılı olarak analize tabi tutulur. GZFT (güçlü, zayıf, fırsat, tehdit) analizi olarak da bilinen bu teknik ile güçlü yönler tespit edilerek, stratejik hedefler belirlenir. Zayıf yönler ile de alınacak tedbirler belirlenir (Tamer, 2009). SWOT analizi, işletmenin bir bütün olarak mevcut durumunun analiz edilmesi ve üstün ve zayıf yönlerinin tespit edilmesidir.

İSG açısından güçlü yönleri ile kömürlü termik santrallerin neyi iyi ve doğru yaptığı, hangi alanlarda iyi olduğu belirlenir. Kömürlü temik santrallerin zayıf yönleri ile yetersiz kaldığı durumlar ve geliştirmesi gerekli olduğu faaliyetler belirlenir. Kömürlü termik santrallerin İSG performas ölçüm sonuçları SWOT analizi ile daha çok güçlü özelliklerine odaklanılarak bu özelliklerden daha fazla faydalanılması ve zayıf yönlerinin azaltılmasıdır. Bir ölçüm aracı olan SWOT analizi ise, kömürlü termik santrallerin İSG performans düzeylerini belirlerken, süreç değerlendirmede hangi kriterlerin memnun edici, hangi kriterlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğine olanak sağlamaktadır (Ersoy, 2023).

2. Bulgular

2.1. Genel Bulgular

Termik santraller gibi karmaşık sistemleri iş kazası açısından analiz edilebilmesi için bölümlere ayrılması önemlidir. Kömürlü termik santrallerinde en önemli ve en tehlikeli bölümlerinde kazaların meydana geldiği Tablo 1’de analiz sonucunda gösterilmiştir. İş kazalarının birimlere göre dağılımında kazaların ilk sırada kömür park sahası, kazan bakım servisinde ve kül cüruf bertaraf tesisinde meydana geldiği görülmektedir.

Kömür park sahası 2019 yılında %42 ile en yüksek kaza oranı görülmektedir. Kazan bakım servisinde en yüksek iş kazası oranı %42 ile 2020 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Kül cüruf bertaraf tesisinde en yüksek iş kazası oranı %20 ile 2018 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Toplam iş kazası sayısı yıllara göre bakıldığında 2018 yılında tüm birimlerde en fazla iş kazası ve 2020 yılında en az iş kazası meydana geldiği görülmektedir.

2023 yılında geliştirilen kömürlü termik santrallerde İSG performans modeli ile 9 bölümü AHP ile önceliklendirdiğimizde İSG açısından en riskli üç bölüm sırasıyla kömür park sahası, kül cüruf bertaraf tesisi ve kazan bakım servisi olarak belirlenmiştir (Ersoy,2023).

Termik santraller çok sayıda insanın ağır iş kapsamında çalıştığı yerler olması ile iş kazası açısından önemlidir. Bu bağlamda kömürlü termik santrallerde İSG performans ölçüm modeli ile 2018-2021 yılları arasında X Kömürlü Termik Santrali’nde meydana gelen 110 iş kazası raporu birimlere göre analizinin örtüştüğü görülmektedir.

Tablo 1. İş Kazalarının Birimlere Göre Dağılımı

Birimler	2018		2019		2020		2021	
	Toplam		Toplam		Toplam		Toplam	
	Kaza Sayısı	Kaza%	Kaza Sayısı	Kaza%	Kaza sayısı	Kaza%	Kaza Sayısı	Kaza%
Kömür park sahası	14	35%	11	42%	7	37%	9	36%
Kül cüruf bertaraf tesisi	8	20%	5	19%	3	16%	4	16%
Kazan bakım servisi	12	30%	9	35%	8	42%	10	40%
Türbin bakım servisi	1	2.5%			1	5%		
Ölçü kontrol								
Teknik büro								
Mekanik Atölye	4	10%	1	4%			1	4%
Yemekhane ve çay ocağı	1	2.5%					1	4%
Şirket araçları kullanımı								
Toplam	40	100%	26	100%	19	100%	25	100%

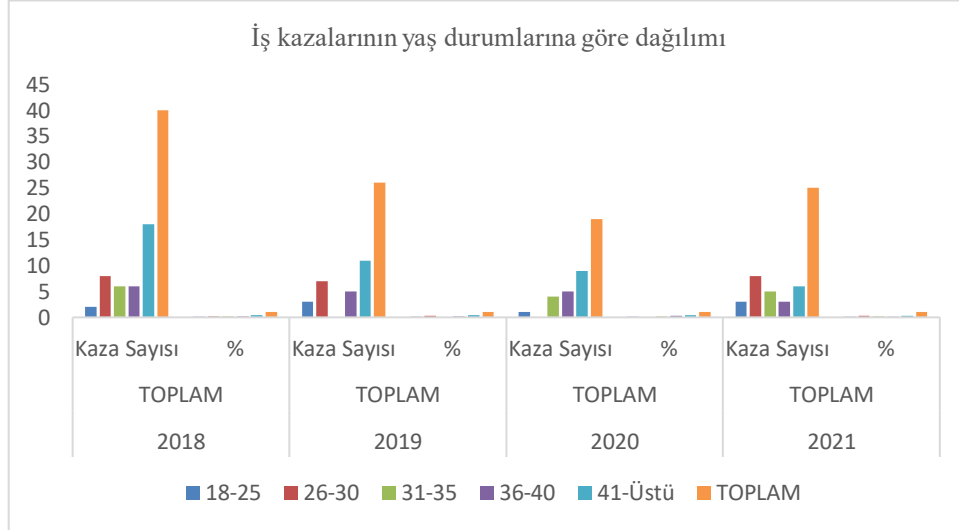
2.2. Yaşla İlgili Bulgular

Çalışanların performansları ile yaşları, kavrama ve hareket yetenekleri, çalışma dirençleri, refleksleri arasında ciddi boyutta bir ilişki vardır. İnsanların kas gücü 20-30 yaş periyodunda en yüksek seviyeye çıkmakta, bu yaş periyodundan sonra ise yavaş yavaş düşmeye başlamıştır. Çalışanlar yaşlanmayla birlikte, gerekli gücü, hızı, dikkat ve refleksleri göstermedikleri için yoğun çalışma temposunu yakalayamamaktadırlar. Çalışanların verimliliği ve güvenli davranışları yaşlanmanın etkisiyle çalışanlar üzerinde olumsuz yönde yük oluşturmaktadır. Ülkemizde termik santral gibi ağır iş kollarında dikkat gerektiren işlerde çalışanların yaşı ve iş kazaları arasındaki ilişki ile ilgili çalışmaların sonuçları Tablo 2 ve Şekil 1’de analiz edilmiştir. Genellikle genç çalışanların yaşlı çalışanlara (41 yaş ve üstü) göre daha fazla iş kazası geçirdiğini ortaya çıkarmıştır. Çalışanların zamanla çalıştıkları işte deneyim kazanmaları iş kazalarını önlemede etkili olduğu bilinmektedir. Zaman kavramının öne çıktığı çalışmalarda yaşlı çalışanların, hızlı el becerisine gerek duyulan işlerde gençlere nazaran daha fazla kaza geçirdikleri bilinmektedir. Yaşlı çalışanların daha çok kazaya maruz kalma nedenleri arasında kulaklarının iyi işitmemesi, gözlerinin zayıflaması, reflekslerinin azalması ve çalışmaya uyum sağlayamama güçlükleri yatmaktadır.

Tablo 2. İş Kazalarının Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

Yaş Grupları	2018		2019		2020		2021	
	Toplam		Toplam		Toplam		Toplam	
	Kaza Sayısı	%	Kaza Sayısı	%	Kaza Sayısı	%	Kaza Sayısı	%
18-25	2	5%	3	12%	1	5.3%	3	12%
26-30	8	20%	7	27%			8	32%
31-35	6	15%			4	21%	5	20%
36-40	6	15%	5	19%	5	26.3%	3	12%
41-Üstü	18	45%	11	42%	9	47.4%	6	24%
Toplam	40	100%	26	100%	19	100%	25	100%

Tablo 2’ de yapılan analiz sonucu 2021 yılında genç çalışanlar yaşlı çalışanlara oranla daha çok iş kazasına uğramıştır. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında meydana gelen kazalarda yaşlı çalışanların yaşlanma ile bağlantılı fiziksel ve bilişsel yeteneklerinde azalma meydana geldiği görülmektedir. Çalışanların performansları ile yaşları arasında ilişki vardır. Yaşlı çalışanların, çalışma güçleri, hareket yetenekleri ve refleksleri zamana bağlı olarak azalmıştır. Yaşlı çalışanların el becerileri ve tecrübeleri genç çalışanlara oranla daha fazla olsa da yaşlı çalışanların yaşlarının ilerlemesi ile çalışmaya uyum sağlayamamaları daha çok iş kazasına uğramalarına sebep olmuştur.

Şekil 1. İş Kazalarının Yaş Durumlarına Göre Dağılımı

2.3. Eğitimle İlgili Bulgular

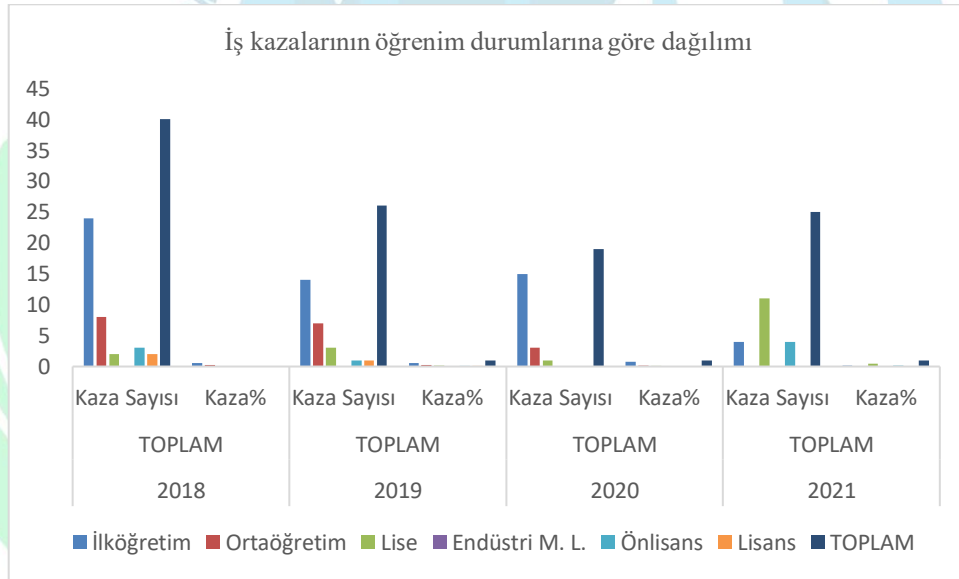
Çalışanların iş kazalarına maruz kalmalarına çalışanın örgün eğitim düzeyi etki eden faktörlerden birisidir. Çalışanın örgün eğitim düzeyi ile yaptığı işe uygunluğu iş kazasının oluşumu üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere sebep olacaktır. İş kazaları ve meslek hastalıklarının temel nedeni çalışanların eğitim düzeyinin düşüklüğü ve eğitimsizliğidir. İş kazaları ve meslek hastalıklarının artışına eğitim düzeyinin yetersizliği iki durumda neden olabilir. Bunlardan birincisi, yeterli eğitime sahip olmayan çalışanların, geçimlerini sağlayabilmeleri için ağır ve tehlikeli işlerde çalışması ve mesleki risklere daha fazla maruz kalmasıdır. İkincisi ise, eğitim düzeyinin yetersizliğinden dolayı çalıştığı işte var olan mesleki risklerin farkına varmamasıdır. Çalışanların yaptıkları işin risklerini ve sonuçlarını proaktif olarak değerlendirme yeteneği eğitimle gelişmektedir. Eğitim düzeyi ile iş kazaları arasındaki bağlantıya yönelik yapılan çalışmalar, eğitim düzeyi arttıkça çalışanların kazaya sebep verme olasılıklarının düştüğünü göstermektedir.

Tablo 3. İş Kazalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	2018		2019		2020		2021	
	Toplam		Toplam		Toplam		Toplam	
	Kaza Sayısı	Kaza%	Kaza Sayısı	Kaza%	Kaza Sayısı	Kaza%	Kaza Sayısı	Kaza%
İlköğretim	24	60%	14	54%	15	79%	4	16%
Ortaöğretim	8	20%	7	27%	3	16%	4	16%
Lise	2	5%	3	11%	1	5%	11	44%
Endüstri M. L.	1	2.5%						
Ön lisans	3	7.5%	1	4%			4	16%
Lisans	2	5%	1	4%			2	8%
Toplam	40		26	100%	19	100%	25	100%

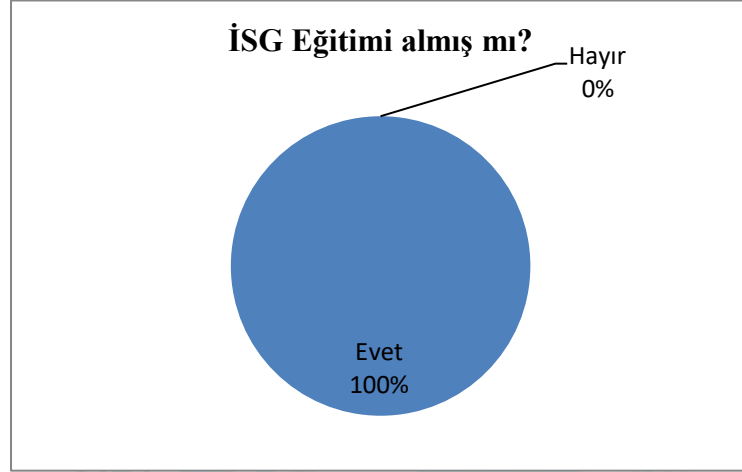
Kömürlü termik santrallerde çalışanların iş kazaları ile öğrenim durumları ilişkisi Tablo 3'te analiz edilmiştir. İş kazalarının öğrenim durumlarına göre dağılımında 2018, 2019 ve 2020 yıllarında kazazedelerin ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir. 2021 yılında ise genellikle çalışanların meslek lisesi mezunu olmaları nedeni ile ilköğretim mezunu kazazedelerde azalış dikkat çekmektedir. Şekil 3'te görüldüğü gibi en fazla kaza sayısı 2018 yılında olduğu görülmektedir.

İşyerlerinde oluşan kazaların en önemli sebepleri arasında işyerindeki makinaların kullanımı, makine parçalarının yerleri ve kullanım amacı, üretilen ürün, hammaddeler, işyeri prosesi konularında çalışanların yeterli bilgi ve becerilerinin olmamasıdır. Çalışanın işi konusunda profesyonelleşmesi için işyerinde verilen mesleki ve teknik eğitimler, iş başı eğitimleri ile iş sağlığı ve iş güvenliği eğitimleri önemlidir. İş kazası yapma riskini azaltabilmek için nitelikli çalışanların artırılması ve en az meslek lisesi mezunlarının işe alınması sağlanmalıdır.

Şekil 2. İş Kazalarının Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Çalışanların daha kaliteli ürettiği ürün ve hizmeti zamandan tasarruf ederek üretmesi aldığı eğitimle ilişkilidir. Bunun yanında çalışanlar yaptıkları iş ile bireysel gelişimlerine, işyeri ve ülke ekonomisine katkı sağlayacaklardır. Termik santral çalışanları ile yapılan bir araştırmada; çalışanlardan %7,5 iş sağlığı ve iş güvenliği eğitimi aldıkları, %8,5 unvan değişikliği olduğu zaman eğitim aldıkları, işveren tarafından işi ile ilgili eğitim verilenlerin ve iş kazası riski için eğitim alanların hiçbirinin iş kazası geçirmediğini bulmuşlardır (Akgök,2010).

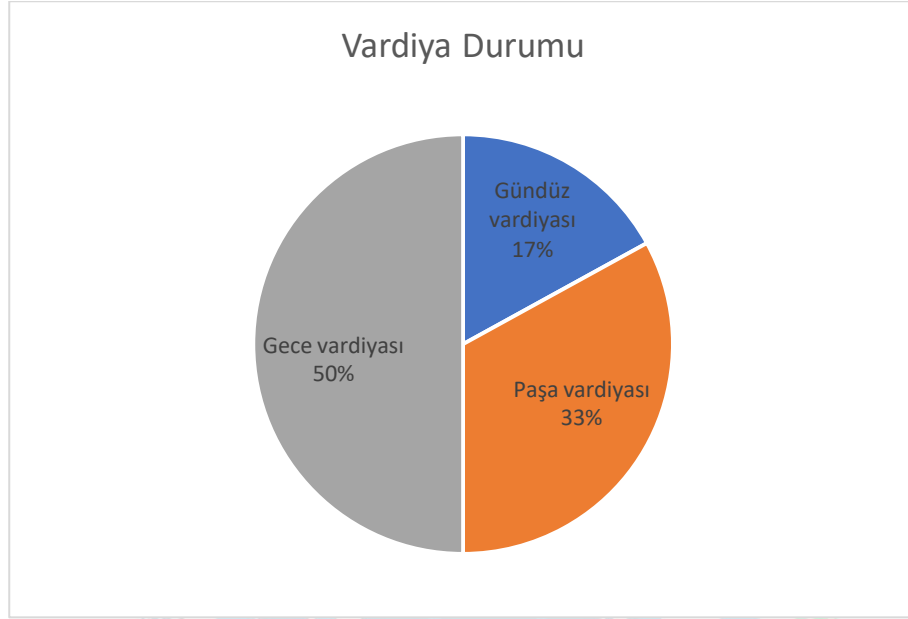

Şekil 3. İş Kazası Geçirenlerin İSG Eğitimi Alma Durumu

Kömürlü termik santrallerde 110 iş kazası raporu incelendiğinde tüm çalışanların Şekil 3'te belirtildiği gibi İSG eğitimi aldığı görülmektedir.

2.4. Vardiya Durumuyla İlgili Bulgular

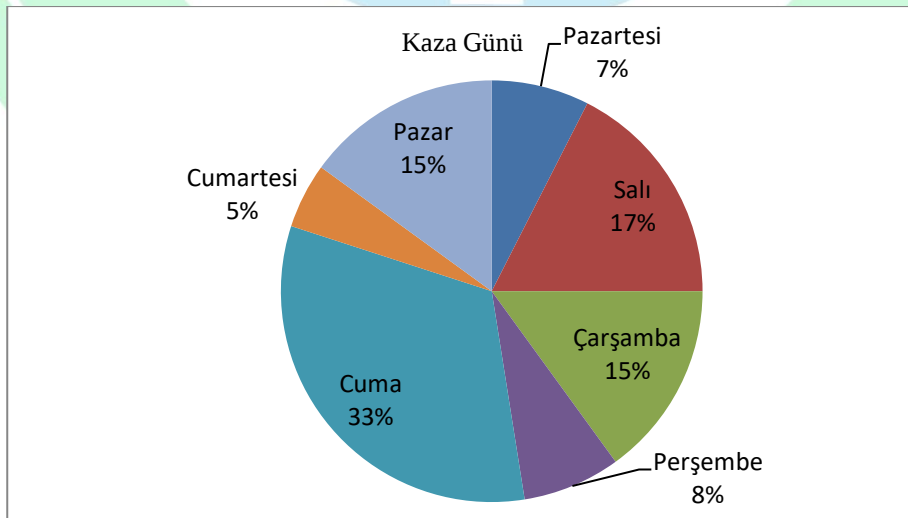
X kömürlü termik santral 3 vardiya çalışmaktadır. X kömürlü termik santralde 2018-2021 yılları arasında 110 ciddi kaza meydana geldi. Bu kazalar, kazaların meydana geliş saatine göre istatistiksel olarak analizi Şekil 4'te belirtildiği gibi %50 ile gece vardiyasında (24.00-8.00), %33 ile paşa vardiyasında (16.00-24.00) ve %17 ile gündüz vardiyasında (8.00-16.00) gerçekleşmiştir. Kömürlü termik santrallerde uygulamasını yaptığımız İSG performans modelimizde vardiyalı çalışma kriterinin önemi vurgulanmıştır. İşyerlerinde gece vardiyalarında yeterli ve yetkin iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin bulunmadığı ya da sayısal olarak yetersiz uzman bulundurulduğu bilinmektedir. Gece vardiyasında çalışmak nedeni ile uykunun kısılması, sağlığın olumsuz yönde etkilenmesi ve vücut ritminin bozulması gibi faktörler iş kazasına yakalanma hızını arttırmaktadır.

Şekil 4. İş Kazası Geçirenlerin Vardiya Durumu

2.5. Kaza günleriyle İlgili Bulgular

İş kazalarının günlere göre dağılımı yıllara göre farklı dağılım gösterebilir de kazalar en çok %33 ile Cuma olarak Şekil 5'te gösterilmiştir. Çalışanlar haftanın son çalışma gününde yorgunluk, dikkatsizlik ve acelecilik nedeni ile daha fazla iş kazasına yakalanmaktadırlar. Çalışanların en fazla yorgunluk hissettiği saatin işin bitiminde olduğu bilinmektedir. Analiz sonucunda iş kazalarının en az pazartesi ve cumartesi günü olduğu görülmektedir. Cumartesi mesaiye kalan çalışan personelin az olması ve pazartesi haftanın ilk iş günü olması nedeni ile çalışanların işe dinamik gelmesi etkili olmuştur.

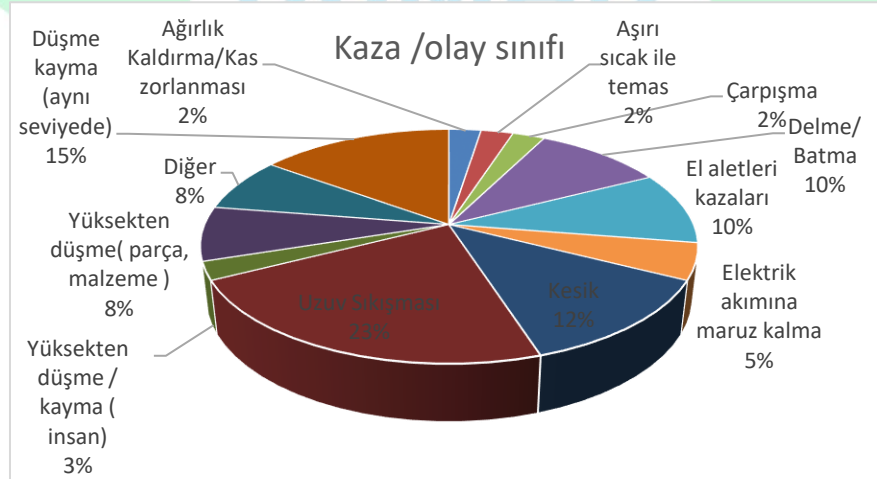
Şekil 5. İş Kazası Kaza Günü Durumu

2.6. Kaza Nedenselliğiyle İlgili Bulgular

Kaza nedenselliği	Yüzde
Ağırlık Kaldırma/Kas zorlanması	2,50%
Aşırı sıcak ile temas	2,50%
Çarpışma	2,50%
Delme/ Batma	10%
El aletleri kazaları	10%
Elektrik akımına maruz kalma	5%
Kesik	12,50%
Uzuv Sıkışması	22,50%
Yüksekten düşme / kayma (insan)	2,50%
Yüksekten düşme(parça, malzeme)	7,50%
Diğer	7,50%
Düşme kayma (aynı seviyede)	15%

X kömürlü termik santralde 2018-2021 yılları arasında 110 ciddi kaza meydana geldi. Bu kazalar elektrik, gerekli güvenlik önlemleri alınarak bakım onarım veya kontrol işlemlerinin yapılmaması, bunker galerilerinde yeterli aydınlatmanın olmaması, yüksekten düşme, trafo odalarının kapalı ve kilitli olması ve uyarı ikaz levhalarının asılması, dikkatsiz ve güvensiz çalışma, eğitim yetersizliği, vardiyalı çalışma, düşen cisim nedeniyle meydana gelmiştir. Kazaların nedenleri ve yüzdeleri Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre en yüksek kaza nedenselliği %22.5 ile uzuv sıkışmasıdır. Şekil 6'da analiz sonucuna göre ağırlık kaldırma/ kas zorlanması, aşırı sıcak ile temas, çarpışma ve yüksekten düşme/kayma (insan) %2.5 ile en düşük kaza nedeni olarak gösterilmektedir. Kömürlü termik santrallerde en yüksek kaza nedenlerinin insan hatası ile emniyetsiz durum alma sonucunda görülmüştür.

Tablo 4. Kaza Nedenleri ve Yüzdeleri

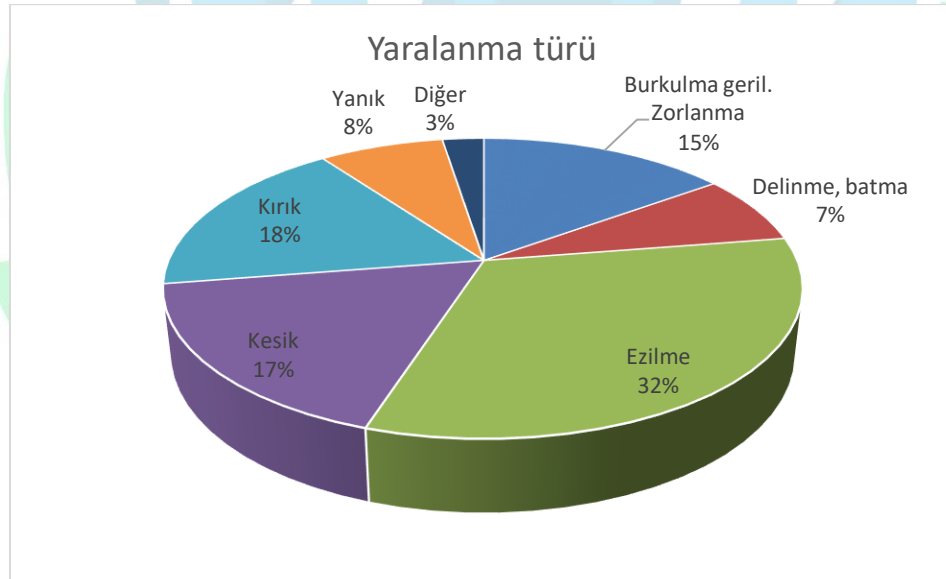

Şekil 6. İş Kazası Kaza Nedenselliği Yüzde Dağılımı**2.7. Yaralanma Türleriyle İlgili Bulgular**

X kömürlü termik santralde 2018-2021 yılları arasında 110 ciddi kaza meydana geldi. Kazaların yaralanma türü ve yüzdeleri Tablo 5’te verilmiştir. Tablo 5’e göre en yüksek kaza yaralanma türü %32.5 ile ezilmedir. En düşük kaza yaralanma türü diğer %2.5 ile göstermektedir.

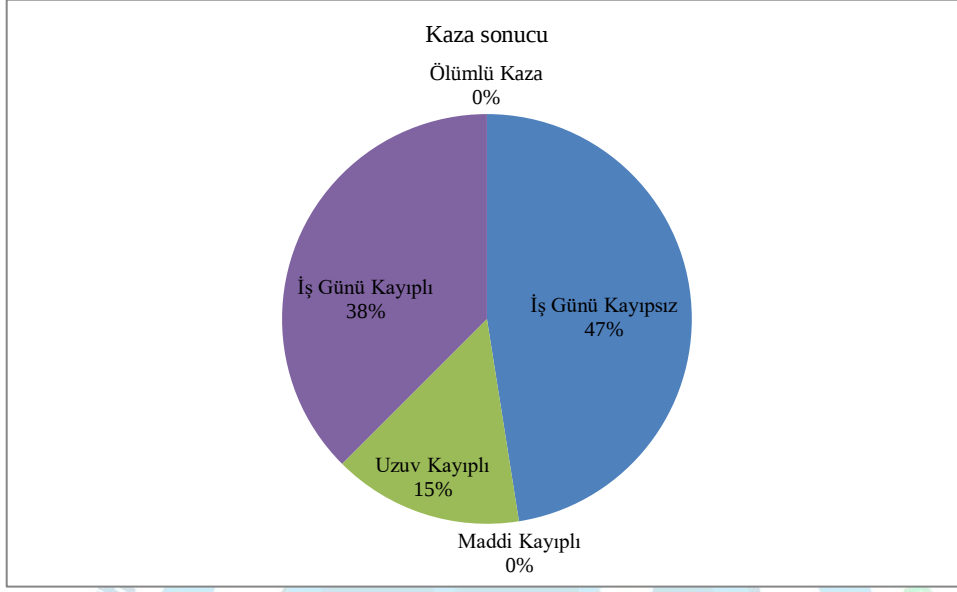
Tablo 5. Yaralanma Türü ve Yüzdeleri

Yaralanma Türü	Yüzdesi
Burkulma geril. Zorlanma	15%
Delinme, batma	7,50%
Ezilme	32,50%
Kesik	17,50%
Kırık	17,50%
Yanık	7,50%
Diğer	2,50%

Şekil 7. İş Kazası Yaralanma Türü Yüzde Dağılımı

Şekil 7’de çalışanları iş kazası yaralanma türü yüzde oranları verilmiştir. Kömürlü termik santrallerde çalışanların yaralanma türü bakımından en fazla sırasıyla ezilme, kırık, kesik, burkulma ve zorlanma olarak görülmektedir. Analiz sonucunda çalışanların yaralanma türleri olarak yanık, delinme, batma en az görülmektedir. Şekil 8 analiz edildiğinde kömürlü termik santrallerde iş kazası geçiren çalışanların %47 ile iş günü kayıpsız, % 38 iş günü kayıplı,

%15 uzuv kayıplı olduğu görülmektedir. İş kazaları sonucunda ölümlü ve maddi kayıplı kaza görülmemiştir.

Şekil 8. İş Kazası Geçirenlerin Durumu

Sonuç ve Öneriler

Kömürlü termik santrallerinde 2018-2021 yılları arasında meydana gelen kazalar incelenmiş ve çalışmaya göre kazalar daha çok 41 ve üstü yaş çalışan grubunda olduğu, öğrenim durumlarında ise ilk yıllarda ilkökul mezunu çalışanlarda olduğu görülmüş olmasına rağmen son yıllarda işletmenin nitelikli eleman çalıştırmaya özen göstermesiyle lise mezunlarının daha çok kaza geçirdiği sonucuna varılmıştır. Kazaların olduğu günlere bakıldığında ise cuma günleri kazaların daha büyük yüzdeye sahip olması dikkati çekmektedir. Kaza saatlerine bakıldığında; çalışmada kaza sayısının gece vardiyasında daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışma kömürlü termik santrallerinin tüm birimlerini kapsamaktadır ve iş kazalarının birimlere göre dağılımında kazaların ilk sırada kömür park sahası, kazan bakım servisinde ve kül cüruf bertaraf tesisinde meydana geldiği görülmektedir. Kömürlü termik santrallerde İSG performans modeli üzerine yaptığımız çalışmada İSG açısından 9 bölümü AHP ile önem ağırlıklarına göre birbirleriyle karşılaştırdığımızda modeli doğruladığı görülmektedir.

Kazalar sonucunda yaralanma türü analiz edilmiş ve analiz sonucunda daha çok ezilme meydana gelmiştir.

Kazaların oluşma nedenleri arasında en yüksek oran elektrik, gerekli güvenlik önlemleri alınarak bakım onarım veya kontrol işlemlerinin yapılmaması, bunker galerilerinde yeterli aydınlatmanın olmaması, yüksekte düşme, trafo odalarının kapalı ve kilitli olması ve uyarı

ikaz levhalarının asılması, dikkatsiz ve güvensiz çalışma, eğitim yetersizliği, vardiyalı çalışma, düşen cisim nedeniyle meydana gelmiştir. Diğer önemli sebep ise yanlış iş yapma yöntemi de kazaların en önemli nedenleri arasında sayılabilir.

Kömürlü termik santrallerde İSG performans modeli üzerine daha önceki çalışmada, 8 ana kriter ve 162 alt kriter olmak üzere toplam modelimizde 170 risk faktörünü belirlenmiştir. Çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak kömürlü termik santrallerde iş sağlığı ve güvenliği performansı ölçüm yöntemi geliştirilmiş ve iş kazası raporlarını incelediğimiz kömürlü termik santralin İSG performansı ölçülmüştür. Ayrıca performansa etki eden İSG kriterleri incelenmiş, SWOT analizi ile kömürlü termik santrallerin İSG faktörleri açısından güçlü ve zayıf yönleri analiz edilmiştir.

X Kömürlü termik santralin önceden mevcut durumunu İSG performans ölçümü ile SWOT analizi çalışmasında İSG açısından en önemli kriterler yangın, elektrik, eğitim, koruma ve önlem olduğu için trafo odalarının kapalı ve kilitli olması ve uyarı ikaz levhalarının asılması, yüksek gerilimin bulunduğu alanların daima kapılarının kilitli olması, gerekli güvenlik önlemleri alınarak bakım onarım veya kontrol işlemlerinin yapılması ile ilgili eğitimin verilmesi gerekli önlemlerin alınması ve santralde uyarı işaret ve levhalarının asılması sağlanmalıdır. Ayrıca kömür tozuna karşı önlemlerin alınması ve gerekli eğitimin verilmesi, fiziksel risk etmenlerinden gürültü, radyasyon, titreşim, toz, aydınlatma ortam ölçümlerinin periyodik olarak yapılması sağlanmalıdır.

X kömürlü termik santralinin eski bir santral olduğu göz önüne alınırsa bunker çatısı ve direklerinin sağlamlığı ile kaynaklı ve cıvatalı bağlantıların kontrol edilmesinin önemi daha da artmaktadır. Santralin özel sektöre ait olması çalışanlarda iş güvencesinin olmaması ve esnekliğinin olmaması psikolojik olarak çalışanları olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışanlar mobbing konusunda bilinçlendirilmeli ve eğitilmelidir.

2018 ve 2021 yılları arasındaki iş kazaları detaylı analiz edildiğinde bulunan sonuçlar ile kömürlü termik santrallerde İSG performans modelinin birbiriyle örtüştüğü görülmektedir. X kömürlü termik santrali geliştirmiş olduğumu İSG performans modeli ile mevcut durumu pratik ve hızlı bir şekilde kazalar olmadan önce analiz edildiğinde proaktif olarak önleyici ve düzenici önlemler alınması ile iş kazalarının önlenmesi mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

Ahmad, A.C., Zin, I. N.M., Othman, M. K., & Muhamad, N. H. (2016). Enerji santralinde tehlike tanımlama, risk değerlendirmesi ve risk kontrolü (HIRARC) kazaları. MATEC Konferanslar Web 'inde Cilt 66, s. 00105.

Akgök Lale, S. (2010). Tunçbilek ve Soma Termik Santrallerinde Çalışan İşçilerde İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Görülme Sıklığı ve İlişkili Etmenler. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ceylan, H. (2012). Analysis of occupational accidents according to the sectors in Turkey. *Gazi university journal of science*, 25(4), 909-918.

Ceylan, H. (2011). Türkiye'deki iş kazalarının genel görünümü ve gelişmiş ülkelerle kıyaslanması. *International Journal of Engineering Research and Development*, 3(2), 18-24.

Ceylan, H. (2012). Türkiye'deki elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesislerinde meydana gelen iş kazalarının analizi. *International Journal of Engineering Research and Development*, 4(2), 30-42.

Diao, H., & Ghorbani, M. (2018). Production risk caused by human factors: a multiple case study of thermal power plants. *Frontiers of Business Research in China*, 12(1), 1-27.

Dinç, S., Hamurcu M., Eren, T., 2018. Kentsel Ulaşım İçin Alternatif Tramvay Araçlarının Çok Kriterli Seçimi. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 4(2), 124-135.

Ersoy, N., Bingöl, N., & Ekmekci, İ. (2022). Kömürlü Termik Santrallerdeki İSG Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *OHS ACADEMY*, 5(2), 103-130.

Ersoy, N. (2023). Termik Santrallerde İş Sağlığı ve Güvenliği Performans Modeli Üzerine Bir Çalışma. Doktora Tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

Eurostat, "European Statistics on Accidents At Work (ESAW)", <http://europa.eu.int/comm/eurostat>.

Horozoğlu, K. (2017). İş kazalarının iş sağlığı ve güvenliği açısından analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 265-281.

İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, <http://isag.calisma.gov.tr>.

ILO (International Labour Office), <http://laborsta.ilo.org>.

Kasap, Y. (2011). The effect of work accidents on the efficiency of production in the coal sector. *South African journal of science*, 107(5), 1-9.

Narine, G. (2019). Causes and prevention of electric power industry accidents: A Delphi study (Doctoral dissertation, Walden University).

Tamer, M., 2009. Stratejik Planlama ve Performans Programı. Mustafa Tamer Stratejik Araştırmalar Vakfı (MTSAV) Yayınları, İzmir.

Uludağ, A.S., Doğan, H., 2016. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Karşılaştırılmasına Odaklı Bir Hizmet Kalitesi Uygulaması. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2),17-47.

OTEL YÖNETİCİLERİNİN EKOTURİZM KAPSAMINDA ENGELLİ TURİZMİ KRİTERLERİ DEĞERLENDİRMESİ: ORDU İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA *

Hakan AKYURT*
Eray TURPÇU**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 31/10/2023; Düzeltme/Revised: 18/12/2023

Kabul/Accepted: 18/12/2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/Cite as: Akyurt, H. ve Turpçu, E. (2023), Otel Yöneticilerinin Ekoturizm Kapsamında Engelli Turizmi Kriterleri Değerlendirmesi: Ordu İli Üzerine Bir Araştırma. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 6(2), 171-186. <https://doi.org/10.58853/dumad.1383678>

Özet

Turizm sektörü, gelişen teknoloji ile iletişim imkanları sayesinde insanların her geçen gün ilgisi ile karşılaşmaktadır. Bu gelişmeler nedeni ile otel işletmeleri ve diğer turizm işletmelerinin sadece fiziksel olarak sağlıklı insanlara değil, engelli bireylere de özel turizm hizmetleri verdiği görülmektedir. Son yıllarda küresel ısınma ve kalabalık şehir hayatından kaçışlar ile ön plana çıkan ekoturizm, turizm sektörünün dinamik bir unsuru olarak görülmektedir. Bu durumun neticesi olarak ekoturizm destinasyonlarında ve turistik işletmelerde ekoturizm anlayışı önem kazanmaktadır. Bu çalışma, otel yöneticilerinin ekoturizm kapsamında engelli turistler için hangi kriterlerin önemli olduğunu saptanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Otel yöneticilerinin ekoturizm kapsamında engelli turizmüne bakış açıları, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma alanı olarak Ordu ili dört ve beş yıldızlı otel yöneticileri seçilmiş, yüz yüze görüşmeler ile veriler elde edilmiştir. Çalışmada, çok kriterli karar verme yöntemlerinden bir olan “Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)” yöntemi uygulanmıştır. Uygulanan yöntem sonucunda, ulaşım imkanları kriterleri engelli turizmde en önemli kriter olarak tespit edilmiştir. Bu kriter ile birlikte sırasıyla, erişilebilirlik, hizmet kalitesi, oda yapısı, iletişim eksikliği, otopark, genel alan ve açık alan kriterleri önemli olarak belirtilmiştir. Otel yöneticilerinin engelli bireyler için özellikle turizm destinasyonlarına ulaşımı ön plana çıkardığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Engelli Turizmi, Otel İşletmeciliği, Otel Yönetimi, Turizm

Abstract

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbir gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

* Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, (e-posta: hakan.akyurt@giresun.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-6522-684X).

** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, (e-posta: eray.turpcu@giresun.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0003-2732-6222).

The tourism sector attracts people's attention day by day, thanks to developing technology and communication opportunities. Due to these developments, it is seen that hotel establishments and other tourism enterprises provide special tourism services not only to physically healthy people but also to disabled individuals. Ecotourism, which has come to the fore in recent years with global warming and escape from crowded city life, is seen as a dynamic element of the tourism sector. As a result of this situation, the concept of ecotourism is gaining importance in ecotourism destinations and tourist businesses. This study was conducted to determine which criteria are important for hotel managers for disabled tourists within the scope of ecotourism. The main purpose of the study is hotel managers' perspectives on disabled tourism within the scope of ecotourism. Four and five star hotel managers in Ordu province were selected as the study area, and data were obtained through face-to-face interviews. In the study, the "Analytical Hierarchy Process (AHP)" method, one of the multi-criteria decision-making methods, was applied. As a result of the applied method, transportation facilities criteria were determined to be the most important criteria in disabled tourism. Along with this criterion, accessibility, service quality, room structure, lack of communication, parking, general area and open space criteria are stated as important, respectively. It has been determined that hotel managers prioritize access to tourism destinations, especially for disabled individuals.

Keywords: Ecotourism, Disabled Tourism, Hotel Management, Hotel Management, Tourism

Giriş

Turizm sektörünün ekonomik olarak ülkelere faydalı bir sektör olarak görülmesi ile birlikte, turizm alanında yatırımlar ve teşvikler artmıştır. Ülke yönetimlerinin turizmden elde edilen gelirleri ve istihdam oranlarını arttırmak amacı ile ülkedeki turizme yönelik olarak tüm kaynakların kullanılması için adımlar attıkları görülmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin turizm sektöründe daha fazla söz sahibi olmak için alternatif turizm türlerine yöneldikleri görülmektedir. Alternatif turizm türlerinden biri olan ekoturizm, diğer turizm çeşitlerinin de kullanılabileceği, doğal ortamları tercih eden ve kalabalık ortamlardan kaçarak farklı bitki ile hayvan türlerini görmek isteyen turistler açısından değerli bir turizm çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekoturizmin son yirmi yıl içerisindeki gelişimi ve talebi nedeni ile bu turizm çeşidine yönelik yatırımların da arttığı görülmektedir. Dünya genelinde ekoturizm ile ilgili kuruluşların artmasının yanı sıra ekoturizm destinasyonlarına ya da konaklama tesislerine yönelik turların sayısı artmıştır.

Ekoturizmin önemli bir turizm çeşidi haline gelmesi ile birlikte, özellikle ekoturizm eğitimlerinin sayısı artmış, farklı alanlarda ekoturizm eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Gastronomi ve gıda ile ilişkili konularda eğitimlerin yüksek lisans ve doktora dereceleri seviyelerinde artması (Akyurt ve Yolaşmazoğlu, 2022b), ekoturizme verilen önemin en güzel örnekleri arasındadır. Bununla birlikte, ekoturizm alanında Türkiye’de yüksek lisans seviyelerinde birimler açılmış, ekoturizmin eğitimsel açıdan daha bilinçli olarak yayılması için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Akyurt ve Yolaşmazoğlu, 2022a).

Engelli insanların turizm sektörünün olanaklarından faydalanması için ekonomik güç ve yanında bir refakatçi bulunması gerekmektedir. Otel işletmelerinde veya ulaşım olanaklarında meydana gelebilecek yetersizlikler sonucunda ekoturizm faaliyetlerine katılımların zorlaşacağı aşikâr bir durumdur. Dünya geneline bakıldığında, ekonomik gücü yüksek olan ülkelerin engelli bireyler için turizme katılmaları amacıyla destek sağladıkları görülmektedir. Türkiye’de de devlet tarafından engelli bireylere yönelik maddi ve manevi destekler sağlanmakta, tedavi ve refakatçi imkanları arttırılmaya çalışılarak, engelli insanların turizme katılımları desteklenmeye çalışılmaktadır. Engelli insanların sayısının dünya genelinde artması nedeni ile turizm sektörü içinde onların hayatlarını sürdürmeye yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Tellioğlu ve Şimşek, 2016).

Çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekoturizm ve engelli turizmi hakkında literatür bilgileri verilirken, ikinci bölümde otel yöneticilerinin engelli turizmi için ekoturizm destinasyonlarında ve turistik işletmelerde hangi kriterlerin önemli olduğuna yönelik olarak yöntem uygulaması sunulmaktadır. Çalışmada, engelli turizmde önemli olan kriterler önem derecelerine göre sıralandırılmış ve otel yöneticilerinin ekoturizm algılarındaki engelli turizmine bakış açılarının durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada hem engelli turizmin sorunlarının ön plana çıkarılması hem de ekoturizm kapsamındaki eksikliklerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmanın gelecekte ekoturizmde engelli turizmi konusunda çalışmalar yapacak sektör temsilcilerine ve akademisyenlere yol göstermesi beklenmektedir.

1. Literatür Taraması

1.1. Ekoturizm Kavramı ve İçeriği

Ekoturizmin yaygınlaşması ile bu konuda kavramsal olarak birçok farklı tanımlamalar ve uygulamalar yapılmaktadır. Ülkelerin ekoturizme bakış açılarının farklı olması nedeni ile ekoturizmin yapılış biçimleri ve konu ile ilgili bilimsel araştırmalar da farklılık gösterebilmektedir. Ancak, günümüz bilimsel araştırmalarında yaklaşık olarak ifadelerin varlığı söz konusu olup, genel olarak ekoturizmin tanımlanmasında benzer ifadeler ortaya konmaktadır. Özetle, ekoturizmin doğal alanlarda yapılan ve konaklama gerektiren bir turizm çeşidi olduğu, farklı turizm çeşitlerinin de bu destinasyonlarda yapılabileceğini ifade etmek mümkündür.

Ekoturizm, doğaya zarar vermeyen yapısı nedeni ile doğaya karşı saygılı insanların bu turizm çeşidine ilgisini de arttırmıştır. İnsanların ekoturizme karşı ilgisinin artması sonucunda bazı tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Ekoturizmin ilk resmi tanımı Ceballos Lascuráin tarafından

1987 yılında “çalışma, hayranlık ve zevk amacıyla bozulmamış, kirlenmemiş doğal alanlara ziyaret etmek buralarda bulunan bitki, vahşi hayvanların ve mevcut kültürlerin ortaya çıkma alanları” olarak ifade edilmektedir (Blamey, 2001, 8). Bir başka araştırmacı olan Honey’e göre ekoturizm, “küçük ölçekli, doğası bozulmamış alanlara seyahat etmek, turistlerin eğitilmesine katkı sağlamak, doğanın korunması ve yerli halkın ekonomisine katkı sağlamak, insan haklarına ve farklı kültürlerle saygı duymak” şeklinde tanımlanmaktadır (Kiper, 2012).

Ekoturizm algısı genel olarak sadece doğal ortamlar olarak ifade edilse de, deniz kıyıları, göller ve akarsular gibi bozulmamış alanları da içermektedir. Özellikle Türkiye’de ekoturizm kavramı ifade edildiğinde yaylalar, ovalar veya dağlar gibi kentlerden uzak destinasyonlar akla gelmektedir. Halbuki, ekoturizm destinasyonları kalabalık ortamlardan uzak, doğası bozulmamış deniz kıyıları gibi farklı destinasyonlarda da gerçekleşebilmektedir. Bitki ve hayvan türlerinin bulunduğu destinasyonlarda da ekoturizm aktiviteleri gerçekleştirilebilmektedir. Ekoturizmi sadece belirtilen tanımlar ile kısıtlamak, ekoturizmin tam olarak algılanmasında bazı eksikliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle, ekoturizmin ilkelerinin ve amaçlarının belirtilmesi ile birlikte farklı ilke ve tanımlar ortaya konulmuştur. Dünya genelinde birçok farklı ekoturizm örgütünün varlığı nedeni ile bu ilke ve amaçlarda da farklılıklar görülebilmektedir.

Ekoturizmin temel amacı, seyahat edilen destinasyonlarda yaşayan halkın ve seyahat eden bireylerin yaşam koşullarını arttırmak, siyasi, kültürel ve sosyal boyutları ile doğanın korunmasına katkı sağlamaktır (Aktaş, 2002). Ekoturizmde doğal çevrenin dengesinin bozulmaması için yapılabilecek müdahaleler temel konulardan biri olarak ifade edilmektedir. Çevre ve doğa, ekoturizm ile dikkat çekilebilecek bir duruma gelmiştir (Kuter ve Ünal, 2009). Dünya Turizm Örgütü’ne göre ekoturizmin amaçları aşağıdaki gibi özetlenmektedir (Buckley, 2009):

- Turizmin doğaya zarar verecek unsurlarının ortadan kaldırmak,
- Turistlerin ve yerel halkın sosyal bütünleşmesini sağlamak,
- Doğanın korunmasına öncülük etmek,
- Maddi olanakların ve istihdamın arttırılmasını desteklemek,
- Koruma alanları için kaynak ayrılmasını sağlamak,
- Ekoturizm konusunda eğitilmiş ve bilinçli insanlar yetiştirilmesini sağlamak,
- Bitki türleri ve hayvan çeşitliliğini destekleyici faaliyetlerde bulunmaktır.

Genel olarak ekoturizm faaliyetleri ve ilişkili turizm çeşitleri, doğanın ve doğa ile ilişkili tüm canlıların korunması, gözetilmesi ve desteklenmesi ile ilgili bir bütünü oluşturmaktadır.

Ekoturizmin doğal alanlar ile ilişkili olması nedeni ile birçok farklı bilimsel disiplin alanı ile ilgisi bulunmaktadır. Öncelikli olarak doğanın korunmasında son yıllarda insanların plastik ve mikroplastikler ile çevreye zarar verdiği bilinmektedir. Özellikle mikroplastikler ile gözle görülemeyecek kadar küçük parçalar, insan, hayvan ve bitkilerin yaşamını tehdit etmektedir (Yolasıǧmazoǧlu, 2022a). Bu nedenle, ekoturizm destinasyonlarında plastik kullanımının kısıtlanması gerekmektedir.

Ekoturizm kapsamında doğaya ve canlılara zarar veren diğeri bir konu ise denizler, göller ve akarsular gibi su kaynaklarının kirletilmesidir. Su kaynaklarının kirletilmesi, insan sağlığını ve geleceğini de etkileyen en önemli konuların başında gelmektedir. Su kaynaklarındaki mikroorganizmaların yok edilmesi veya kirliliklerin artması, hayvan ve insan sağlığı açısından tehditler oluşturmaktadır (Yolasıǧmazoǧlu, 2022b). Ayrıca, ekoturizm destinasyonlarındaki su kaynaklarında gerçekleştirilen balık yetiştiriciliği, avlanma, turistik olta balıkçılığı gibi aktiviteler nedeni ile su kaynaklarının kirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Su kaynaklarının kirlenmesi sonucunda kentlere sağlanan sularda bozulma, hayvanların su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Akyurt ve Yolasıǧmazoǧlu, 2023). Ekoturizm ve ilgili faaliyetleri su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin bir arada yürütülmesi için gerekli bir turizm çeşidi olarak görülmektedir. Etkin bir ekoturizm planlamasının yapılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması hem insanlar hem de diğeri canlıların varlığı için gereklidir.

Doğanın ve tüm yaşayan canlıların zarar görmemesi ekoturizmin temel prensipleri arasında gelmektedir. Bu varlıkların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ile ekoturizm faaliyetleri de uzun süreler insanlara hizmet edebilecektir. Su kaynaklarının, bitki türlerinin, hayvan çeşitliliğinin ve doğal toprak yapısının bozulmaması, insan atıklarının doğada bırakılmaması, betonlaşmanın ve kirliliğinin azaltılması için ekoturizme katılan insanların çaba harcadığı ve de bu konularda duyarlı oldukları bilinmektedir. Ekoturizm sadece turizm amaçlı seyahat ve gezmekten çok daha öte bir insani faaliyetler bütününi içermektedir.

1.2. Engelli Turizmi

Fiziksel olarak kısıtlı olan insanların turizme katılması ve dolayısıyla ekoturizm destinasyonlarında turizm amaçlı olarak bulunmaları önemli konuların başında gelmektedir. Günümüz iletişim ve ulaşım imkanları düşünüldüğünde, engelli bireylerin hemen hemen birçok aktivite içinde yer aldıkları görülmekte, turizm sektörünün de kendi yapılanması içinde engelli bireyler için özel imkanlar sunmakta olduğu bilinmektedir. Ulaşım araçlarının, yaya

kaldırımlarının ve otoparkların engelli insanlar için özel şekilde tasarlandığı günümüzde, otel işletmeleri de engelli odaları ve havuzları gibi birçok yapılandırma içinde bulunmaktadır.

Engelli turizmi en genel tanımı ile “engelli bireylerin bütün seyahat haklarının erişilebilir olmasının sağlanması, ortaya konulan turizm imkanlarının aynı zamanda ulaşılabilir olması ile ifade etmek mümkündür. Bu turizm çeşidine engelsiz turizm adı verilmektedir (Darcy ve Dickson, 2009). Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile diğer insanlar gibi engelli bireylerin de sunulan hak ve özgürlüklerden eşit ve de tam yararlanması amaçlanmıştır. Yapılan bu sözleşme ile, engelli bireylerin hakları daha da güçlenmekte olduğu için “Engelsiz Turizm” etkinliği daha da yaygınlaşmaya başlamıştır (Moura, Kastenholz ve Pereira, 2020). Ekoturizm destinasyonlarındaki konaklama tesisleri ve bazı özel turizm aktiviteleri engelli insanların sağlıkları ve rehabilitasyonları açısından önemli tesisler ve de destinasyonlar olabilmektedir. Sadece engelli veya sağlık açısından sorunu olan insanlara yönelik olarak turizm tesislerinin bulunduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, engelli insanların ekoturizm destinasyonlarında doğa ile iç içe turizm faaliyetlerine katılmaları, moral ve dinlenme açısından tavsiye edilen tatil seçenekleri arasında gelmektedir. Bu anlamda ekoturizmin engelsiz turizm ile birlikte yürütülmesi hem engelli bireylerin sağlıkları hem de topluma katılımları açısından önem arz etmektedir.

Engelsiz turizmin ekoturizm kapsamında değerlendirilmesi son yıllarda ele alınan konular arasında gelmektedir (Zengin ve Eryılmaz, 2013). Sağlık turizmi, ekoturizm ve engelsiz turizmin bir arada ele alındığı bir bütünü ifade eden bu turizm bütünleşmesi, genel olarak ekoturizm destinasyonlarında varlığını sürdürdüğü için ekoturizm çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Ekoturizm açısından engelli turistlerin katılımı için yapılması gerekenler ve temel işlevler aşağıdaki maddelerde ifade edilmektedir. Belirtilen bu ifadeler farklı araştırmacıların engelsiz turizm için yapılması gerekenlerin neler olabileceğinin özetini içermektedir. Engelsiz turizm, sağlık turizmi ve turizmin gerçekleştirileceği destinasyon olan ekoturizm alanları, engelli bireylerin turizme kazandırılması açısından aşağıdaki ifadelerde ele alınmaktadır (Natalia vd., 2019; Devile ve Kastenholz, 2020; Qiao vd., 2022; Go ve Kang, 2023):

- Engelli turistlerin ulaşım imkanlarının geliştirilmesi ve ekoturizm destinasyonlarına erişmesinin kolaylaştırılması,
- Konaklama tesislerinin odalarının engelli bireylere göre yapılandırılması ile diğer alanların düzenlenmesi,
- Yeme-içme alanlarının engelsiz turizme göre dizayn edilmesi,

- Hayvan gözetleme, avlanma ve bitki türlerinin görülmesi için alanlar yapılması,
- Yasalar ve yönetmelikler ile engelli bireylerin seyahat ve turizm haklarının korunmaya alınması,
- Engelli bireylere hizmet edecek personelin özel eğitimler ile bilinçli hale getirilmesi,
- Konaklama tesislerinde ve seyahat edilen ulaşım araçlarında sağlık personelinin istihdamının yasalarla zorunlu hale getirilmesi,
- Yerel halkın engelsiz turizm ve konuklar ile ilgili eğitilmesi,
- Ekoturizm destinasyonlarında engelli bireylere göre kullanım alanlarının oluşturulmasıdır.

Ekonomik geliri yüksek olan bazı ülkelerde engelli vatandaşlara ekoturizm faaliyetlerine katılmaları için destek sağlanmaktadır. Türkiye’de de devlet tarafından engelli bireylere yönelik maddi ve manevi destekler sağlanmakta, tedavi ve refakatçi imkanları arttırılarak engelli bireylere verilen önem artmaktadır. Engelli insanların sayısı dünya genelinde artmakta ve sağlıklı bireyler gibi ekoturizm faaliyetlerine katılımını sağlamak amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmaktadır (Tellioğlu ve Şimşek, 2016). Engelli insanların toplumla birlikte olmasını engelleyen nedenlerin aynı zamanda ekoturizmde de etkisi bulunmaktadır. Konaklama tesislerinin dizaynı, yürüyüş yolları, ulaşım imkanları, yeme-içme tesisleri, gezi alanları ve açık alanlar gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Ekoturizm faaliyetlerine katılacak olan engelli bireylerin belirli gelire sahip olmaları gerekmekte, aksi takdirde engelli turizmine uygun olarak turizm faaliyetlerine katılma imkanları olamamaktadır. Genel turizm ve dolayısıyla ekoturizm aktivitelerine katılımlarının sağlanması hususunda hem ekonomik hem de sosyal yetersizlikler ön plana çıkmaktadır (Gillovic ve McIntosh, 2015; Gondos ve Nárai, 2019). Bu durumun giderilmesi, devletin engelli bireylere turizm konusunda destek vermesi ve yasal düzenlemelerde konaklama tesisleri ile diğer turizm tesislerine engelsiz turizm kapsamında düzenlemelere gitmesini sağlaması ile mümkün olabilir. Ekoturizmde engelli turizmin önünü açmak, otel ve diğer turizm işletme yöneticilerinin bakış açılarının değiştirilmesi ve yasal zorunluklar ile geliştirilebilecektir.

2. Araştırmanın Analizi

2.1. Yöntem

Araştırma yönteminde çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılmıştır. AHP, karar alma sürecinde nicel ve nitel ölçütleri

değerlendirebilen, grup veya bireyin tercihlerini, deneyimlerini, sezgilerini, bilgilerini, yargılarını ve düşüncelerini karar sürecine dahil edebilen, karmaşık problemlerin hiyerarşik bir yapı içinde ele alınarak çözülmesini sağlayan bir yöntemdir. AHP, çok kriterli kararları vermede, planlamada, kaynak dağılımında ve sorunların çözülmesinde kullanılan bir yöntemdir. Özetle, genel bir ölçme teorisidir. (Saaty, 1994).

Saaty ve Nierma (2006), AHP’de ölçeğin önem derecesine göre 1-9 arası değerlendirmeler sunmuştur. Ölçeğin önem derecesinde eşit öneme sahip olunması durumunda her iki faktöründe aynı amaca eşit olarak katkıda bulunduğu, algılamalara göre bir faktörün diğer faktöre göre çok daha az önemli olduğu duruma orta derecede önemli (3), bir faktörün diğer faktörden çok daha kuvvetli olarak (5) önemli olması durumunda kuvvetli derecede önemli, bir faktörün diğer faktörlerden çok fazla olarak (7) önemli olma durumuna yüksek derecede önemli olması, mutlak derecede bir faktörün diğerlerinden önemli derecede (9) önemli olması durumuna mutlak derecede önemli ve (2,4,6,8) değerlerini de ara dereceler olarak tanımlamışlardır.

AHP’nin bulgularının elde edilmesinde aşağıda ifade edilen adımlar uygulanmaktadır (Saaty ve Nierma, 2006; Tulga vd., 2016; Erdal ve Korucuk, 2018):

- 1. Aşama: *Hiyerarşik Yapı Oluşturma*: Öncelikli olarak problem çözümü için hiyerarşik yapı oluşturulur. Çalışmanın temel amacını belirleyerek, uygun kriterler seçilir. Uygulaması yapılan araştırmada birden fazla kriter ya da alt kriterler olabilmektedir.
- 2. Aşama: *Önceliklere durumuna göre sıralama*: Bu adımda ikili karşılaştırmalar matrisi ortaya konmaktadır. Matrisin amacı, kriterlerin birbirleri arasındaki oranlamasını sağlamaktır. Saaty tarafından geliştirilmiş olan 1 ile 9 arasındaki önem derecesine göre ölçek kullanılmaktadır.
- 3. Aşama: *Özvektörlerin Belirlenmesi*: Ele alınan kriterlerin yüzde önem dağılımlarının belirlenmesi sırasında sütun vektörler kullanılır. “n x n” şeklinde B sütun vektörü oluşturulur. B sütun vektörleri hesaplanması denklem 1 ile yapılmaktadır.

Denklem 1

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}$$

n sayıda B sütun vektörü, matris formatına göre düzenlenmekte ve C matrisi elde edilmektedir.

$$C = \begin{bmatrix} c_{11} & c_{12} & \dots & c_{1n} \\ c_{21} & c_{22} & \dots & c_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ c_{n1} & c_{n2} & \dots & c_{nn} \end{bmatrix}$$

C matrisi, kriterlerin birbirleri ile arasındaki önem değerlerinde yüzdelik önem dağılımlarını belirlemektedir. Denklem 2 kullanılmaktadır. Aritmetik ortalama ile Öncelik Vektörü (W) sütun vektörü bulunmaktadır.

$$w_i = \frac{\sum_{j=1}^n c_{ij}}{n}$$

Denklem 2

- 4. Aşama: *Tutarlılık Oranının Hesaplanması*: Tutarlılık Oranı (CR) hesaplama, matristeki özdeğer vektörü ile maksimum özdeğerler hesaplanması yolu ile elde edilir. Sonraki işlemde tutarlılık göstergesi olan CI hesaplanır. CR hesaplamasında kriter sayısı ve Temel Değer (λ) katsayısının karşılaştırılması yapılır. λ 'nın hesaplanması aşamasında, A karşılaştırma matrisi ve W öncelik vektörü matrisi çarpımı ile D sütun vektörü elde edilmektedir.

$$D = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \vdots \\ w_n \end{bmatrix}$$

Denklem 3

D sütun vektörü ve W sütun vektöründeki her bir sonucun bölümüyle değerlendirme kriteri temel değeri olan (E) değeri elde edilmektedir. Bu değerlerin aritmetik ortalaması Denklem 4 sayesinde bulunmakta ve karşılaştırmalardaki temel değeri (λ) ortaya koymuş olmaktadır.

$$\lambda = \frac{\sum_{i=1}^n E_i}{n}$$

Denklem 4

“ λ ” değerinin hesaplanmasının ardından Tutarlılık Göstergesi olan (CI), Denklem 5 sayesinde elde edilmektedir.

$$CI = \frac{\lambda - n}{n - 1}$$

Denklem 5

CI, Random Göstergesi (RI) standart düzeltme değerine bölünür ve Denklem 6 ile CR değeri bulunur.

$$CR = \frac{CI}{RI}$$

Denklem 6

AHP ile yapılmış olan çalışmaların içerisinde sunulan anketlerin ve dolayısıyla cevaplarının tutarlı olabilmesi için CR değeri bulunmak zorundadır. CR değeri 0,1’den küçük olması halinde çalışmalar güvenilir olarak kabul edilmektedir. Bu değerin 0,10’dan büyük çıkması halinde ise AHP yöntemindeki hesaplama hatası ya da anketlerin tutarsız şekilde yapıldığı anlamını içermektedir. CR değerinin belirtilen sınırlarda çıkması, analizlerin tekrar yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Karaatlı ve Davras, 2014). Bu durum, çalışmanın güvenilir olup olmadığını ortaya koymaktadır.

2.2. Araştırmanın Güvenirliliği

Araştırma, otel işletmeleri ve seyahat acentelerinin engelli turizm ile ilişkili kriterleri ile hazırlanmış ve çalışmanın CR değeri 0,05295 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer 0,10 değerinden küçük olduğu için yöntemin tutarlı olduğunu ya da katılımcıların cevaplarında tutarsızlık olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Araştırmada, Eichorn vd. (2007), Bunruamkaew and Murayama (2011), Doğan ve Gencan (2013), Büyüksalvarcı vd. (2017) ile Özoğul ve Güçlütürk Baran (2017)’ın çalışmalarından yararlanılarak temel kriterler oluşturulmuştur. Araştırmada otel işletmesi yöneticilerinin ekoturizm algısında etkili olan sekiz kriter ele alınmıştır. Bu kriterler Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: Analitik Hiyerarşi Prosesi Ölçeği Temel Kriterler Tablosu

Kriter	Temel Kriterler
1	Ulaşım İmkanları
2	Genel Alan
3	İletişim Eksikliği
4	Erişilebilirlik
5	Açık Alan
6	Otopark

7	Oda Yapısı
8	Hizmet Kalitesi

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma, Ordu ili dört ve beş yıldızlı otel yöneticileri ile mülakat şeklinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini Ordu ili dört ve beş yıldızlı otel yöneticileri oluşturmaktadır. Ordu ilinde dört ve beş yıldızlı otel sayısı 10 olarak tespit edilmiştir (Ordu Valiliği, 2023). Araştırmada 10 otel yöneticisi ile de görüşmeler sağlanmış ve evrenin tamamına ulaşılmıştır. Bu nedenle örneklemin evreni tam olarak desteklediğini ifade etmek mümkündür.

2.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları elde edilirken, AHP yöntemi ile ilgili tüm hesaplamalar Microsoft Office Excel 2021 programı kullanılarak yapılmıştır.

AHP yöntemi için ilk olarak ikili karşılaştırmalar matrisi oluşturulmuş ve sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İkili Karşılaştırmalar Matris Tablosu

	Ulaşım İmk.	Gen. Alan	İletişim Eksikliği	Erişil.	Açık Alan	Otopark	Oda Yapısı	Hizmet Kalitesi
Ulaşım İmkanları	1,00	4,99	1,50	1,11	2,30	2,20	2,73	1,41
Genel Alan	0,30	1,00	0,45	0,44	1,56	0,47	0,47	0,30
İletişim Eksikliği	0,67	2,23	1,00	0,84	2,01	0,56	0,83	0,38
Erişilebilirlik	0,90	2,27	1,2	1,00	2,23	2,83	0,94	2,61
Açık Alan	0,44	0,62	0,50	0,35	1,00	0,31	0,48	0,46
Otopark	0,45	2,15	1,74	0,35	2,20	1,00	0,55	0,36
Oda Yapısı	0,37	2,12	1,21	1,06	3,04	2,25	1,00	0,82
Hizmet Kalitesi	0,47	3,31	2,64	0,38	2,24	2,75	1,52	1,00

İkili karar matrisinden yararlanmak suretiyle her hücrenin kendi sütun toplamına bölünmesi ile Tablo 3’te verilen kriterler ağırlıklandırılmaları elde edilmiştir.

Tablo 3: Kriterlere Göre Ağırlıklandırma Tablosu

	Ulaşım İmk.	Genel Alan	İletişim Eksikliği	Erişilebilirlik	Açık Alan	Otopark	Oda Yapısı	Hizmet Kal.	Önem Düzeyi
Ulaşım İmkanları	0,2174	0,2670	0,1465	0,2007	0,1387	0,1778	0,3204	0,1921	0,2076
Genel Alan	0,0652	0,0535	0,0439	0,0796	0,0941	0,0380	0,0552	0,0409	0,0588
İletişim Eksikliği	0,1457	0,1193	0,0977	0,1519	0,1212	0,0453	0,0974	0,0518	0,1038

	Ulaşım İmk.	Genel Alan	İletişim Eksikliği	Erişilebilirlik	Açık Alan	Otopark	Oda Yapısı	Hizmet Kal.	Önem Düzeyi
Erişilebilirlik	0,1957	0,1215	0,1172	0,1808	0,1345	0,2288	0,1103	0,3556	0,1805
Açık Alan	0,0957	0,0332	0,0488	0,0633	0,0603	0,0251	0,0563	0,0627	0,0557
Otopark	0,0978	0,1150	0,1699	0,0633	0,1327	0,0808	0,0646	0,0490	0,0967
Oda Yapısı	0,0804	0,1134	0,1182	0,1917	0,1834	0,1819	0,1174	0,1117	0,1373
Hizmet Kalitesi	0,1022	0,1771	0,2578	0,0687	0,1351	0,2223	0,1784	0,1362	0,1597

Kriterlerin ağırlıklarının hesaplanması ile birlikte CI değeri 0,0747, CR değeri ise 0,05295 olarak bulunmuştur. CR değerinin 0,10 değerinden küçük olması araştırmanın verilerinin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre kriterlerin önem düzeylerine göre sıralanması aşağıda verilen Tablo 4'te ifade edilmektedir.

Tablo 4: Kriterlere Önem Derecesine Göre Sıralama Tablosu

Sıra	Kriterler	Ağırlıklandırma Oranı
1	Ulaşım İmkanları	0,2076
2	Erişilebilirlik	0,1805
3	Hizmet Kalitesi	0,1597
4	Oda Yapısı	0,1373
5	İletişim Eksikliği	0,1038
6	Otopark	0,0967
7	Genel Alan	0,0588
8	Açık Alan	0,0557

Tablo 4'te verilen ağırlıklandırma sırasına göre en önemli kriterin “ulaşım imkanları (0,2076)”, en az önemli olan kriterin ise “açık alan (0,0557)” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte önem düzeyine göre sırası ile ulaşım imkanları (0,2076), erişilebilirlik (0,1805), hizmet kalitesi (0,1597), oda yapısı (0,1373), iletişim eksikliği (0,1038), otopark (0,0967), genel alan (0,0588) ve son olarak açık alan (0,0557) kriterleri sıralanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Turizmin ekonomik ve sosyal alanda gelişimi, turizme katılan insanların çeşitliliğini de beraberinde getirmektedir. Özellikle fiziksel olarak engeli olan insanlar için son yıllarda konaklama tesislerinde önemli yatırımlar yapılmış ve engelli bireylerin turizme kazandırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda araştırmada, engelli bireylerin turizme katılımında önemli olan kriterler ortaya konarak, Ordu ili otel yöneticileri tarafından bu kriterlerin önem düzeyine göre sıralandırılması yapılmıştır.

Araştırma sonucunda AHP yöntemi ile analizler yapılmış ve önem düzeyine göre kriterlerin sıralaması ortaya konmuştur. AHP yöntemi ile elde edilen verilerde, ulaşım imkanları kriteri (0,2076) en önemli kriter olarak otel yöneticilerinin algılarında ilk sırayı almıştır. Bununla birlikte sırasıyla, erişilebilirlik (0,1805), hizmet kalitesi (0,1597), oda yapısı (0,1373), iletişim eksikliği (0,1038), otopark (0,0967), genel alan (0,0588) ve son olarak açık alan (0,0557) kriteri belirlenmiştir.

Araştırmanın verileri ve analizleri ışığında engelli insanlar için turizmin geliştirilmesine ve de gelecekte bu konuda çalışma yapmak isteyen akademisyenlere yol göstermesi bakımından aşağıdaki öneriler sunulmaktadır.

- Engelli bireyler için ulaşım olanaklarında meydana gelebilecek yetersizlikler sonucunda ekoturizm faaliyetlerine katılımların zorlaşacağı düşünüldüğünden bu durumu ortadan kaldırmak için gerek devlet gerekse de özel sektör yardımıyla çözüm odaklı ve kolaylaştırıcı imkanlar sunulmalıdır.
- Engelli bireyler için odaların uygun şekilde dizayn edilmesi ve engelli odalarının artırılması gerekmektedir,
- Personelin ve yöneticilerin engelli bireyler konusunda eğitimler alması ve özel personel istihdam edilmesi uygun olacaktır,
- Engelli bireylerin turizme katılmasını desteklemek için teşvikler sunulmalı ve özel turlar düzenlenmelidir,
- Engelsiz turizmin sadece turizmden ibaret olmadığının ve bu bireylerin sosyal yaşama katılmalarını desteklemek amacı ile özel organizasyonlar ve fuarlar düzenlenmelidir,
- Betimsel içerik analizi yöntemi kullanılarak, engelsiz turizm ile ilgili bilimsel çalışmaların bir araya toplanması ve gelecekte bu konuda çalışma yapacak akademisyenlere yardımcı olunması uygun olacaktır. Betimsel içerik analizi, bir konu hakkında yapılmış olan bilimsel çalışmaların genel geçer tüm bilgilerinin özetlendiği çalışmaları ifade etmektedir (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021),

- Otel yöneticilerinin engelliler için otopark, açık alan ve diğer imkanları, engelli bireyler için tekrar gözden geçirmeleri ve de özel düzenlemeler yapması uygun olacaktır.
- Kamu turizm işletmeleri, otel ve acente yöneticileri ile turizm alanında uzman akademisyenlerin engelsiz turizmi göz önünde tutacak şekilde işbirliğine gitmesi ve sürekli olarak gündemde tutması, engellilerin turizme katılımları için gereklidir.

Engelli bireylerin ve dolayısıyla engelsiz turizminin sadece ekonomik anlamda değerli olarak ele alınmaması, bu bireylerin topluma katılımı ve yaşam haklarının savunulması amacı ile engelli bireylerin turizme katılımlarının sağlanması önem arz etmektedir. Bu nedenle, araştırmada engelsiz turizme otel yöneticilerinin bakış açısı ile hangi kriterlerin önemli olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırma, engelsiz turizminin göz önünde tutulması, engelli bireylerin turizme katılması, otel işletmelerinde engelli bireyler için neler yapıldığının anlaşılması ve engelsiz turizmde hangi kriterlerin önemli olduğunun vurgulanması için ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sektör yöneticilerine ve bu konuda çalışmayı planlayan akademisyenlere yol göstermesi hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Aktaş, A. (2002). *Turizm işletmeciliği ve yönetimi*. Antalya: Azim Matbaa.
- Akyurt, H. ve Yolasıǧmazoǧlu, N. (2022a). Gıda mühendisliǧi ile turizm ilişkili lisansüstü tezlerinin bibliyometrik analizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(89), 2149–2158.
- Akyurt, H. ve Yolasıǧmazoǧlu, N. (2022b). Üniversitelerdeki gastronomi eğitiminde gıda mühendisliǧinin önemi ve gastronomi mühendisliǧi. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(102), 3222–3236.
- Akyurt, H. ve Yolasıǧmazoǧlu, N. (2023). Water pollution effects of touristic facilities water quality example of batlama stream Giresun, Türkiye. *Arctic Journal*, 76(3). 1–14.
- Blamey, R. K. (2001). *Principles of ecotourism*. Urban and environmental program, research school of social sciences, Australian National University, (pp. 5-22). Australian Capital Territory, Australia: CABI Publishing.
- Buckley, R. (2009). Evaluating the net effects of ecotourism on the environment: A framework, first assessment and future research. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(6), 643–672.

Bunruamkaew, K. and Murayama, Y. (2011). Site suitability evaluation for ecotourism using GIS & AHS: A case study of Surat Thani Province. *Thailand, Social And Behavioral Sciences*, 21, 269-278.

Büyükşalvarcı, A., Şapcılar, M. C. ve Tuncel, M. (2017). Otel işletmelerinde engelli olanaklarına ilişkin yöneticilerin görüşleri: Konya örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (13), 249-263.

Darcy, S. and Dickson, T. J. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.

Deville, E. and Kastenholz, E. (2020). Accessible tourism experiences: the voice of people with visual disabilities. *International Social Tourism at the Crossroads* (pp. 84-104). London: Routledge.

Doğan, N. Ö. ve Gencan, S. (2013). Seyahat acentası yöneticilerinin bakış açısıyla en uygun otel seçimi: Bir analitik hiyerarşi prosesi (AHP) uygulaması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41, 69-88.

Eichhorn, V., Michopoulou E., Miller G. and Buhalis, D. (2007). Enabling disabled tourists? Accessibility tourism information schemes. UK: University of Surrey.

Erdal, H. ve Korucuk, S. (2018). İmalat işletmelerinde yeni ürün geliştirme kriterleri: Karadeniz Bölgesi örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 99-112.

Gillovic, B. and McIntosh, A. (2015). Stakeholder perspectives of the future of accessible tourism in New Zealand. *Journal of Tourism Futures*, 1(3), 223-239.

Go, H. and Kang, M. (2023). Metaverse tourism for sustainable tourism development: Tourism agenda 2030. *Tourism Review*, 78(2), 381-394.

Gondos, B. and Nárai, M. (2019). The opportunities in accessible tourism. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 19(29), 48-57.

Karaatlı, M. ve Davras, G. (2014). Tedarikçi seçiminde analitik hiyerarşi prosesi ve hedef programlama yöntemlerinin kombinasyonu: Otel işletmelerinde bir uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 182-196.

Kiper, T. (2012). Role of ecotourism in sustainable development. *Advances in Landscape Architecture*, (pp. 773-802), London: IntechOpen.

Kuter, N. ve Ünal, H. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 9(2), 146-156.

Moura, A. F. A., Kastenholz, E. and Pereira, A. M. S. (2020). Accessible tourism and its benefits for coping with stress. In: *Social Tourism at the Crossroads* (pp. 60-83). London: Routledge.

Natalia, P., Clara, R. A., Simon, D., Noelia, G. and Barbara, A. (2019). Critical elements in accessible tourism for destination competitiveness and comparison: Principal component analysis from Oceania and South America. *Tourism Management*, 75, 169-185.

Ordu Valiliği (2023). *Turistik belgeli tesisler*. (Erişim Tarihi: 30.10.2023). <http://www.ordu.gov.tr/turizm-isletme-belgeli-tesisler>

Qiao, G., Ding, L., Zhang, L. and Yan, H. (2022). Accessible tourism: A bibliometric review (2008–2020). *Tourism Review*, 77(3), 713-730.

Özoğul, G. ve Güçlütürk Baran, G. (2017). Bir ihtisaslaşma modeli: Engelliler için ulaşılabilir turizm tur programı ve tur fiyatlandırması örneği. *Ulakbilge*, 5 (15), 1413-1435.

Saaty T. L. (1994). How to make a decision: The analytic hierarchy process. *Interfaces*, 24(6), 19-43.

Saaty, T.L. and Niemira, M.P. (2006). A framework for making a better decision. *Research Review*, 13(1), 1-4.

Tellioğlu, S. ve Şimşek, N. (2016). Dünyada ve Türkiye'de engelli dostu turizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 552-567.

Tulga, İ., Çeliker, N. ve Yağız, M. (2016). Analitik hiyerarşi yöntemiyle destinasyon seçimine yönelik bir uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1), 191-199.

Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 188-201.

Yolasıǧmazoğlu, N. (2022a). Mikroplastikler ve insan yaşamına etkileri. Editörler: Hikmet Y. Coğun, Hasan Üzmuş, İshak Parlar, *Doğa ve mühendislik bilimlerinde güncel tartışmalar-7*, ss. 58 -66, İzmir: Bilgin Kültür Sanat Yayın.

Yolasıǧmazoğlu, N. (2022b). Denizel karotenoidler: Kaynakları ve sağlığa faydaları, Editör: Doç. Dr. Atilla ATİK, *Ziraat, orman ve su ürünleri alanında güncel tartışmalar*, Basım sayısı: 1, ss.141 -159, Ankara: Duvar Yayınları.

Zengin, B. ve Eryılmaz, B., (2013). Bodrum destinasyonunda engelli turizm pazarının değerlendirilmesi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 11, 51-74.